

К.Ф.НЕЈДӘРОВ

**КӨМРҮК
ИШИННИН
ӘСАСЛАРЫ**

КӨМРҮК ИШИННИН ИДАРӘ ЕДИЛМӘСИ ВӘ ИНКИШАФЫ

4

К.Ф.ҲЕЈДЭРОВ

КӨМРҮК ИШИННІН ӘСАСЛАРЫ

КӨМРҮК ИШИННІН ИДАРӘ ЕДИЛМӘСИ ВӘ ИНКИШАФИ

4

АЗӘРБАЈҶАН
ДӨВЛӘТ
НӘШРИЈАТЫ

БАКЫ—2000

ББК 338,1/С.42/
Б 27

Елми редактору

- **Ч. Г. Хасанов**
көмрүк хидмәти полковники,
игтисад елмләри намизәди

Ихтисас редактору

- **А. Ә. Әлијев**
Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт
Көмрүк Комитәси Сәдринин
биринчи муавини,
көмрүк хидмәти полковники

К.Ф.Һејдәров

Б 27 Көмрүк ишинин әсаслары - 4 чилддә. Дөрдүнчү чилд.
Көмрүк ишинин идарә едилмәси вә инкишафы - Б.,
“Азәрнәшр”ин грифи илә чап олунуб, 2000.-296 с.

Б 1203020200
М - 651 / 07 / -98

ББК 338,1 / С.42 /

МҮНДӘРИЧАТ

Редактордан	6
-------------------	---

Фәсил 1

Азәрбајҗан республикасынын көмрүк органлары дөвләт гуллуғу системиндә	8
--	---

1.1. Дөвләт гуллуғунун һүғуги тәнзимләнмәсиндә бејнәлхалғ тәчрүбә	8
1.2. Көмрүк органларынын вәзифә вә функцијалары	15

Фәсил 2

Көмрүк органларында идарәетмәнин әсаслары	21
---	----

2.1. Идарәетмә анлајышы	21
2.2. Идарәетмә ганунлары	25
2.3. Идарәетмәнин принципләри	27
2.4. Идарәетмәнин функцијалары	30
2.5. Идарәетмәнин методлары	37

Фәсил 3

Көмрүк органлары системиндә идарәетмәнин тәшкилати структурлары	44
--	----

3.1. Идарәчилик мүнәсибәтләринин вә идарәетмәнин тәш- килати структурларынын нөвләри	44
3.2. Идарәетмә структурларына верилән тәләбләр	51
3.3. Азәрбајҗан Республикасында көмрүк системинин ида- рә едилмәсинин хусусијјәтләри	55

Фәсил 4

Көмрүк органларында хидмәт	61
----------------------------------	----

4.1. Көмрүк органларында хидмәт анлајышы	61
4.2. Көмрүк органларында хидмәтә гәбул	63
4.3. Хусуси рүтбәләрин верилмә гәјдасы	65
4.4. Көмрүк органларында хидмәт	69
4.5. Хидмәти интизам	73

4.6. Көмрүк органларында хидмәтин шәртләри	76
4.7. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттес- тасијасы	81
4.8. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмә- тинә хитам верилмәси үчүн әсаслары	82

Вәсил 5

Көмрүк органлары системиндә идарәетмә росеси	86
---	-----------

5.1. Идарәетмә просесинин маһијјәти вә мәзмуну	86
5.2. Идарәетмә просесинин тәшкили	91
5.3. Идарәетмә просесиндә гәрар гәбул едилмәси	92

Вәсил 6

Идарәетмәнин психоложи аспектләри	100
--	------------

6.1. Көмрүк органы рәһбәринин идарәчилик дүшүнчәсинин үмуми характеристикасы	100
6.2. Көмрүк органы рәһбәринин идарәчилик фәалијјәтиндә үнсијјәт психолокијасы вә хидмәти етика	111

Вәсил 7

Көмрүк органларында каркүзарлыг	117
--	------------

7.1. Сәнәдләрин гејдијјаты, учоту вә көндәрилмәси гәјдасы	118
7.2. Структур бөлмәләрдә сәнәдләрин һәрәкәти вә нәзәр- дән кечирилмәси	120
7.3. Хидмәти сәнәдләрин тәртиби вә рәсмиләшдирилмәси	123
7.4. Дөвләт көмрүк комитәсинин әмрләринин, көстәриш вә тә'лиматларынын һазырланмасы, рәсмиләшдирилмәси вә көндәрилмәси	130
7.5. Сәнәдләрин ичрасына нәзарәт	137
7.6. Ишләрин номенклатура тәркиби, формалашдырылмасы вә архивләшдирилмәси	139

Вәсил 8

Көмрүк системинин инкишафы	147
---	------------

8.1. Азәрбајчан Республикасында көмрүк системинин тәкамүлү	147
---	-----

8.2. Көмрүк системинин инкишафында кадр потенциалы.....	147
8.3. Мүасир мәрһәләдә көмрүк ишинин идарә едилмәсинин тәкмилләшдирилмәси мәсәләләри	159
Көмрүк сијасәти барәдә	164
Әлавәләр	169
Төвсијә едилән әдәбијјат	292

РЕДАКТОРДАН

Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сijasәти мүасир әрһәләдә игтисадијјатын, малијјәнин, еләчә дә дөвләтин ха-иҹи игтисади фәалијјәтинин стабилләшдирилмәсинә хидмәт дән ислаһатларла ғырылмаз бағлыдыр.

Мүхтәлиф инкишаф мәрһәләләриндә көмрүк сijasәти әјишикликләрә мә'руз галса да, онун әсас мәзмуну олан дөв-әтчилик һәмишә өз маһијјәтини сахламышдыр. Харичи игти-ади фәалијјәтинин көмрүк тариф тәнзимләмәләри көмрүк ијасәтинин объекти олан игтисадијјат, малијјә вә харичи тич-рәтин тәрәггисини тә'мин едир.

Көмрүк сijasәтинин мүасир мәрһәләдә әсас хүсусијјә-и – јени игтисади мүнәсибәтләрә кечилмәси илә әлағәдар лараг, онун тамамилә јени форма вә мәзмун кәсб етмәси, арихән газанылмыш мүсбәт кәјфијјәтләрин горунуб сахла-ылмасы вә бејнәлхалг тәчрүбәдән јарадычылыгла истифадә лунмасы әсасында тәкмилләшдирилмәсидир.

Чағдаш көмрүк сijasәти елмә әсасланыр, Азәрбајҹа-ын милли хүсусијјәтләрини нәзәрә алыр, көмрүк органлары-ын модернләшмәсинә хидмәт едир вә өз нөвбәсиндә көмрүк ишинин форма вә методларыны тәкмилләшдирир.

Мовчуд шәраитдә көмрүк ишинин һәјата кечирилмәси көмрүк әмәкдашларынын тә'лим вә пешә һазырлығы систе-минин јенидән гурулмасыны тәләб едир. Бу ишин башланғыч мәрһәләси кими көмрүк ишинин актуал нәзәри вә практики мәсәләләринә һәср едилмиш јарарлы тәдрис вәсаитинин вә элми әдәбијјатын һазырланыб нәшр едилмәси мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.

Мүстәгил Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк хидмә-ти тәшәккүл тапдығы бу ғыса мүддәт әрзиндә чоһфунксијалы вә стабил дөвләт органына чеврилә билмишдир.

Мүасир көмрүк ишинин тәшкили вә идарә едилмәси системи үзрә пешәкар биликләрә јијәләнмәк һәр бир көмрүк әмәкдашы гаршысында гәјулан үмдә тәләбдир.

Көмрүк органларында хидмәт едән, һәмчинин, бу шә-рәфли пешәјә јијәләнмәјә һазырлашанлар үчүн көмрүк иши-нин инкишаф мәрһәләләрини билмәк, онун тәчрүбәсинә тән-гиди јанашмаг вә ондан истифадә етмәјә гадир олмаг ән вачиб мәсәләләрдән биридир.

Бу мә'нада Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси дәрсликләрин, сораг-мә'лумат китабларынын вә диҗәр методик вәсаитләрин һазырланмасына дигтәт јетирир.

“Көмрүк ишинин идарә едилмәси вә инкишафы” китабы идарәетмәнин методоложи вә тәшкилат-игтисади әсасларына, идарәетмә просесинин маһијјәти вә хүсусијјәтләринә һәср едилмишдир. Гаршыныздакы китаб дәрдчилдлик “Көмрүк ишинин әсаслары” әсәринин сонунчу чилдидир.

“Көмрүк ишинин әсаслары” – мүасир көмрүк ишинин тәшкили, көмрүк сәрһәдиндән кечирилән малларын көмрүк рәсмиләшдирилмәси, көмрүк рүсум вә јығымларынын тутулмасы, көмрүк ганунверичилијинә риәјәт едилмәси вә көмрүк ишинин идарә едилмәси вә онун инкишафы мәсәләләринә һәср едилмиш илк әсәрдир. Бу әсәр һәм көмрүк органлары әмәкдашлары, һәм харичи игтисади фәалијјәтлә мәшғул олан шәхсләр, һәм дә али тәһсил мүәссисәләринин тәләбәләри үчүн нәзәрдә тутулмушдур. “Көмрүк ишинин әсаслары” – көмрүк ишинин өјрәнилмәси саһәсиндә илк мүкәммәл әсәр кими Азәрбајҗан Республикасы көмрүк органларынын тарихиндә өзүнәмәхсус јер тутачагдыр.

Ајдын Әлијев

*Азәрбајҗан Республикасы
Дөвләт Көмрүк Комитәси
сәдринин 1-чи мүавини
көмрүк хидмәти полковники*

АЗƏРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫ ДӨВЛƏТ ГУЛЛУҒУ СИСТЕМИНДƏ

1.1. ДӨВЛƏТ ГУЛЛУҒУНУН ҺҮГУГИ ТƏНЗИМЛƏНМƏСИНДƏ БЕЈНƏЛХАЛҒ ТƏЧРҮБƏ

Бүтүн инкишаф етмиш өлкәләрин дөвләт гуллуғу барә-
гә ганунверичилији дөвләт-һүгүг формалары вә сијаси гуру-
гушун тарихи төкамүлүнү әкс етдирир. Пешәкар мә’мурлуг
институту илк дөфә Франса вә Алманијада, даһа сонра исә
Инкилтәрә, АБШ вә Канадада јарадылмышдыр. Бу өлкәләрин
инкишафы идарәетмәдә мүһүм аддымлар атылмасыны тәләб
едирди. Дөвләт гуллуғунун һүгуги регламентасијасындан да-
шышаркән, илк нөвбәдә конститусија нормаларыны гејд етмәк
тазымдыр. Белә ки, 1787-чи ил АБШ Конститусијасында
Президентин “Сенатын сессиялары арасындакы дөврдә
ачылан бүтүн вакансиялары тутмаг” сәләһијјәтләри гејд едил-
мишди. АФР-ын әсас гануну илә дөвләт хидмәти һаггында
ганунверичилијин сөјкәнмәли олдуғу принципләр мүүјјәнләш-
дирилир. Полшанын 1997-чи илдә гәбул едилмиш Конstitu-
сијасында дөвләт гуллуғунун мәгсәдләри вә хүсусијјәтләри
көстәрилир.

Унитар дөвләт гурулушуна малик Азәрбајчан Респуб-
ликасы Конститусијасынын 55-чи маддәсинин II бәндиндә
дејилир: “Азәрбајчан Республикасы вәтәндашлары дөвләт ор-
ганларында гуллуғ етмәк имканына маликдирләр. Дөвләт ор-
ганларынын вәзифәли шәхсләри Азәрбајчан Республикасы-
нын вәтәндашлары сырасындан тә’јин едилирләр. Әчнәбиләр
вә вәтәндашлығы олмајан шәхсләр дөвләт гуллуғуна ганунла
мүүјјәнләшдирилмиш гәјдада гәбул едилә биләрләр”.

Дөвләт гуллуғу һаггында јени ганунверичилијин гәбулу
бир сыра өлкәләрдә инзибати сәһәдә ислаһатлар шұары ал-
гында һәјата кечирилмишди. Мәсәлән, 70-чи илләрдә
Инкилтәрәдә белә ислаһат кечирилмишди. АБШ Конгреси

тәрәфиндән 1978-чи илин 13 октябрында Дөвләт гуллуғунда ислаһатлар барәдә ганун гәбул едилдикдән сонра бу сәһәдә оптимал ганунверичилик моделләри һазырланмасыны тә’мин едә билән чидди аналитик иш апарылды.¹

Өлкәләрин бу мәсәләјә фәргли мүнәсибәти мұхтәлиф идарәәтмә системләринин јарадылмасы илә нәтичәләнди. 80-чи илләрин әввәлиндә Франса дөвләт гуллуғунда ислаһатлар барәдә гәрар гәбул етди вә бу барәдә чохлу ганунлар, декретләр мејдана чыхды. 1989-чу илдән исә Канадада бу сәһәдә көклү ислаһатлар һәјата кечирилмәсинә башланылды. Бу ислаһатларын әсас мәгсәди, канадалыларын фикрини ифадә етсәк, “дөвләт гуллуғу еффе́ктив олмалы, мүасир тәләбләрә чаваб вермәли, даһа јахшы олмалы, гуллуғун башында ән бачарығлы киши вә гадынлар дурмалыдыр”.

Рәнкарәнк вә чохсајлы норматив актларын олмасы әксәр хари́чи дөвләтләр үчүн сәчијјәвидир. Мәсәлән, елә Канаданын өзүндә Дөвләт гуллуғуна гәбулетмә һаггында ганунла бәрабәр әмәк мүнәсибәтләри барәдә ганун да гүввәдәдир. Бу ганун ишә гәбул едән (Хәзинәдарлыг Шурасы шәхсиндә) вә дөвләт гуллуғчулары арасындакы мүнәсибәтләри, о чүмләдән, әмәк мүбаһисәләринин һәлли вә тә’тилдә иштирак етмәк һүгуи мәсәләләрини тәнзимләјир. Полша вә бир сыра диқәр өлкәләрдә дә дөвләт гуллуғуна аид мәсәләләри тәнзимләјән ваһид ганунверичилик акты мөвчуд дејил.

Диқәр дөвләтләрдән фәргли олараг Бөјүк Британијада дөвләт гуллуғу мәсәләләри әсас ганунларла дејил, һөкүмәтин тәшәббүсү илә гәбул едилән актларла – шурада әмрләрлә тәнзимләнир.

Чәмијјәтин даһа либерал ганунларла идарә едилдији федератив гурулуша малик өлкәләрдә дөвләт гуллуғунун һүгуи тәнзимләнмәси спеси́фик характер дашыјыр. Белә ки, АБШ вә Канада үчүн үмуми сәчијјә дашыјан бу мәсәлә үзрә ики ганунверичилик блокунун мөвчудлуғудур: федерасијанын вә штатларын (әјаләтләрин) ганунверичилији. Нәтичә исә дөвләт гуллуғунун автоном (мухтар) системләринин мөвчудлуғудур.

¹ “To Meet the Needs of the National Staffing the U.S. Civil Service and the Public Service of Canada”, Report to the President and the Congress by the U.S. Merit Sistem Protection Board, 1992

Инкишаф етмиш өлкөлөрдөн Алманија Федератив Республикасында федерал hükümet федерасија субъектлеринин: орпагларын, ичмаларын вә с. гурумларын дөвләт гуллуғундагы шәхсләринин һүгуи вәзијјәтинә даир әсаслы актлар һа- ырылајыр. Рәгабәтә кирә биләчәк ганунверичилик сәһәсинә исә гуллуғчуларын мадди-техники тә’минат мәсәләләри аид әдилир.

Лакин, бу мәсәләләрин һәллинә унитар дөвләтләрдә дә заһид мүнәсибәт јохдур. Италијада дөвләт гуллуғунун тәшки- шинин үмуми принципләри Парламент тәрәфиндән 1983-чү илдә гәбул едилмиш ганунла мүүјјән едилир. Бунунла белә Италија Республикасы Конститусијасынын 117-чи маддәсинә көрә вилајәтләр вилајәт табели тәшкилатлар вә инзибати ида- рәләр үзрә ганунверичилик актлары гәбул едә биләрләр.

Дөвләт гуллуғу барәдә ганунверичилијин тәкмилләшди- рилмәси сәмәрәли дөвләт апараты јарадылмасы мәгсәдинә хидмәт етмәлидир.

Лабуд олараг, илк нөвбәдә дөвләти вәзифәләрин фор- мал принципләрлә верилмәси кими әнәнәви тәчрүбәдән им- тина етмәк лазым кәлди.

Инди даһа демократик системә – вәзифәјә намизәдин пешәкар һазырлығынын онун дөвләт гуллуғуна гәбул едилмә- си вә даһа јүксәк постлар тутмасы үчүн әсас фактор олараг гәбул едилдији системә кечилмишдир.

Конкрет олараг дөвләт апаратынын комплектләшди- рилмәси үзәриндә нәзарәти һәјата кечирән органлар гаршы- сында икили тәбиәтә малик вәзифәләр дурур – јүксәк ихти- саслы кадрларын чәлб едилмәсини тә’мин етмәк вә онлара гуллуғ шәраити илә разылашмадыглары тәгдирдә өз марагла- рыны мүдафиә етмәк имканы вермәк.

Әслиндә дөвләт гуллуғунун структур чәһәтдән јенидән гурулмасы узун илләрлә өлчүлән вахт апарды. Бу ислаһатлар бә’зи өлкәләрдә мүрәккәб, чоһсәвијјәли вә унификасијалаш- дырылмамыш системләрин мөвчудлуғу (Бөјүк Британијада ол- дуғу кими), диқәрләриндә исә дөвләт гуллуғчуларынын тәсни- фат системинин олмамасы (АБШ-да олдуғу кими) нәтичәсин- дә мејдана чыхан бошлуғлары долдурмаг мәгсәди дашыјырды.

Систем шәклиндә дөвләт гуллуғунун структурунун дә- јишдирилмәси, һәмчинин, дәгиг структур элементинин – си- ниф, дәрәчә, ранг вә с. јарадылмасы (Франсада олдуғу кими) мәгсәди илә һәјата кечилирди.

Әсас е'тибары илә дәвләт гуллуғчуларынын даһа ајдын тәсниф едилмәси нәтичәсиндә хидмәт кечилмәси системи гәј-даја салынды. Белә ки, АФР-дә бир пешә истигамәтиндә бүтүн вәзифәләри әһатә едән “хидмәти карјера” кими аңлајыш гәбул едилди.

Рә'ј билдирмәк кәрәкдирсә, гәјд едилмәлидир ки, харици дәвләтләрин ганунверичилији үчүн үмуми чәһәтләр дәвләт гуллуғуна гәбул мәсәләләринин чидди регламентасијасыдыр.

Инкишаф етмиш өлкәләрдә бу ганунверичилик блоку өзлүјүндә ики истигамәтлидир:

1) дәвләт вәзифәләринә бурахылма, јә'ни дәвләт гуллуғчусу статусу алмаг үчүн шәхсә јөнәлмиш әсас тәләбләр;

2) ишә гәбул проседурасы.

Јүксәк дәвләт вәзифәләринә бурахылма мәсәләсиндә үмуми чәһәт парламент депутатларына гадағалардыр. Дәвләт гуллуғуна гәбул едилмә депутат мандатынын итирилмәси илә нәтичәләнир.

Авропа вә Американын бир сыра дәвләтләриндә дәвләт гуллуғчусу вәзифәсини тутмаг үчүн вәтәндашлыг мәчбури-дир. Бә'зи өлкәләрдә исә, мәсәлән, Канада вә АФР-дә бу тәләбләр о гәдәр дә сәрт дејил.

Зәнкин тәчрүбәјә малик Франсада дәвләт гуллуғуна на-мизәд кишиләр ордуда хидмәт мәчәлләсинин тәләбләринә ча-ваб вермәли, һәмчинин чағырышын тә'хирә салынмасы вә ја чағырышдан азад олунмалары барәдә сәнәд тәгдим етмәлидир-ләр. Намизәдин физики вәзијјәти хусуси тәшкилатлар тәрә-финдән верилән тибби шәһадәтнамәләр әсасында јохланылыр.

Мәсәләјә даһа чидди јанашан Канаданын 1967-чи илдә гәбул едилмиш гануну әлаһиддә гәјдада тутулан дәвләт гуллуғу вәзифәләринин сијаһысыны мүәјјән едир. АБШ-да тәкчә дәв-ләт апаратынын (назирләр, онларын мұавинләри вә кө-мәкчиләри) дејил, һәмчинин бир сыра назирлик вә тәшкилат-ларын (Дәвләт департаменти, ФТБ, МКИ вә с.) јүксәк вәзи-фәләринин комплектләшдирилмәсинин хусуси гәјдасы гүввә-дәдир.

Ајдындыр ки, дәвләт гуллуғчусу статусуну мұсабигә әсасында алмыш вә вәзифәјә тә'јин едилмәсиндә диқәр про-седуралар нәзәрдә тутулмыш шәхсләрин кәмијјәт нисбәтләри мұхтәлифдир. Мисал үчүн, Франсада мұсабигә әсасында гәбул

едилмиш шәхсләр бүтүн дәвләт гуллуғчуларынын јарысыны тәшкил едирләр.

Гејд етмәк лазымдыр ки, вәзифәләрин мүсабигә әса-сында долдурулмасы мәсәләсиндә үмуми чәһәтләр чохдур. Намизәдләрин илкин сечими сәләһијјәтли органлар тәрәфин-дән бош јерләрин олмасы барәдә е'лан верилмәси вә сынаг-лар кечирилмәси илә башланыр. Мәсәлән, Бөјүк Британијада бу сынаглар мүәјјән едилмиш мөвзу үзрә јазылы мә'рузә, Ка-надада хүсуси тестләр вә ја имтаһан, Франсада мүсабигә јолу илә хүсуси тә'јин едилмиш жүри тәрәфиндән сечилмәклә апарылып.

Лакин гејд едилмәлидир ки, бир сыра өлкәләрдә мүса-бигә системи нәинки дәвләт гуллуғундакы бош вәзифәләрин комплектләширилмәси үчүн, һәмчинин вәзифәсинин (рангынын) јүксәдилмәси үчүн дә тәтбиг едилир.

Аналоги олага, бир чох өлкәләрдә вәзифәјә тә'јин едилмәдә сынаг мүддәти мүәјјән едилир. Бу мүддәтләрин сүрәклилији ганунверичиликлә мүәјјән едилир вә һәр вәзифә категоријасы үчүн мүхтәлиф мүддәтләр тәтбиг едилир. Сынаг мүддәти еләчә дә дәвләт гуллуғчусунун вәзифәсинин бөјүдүлмәсиндә дә нәзәрдә тутула биләр. Мәсәлән, Алманија-да белә мүддәт бир илдән аз олмамалыдыр. АБШ ганунвери-чилијиндә исә һазырлыг хидмәти (гуллуғу) анлајышы вар. Идарәетмәнин јухары ешалонунда вәзифә тутмаг үчүн 3 илдән аз олмајан һазырлыг гуллуғу стажы тәләб олунур, сонра нами-зәд квалификасија имтаһаны верир, даһа сонра исә 2,5 ил әр-зиндә онун мүәјјән вәзифә тутмаға јарарлылығынын сәвијјәси јохланылып.

Чидди вә сәрт мүнәсибәт тәрәфдары олан бир сыра өл-кәләрдә дәвләт гуллуғунун јүксәк сәвијјәдә сахланылмасы үчүн аттестасија гәјдалары тәтбиг едилир. Мәсәлән, АБШ-да һәр ил гуллуғчулара вәзифәләринә ирәли сүрүлән тәләбләр барәдә мә'луматлар чатдырылып. Бу өлкәдә али рәһбәр һеј'әтин фәалијјәтинин гијмәтләндирилмә ме'јары ашағыда-кылар һесаб едилир: ишин сәмәрәлилији вә кејфијјәтинин тәкмилләширилмәси, о чүмләдән каркүзарлыг һәмчинин азалдылмасы; вәзифә үзрә өһдәчиликләрин вахтында јеринә јетирилмәси; ишин сәмәрәлилијинин дијәр кәстәричиләри.

Аттестасија гуллуғчулар үчүн һәр ил кечирилиз. Гул-луғчу гејри-мәгбул гијмәт алдыгда ја вәзифәсиндән азад еди-лиз, ја да башга вәзифәјә кечирилир. Амма 5 ил әрзиндә гул-

лугчу ики дөфә гејри-мәғбул гижмәт алмышса башга вәзифәјә кечирилмә гадаган едилир.

Бәллидир ки, дәвләт гуллуғчуларынын һүгүг вә вәзифәләри һеч дә һәмишә конкрет бир өлкәнин вәтәндашларынын һүгүг вә вәзифәләри илә үст-үстә дүшмүр. Илк нөвбәдә бу сијаси һүгүглара аид едилир. Бөјүк Британијада вә Канадада сијаси фәалијјәтлә мәшғул олмаға там вә гисмән гадағалар тәтбиг едилир. Бөјүк Британијада дәвләт гуллуғчуларына сечкиләрдә намизәд кими иштирак етмәк, сијаси тәшкилатларә үзв олмағ, мүбаһисәли сијаси мәсәләләр үзрә чыхыш етмәк һүгүгу верилмир. Канадада сечкиләрдә иштирак етмәјә дәвләт гуллуғчулары үчүн үмуми гадаға јохдур, онлар мүлки гуллуғ комиссијасындан мүвафиг ичазә алмағла вәтәндашлығ һүгүгларыны реаллашдыра биләrlәр.

Инкишаф сәвијјәсиндән асылы олмајарағ мүхтәлиф өлкәләрдә дәвләт гуллуғчуларынын тә’тилләрдә иштирак етмәк мәсәләси дә мүхтәлифдир. Мәсәлән, Канадада дәвләт гуллуғчуларына бу саһәдә кениш һүгүглар верилир. АБШ-да белә һүгүглар чох мәһдуддур. Франсада исә дәвләт гуллуғчуларынын тә’тили Конститусија илә гадаған едилир. Бундан башга “гәфил” тә’тилләр үмумијјәтлә гадағандыр.

Реал оларағ, дәвләт гуллуғчуларынын һәрәкәтләри (әхлағы) бир сыра өлкәләрдә хусуси нормаларла тәнзимләнир, мәсәлән, “Әхлаг Мәчәлләси” (АБШ), “Дәвләт гуллуғчуларынын етика мәчәлләси” вә с.. Бөјүк Британијада ганунверичилик белә бир норманы нәзәрдә тутур ки, јүксәк ранг мә’мурлары истефаја чыхдыгдан сонра, әкәр онларын иши конфиденсиал информасијаларла әлағәдар олубса, һөкүмәтин ичазәси олмадан бизнес саһәсиндә ишләјә билмәзләр.

Инкишаф етмиш өлкәләрдә дәвләт гуллуғчулары үзәриндә нәзарәтин бир формасы кими гуллуғчулар тәрәфиндән дәвләт гуллуғу һагтында ганунверичилијин позулмасына көрә мәс’улијјәтин кениш һүгуғи регламентасијасындан истифадә едилир. Дәвләт гуллуғчулары интизам, мүлки-һүгуғи вә чинајәт мәс’улијјәтинә чәлб едилә биләrlәр.

Нүмунә оларағ, көстәрә биләрик ки, АБШ-да интизам тәнбеһи кими — хәбәрдарлығ, төһмәт, ашағы вәзифәјә кечирилмә, хидмәти фәалијјәтә ашағы гижмәт верилмәси, пулу өдәнилмәјән мә’зунијјәтә көндөрмә (30 күн), вәзифә квалификасијасынын азалдылмасы, вәзифә маашынын азалдылмасы, хидмәтдән говулма (азад едилмә) вә с. тәтбиг едилир. Ән

чидди чөзалар дәвләт сирри барәдә ганунверичилијин позул-масына көрә тәтбиг едилир. Мәсәлән, Бөјүк Британијада вә-зифәли шәхс тәрәфиндән јазылы вә ја шифаһи формада ис-тәнилән сиррин рәсми ичазә олмадан верилмәсинә көрә, о, чинајәт мәс'улијјәтинә чәлб едилә биләр.

Харичи өлкәләрин әксәријјәтиндә дәвләт апараты гар-шысында дуран мәсәләләрин мүрәккәбләшмәси онун сәј тәр-кибинин артмасы илә мүшаһидә олунурду. Бу да өз нөвбәсин-дә рәһбәрликдә структур дәјишликлијинә кәтириб чыхарырды. Дәвләт гуллуғуна рәһбәрлији әнәнәви олага президент үсул-идарәси олан өлкәләрдә дәвләт башчысы, парламент үсул-идарәси олан өлкәләрдә исә һөкүмәт башчысы һәјата кечирирди. Франсада бу сәһәдә өзүнәмәхсус вәзијјәт јаранды. Мүлки гуллуғ үзрә үмуми рәһбәрлији идарәетмә сәһәсиндә сәләһијјәтләри чәрчивәсиндә баш назир һәјата кечирир. Ејни заманда 1958-чи илдә гәбул едилмиш Конститусијаја көрә али мүлки вә һәрби вәзифәләрә тә'јин етмәк һүгуу президентә мәхсусдур.

Адәтән дәвләт гуллуғуна рәһбәрлик, һәмчинин, дәвләт гуллуғу һаггында ганунверичилијин ичрасына нәзарәт едән на-зирлик вә идарәләрин башчылары тәрәфиндән һәјата кечирилир.

Лакин, гејд едилмәлидир ки, бир сыра өлкәләрдә дәв-ләт гуллуғуна нәзарәт бә'зи мәркәзи малијјә органлары тәрә-финдән һәјата кечирилир: Бөјүк Британија вә Канадада – Хә-зинәдарлыг, АБШ-да Идарәетмә вә бүдчә хидмәти (көһнә ады Инзибати вә бүдчә идарәси).

Гәрбдә дәвләт гуллуғуна рәһбәрлик үзрә бу органларын сәләһијјәти тәдричән кенишләндирилир. Бөјүк Британијада 1956-чы илдә ики даими катиб вәзифәси тә'сис едилди вә он-лардан бири дәвләт гуллуғуна үмуми рәһбәрлијә чавабдәһдир.

Аналоги олага Канада Хәзинәдарлыг Шурасынын да сәләһијјәтләри кенишләндирилмишдир. Шура Канаданын дәвләт гуллуғунда үмуми инзибати сijasәти вә онун инзибати структуруну мүәјјән едир.

Харичи өлкәләрдә үмуми сәләһијјәтә малик органларла јанашы дәвләт гуллуғуна рәһбәрлик һәм дә хүсуси органлар — мәсәлән, Канадада Дәвләт гуллуғу мәсәләләри Комиссија-сы, АБШ-да Персонала рәһбәрлик хидмәти, Франсада Инзи-бати вә дәвләт гуллуғу Баш Идарәси, АФР-да Кадрлар үзрә Федерал Комитә – тәрәфиндән һәјата кечирилир.

Идарәетмә гурумлары ичәрисиндә дәвләт органлары вә гуллугчулары арасындакы конфликтларин һәллини тә'мин едән органлар хусуси олагаг гејд олунмалыдыр. Онлара апелјасија органлары аид едилир. Бу органлар ја мүстәгил характер дашыјыр, ја да диқәр структурларын тәркибиндә јарадылыр.

1.2. КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНЫН ВӘЗИФӘ ВӘ ФУНКСИЈАЛАРЫ

Дәвләт Көмрүк Комитәси һаггында Әсаснамә Азәрбајчан Республикасы Президентинин 1998-чи ил 27 октябр тарихли 7 сәјлы фәрманы илә тәсдиғ едилмишдир.

Милли Көмрүк Системи өз фәәлијјәтиндә Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасыны, Азәрбајчан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсини вә диқәр ганунларыны, Азәрбајчан Республикасы Президентинин фәрман вә сәрәнчамларыны, Азәрбајчан Республикасы Назирләр Кабинетинин гәрар вә сәрәнчамларыны, еләчә дә ады чәкилән Әсаснамәни рәһбәр тутур.

Әсаснамәјә көрә Азәрбајчан Республикасынын Дәвләт Көмрүк Комитәси Азәрбајчан Республикасында көмрүк иши саһәсиндә дәвләт сијасәтини һәјата кечирән мәркәзи ичра һакимијјәти органыдыр.

Тә'јинат вә мәгсәдиндән асылы олагаг она һәвалә едилмиш вәзифәләри Азәрбајчан Республикасынын Дәвләт Көмрүк Комитәси билаваситә өзү вә ја табелијиндә олан көмрүк органлары, идарә вә тәшкилатлар васитәси илә һәјата кечирир.

Игтисади, һүгүг-мүһафизә фәәлијјәтләри чәрчивәсиндә Азәрбајчан Республикасы Дәвләт Көмрүк Комитәсинин әсас функцијалары ганунверичиликлә мүәјјән едилмишдир.

Норматив һүгуги актларла тәсбит едилән бу функцијалар Көмрүк Мәчәлләсиндә вә Әсаснамәдә өз әксини тапмышдыр.

Идарәетмәнин вә көмрүк системинин хусусијјәтләри нәзәр алынмагла Көмрүк Комитәсинин функцијаларыны ашағыдакы кими гурулашдырмағ олар:

- Көмрүк ишини тәшкил етмәк вә ону тәкмилләшдирмәк, Азәрбајчан Республикасынын көмрүк сијасәтини һәјата кечирмәк;

- Өз сәләһијјәтләри дахилиндә Азәрбајҗан Республикасынын иғтисади мәнәфејини вә тәһлүкәсизлијини горумағ;

- Сәләһијјәтләри дахилиндә Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк әразисинин ваһидлијини тә’мин етмәк;

- Тариф-көмрүк тәнзимләнмәси васитәләринин тәтбиғини тәшкил етмәк.

- Әсаснамәни вә Көмрүк Мәчәлләсини рәһбәр тутарағ ичрасына нәзарәтин көмрүк органларына һәвалә өлундуғу көмрүк ишинә даир вә диқәр ганунверичилијә әмәл олунмасыны тә’мин етмәк;

Республика Дөвләт Көмрүк Комитәси она һәвалә едилмиш функцијалара әсасән вә Азәрбајҗан Республикасынын ганунверичилијинә ујғун оларағ ашағыдакы вәзифәләри јеринә јетирир:

- Дөвләтин көмрүк сijasәтинин һәјата кечирилмәси үчүн һүғуғи, иғтисади, тәшкилати механизмләр һазырлајыр вә онларын һәјата кечирилмәсини тә’мин едир;

- Инкишаф етмиш өлкәләрин тәчрүбәсиндән истифадә етмәклә Азәрбајҗан Республикасында көмрүк ишинин инкишафы програмыны һазырлајыр вә һәјата кечирир;

- Мәчәлләдә нәзәрдә тутулмуш гәјдада көмрүк нәзарәтинин һәјата кечирилмәсини вә тәкмилләшдирилмәсини тәшкил едир, бу чүр нәзарәтин сәмәрәлилијинә зәрәр вурмадан онун садәләшдирилмәси вә тәкмилләшдирилмәси үчүн тәдбирләр көрүр;

- Һөкүмәт тәрәфиндән мүәјјәнләшдирилән Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечирилән маллар бәрәсиндә лисензијалашдырма, гijмәтләрин тәнзимләнмәси вә диқәр гејритариф тәдбирләри дә дахил олмагла иғтисади програмларын ишләниб һазырланмасында иштирак едир вә өз сәләһијјәтләри дахилиндә онларын һәјата кечирилмәсини тәшкил едир;

- Елми вә тәчрүби чәһәтдән әсасландырылмыш гәјдада малларын көмрүк дәјәринин дүзкүн мүәјјән олунмасы үзәриндә нәзарәт системини тәшкил едир;

- Чевик вә оператив механизм јаратмагла Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечирилән маллардан веркиләрин, көмрүк рүсумларынын, аксизләрин, һабелә диқәр көмрүк өдәнишләринин алынмасыны тәшкил едир;

- Конкрет тәдбирләр көрмәклә көмрүк рүсумларынын, веркиләрин вахтында вә там һәчмдә дәвләт бүдчәсинә көчүрүлмәсини тә'мин едир;

- Ихтисас аттестатларынын, лисензијаларын Азәрбајҗан Республикасынын җанунверичилијиндә нәзәрдә тутулмуш җајдада верилмәсини, онларын ләғв едилмәси вә ја кери алынмасыны, рејестринин апарылмасыны тә'мин едир;

- Маллар вә пәғлијјат васитәләри Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечириләркән мүвафиг көмрүк режимләриндән сәмәрәли истифадәни тә'мин едир;

- Бејнәлхалғ тәчрүбәни нәзәрә алмагла малларын вә нәғлијјат васитәләринин Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечирилмәсинә даир җајдаларын ишләниб һазырланмасыны тәшкил вә онларын ичрасыны тә'мин едир;

- Идарәетмәнин җабаҗыл методларыны тәтбиғ етмәклә малларын вә нәғлијјат васитәләринин көмрүк рәсмиләшдирилмәсинин һәјата кечирилмәсини тәшкил едир, онун тәкмилләшдирилмәси вә садәләшдирилмәси үчүн тәдбирләр көрүр;

- Лазым кәлдикдә ичрасына нәзарәт Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк органларына һәвалә олунмуш көмрүк иши үзрә вә диқәр җанунверичилик актларына әмәл олунмасыны тә'мин едән тәдбирләр системини һазырлајыр вә һәјата кечирир;

- Мүстәғил сурәтдә, јахуд зәрури олдугда диқәр һүгүг мүһафизә органлары чәлб едилмәклә көмрүк нәзарәти зонасы режиминә риајәт олунмасына нәзарәти тә'мин едир, көмрүјүн инфраструктур объектләринин мүһафизә системини тәшкил едир, Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк сәрһәдинин җорунмасы мөгсәди илә диқәр тәдбирләр дә һәјата кечирир;

- Әмәлијјат-ахтарыш фәалијјәтини һәјата кечирир;

- Системли шәкилдә җаҗағмалчылыға вә көмрүк иши саһәсиндә диқәр чинајәтләрә җаршы мүбаризә апарылмасыны тәшкил едир. Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк органлары тәрәфиндән бу чүр чинајәтләр үзрә гүввәдә олан җанунверичилик актларына мүвафиг оларағ тәһгигат апарылмасыны тә'мин едир;

- Әмәли тәдбирләр һәјата кечирәрәк көмрүк җајдаларынын позулмасына вә Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк органларынын нормал фәалијјәтинә җәсд едән инзибати һүгүг-позмалара җаршы мүбаризәни тәшкил едир;

- Харичи өлкөлөрүн габагчыл төчрүбөсindən истифадə етмөклө наркотик васитөлөрүн вə психотроп маддөлөрүн, сипаһларын, Азəрбајчан халгынын вə харичи өлкə халгларынын бəдии, тарихи вə археоложи сəрвəтлəri олан əшјаларын, интеллектуал мүлкијјəт объектлəринин, һабелə диқəр малларын көмрүк сəрһəдиндөн ганунсуз кечирилмəсинин гаршысыны алмаг мөгсəди илə тəдбирлəр системи һазырлајыр вə һəјата кечирир;

- Азəрбајчан Республикасынын дəмир јолу вағзалларында, һава лиманларында бејнəлхалг нəглијјат васитөлəринин фəалијјəтинə ганунсуз мүдахилəнин гаршысынын алынмасында вə бејнəлхалг террорчулугла мүбаризəдə Азəрбајчан Республикасы һугуг мүһафизə органларына көмөклик кəстəрир;

- Лекитим əсасларла Азəрбајчан Республикасынын көмрүк органларынын вəзифəли шəхслəri тəрəфиндөн гачагматчылыг вə көмрүк иши саһəсиндə диқəр чинајəтлəр, көмрүк гайдаларынын позулмасы ишлəri вə Азəрбајчан Республикасынын көмрүк органларынын нормал фəалијјəтинə гəсд едөн инзибати һугугпозмалар һаггында ишлəр үзрə ичраат заманы, һабелə əмəлијјат-ахтарыш тəдбирлəri һəјата кечирилəркөн ганучулуга əмəл олунмасына нəзарəти һəјата кечирир;

- Игтисади вə һугуг-мүһафизə фəалијјəти тəдбирлəri һəјата кечирмөклə валјута нəзарəтини тə'мин едир;

- Ганунверичилијə ујгун олараг мараглы шəхслəрин көмрүк мəсəлələri үзрə мə'луматландырылмасы вə онлара мəслəһəтвəрмəнин тə'минат системини јарадыр;

- Бејнəлхалг төчрүбədə гəбул едилмиш гайдада Азəрбајчан Республикасынын харичи тичарəтинин көмрүк вə хусуи көмрүк статистикасынын апарылмасыны тəшкил едир. Көмрүк статистикасына даир вə диқəр көмрүк ишинə аид мə'луматлары мүəјјан олунмуш гайдада Азəрбајчан Республикасынын Президентинə, Азəрбајчан Республикасынын Назирлəр Кабинетинə вə диқəр мəркəзи ичра һакимийјəти органларына (онларын фəалијјəтинə даир мəсəлələр үзрə) тəгдим едир;

- Идарəчилик фəалијјəтиндə вə көмрүк иши һəјата кечирилəркөн физики шəхслəрин вə тəсəррүфат субјектлəринин һугуг вə мəнафелəринин мүдафиəsi үзрə тəдбирлəр көрүр;

- Лекитим əсасларла конкрет малларла вə ја тəсəррүфат əмəлијјатлары илə əлагəдар көмрүк иши һаггында

ганунверичилик актларынын тэтбиги мәсәләләри үзрә өз гәрарларынын гәбулу вә фәалијјәт көстәрмәсини тә'мин едир;

- Сәләһијјәтләри даһилиндә көмрүк иши үзрә мүһүм һүғуги актларын нәшрини тә'мин едир;

- Идарәчилик фәалијјәтиндә вә идарәәтмә просесиндә Азәрбајҗан Республикасы көмрүк органларынын вә онларын вәзифәли шәхсләринин гәрарларындан (о чүмлөдән норматив актларындан), һәрәкәт вә һәрәкәтсизлијиндән шикајәтәтмә үзрә физики вә һүғуги шәхсләрин һүғугларынын реаллашдырылмасы үчүн шәраит јарадыр;

- Нәтичә е'тибары илә шикајәтләрә вә мүрачиәтләрә вахтында вә там бахылмасыны тә'мин едир; физики вә һүғуги шәхсләрин һүғугларынын вә гануни мәнәфеләринин позулмасыны јарадан сәбәбләрин арадан галдырылмасы үчүн тәдбирләр көрүр;

- Дөвләтин марағларындан чыхыш едәрәк Азәрбајҗан Республикасында көмрүк ишинин инкишафы вә вәзијјәтинә даир мә'лумат – изаһат ишләри апарыр; бу мәгсәдлә күтләви информасија васитәләриндән вә диқәр тәблиғат васитәләриндән истифадә едир;

- Елми методларла Азәрбајҗан Республикасында көмрүк иши һағгында ганунверичилијин тәтбиги тәчрүбәсини үмумиләшдирир вә тәһлил едир;

- Дөвләтин марағлары чәрчивәсиндә көмрүк иши мәсәләләри илә мәшғул олан бејнәлхалғ тәшкилатларын ишиндә иштирак едир; Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишинә даир бејнәлхалғ өһдәликләринин јеринә јетирилмәсини тә'мин едир; харици дөвләтләрин көмрүк вә диқәр сәләһијјәтли органлары илә әмәкдашлығы вә гаршылығлы фәалијјәти һәјатә кечирир;

- Идарәәтмәнин тәкмилләшдирилмәси, көмрүк системинин фәалијјәтинин сәмәрәлилијинин артырылмасы вә инкишафынын тә'мин едилмәси мәгсәдилә көмрүк иши саһәсиндә елми-тәдғигат ишләринин апарылмасыны тәшкил едир;

- Мүнтәзәм шәкилдә харици дөвләтләрин көмрүк сијасәтини вә бу дөвләтләрдә көмрүк ишинин вәзијјәтини өјрәнир вә тәһлил едир;

- Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин һазырланмасыны вә ихтисасларынын артырылмасыны, көмрүк лабораторијаларында, һабелә диқәр табели идарә, мүәссисә вә

тәшкилатларда ишләмәк үчүн мütәхәссисләр һазырланмасыны тә'мин едир;

- Көмрүк идарәләри, көмрүкханалар, көмрүк постлары, көмрүк лабораториялары, елми-тәдгигат вә тәдрис мütәссисәләри, һесаблама мәркәзләри јарадыр вә ләғв едир;

- Азәрбајчан Республикасы көмрүк органларынын вәһид автоматлашдырылмыш мә'лумат системинин јарадылмасыны, фәалијјәт көстәрмәсини вә тәкмилләшдирилмәсини тә'мин едир;

- Азәрбајчан Республикасында көмрүк ишинин инкишафы үзрә һәјата кечирилән тәдбирләри малијјәләшдирир;

- Мүәјјән олунмуш гәјдада Азәрбајчан Республикасы көмрүк системинин бүдчәдәнкәнар инкишаф Фондуну идарә едир вә онун үзәриндә сәрәнчәм верир;

- Көмрүк органларынын, көмрүк лабораторияларынын, табечилијндә олан диқәр идарә, мütәссисә вә тәшкилатларын мадди-техники вә социал базасыны инкишаф етдирир;

- Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин, көмрүк лабораторияларынын, һәмчинин табелијиндәки диқәр идарәләрин, мütәссисәләрин, тәшкилатларын ишчиләринин социал вә һүгуи мүдафиәси үзрә тәдбирләрин реаллашдырылмасына көмәк едир;

- Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилији илә она һәвалә едилмиш диқәр вәзифәләри јеринә јетирир.

КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ИДАРӘ- ЕТМӘНИН ӘСАСЛАРЫ

2.1. ИДАРӘЕТМӘ АНЛАЈЫШЫ

Ајры-ајры ичрачылар вә ја инсанлар группу шәклиндә инсан аминдән ибарәт һәр бир системин сәмәрәли фәалиј-јәти јалныз ону идарә едән – системин бу тәркиб һиссәсинин фәаллығыны истигамәтләндирән вә тәнзимләјән – мүүјјән тәшкиледичи башланғыч олдугда мүмкүндүр. Көмрүк орган-ларынын бүтүн әмәкдашларынын *һәрәкәт бирлијинә наил олунмасы* көмрүк органларында идарәетмә системинин баш-лыча мәгсәдидир.¹ Систем бир истигамәтдә ишләмәли вә гаршысында гојулмуш вәзифәләрин һәллини тә’мин етмәли-дир. Бунун үчүн онун дахилиндә дәгиг идарәетмә тәләб олу-нур.

Тәчрүбә көстәрир ки, хүсуси идарәчилик билији олма-дан идарәетмә бә’зән көмрүк органларында әмәлијјат-хидмәти фәалијјәтиндә хејли сәһвләрлә нәтичәләнир, дөвлә-тин игтисади тәһлүкәсизлијинин тә’мин едилмәси вә онун иг-тисади мәнәфеләринин горунмасы ишинә мүүјјән зијан вурур.

Азәрбајҗан Республикасы көмрүк органларынын үзә-ринә гојулмуш вәзифәләрин вә функцијаларын јеринә јети-рилмәсини оптимал тәшкил етмәк үчүн идарәетмәнин маһиј-јәт вә мәзмунуну ачан әсас нәзәри мүддәалары билмәк зәру-ридир.

Идарәетмә дедикдә нә баша дүшүлмәлидир? Әдәбијјат-да көмрүк органларынын да аид олдугу социал-игтисади сис-темләрлә “идарәетмә” анлајышынын чохсајлы тә’рифләри вардыр. Көмрүк органларында идарәетмәјә хас олан әламәт-ләри нәзәрә алараг мүхтәлиф хүласә едилмиш фикирләри үмумиләшдирмәклә она ашағыдакы тә’рифи вермәк олар.

Идарәетмә – көмрүк органлары әмәкдашларына елә фәсиләсиз информәсија тә’сири просесидир ки, ида-рәчилик гәрарларынын гәбул олунмасы вә һәјата

¹ Основы таможенного дела. Москва: «Экономика» - 1998.

*кечирилмәси васитәсилә дәјишән харичи вә дахили шә-
раитдә онларын мәгсәдјөнлү давраышыны тә'мин едир.*

Идарә едән тә'сирин формалашмасы вә һәјата кечирилмәси үчүн идарәетмә субъектилә (идарә едән системин, јарымсистемин), идарәетмә объектинин (идарә олуан системин, јарымсистемин) вә онларын арасында мүүјјән шәкилдә мүтәшәккил бирбаша вә әкс әләгәләрин олмасы зәруридир.

Мәчму һалда идарәетмә субјекти, идарәетмә объекти вә онлар арасында гаршылыгы әләгәләр көмрүк органларында *идарәетмә системини* әмәлә кәтирир.

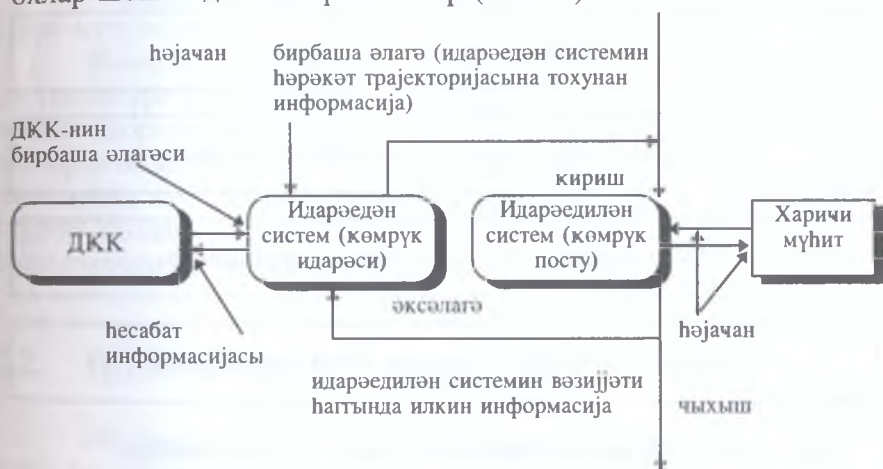
Көмрүк органларында *идарәетмә субјектләринә* идарәетмә гәрарлары гәбул етмәк, табелијиндәки әмәкдашлара вә коллективләрә тапшырыг вермәк вә онларын ичрасыны тәләб етмәк сәләһијјәти олан бүтүн рәһбәрләр, јә'ни мәгсәдјөнлү тә'сири һәјата кечирән көмрүк постунун, көмрүкхананын, көмрүк идарәсинин вә Дөвләт Көмрүк Комитәсинин бүтүн элементләри вә јарымсистемләри аиддир.

Идарәедән јарымсистемин гәрарларынын, әмрләринин, тапшырыгларынын ичрачылары, көмрүк иши мүтәхәссисләри, көмрүк коллективләри, тәшкилати структурлар, технологи көмрүк проседуралары, еләчә дә көмрүк органларынын үзәринә гојулмуш функцијаларын һәјата кечирилмәси үзрә бүтүн фәалијјәт нөвләри, көмрүк фәалијјәти ресурслары вә с. көмрүк органларында *идарәетмә объектләри* кими чыхыш едир.

Идарәетмә субјекти вә объекти һаггында мәсәләнин ајдынлашдырылмасы үчүн дәрк етмәк вачибдир ки, көмрүк органларында идарәетмә – структур олараг, мәрһәләли, ијерархик характер дашыыр. Идарәетмәнин мүхтәлиф сәвијјәләри көмрүк системиндә ејни вахтда идарәетмәнин һәм субјекти, һәм дә объекти кими чыхыш едир. Идарәетмәнин һәр пилләсинә вә ја сәвијјәсинә өз идарәетмә субјекти вә ја объекти ујғун кәлир. Она көрә дә *көмрүк органларынын вәһид системиндә идарәетмә объекти сонрақы идарәетмә вә ичра һәрәкәтләри кими нәзәрдән кечирилмәлидир*. Беләликлә, идарәетмә бу структурда фәалијјәт нөвү олараг сәрәнчамверици вә ичраедичи тәрәфләрә маликдир.

Идарәетмә субјекти вә объекти арасында тәшкилати идарәетмә структурундан, диқәр факторлардан асылы олан гаршылыгы әләгә вә мүнәсибәтләр мөвчуддур. Идарәетмә системиндә онлар әһәмијјәтли рол ојнаыр.

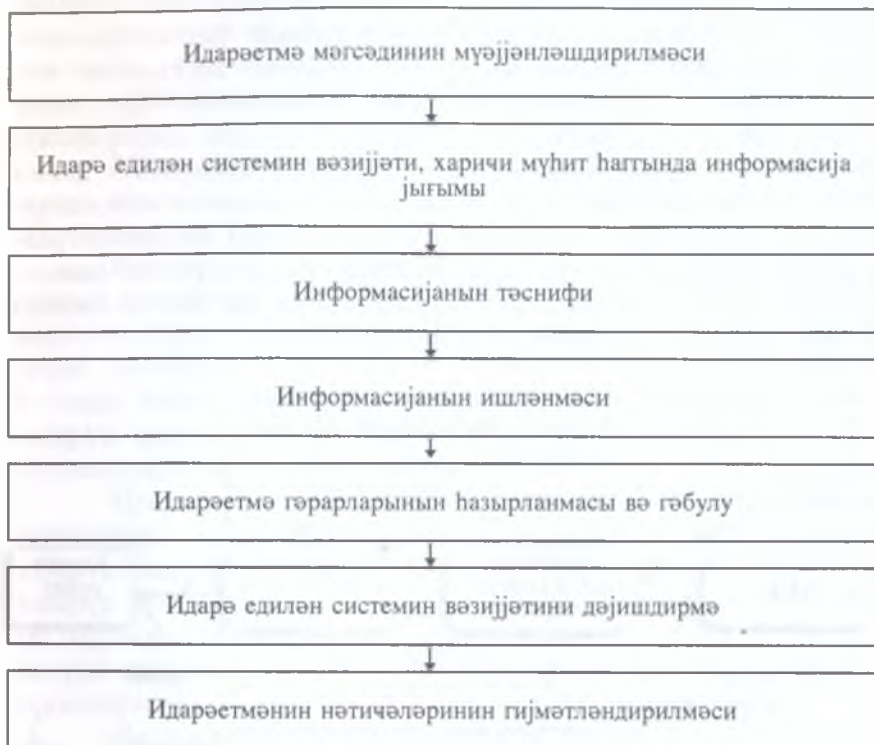
Идарәетмә субъекти идарәетмә объектинин фактик вәзијјәти вә ону әһатә едән харичи мүнһит һаггында информасија алыр. Бу информасија идарәетмә субъекти тәрәфиндән ишләнир ки, бунун да нәтичәси олага гәрар гәбул едилір. Мәзмуну бирбаша әлагә каналы үзрә идарәетмә объектинә өтүрмәк үчүн һәмин гәрара идарәчилик гәрарынын формаларындан (әмр, көстәриш, гәтнамә вә с.) бири верилір. Бу гәрарын ичрасы һаггында информасија вә еләчә дә идарәетмә объектинин (идарәдилән системин) јени вәзијјәти һаггында информасија јенидән әкс әлагә каналы үзрә идарәетмә субъектинә дахил олур. Беләликлә, *идарәетмә нисби вә фасиләсиз просесдир*. Көмрүк органлары тәрәфиндән идарәетмәнин фасиләсиз характери онлардан кечән информасија просесләринин даимилији вә арасыкәсилмәзлији илә шөртләнир ки, ону да схемдә охлар шәклиндә көстәрмәк олар (схем 1).

Схем 1. Идарәетмә элементләринин гаршылыгы әлагәләринин принципиал схеми

Идарәетмә просесинин фасиләсизлији онун *дөврилији* һаггында, јә'ни мүнһәлиф идарәетмә һәлгәләри тәрәфиндән вә мүнһәлиф формаларда ичра едилән ејни нөв идарәчилик ишләринин вә ја идарәетмә мәрһәләләринин ичра едилмәсинин мүнәјјән ардычыллығы вә тәкрарланмасы һаггында даһышмаға имкан верир (схем 2). Мәсәлән, идарәетмә мәгсәдләринин мүнәјјәнләшдирилмәси көмрүк органлары системинин әсас инкишаф истигамәтләринин ишләниб һазырланмасы, планлашдырылмасы формасында һәјата кечирилә биләр.

6 Көмрүк органларында идарәетмә системи ашагыдакы компонентләрден ибарәтдир: идарәетмә механизми, идарәетмә структурлары, идарәетмә просеси вә идарәетмә системинин тәкмилләшдирилмә механизми.

Схем 2. Идарәетмә просесинин технологи мөрһәләләри

Идарәетмәнин механизмини ашагыдакылар тәшкил едир: идарәетмә ганунлары, принципләри, мәqsəдләри, методлары вә функцијалары.

1 *Идарәетмә органлары, идарәетмә кадрлары вә техники идарәетмә васитәләри идарәетмәнин структуруна* дахилдир.

Идарәетмә просеси – идарәетмәнин мәqsəдләринә чатмаг үчүн бүтүн идарәетмә һәлгәләринин көстәрдији фәалијәтдир.

Идарәетмә системинин тәкмилләшдирилмә механизмини идарәетмә објектинин инкишафы нәтичәсиндә она едилән дәјишикликләр тәшкил едир.

Көмрүк органларында идарәетмөнин маһијјетини дәриндән баша дүшмәк үчүн бу идарәетмәјә хас олан бә'зи хусусијјәтләри билмәк лазымдыр. Онлара ашағыдакылары айдәтмәк олар:

- идарәетмөнин хидмәти фәалијјәтин сон нәтичәләриндә ашкар ифадә олунан истигамәтләнмәси; идарәетмә фәалијјәтинин систем дахилиндә харичи игтисади фәалијјәт (ХИФ) иштиракчыларынын иши илә ујғунлашдырылмасы;

- довләт идарәетмә органы сәләһијјәтинин һәјата кечирилмәси;

- көмрүк органлары әмәкдашларынын ХИФ-ин сәһләнкар иштиракчылары, гачагмалчылар вә онларын көмәкчиләри илә гаршыдурмасы шәраитиндә идарәетмә просесләринин динамиклији;

- идарәетмөнин һәјата кечирилдији шәраитин нисби гејри-мүәјјәнлији.

Көмрүк органларында идарәетмә һәм објектив игтисади ганунлара вә идарәетмә ганунларына, һәм дә онларын әсасында формалашан әмәлијјат-хидмәт фәалијјәтинин бүтүн иштиракчыларынын ичтимаи, коллектив вә шәхси марагларынын ваһид системинә әсасланыр. Идарәетмөнин мүһүм хусусијјәти ондан ибарәтдир ки, о, көмрүк фәалијјәтинин сәмәрәлилијинин јүксәлдилмәсиндә јарадычы рол ојнајыр.

2.2. ИДАРӘЕТМӘ ГАНУНЛАРЫ

Идарәетмә ганунлары идарәетмә системи элементләри вә јарымсистемләри, онда баш верән просесләр вә харичи мүһит арасында үмуми, әһәмијјәтли вә зәрури әлағәләри әкс етдирир. Онлар објективдир вә инсанларын шүүрундан вә ирадәсиндән асылы дејилдир. Идарәетмә ганунларынын билмәк идарәетмә системләринин јарадылмасында вә онларын фәалијјәтинин тәшкил едилмәсиндә идарәетмә ганунларынын тәләбләрини нәзәрә алмаға имкан верир.

Онлара ашағыдакылар айдир: идарәетмә системинин ваһидлији гануну, мүтәнасиблик (пропорционаллыг) гануну, идарәетмә функцијаларынын мәркәзләшдирилмәсинин оптимал нисбәти гануну, идарәедән вә идарә олунан системләрин нисбәти гануну вә с.

Идарәетмә системинин ваһидлији ганунунун тә'сири дәвләт идарәетмә системинин јухары органларындан онун ашағы һәлгәләринә гәдәр идарәетмә мүнәсибәтләринин гырылмаз зәнчириндә; идарәетмә просесинин бүтүн сәвијјәләринин, әмәлијјатларынын вә мәрһәләләринин арасыкәсилмәзлијиндә, ритмиклијиндә вә узлашмасында; инсанларын глобал мәгсәдләринин вә мәнәфеләринин бүтүн тәркиб һиссәләри илә идарәетмәнин ваһидлијиндә; идарәетмә функцијаларынын вә методларынын ваһидлијиндә; идарәетмә аппараты әмәкдашларына тәләбләрин ваһидлијиндә тәзаһур едир.

Профессионал (пешә) фәалијјәтинин вә идарәетмәнин мүнәсиблији (пропорсионаллығы) гануну мүнәсбәт едир ки, идарәетмәнин ән мүнәсбәт вәзифәси идарә едән вә идарә олуна системләрин фәалијјәтинин оптимал пропорсионаллығыны тә'мин етмәк, системин тәркиб һиссәләринин фәсиләсиз әләгәсини тәшкил етмәкдир. Мүнәсбәтлик (пропорсионаллығы) онунла өлчүләр ки, системин әсас фәалијјәти – көмрүк рәсмиләшдирилмәси вә көмрүк нәзарәти, диқәр функцијаларын һәјата кечирилмәси идарәетмә илә нә дәрәчәдә там вә дәгиг тә'мин олунар ки, минимал мүмкүн мәсрәфләрлә лазыми еффеќти (сәмәрәни) версин.

Мәркәзләшдирмәнин оптимал нисбәти гануну елә идарәетмә системинин гурулмасыны вә онун фәалијјәтинин елә тәшкилини нәзәрдә тутур ки, бу заман көмрүк органларынын һәр бир ашағы һәлгәсинин мәркәзи идарәетмә органларына арасыкәсилмәз вә кифајәт гәдәр сабит табелилији мөвчуд олсун.

Мәркәзләшдирилмиш идарәетмә системин бүтүн һәлгәләринин фәалијјәтини сон дәрәчә сәрт низамламаг демәк дејилдир. Системин һәр бир инкишаф мәрһәләси үчүн өзүнүн оптимал мәркәзләшдирилмә сәвијјәси мөвчуддур ки, онунла идарәетмәнин мәркәзләшдирилмиш формаларынын системин инкишаф сәвијјәсини ифадә едән реал тәләбатлара максимум ујғунлуғу нәзәрдә тутулур.

Идарә едән вә идарә олуна системләрин нисбәти ганунунун маһијјәти идарә едән системин идарә олуна ујғунлуғунун тә'мин едилмәси тәләбиндән ибарәтдир.

Бу нисбәтин дәјишмәси мүхтәлиф, башлыча олараг, тәшкиләти вә игтисади факторларын тә'сири илә баш верир. Һәр шејдән өнчә, идарә едән системин инкишаф вә фәалијјәт сәвијјәси идарә олуна системин әмәлијјат-хидмәт фәалијјәти сәвијјәсинә ујғун кәлмәлидир.

Ганунлар васитәсилә идарәетмә нәзәријјәсинин мәзмулу, идарәетмә просесинин әсас функцијалары, методлары вә структурлары, еләчә дә хусусијјәтләри үзә чыхарылыр. Буна көрә дә, *системли јанашма* идарәетмә ганунларынын истифадәсиндә әсасдыр. Системли јанашма онларын тәләбләрини системли шәкилдә ифадә етмәјә вә бүтүн системин оптимал фәалијјәт вә инкишаф вариантыны мүүјјән етмәјә имкан верир.

Көмрүк органларында идарәетмә һәм идарәетмәнин объектив ганунларына, һәм дә онларын әсасында формалашан ваһид принципләр системинә әсасланыр.

2.3. ИДАРӘЕТМӘНИН ПРИНЦИПЛӘРИ

Идарәетмәнин принципләри дедикдә идарә едән системин әсасландығы рәһбәр идејалар, ғайдалар, әсас мүддәалар вә давраныш нормалары баша дүшүлүр.

Идарәетмә тәчрүбәсиндә көмрүк органлары тәрәфиндән үмуми, хусуси вә тәшкилати-техноложии принципләр тәтбиг едилир.

Идарәетмәнин үмуми принципләри стратеги идарәетмә нормаларыдыр вә онлар көмрүк органларынын бүтүн саһәләриндә вә јарымсистемләриндә фәалијјәт көстәрир. Лакин онлар һәр бир идарәчилик системиндә спецификдир. Һәтта идарәетмәнин әсас үмуми принципләринин садаланмасы (мәсәлән, системлилик, әкс әлагә, информасијанын кафилији, оптималлыг, бәрәбәр табелилик вә б.), еләчә дә онларын көмрүк органларында идарәетмә системинә диалектик тә'сири буну тәсдиг едир.

Системлилик идарәетмәнин апарычы принциpidир. Көмрүк органларынын идарә едилмәсиндә системлилик системин структур вә функционал ваһидлијини тә'мин едир вә тәкмилләшидир.

Көмрүк органлары гаршысында дајанан вәзифәләр нә гәдәр мүрәккәбдирсә, *системин әкс әлагә принципи* о гәдәр бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Информасија идарәетмә субјектинә, системә тә'сир етмәк вә идарәчилик гәрарларынын ичрасыны тә'мин етмәк мәгсәдилә һәр бир заман анында системин вәзијјәти һаггында, гојулмуш мәгсәдин әлдә едилмәси һаггында тәсәввүр әлдә етмәјә имкан верир.

Информасијанын кафилији принципи о демәкдир ки, көмрүк системиндә, о чүмләдән идарәчилик системиндә информасија һәчмләринин көрүнмәмиш дәрәчәдә артмасы шә-

раитиндә информасија просесләринин интенсивләшдирилмәси олдугча бөјүк әһәмијјәт кәсб едир.

Гаршыја гојулмуш мәгсәдин мүмкүн олан даһа гыса мүддәтләрдә ән аз мадди, малијјә вә әмәк мәсрәфләри илә әлдә едилмәси көмрүк органларында *идарәетмәнин оптималлығы принципинин* маһијјәтини тәшкил едир.

Идарәетмәнин оптималлығы көмрүк системиндә мүхтәлиф методларла вә васитәләрлә тәмин едилир.

Идарәетмәнин диқәр үмуми принципләри дә көмрүк системиндә мүһүм әһәмијјәт кәсб едир вә мүхтәлиф реализә дәрәчәсиндә јерләшир.

Көмрүк органларында *идарәетмәнин хусуси принципләри* ики бөјүк група бөлүнүр: көмрүк фәалијјәтинин игтисади, социал-сијаси вә мәнәви сәһәләриндә тәтбиг едилән принципләр вә Азәрбајҗан Республикасынын игтисади тәһлүкәсизлијини өз сәләһијјәтләри чәрчивәсиндә тәмин едән дәвләт һүгүг мүһафизә тәшкилаты олараг көмрүк органлары системиндә мөвчуд олан принципләр.

Идарәетмәнин хусуси принципләринә: ганунчулуг; сәмәрәли (мәнтигәујҗун) мәркәзсизләшдирмә илә биркә мәркәзләшдирмә; фәсиләсизлик; оперативлик; чевиклик; мәс'улијјәт; варислик; сон нәтичәјә истигамәтләнмә вә б. аид едилир.

Идарәетмәнин тәшкилати-технологии принципләри көмрүк органлары рәһбәрләринин тәшкилати-сәрәнчәмверичи вә инзибати-ичраедичи фәалијјәтинин әсасында дајаныр.

Онлара ашағыдакы идарәетмә принципләри аиддир: ваһид рәһбәрлик; конкретлик; әмәјин бөлкүсү; скалјар; ијерархија; сәрәнчәмвермәнин ваһидлији вә тәк рәһбәр; сәләһијјәтләрин өтүрүлмәси; идарәетмә диапазоһу вә с.

Ваһид рәһбәрлик (тәкбашыһалыг) принципинин әһәмијјәти хусуси олараг гејд едилмәлидир. Бу принцип, бир тәрәфдән, идарәетмәнин коллекииаллығыны, диқәр тәрәфдән исә, ичраедичи функцијалара көрә чидди фәрди мәс'улијјәтин мүәјјән едилмәсини нәзәрдә тутур. Коллекииаллыг тапшырылан ишә көрә һәр бир көмрүк әмәкдашыһын мәс'улијјәтини истисна етмир, әксинә онун үчүн шәхси мәс'улијјәт нәзәрдә тутур.

Көмрүк органларында рәһбәрлијин бүтүн сәвијјәләриндә ваһид рәһбәрлик (тәкбашыһалыг) принципи даим фәалијјәт көстәрир, чүнки көмрүк органларыһын рәһбәрләринә ганунверичиликлә ваһид рәһбәр (тәкбашчы) һүгүглары вә функцијалары ајрылмышдыр.

Бу, һәм ин структурун гаршысында гојулмуш вәзифәләрин һәлли үчүн верилән һакимийјәт сәләһийјәтинин тамлығында вә һәчминдә; верилмиш һүгүглардан истифадәјә көрә дәвләт гаршысында мәс'улијјәтлә бу функцијанын һәјата кечирилмәси үчүн ганунверичиликлә верилмиш тә'минатын олмасында; тәкбашчы рәһбәрләрин һүгүгларынын һәјата кечирилмәсинин кадр вә структур тә'минатында; һүгүг мұһафизә фәалијјәтинин дәвләт тәрәфиндән мадди вә малијјә тә'минатында; һәрбиләшдирилмиш вә һүгүг мұһафизә структур шәхси һеј'әтинин социал мұдафиәсинә дәвләт тә'минатынын олмасында ифадә олуноу.

Ваһид рәһбәрлик принципи үзрә көмрүк органлары системинә ДЖК-нин Сәдри рәһбәрлик едир. Көмрүк ишинә рәһбәрлијин ән мұһүм мәсәләләри ДЖК коллекијасынын ичласларында бахылыр. Коллекијанын ичласларында гәбул едилән, ДЖК-нин Сәдринин әмри илә рәсмиләшдирилән гәрарларын бүтүн көмрүк органлары вә әмәкдашлары тәрәфиндән ичра едилмәси мәчбуридир.

ДЖК-нин табелијиндәки диқәр тәшкилатларын рәһбәрләри ваһид рәһбәрлик (тәкбашчылыг) принципи үзрә фәалијјәт көстәрирләр.

Көмрүкханаларын вә көмрүк постларынын рәисләри өз идарәчилик фәалијјәтиндә ваһид рәһбәрлик принципини һәјата кечирирләр.

Көмрүк органларынын идарә едилмәсиндә мұвәффәгијјәт идарәәтмәдә иштирак едән бүтүн көмрүк системи вәзифәли шәхсләринин, органларынын вә тәшкилатларынын фәалијјәт бирлији илә тә'мин едилир. Бу заман үмуми ишдә һәр биринин јеринин вә ролунун спесификасынын дәгиг мұәјјән едилмәси, онларын сәләһийјәтләринин, функцијаларынын вә һүгүгларынын ајдын бөлүшдүрүлмәси олдугча мұһүм әһәмијјәт кәсб едир. ДЖК-нин дәрч етдији норматив сәнәдләр, Азәрбајчан Республикасы көмрүк органлары вә онларын бөлмәләри һаггында әсаснамәләр бунун үчүн бөјүк әһәмијјәтә малиқдир.

Идарәәтмәнин конкретлији принципи ситуасијанын конкрет тәһлилини тәләб едир ки, бунун үчүн идарәәтмә системи һаггында вә онун харичи мұһити һаггында кејфијјәтли елми информасија лазимдыр.

Әмәјин бөлкүсү принципиндә нәзәрдә тутулуру ки, идарәәтмәнин тәшкили үзрә бүтүн фәалијјәт ичрасы идарәәтмә системинин конкрет һәлгәләринә тапшырылан ән садә әмә-

лијјатлара ајрылып. Жөмрүк органы идарәетмә системинин һәр бир һәлгәсинин дәгиг, конкрет вәзифәси олмалыдыр.

Скалјар принцип мүүјјән едир ки, һәр бир тәшкилат (о чүмлөдөн жөмрүк органы) дәгиг мүүјјән олунмуш ијерархик структура малик олмалыдыр.

Ијерархија принципи ашағы әмәкдашын вә ја бөлмәнин јухарыдакына табе олмалы олдуғуну нәзәрдә тутур. Инзибати ијерархијанын һәр бир әмәкдашы јухарыдакынын гаршысында тәкчә өзүнүнкү јох, һәм дә өзүнүн табелијиндә олан бүтүн әмәкдашларын гәрарларына вә һәрәкәтләринә көрә чаваб верир.

Сәрәнчамвермәнин ваһидлији вә ваһид рәһбәр принципи мүүјјән едир ки, һәр бир әмәкдаш јалныз бир рәһбәрдән әмр вә сәрәнчамлар алып, чүнки бу фәалијјәт бирлијинин зәрури шәртидир вә һеч бир әмәкдаш өзүндән даһа јухары бирдән артыг рәһбәрә мә’рузә етмәмәлидир.

Сәлаһијјәтләрин өтүрүлмәси (верилмәси) принципи нәзәрдә тутур ки, рәһбәрин фәалијјәт саһәсиндән вәзифәнин табе шәхсә верилмәси заманы онун һәлли үчүн һүтуғлар да верилмәли, табе шәхс исә онлара көрә мәс’улијјәти өз үзәринә гәбул етмәлидир.

Идарәетмәнин диапазону принципи јухары вәзифәли шәхсин чидди мүүјјән олунмуш, оптимал сајда табе шәхсләрин фәалијјәтинә көрә мәс’улијјәт дашымалы олдуғуну нәзәрдә тутур.

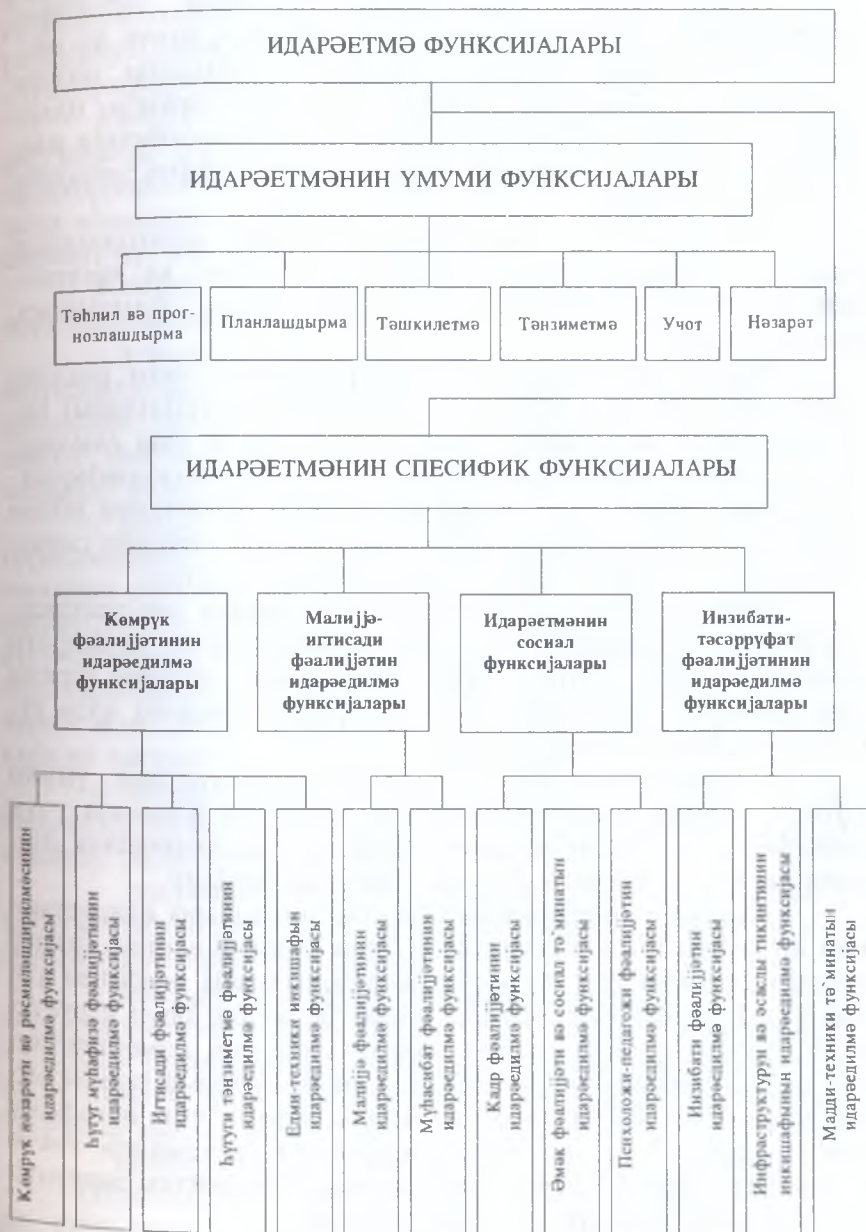
2.4. ИДАРӘТМӘНИН ФУНКСИЈАЛАРЫ

Идарәетмәнин функцијасы – һәјата кечирилмәси үчүн мүүјјән идарәчилик ишләри (әмәлијјатлары) тәләб олунан конкрет идарәчилик фәалијјәти нөвүдүр.

Жөмрүк органларынын идарә едилмәсиндә идарәетмә функцијалары чох мүнм јер тутур, чүнки онлар бүтүн сәвијәләрдә идарәчилик фәалијјәтинин маһијјәтини вә мәзмунуну ачыглајыр вә идарәетмә саһәсиндә вәзифәләрин бөлкүсүнү әкс етдирир, нәзәрдә тутулмуш нәтичәләри әлдә етмәк үчүн онларын һәјата кечирилмәси заманы мүүјјән нөвбәлилик вә фәалијјәт бирлији тәләб едир.

Жөмрүк органлары системиндә идарәетмә функцијаларыны тәсниф етмәклә, онлары идарәетмә просесинин мәрһәләләрини әкс етдирән үмуми идарәетмә функцијаларына вә

көмүрк органдарынын эмәлијјат-хидмәт фәалијјәтинин конкрет нөвләринин спесифик (конкрет) идарәәтмә функцијаларына бөлмәк олар (схем 3).

Идарәетмәнин үмуми функцијалары идарәетмәнин ма-
хијјәтини үзә чыхарыр; онлар истәнилән объектин идарә
едилмәси просесини характеризә етдијинә көрә универсалдыр.

Идарәетмәнин үмуми функцијаларынын тәркибиби
мүәјјән едәркән онларын диалектик ваһидлији, еләчә дә ида-
рә едән вә идарә олунан системләрин ваһидлији нәзәрә
алынмалыдыр. Идарәетмә функцијаларынын тәркиби идарә
олунан системин вәзијјәтинин истәнилән дәјишмәләрини ида-
рә едән системин реаксија көстәрмәсинин еффе́ктивлијини
тә'мин етмәлидир.

Идарәетмәнин үмуми функцијаларына ашағыдакылар
аиддир: әмәлијјат-хидмәт шәраитинин тәһлили вә прогно-
лашдырылмасы, планлашдырма, тәшкилетмә, тәнзиметмә,
учот вә нәзарәт.

Идарәетмәнин бу вә ја дикәр функцијасыны реализә
етмәк үчүн бир сыра идарәчилик ишләри (әмәлијјатлары) һә-
јата кечирмәк лазымдыр. Белә ки, *идарәчилик иши (әмәлиј-
јаты) дедикдә идарәетмә функцијаларынын реаллашдырыл-
масы үчүн зәрури олан, лакин идарәетмә объектинин идарә
олуна билмәсини тә'мин етмәк үчүн кифајәт етмәјән сабит
тәкратланан һәрәкәтләрин мәчмусу баша дүшүлүр.*

Әкәр идарәетмәнин әсас функцијасынын там реаллаш-
дырылмасы әмәлијјат-хидмәт фәәлијјәтинин јени кејфијјәтә
кечмәсинә сәбәб олурса, ажрыча идарәчилик ишинин јеринә
јетирилмәси бу фәәлијјәтин јени кејфијјәт вәзијјәти әлдә ет-
мәси үчүн һәлә кифајәт етмир.

Идарәетмәнин һәр бир конкрет көтүрүлән үмуми
функцијасынын реаллашдырылмасы јалныз бу функција үчүн
спесифик олаи чидди мүәјјән олуимуш сајда идарәчилик иш-
ләринин ичра олунамасы јолу илә һәјата кечирилер.

Көмрүк органларынын объектив имканлары идарәетмә-
нин ән мүһүм функцијаларындан бири кими әмәлијјат-хидмәт
шәраитинин тәһлили вә прогнолашдырылмасы әсасында үзә
чыхарыла биләр. Системи һиссәләрә бөлмәклә онун структу-
руну үзә чыхармагла тәһлил нәинки системин компонентлә-
ринин вәзијјәтини мүәјјән етмәјә, һәм дә онларын гаршылыг-
лы мүнәсибәт вә гаршылыглы асылылығыны үзә чыхармаға
имкан верир. Һәм дә тәһлил идарәетмә системиндә тәкчә
бүтөвлүкдә системә дејил, ејни заманда идарәчилик дөврүнүн
һәр бир компонентинә дә шамил едилер.

Көмрүк әмәлијјат-хидмәти шәраитинин тәһлили вә прогнозлашдырылмасы көмрүк фәалијјәтинин бу вә ја дикәр сәһәсиндә шәртләр топлусунун инкишафынын өјрәнилмәси, дәрк едилмәси вә өнчәдән көрүлмәси илә вә онларын көмрүк ишинин нәтичәләринә, еләчә дә әсасландырылмыш гәрарларын гәбул едилмәси вә планларын һазырланмасы мәгсәдләри үчүн мүүјјәнләшдирилмәси илә гырылмаз әлагәлидир.

Көмрүк әмәлијјат-хидмәти шәраити дедикдә игтисади, сијаси, социал, һүгути, рекионал вә дикәр шәртләрлә (факторларла) диалектик инкишафда олан, көмрүк фәалијјәтинә әһәмийјәтли дәрәчәдә тә'сир едән гаршылыгылы әлагәли элементләр мачмусу нәзәрдә тутулур.

Көмрүк әмәлијјат-хидмәти шәраитинин әсас элементләри бунлардыр:

- харичи игтисади фәалијјәтин (ХИФ) хидмәт едилән иштиракчылары – Азәрбајчан вә харичи физики вә һүгути шәхсләри, көмрүк органынын фәалијјәт зонасында мал ахынынын (һәрәкәтинин) нөвләри, һәчмләри вә истигамәтләри, онларын заман, мөкан (јер), нәглијјат нөвләри үзрә бөлкүсү;

- көмрүк ганунверичилијинин гәсдән позан ХИФ иштиракчыларынын вә онларын көмәкчиләринин; гачагмалчыларын вә онларын көмәкчиләринин көмрүк органларына мәнфи тә'сир кәстәрмәјә чәһд едән көмрүкәтрафы криминал структурларын вә онларын көмәкчиләринин олмасы; көмрүк гәјдаларынын позулмасы вә чинајәтләрин тәрәдилмәсиндә онларын мәгсәдләри, планлары, нијјәтләри, вахты, јери, стратекија вә тактикасы һаггында мә'луматлар;

- көмрүк органларынын гүввә вә васитәләри, онлара һәвалә едилмиш функцијаларын вә вәзифәләрин ичра едилмәсиндә онларын имканлары;

- Азәрбајчан Республикасынын игтисади тәһлүкәсизлијинин тә'минатынын вә игтисади мәнәфеләринин горунмасынын үмумдөвләт тәдбирләри;

- көмрүк органларынын фәалијјәт зонасында гачагмалчылыгыла вә көмрүк гәјдаларынын позулмасы үзрә дикәр һүгуг мұһафизә органларынын, идарәләрин вә тәшкилатларын олмасы, көмрүк органлары вәзифәләринин һәлли үчүн онлардан истифадә имканлары;

- көмрүк фәалијјәтинин һәјата кечирилдији мұһит.

Планлашдырма идарәетмәнин елә әсас функцијасыдыр ки, онун васитәсилә көмрүк органларында кәләчәк фәалијјә-

тин тәшкилати башланғычы ишләниб һазырланыр. Планлашдырма васитәсилә системин инкишаф мәгсәдләри вә истига-мәтләри мүәйжән едилир, мөвчуд проблемләри реализә едил-мәси васитәси олан методлар ишләниб һазырланыр, системин инкишаф темпи мүәйжән едилир. Идарәетмә субъекти ич-рачыларың кәләчәк фәалийјәт планыны тутур, планда көстә-рилән мәгсәдләрә чатмағың јолларыны, үсулларыны, васитә-ләрини вә мүддәтләрини әсасландырыр.

Мәгсәдин һазырланмасы, мәгсәдин әлдә олунмасы үзрә кәләчәк фәалийјәтин моделләшдирилмәси, онун програмлаш-дырылмасы вәзифәләри идарәетмәнин мәгсәдләринин мүәйжән едилмәси; мәгсәдә наил олмаға мане олан проблемләрин үзә чыхарылмасы; гојулмуш мәгсәдә чатмаг үчүн идарәчилик гә-рарларының һазырланмасы вә гәбулу; гәбул олунмуш гәрарың реаллашдырылмасының тәшкилати планының һазырланмасы; һазырланмыш планың разылашдырылмасы; бөјүк рәис тәрә-финдән онун тәсдиг едилмәси кими идарәчилик ишләринин јеринә јетирилмәси илә һәјата кечирилир.

Тәшкилати планлашдырма идарәетмәнин бүтүн сәвијјә-ләриндә: стратеги (Азәрбајҗан ДҖКК); тактики (көмрүк-ханалар, көмрүк постлары) сәвијјәләрдә һәјата кечирилир.

Бундан башга о, көмрүк системинин фәалийјәт көстәр-мәсинин мүәйжән олунмуш тәгвим дөврләринә – узунмүддәтли (5 ил вә даһа артыг), ортамүддәтли (1 илдән беш иләдәк) вә чари (бир иләдәк) – ујғун кәлир. Беләликлә, идарәетмәнин бу функцијасының реализәси үзрә идарәчилик фәалийјәти көмрүк әмәлијјат-хидмәти шәраитини, онун объектив гүјмәт-ләндирилмәсини дәриндән билмәји тәчрүбә, бачарыг вә ишә јарадычы мүнәсибәт тәләб едир. Кејфијјәт, гәрарларың вә планларың мүәйжән дәрәчәдә әсасландырылмасы идарәетмә-нин сон нәтичәләрини мүәйжән едир.

Һазыр вә тәсдиг олунмуш план һәлә өзү-өзлүјүндә онун јеринә јетирилчәјини көстәрмир. Бунун үчүн мұвафиг шәра-ит (шәртләр) лазымдыр ки, ону да идарәетмәнин диқәр функ-сијасы – тәшкилетмә јарадыр.

Тәшкилетмә дедикдә идарәетмәнин елә әсас функција-сы нәзәрдә тутулур ки, онун реаллашдырылмасы васитәсилә планлашдырма просесиндә ишләниб һазырланмыш планларың јеринә јетирилмәси үчүн шәраит јараныр.

Бу функцијаның маһијјәти гүввә вә васитәләрин јара-дылмасындан, ичрачылар арасында зәрури әлагә вә мүнәси-

бәтләрин гурулмасындан, онларын фәалијјәтинин рационал (сәмәрәли) форма вә методларынын мүәјјәнләшдирилмәсиндән ибарәтдир.

Бу функцијанын реаллашдырылмасы просесиндә идарәәтмә субъекти тәрәфиндән гәбул олуңмуш гәрарларын, о чүмләдән тәсдиг едилмиш планларын уғурлу һәјата кечирилмәси үчүн зәрури олан шәраит јарадылыр.

Көмрүк органларында “тәшкиләтмә” идарәәтмә функцијасы гәрарларын вә һазырланмыш планларын ичра едилмәси үзрә вәзифәләрин гојулмасы; гаршылыгыла әлағәнин тәшкили, ичрачыларын һазырланмасы, онларын өјрәдилмәси дахил олмагла, еләчә дә планларын јеринә јетирилмәсинин һәр-тәрәfli тә’минаты үзрә диқәр тәдбирләрин көрүлмәси кими идарәчилик ишләринин (әмәлијјатларын) ичра едилмәси васитәсилә реаллашдырылыр.

Тәнзимәтмә дедикдә идарәәтмәнин елә әсас функцијасы баша дүшүлмәлидир ки, онун васитәсилә табеликдә олан шәхсләрин фәалијјәтинин сәмәрәлилији јүксәлир вә ја планлашдырма заманы верилмиш параметрләрдән кәнарачыхмалар арадан галдырылыр.

Тәнзимәтмә әкс әлағәнин нәтичәләри әсасында һәјата кечирилир. О, ајры-ајры әмәқдашларын вә коллективләрин гаршылыгыла әлағәләрининин сахланмасы, әлағәләндирилмәси, гүввәләрин (сә’јләрин) јенидән бөлкүсү, еләчә дә мотива-сијасы вә стимуллашдырылмасы јолу илә реаллашдырыла биләр.

Идарәәтмәнин “тәнзимәтмә” функцијасынын реаллашдырылмасы нәзәрәтин нәтичәләринин тәһлили; тәнзимәтмә гәрарларынын гәбулу, гәрарларын вәзифәләр шәклиндә ичрачылара чатдырылмасы; тәнзимәтмәнин тәшкили; тәнзимәтмәнин апарылмасы; тәнзимәтмәнин тә’сиринин јохланмасы кими идарәчилик ишләринин (әмәлијјатларынын) ичра едилмәсиндән ибарәтдир.

Учот функцијасынын маһијјәтини идарә олуңан системин чари вәзијјәти һаггында онун һәрәкәт истигамәтләри вә темпләри, әлдә едилән нәтичәләр вә дәјишән проблемләр һаггында информасијанын топланмасы, системләшдирилмәси вә илкин ишләнмәси тәшкил едир.

Планларын јеринә јетирилмәсинин дүзкүнлүјүнү, онларын ичрасынын шәраит вә нәтичәләринин нечә олдуғуну мүәјјән етмәк үчүн нәзәрәт мөвчуддур.

Нəзарəт идарəетмəнин елə əсас функцијасыдыр ки, онун реаллашдырылмасы васитəсилə кəмрүк органларынын ваһид системинин фəалијјəти просеси үзəриндə мүшəһидə һəјатa кечирилир, бу вə јa дикəр заман моментиндə табеликдə оланларын фəалијјəтинин кедиши, шəраити, вəзијјəти вə нəтичəлəri һагтында мə'луматлар топланыр.

Гəбул олунмуш гəрарларын реаллашдырылмасына нəзарəт кəмрүк фəалијјəтинин гəјулмуш вəзифəлərə ујғунлуғунун үзə чыхарылмасына, шəраитин дəјишмəсиндən асылы олараг əввəl гəбул едилмиш гəрарлара вə тəсдиг олунмуш планлара вахтында зəрури дүзəлишлэр едилмəсинə истигамəтлəнир.

Нəзарəтин əсас вəзифəsi планлашдырма заманы верилмиш параметрлəрдən кəнарaчыхмаларын үзə чыхарылмасы, онлары доғуран сəбəблəрин, елəчə дə кəлəчəкдə инкишаф етдирилмəsi кəмрүк органынын бүтүн фəалијјəтинин сəмərəлилијини хəјли дərəчəдə артырмаға кəмəк едə билəчəк мүсбəт моментлəрин ортаја чыхарылмасыдыр.

Нəзарəтин əсас вəзифə вə методлары əмəлијјат-хидмəти шəраитдən тəрəмəдир.

Нəзарəт ики истигамəтдə апарылыр: бир тəрəфдən, кəмрүк органынын рəиси өз мұавинлəринин вə билаваситə табелијиндəки шə'бəлəрин, кəмрүк постларынын вə дикəр структур бəлмəлəрин рəислəринин ишинə нəзарəт едир, дикəр тəрəфдən исə – онларла бирликдə ваһид план үзрə структур бəлмəлəрин фəалијјəтини јохлајыр.

“Нəзарəт” функцијасыны реаллашдырмаг үчүн нəзарəт объектлəринин методларынын, мүддəтлəринин мұəјјən едилмəsi, нəзарəтин ичрачыларынын мұəјјən едилмəsi вə онларын һазырланмасы; нəзарəт объектинин һазырланмасы; нəзарəтин һəјатa кечирилмəsi; нəзарəт мə'луматларынын ишлəнмəsi вə онларын реализəsi кими идарəчилик ишлəринин һəјатa кечирилмəsi тəлəб олунур.

Нəзарəт нəинки идарəчилик гəрарларынын ичрасы нəтичəлəринин нəзəрдən кечирилмəsi үчүн, елəчə дə бүтөвлүкдə идарəетмəнин тəһлили вə гijмəтлəндирилмəsi үчүн лaзымдыр.

Идарəетмəнин бүтүн бу функцијалары бир-бирилə гырылмаз əлaгəдəдир вə бүтөв бир там тəшкил едир.

Белəликлə, кəмрүк органларында идарəетмə бүтүн əмəлијјат-хидмəти фəалијјəтин, онун бүтүн мəрһəлə вə сə-

вијјаләриндә, мөкәндә вә замандә шүүрлү тәшкили үзрә комплекс, конкрет, практик фәалијјәтдир.

Идарәетмәнин спесифик (конкрет) функцијалары

Көмрүк органларында идарәетмәнин спесифик функцијаларына ашағыдакылар аиддир:

- *көмрүк фәалијјәтинин идарәедилмә функцијасы* (көмрүк рәсмиләшдирилмәси вә көмрүк нәзарәтинин, һүгүг мұһафизә фәалијјәтинин, игтисади фәалијјәтин, һүгүги тәһзиметмә вә елми-техники инкишаф үзрә фәалијјәтин идарәедилмәси);

- *малијјә-игтисади фәалијјәтин идарәедилмә функцијасы* (малијјә фәалијјәтинин идарәедилмәси вә мұһасибат фәалијјәтинин идарә едилмәси);

- *сосиал фәалијјәтин идарәедилмә функцијасы* (кадр, әмәк вә психоложи-педагожи фәалијјәтин, еләчә дә сосиал тә'минатын идарә едилмәси);

- *инзибати-тәсәррүфат фәалијјәтинин идарәедилмәси функцијасы* (инзибати фәалијјәтин идарәедилмәси; көмрүк инфраструктурунун вә әсаслы тикинтинин инкишафынын идарә едилмәси; һәртәрәфли мадди-техники тә'минатын идарә едилмәси).

Беләликлә, көмрүк органларында идарәетмәнин спесифик функцијалары әмәлијјат-хидмәти фәалијјәтин өз маһијјәти вә онун чоһчәһәтлилији илә шәртләнир.

2.5. ИДАРӘЕТМӘНИН МЕТОДЛАРЫ

Гаршыја гојулмуш мөгсәдләрин әлдә едилмәси үчүн идарәетмә објектинә тә'сир јолларынын, үсулларынын, васитәләринин вә формаларынын мәчмусу *идарәетмә методу* адланыр.

Идарәетмәнин методларыны өјрәнәркән хусусилә нәзәрә алмаг лазымдыр ки, онларын тә'сиринин јөнүмү сосиал-игтисади системин, о чүмләдән көмрүк хидмәти гаршысында гојдуғу конкрет мөгсәдлә мұәјјән едилир. Белә мөгсәд конкрет тәшкилати, игтисади, сосиал вә техники вәзифәләрин һәллини тәләб едир ки, бу да өз нөвбәсиндә идарәетмәнин мұвафиг методларынын тәтбигини тәләб едир.

Идарәетмәнин методлары идарәчилик фәалийәтинин мигјасына вә тә'сир формасына көрә тәсниф едилир.

Көмрүк органларында идарәчилик фәалийәтинин мигјасына көрә үмуми вә хусуси методлар фәргләндирилир.

Идарәетмәнин үмуми методлары көмрүк ишинин глобал проблемләринин, стратеги мәсәләләринин һәллинә јөнәлмишдир, онлар бүтүн көмрүк системинин әсас мәгсәдләрини вә фәалийәт көстәрмәси мәсәләләринин әлдә олунмасы үсулларыны мүйәјјән едир.

Идарәетмәнин хусуси методлары, башлыча олараг, оператив вә чари идарәетмә системләриндә (рекионал көмрүк идарәләри, көмрүкханалар, көмрүк постлары) истифадә едилир.

Көмрүк системиндә *тә'сир формаларындан* асылы олараг бирбаша вә долајы тә'сир методлары тәтбиг едилир.

Бирбаша тә'сир методлары дәвләтин ирадәсинә вә нүфузуна әсасланыр. Онлара тәшкилати-сәрәнчәмверичи вә һүгути методлар аиддир.

Долајы тә'сир методларына социал, психоложи, игтисади вә игтисади-ријазии методлар аиддир.

Көмрүк органларында тәшкиләтмә вә тәнзимәтмә кими идарәетмә функцијаларынын реаллашдырылмасы просесиндә тәшкилати-сәрәнчәмверичи (инзибати) методларын васитәсилә әмәкдашларын вә коллективләрин борч, сәләһијјәт, мәс'улијјәт, интизам тәләбләри вә с. кими фәалийәт аспектләриндән ибарәт олан мүнәсибәтләр формалашдырылыр.

Көмрүк органларында тәшкилати-сәрәнчәмверичи методларын һәрбиләшдирилмиш вә һүгүг мүнәфизә кими хусусијјәтләри ондан ибарәтдир ки, онлар бүтөвлүкдә системә вә ја ајрылыгдә онун элементләринә бирбаша директив тә'сири ифадә едир; көмрүк органынын рәһбәринә бирмә'налы гәрар гәбул етмәјә имкан верир; норматив-һүгути вә директив сәнәдләрин ичрасынын мәчбурилијинә әсасланыр.

Көмрүк органларында үч груп тәшкилати-сәрәнчәмверичи метод: тәшкилати, сәрәнчәмверичи вә интизам тәтбиг едилир. Әсас јери биринчи группу тәшкил едән тәшкилати тә'сир методлары тутур. Онлар идарәетмәнин әсасы олан системдә тәшкилати әлагәләрин узунмүддәтли тәсбитидир вә нязамасалма, нормалашдырма вә тә'лимәтләндирманы әһәтә едир.

Низамасалма тәшкилати тә'сирин сәрт типидир. Бу көмрүк органларында системин тәшкилати әсасыны вә онда баш верән просесләри мүүжән едир, тәшкилати мүддәаларын һазырланмасындан вә онлара гүввә верилмәсиндән ибарәтдир. Гејд едилән мүддәалара ашағыдакылар аиддир: бүтөвлүкдә көмрүк системинин фәалијјәт көстәрмә гәјдасыны вә тәшкилати хүсусилијини мүүжәнләшдирән үмүмтәшкилати характерли мүддәалар; иш гәјдасыны мүхтәлиф бөлмәләрин тәшкилати статусуну, онларын вәзифәләрини, функцијаларыны, сәләһијјәтләрини тә'јин вә мүүжән едән мүддәалар; бөлмәләрин тип структурлары; штат чәдвәлләри вә вәзифә тә'лиматлары илә һәјата кечирилән вәзифә низамасалынмасы.

Нормалашдырма тәшкилати тә'сирин даһа аз сәрт типидир вә фәалијјәтдә истигамәт (оријентир) кими истифадә едилән норма вә нормативләрин мүүжәнләшдирилмәсиндән ибарәтдир, онун јухары вә ашағы һәдләрини мүүжән едир. Тәшкилати нормалашдырма көмрүк системиндә функция вә вәзифәләрин јеринә јетирилмәси јолларыны вә гәјдасыны, зәрури нормалары, фәалијјәт вә гаршылыглы фәалијјәт гәјдаларыны мүүжән едир. Идарәәтмә тәчрүбәсиндә көмрүк органлары тәрәфиндән бә'зи вахт нормаларындан вә дикәр нормативләрдән истифадә едилир вә онларын даим тәкмилләшдирилмәси просеси кедир.

Тә'лиматландырма һәмишә ишләрин уғурлу ичрасына јөнәлмиш методики вә информасија јардымы формасына маликдир.

Идарәәтмәнин тәшкилати-сәрәнчамверичи методларынын икинчи группу *сәрәнчамверичи тә'сир методларыдыр* ки, онлар да идарәәтмә органларынын мүнтәзәм ишинин күндәлик оператив тә'мин едилмәсиндә ифадә олуноур. Бу тәшкилати тә'сир јолу илә формалашдырылан тәшкилати структура әсасланан чари тәшкилати иш методларыдыр. Көмрүк системиндә сәрәнчамверичи тә'сир методларынын әсасында сәләһијјәт вә вәзифәләр дајаныр. Һәмин методлар ДҚК коллектијасы гәрарларынын гәбулу, әмрләрин, көстәришләрин, сәрәнчамларын, әсаснамәләрин, гәтнамәләрин сәнәдләрдә дәрч едилмәси, еләчә дә идарәчилик гәрарларынын шифаһи шәкилдә гәбул едилмәси вә чатдырылмасы јолу илә реаллашдырылыр.

Көмрүк системиндә әмрләри јалныз хәтти рәһбәрләр верир, сәрәнчамлары исә – онларын мүавинләри вә верилмиш

һүгүг вә сәләһијјәтләр чәрчивәсиндә функционал хидмәтләри рәһбәрләри верирләр.

Азәрбајчан Республикасынын ДКК-дә әмрләри имзаламаг һүгүгундан ДКК Сәдринин онлара вердији сәләһијјәтләр чәрчивәсиндә комитә сәдринин мүавинләри дә истифадә едир.

Идарәетмәнин тәшкилати-сәрәнчамверичи методларынын үчүнчү групу *интизам тә'сири методларыдыр*.

Көмрүк органларында бу методларын маһијјәти мәс'улијјәт мүүјјән едилмәсиндән ибарәтдир. Онлар интизам тәләбләри вә мәс'улијјәт системи васитәсилә идарәетмә системиндә тәшкилати әлагәләрин сабитлијинин сахланмасы үчүн нәзәрдә тутулмушдур. Шәхси, коллектив, мадди, мә'нәви вә хидмәти (гуллуғ) мәс'улијјәти фәргләндирилир.

Тәшкилати-сәрәнчамверичи методларын бүтүн көстәрилән үч групу көмрүк системиндә һәм ајрыча, һәм дә бирликдә бир-бирини тамамлајараг вә зәнкинләшдирәрәк истифадә едилир.

Һүгуғи методлар социал-игтисади системин элементләринә вә идарәетмә просесиндә онларын арасындакы мүнәсибәтләрә һүгуғи (јуридик) тә'сир васитәләринин вә үсулларынын мәчмусудур.

Һүгуғи методлара бунлар аиддир: һүгуғи нормаларын һазырланмасы, истифадәси вә тәтбиғи, һүгуғи мүнәсибәтләрин формалашдырылмасы, һүгуғи актларын тәләбләринә риәјәт едилмәси.

Һүгуғи нормалар бүтүн көмрүк органларынын көмрүк системиндә јерини вә онлара рәһбәрлик методларыны мүүјјән едир, онларын башга тәшкилатларла сахладығы мүнәсибәтләрин характер вә мәзмунуну тә'јин едир.

Белә әсас һүгуғи нормалар бунлардыр: Азәрбајчан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләси, “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамә, Дөвләт Көмрүк Комитәси һаггында Әсаснамә, диқәр көмрүк органлары һаггында әсаснамәләр вә бир сыра башгалары.

Көмрүк органлары идарәетмә апаратынын фәәлијјәти әмәк, мүлки, тәсәррүфат вә бә'зи диқәр ганунверичиликләрин һүгуғи актлары илә низамланыр.

Идарәетмәнин социал вә психолоғи методлары көмрүк системиндә идарәетмәнин методлары арасында мүһүм јер тутур, она көрә дә коллективин социал характеристикалары илә онун фәәлијјәтинин игтисади вә тәшкилати көстәри-

чиләри арасында сых асылылыг мөвчуддур. Көмрүк органларынын хидмәт фәалијјәтинин эффективлији хејли дәрәчәдә, мәсәлән, чох вахт көмрүкханада социал вә психоложи шәртләрин доғурдуғу факторлардан — кадрларын дәјишкәнлијиндән, еләчә дә интизамлылыг, әмәкдашларын дүзлүјү, коллективдәки психоложи иглим вә с.-дән асылыдыр.

Социал вә психоложи идарәәтмә методлары коллективин формалашмасы вә инкишафы просесинә, онун дахилиндә баш верән социал просесләрә конкрет тә’сир үсуллары вә вәситәләридыр.

Социал вә психоложи методларын мәгсәди әмәкдашларын артан социал тәләбатынын, онларын һәртәрәфли аһәнкадар инкишафынын тә’мин едилмәси, бу әсасда шәхсијјәтин хидмәти фәаллығынын вә коллективләрин сәмәрәли фәалијјәтинин јүксәдилмәсидир. Бу идарәәтмә методлары тәркибинә гејри-формал группарын, шәхсијјәтин рол вә статусунун, коллективдәки гаршылыглы мүнәсибәтләр системинин, социал тәләбатларын вә диқәр социал аспектләрин дахил олдуғу коллективдә фәалијјәт көстәрән социал механизмин истифадәсинә әсасланыр.

Социал идарәәтмә методларына социал нормалашдырма, социал тәнзиметмә, социал варислик, социал новаторлуг вә мә’нәви стимуллашдырма методлары дахилдир.

Социал тә’сир методлары әксини көмрүк органлары коллективләринин социал инкишаф планларында тапыр ки, бунлара да әмәкдашларын мәдәни-тәрбијәви вә ихтисас сәвијјәсинин артырылмасы, кадр дәјишкәнлији илә мүбаризә, әмәк вә мәишәт шәраитинин јахшылашдырылмасы үзрә тәдбирләр дахилдир.

Психоложи идарәәтмә методлары коллективләрдә оптимал психоложи иглим јарадылмасы јолу илә көмрүк органлары әмәкдашлары арасында мүнәсибәтләрин тәнзимләнмәсинә јөнәлдилир. Онлара ашағыдакы методлар аиддир: кичик групп вә коллективләрин комплектләшдирилмәси; әмәјин һуманистләшдирилмәси, психоложи мәгсәд (мотивасија); профессионал (пешә) сечмә вә тәдрис.

Психоложи идарәәтмә методларынын тәтбиғи социал, тәшкилати вә игтисади методларла комплекс шәкилдә һәјата кечирилмәлидир, чүнки јалныз белә гаршылыглы әләгәдә коллективин социал инкишафынын мүрәккәб мәсәләләринин оптимал һәллинә наил олмағ мүмкүндүр.

Игтисади идарәетмә методлары – идарәетмә объектинә мәгсәдҗөнлү тә'сирин игтисади мәнәфеләрин истифадәси үзәриндә гурулмуш үсуллар системидир. Көмрүк органларында игтисади идарәетмә методларына — мәркәزلәшдирилмиш планлы вә игтисади стимуллашдырма методу аиддир.

Игтисади идарәетмә методларынын мүнһүм хүсусиҗәти одур ки, онлар системли дөвләт, коллектив вә шәхси мәнәфеләрин бирлиҗини тә'мин етмәҗә јөнәлмишдир. Бу да көмрүк органларында ики аспектдән реаллашдырылып: биринчи – Азәрбаҗан Республикасы бүдҗәсинин кәлир һиссәсинин формалашдырылмасы үзрә директив план тапшырыгларынын мүәҗҗәнләшдирилмәси јолу илә идарәетмә, икинчи исә – көмрүк системи инкишаф фондунун јарадылмасы вә истифадәси әсасында идарәетмә.

Игтисади стимуллашдырма (һәвәсләндирмә) методу икинчи аспектә әсасланыр вә мадди стимуллашдырма, коллектив мадди мараг вә игтисади мәс'улиҗәти әһатә едир.

Һәлл едилән идарәетмә мәсәләләринин хүсусиҗәтләриндән асылы олараг көмрүк органларында бу вә ја диҗәр *игтисади-риҗази методлар* истифадә олуна биләр. Онлар формализә едилмәмиш, зәиф формализә едилмиш вә формализә едилмиш методлара бөлүнүр.

Белә ки, Үмумдүнја Көмрүк Тәшкилатынын методикасы үзрә көмрүк хидмәтинин мәгсәдли инкишаф програмына уҗғун олараг һәјата кечириләчәк көмрүк хидмәтинин модернләшдирилмәси кедишиндә бүтүн көмрүк органларынын диагностикасыны апармаг вачиб шәртдир. Модернләшдирмәнин бу мәрһәләси формализә едилмәјән идарәетмә методларына дахил олан идејаларын коллектив кенерасијасы методу илә һәјата кечириләчәкдир.

Нәтичә олараг гејд етмәк лазымдыр ки, көмрүк органларынын идарә едилмәсиндә истифадә олуна идарәетмә методларынын методолокијасынын тәкмилләшдирилмәси көмрүк фәалиҗәтини идарәетмә системинин сәмәрәлилиҗинин артырылмасы проблеминин үзви вә нәзәрәчарпачаг һиссәсидир. Бүтүн идарәетмә методлары өјрәнилмәли, тәкмилләшдирилмәси вә диалектик вәһдәтдә тәтбиг едилмәлидир.

Беләликлә, бу фәсилдә көмрүк хидмәтинә уҗғун олараг идарәетмә нәзәријәсинин әсас категоријалары һаггында аңлајышлар нәзәрдән кечирилди.

Нәзәрдән кечирилмиш категоријалары билмәк мұһым әһәмијјәт кәсб едир: биринчи, онлар идарәәтмәнин маһијјәтини вә механизмини дәрк етмәјә имкан верир; икинчи, онлар табелијиндәки коллективләрин әмәлијјат-хидмәти фәалијјәтинин идарә едилмәси үзрә көмрүк органлары рәһбәрләринин ишинин методоложи чәһәтдән дүзкүн тәшкилиנә көмәк едир; үчүнчү, нәзәрдән кечирилән категоријалары билмәк идарәәтмә ганунларыны вә принципләрини дәрк етмәк вә сәмәрәли тәтбиг етмәк үчүн әсасдыр; дөрдүнчү, әсас категоријаларын мә'наларыны дүзкүн елми шәкилдә баша дүшмәк көмрүк фәалијјәтинин идарә едилмәсиндә мөвчуд структурлары тәкмилләшдирмәјә вә кәјфијјәтчә јени структурлар јаратмаға көмәк едир ки, бу да көмрүк хидмәтинин модернләшдирилмәси дөврүндә хүсусилә мұһымдүр.

КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫ СИСТЕМИН- ДӘ ИДАРӘЕТМӘНИН ТӘШКИЛАТИ СТРУКТУРЛАРЫ

3.1. ИДАРӘЧИЛИК МҮНАСИБӘТЛӘРИНИН ВӘ ИДАРӘЕТМӘНИН ТӘШКИЛАТИ СТРУКТУРЛАРЫНЫН НӨВЛӘРИ

Азәрбајчан Республикасы көмрүк органлары ситеминин инкишафы идарәчилик проблемләринин һәлли илә сых әлагәлидир, чүнки идарәетмә һәмишә бу вә ја дикәр тәшкилатын ајры-ајры һәлгәләри арасында дөгиг гаршылыглы әләгәләрин мүүјјәнләшдирилмәси, онлар арасында һүгүг вә вәзифәләрин бөлкүсү илә башланыр. Бу мәсәләләрин тәшкилати рәсмиләшдирилмәси көмрүк органларынын идарә едилмәсинин оптимал тәшкилати структурунун ишләниб һазырланмасыны нәзәрдә тутур.

Идарәетмәнин тәшкилати структуру дедикдә чох вахт идарәетмәнин ијерархик элементләринин вә бу элементләрин ваһид бир там кими инкишафыны тәмин едән бир-бири илә гаршылыглы әләгәләринин низама салынмыш топлусу (мәчмусу) баша дүшүлүр.

Идарәетмәнин тәшкилати структурлары тәһлил едиләркән, бир гәјда олараг, онларда ашағыдакы элементләр ајрылыр: идарәетмә һәлгәләри, идарәетмә сәвијјәләри вә гаршылыглы әләгәләр.

Көмрүк органлары системиндә *идарәетмәнин һәлгәләринә* бунлар аиддир: Азәрбајчан Республикасы ДКК, ДКК-нин идарәләри вә мүстәгил шө'бәләри, көмрүкханалар, көмрүкханаларын шө'бәләри, көмрүк постлары вә мувафиг профессионал вә ја идарәчилик функцијаларыны ичра едән ајры-ајры мүтәхәссисләр. Идарәетмәнин бу һәлгәләри идарәетмә ијерархијасынын мувафиг сәвијјәләриндә јерләшир.

Идарәетмәнин сәвијјәләри дедикдә тәшкилатын идарәетмә системиндә мүүјјән пиллә тутан идарәетмә һәлгәләринин мәчмусу баша дүшүлүр.

Көмрүк органларынын ваһид системиндә идарәетмә
структуру үч сәвијјәдән ибарәтдир: 'Азәрбајчан Республикасы
ДЖК, көмрүкханалар, көмрүк постлары.

Бунула јанашы, чох вахт идарәчилик мүнәсибәтләри-
нин ашағыдакы каналлары нәзәрдән кечирилә биләр: 1) ДЖК
– көмрүкхана; 2) көмрүкхана рәиси – көмрүкхана шө'бәләри;
3) көмрүкхана шө'бәси – көмрүкхана шө'бәси (дикәр);
4) көмрүкхана – көмрүк посту; 5) көмрүк посту – көмрүк
посту (дикәр); 6) көмрүкхана – көмрүкхана (дикәр); 7) Көм-
рүкхана – ДЖК.

Белә гаршылыгы мүнәсибәтләрин мәркәзиндә рәиси,
шө'бәләри вә көмрүк постлары илә көмрүкхана дајаныр. Бу
да тәсәдүфи дејил, чүнки көмрүк фәалијјәтинин әсас мәсәлә-
ләри бурада һәлл едилир.

Идарәетмә структуру чәрчивәсиндә идарәчилик просе-
си баш верир ки, онун иштиракчылары арасында идарәетмә
вәзифәләри вә функцијалары, нәтичә е'тибарилә онларын ич-
расына көрә һүгүтлар вә мәс'улијјәт бөлүшдүрүлүр. Бу ба-
хымдан идарәетмәнин тәшкилати структуру гаршыја гојулмуш
мәсәдләрин әлдә едилмәсинә јөнәлмиш идарәетмә просеси-
нин баш вердији идарәчилик фәалијјәтинин бөлүшдүрүлмә
(бөлкү) вә кооперасија формасы кими нәзәрдән кечирилә би-
ләр.

Көмрүк органларында идарәетмәнин һәлгәләри вә сә-
вијјәләри арасында гаршылыгы мүнәсибәтләрин ашағыдакы
нөвләри тәшәккүл тапыр:

- шагули идарәчилик мүнәсибәтләри (ДЖК – көмрүк-
хана; көмрүкхана рәиси – көмрүкхана шө'бәләри; көмрүкха-
на – көмрүк посту; ДЖК – көмрүкхана);

- үфүги идарәчилик мүнәсибәтләри (көмрүкхана
шө'бәси – көмрүкхана шө'бәси; көмрүк посту – көмрүк
посту; көмрүкхана – көмрүкхана);

- диагонал идарәчилик мүнәсибәтләри (пост – гаршы-
лыгы әлагәли көндәрән вә ја тә'јинат көмрүкханасы; ДЖК-
нин шө'бәси – ДЖК-нин гаршылыгы әлагәли Идарәси).

Бу гаршылыгы мүнәсибәтләри бир гәдәр әтрафлы нә-
зәрдән кечирәк.

Шагули мүнәсибәтләр, һәр шејдән өнчә, рәһбәрләр вә
онун табелијиндә оланлар арасында гаршылыгы мүнәсибәт-
ләри нәзәрдә тутур, бу заман хәтти субординасија (табелилик)
үзә чыхыр: сәвијјәләр үзрә бүтүн ашағы идарәетмә һәлгәләри

даһа јухары идарәетмә сәвијјәсиндә јерләшән рәһбәрин табелијиндә олур. Бу *хәтти мүнәсибәтләр* адланыр.

Көмрүк органлары системиндә шагули мүнәсибәтләр төкчә тәшкилати структурун хәтти һәлгәләри арасында дејил, ејни заманда субординасија (табелилик) мүнәсибәтләри илә бағлы олан функционал һәлгәләр арасында да мөвчуддур. Белә мүнәсибәтләр онда ортаја чыхыр ки, мәсәлән, реаллашдырылмасы онларын пешә (хидмәти) фәалијјәтинә (малијјә, һүгүг мұһафизә, кадр вә б.) дахил олан мүәјјән идарәетмә функцијасыны јеринә јетирмәк үчүн нәзәрдә тутулан идарәчилик һәлгәләри аналожи олараг јухары идарәчилик һәлгәсинин функционал (пешә фәалијјәти нөвү үзрә) табелијиндә јерләшсин.

Мәсәлән, көмрүкхананын малијјә шө'бәсинин рәиси көмрүкхана рәиси мұавининин, көмрүкхана рәисинин вә ди-кәр јухары хәтти рәһбәрләрин хәтти табелијиндә јерләшир (шагули хәтти гаршылығлы мүнәсибәтләр).

Һәмин хәтти рәһбәрләр тәрәфиндән көмрүкхана малијјә шө'бәсинин рәисинә идарәчилик тә'сири хәтти субординасијанын (табелијин) ифадәсидир, онларын гәрарлары онун үчүн мәчбури характер дашыјыр.

Функционал табелиликдә исә (шагули функционал гаршылығлы мүнәсибәтләр) көмрүкхана малијјә шө'бәсинин рәиси ДКК Малијјә Тариф вә Валјута Нәзарәти Баш Идарәсинин рәисинә табедир. Бурада исә идарәчилик тә'сири даһа чох төвсијә характери дашыјыр. Бунунла ејни заманда һәмин көмрүкхана малијјә шө'бәси рәиси өз шө'бәсинин әмәкдашларына мүнәсибәтдә *хәтти рәһбәр*дир.

Беләликлә, көстәрилән нүмунә шагули гаршылығлы мүнәсибәтләрин мүрәккәб ијерархијасыны әкс етдирир. Бунунла бәрабәр, онлар өзүндә хәтти вә ја функционал рәһбәрин рәһбәрлији алтында мұшавирләр вә көмәкчиләр институту шәклиндә ишләјән *идарәчилик мүнәсибәтләри апаратыны* да еһтива едир. Мұшавирләрин (көмәкчиләрин) вәзифә борчу бу заман төвсијә вә мәсләһәтләрин ишләниб һазырланмасындан ибарәтдир. Лакин, бунунла јанашы, онлара мүәјјән һүгүг вә сәләһијјәтләр дә верилир. Мәсәлән, хәтти рәһбәрин мұшавиринә (мәсләһәтчисинә) ејни бөлмәнин шө'бә рәисләри илә хәтти рәһбәрин адындан вә тапшырығы илә мүнәсибәтләрә кирсин, онун ирадә вә арзусуну ифадә етсин. Бу һалда көмәкчи хәтти рәһбәрин малик олдуғу сәләһијјәти һәјата

кечирир. Шәхсән белә сәләһијјәтләри олмадығындан көмәкчи гәрар гәбул етмир, лакин онун вәзифәси бу вә ја дикәр әмә-лијјат-хидмәти мәсәләләр үзрә өзүнүн билаваситә рәһбәринә төвсијәләр вермәкдән ибарәтдир. Бу сәбәбдән шө'бә рәислә-ри онун рә'јинә идарә рәисинин мүмкүн ола билән фикри кими јанаша биләрләр.

Бу, көмәкчиләрдән кәләчәк рәһбәрләр һазырламағын јахшы методу, рәһбәрләрин јухары һәлгәсинин иш вахтына гәнаәт едилмәсинин, онлары мүһафизәкар (консерватив), ха-лис инзибати ишдән гуртармағын јахшы үсулудур.

Үфүги мүнәсибәтләр ики категоријаја бөлүнә биләр. Биринчиси, коллекиал – бир рәисин табелијиндә олан бир шө'бәнин әмәкдашлары арасындакы мүнәсибәтләрдир. Икин-чиси, паралел – тәшкилатда ејни мөвгә тутан, бир-бири илә информәсија, фикир вә мүлаһизәләри мүбадилә етмәк зәрурә-тинин мејдана чыхдығы мүхтәлиф шө'бәләрин әмәкдашлары арасындакы мүнәсибәтләрдир (мәсәлән, көмрүкхана шө'бәси – көмрүкхана шө'бәси, көмрүк посту – көмрүк посту, көмрүкхана – көмрүкхана кими үфүги паралел гаршылыглы мүнәсибәт каналлары).

Диагонал мүнәсибәтләр идарәетмә системинин мүхтә-лиф сәвијјәләриндә јерләшән, бирбаша табелилик мүнәсибә-тиндә олмајан, лакин јухары сәвијјәләрин гәрарларыны ичра етмәкдә бир-бири илә гаршылыглы әлагәли олан идарәетмә һәлгәләри арасында мејдана кәлән мүнәсибәтләрдир. Белә мүнәсибәтләрә нүмунә олараг малларын чатдырылмасында гаршылыглы мә'луматландырманы, һүгүг мүһафизә функција-ларынын һәјата кечирилмәси мәсәләләри үзрә ичрасы мәчбу-ри олан сорғуларын көндәрилмәсини вә с. кәстәрмәк олар.

Әкәр тәшкилатда (хидмәтдә, органлар системиндә вә с.) јалныз хәтти гаршылыглы мүнәсибәтләр мүшаһидә еди-лирсә, ондакы тәшкилати идарәетмә структуру *хәтти* адла-ныр. Әкәр хәтти гаршылыглы мүнәсибәтләрә функционал мүнәсибәтләр әлавә олунурса, белә тәшкилатда тәшкилати идарәетмә структуру *хәтти-функционал* вә ја садәчә олараг *функционал* адланыр. Сонунчу һалда о нәзәрдә тутулур ки, *хәтти* гаршылыглы мүнәсибәтләр вә хәтти идарәетмә струк-турлары һәм дә һәмишә тәбии шәкилдә мөвчуд олур.

Аналоги олараг, хәтти идарәетмә структуру чәрчи-вәсиндә рәһбәрә мүвафиг төвсијәләр һазырлајан көмәкчиләр

вə мүшавирләр институту јарадылдыгда тəшкилати идарəетмə структуру *хəтти-гəраркаһ* адыны алыр.

Хəтти вə функционал тəшкилати идарəетмə структурлары шагули идарəчилик мүнəсибəтлəri үчүн даһа характерикдир.

Идарəчилик фəалијјəтиндə үфүғи гаршылығлы мүнəсибəтлəрин инкишафына истинад едилмəси чох вахт *программəгсəдли (матрис) тəшкилати идарəетмə структуруна* кəтириб чыхарыр. Белə структурларда верилмиш сон мəгсəдин реаллашдырылмасы үзрə ишлəрин бүтүн мəчмусу табелилик ијерархијасы мөвгəјиндөн јох, програмын нəзəрдə тутдуғу мəгсəдə јетмəк бахымындан нəзəрдөн кечирилир.

Кортəбии программəгсəдли гурума нүмунə олараг гачагмалчылығын ашкар едилмəси вə ја көмрүк сəрһəдинин диқəр позулмаларынын гаршысынын алынмасы үчүн көмрүк органында јарадылан *əмəлијјат группуна* кəстəрмəк олар.

Нəзəрдөн кечирилən идарəетмə структурларынын бирлəшмəси Азəрбајҗан Республикасы көмрүк органларынын вəһид системи үчүн сəчијјəви олан *гарышыг тəшкилати идарəетмə структуруну* доғурур. Бу структурларын сəчијјəсини бир гəдər əтрафлы нəзəрдən кечирəк.

Хəтти тəшкилин үстүнлүклəri чəркəсиндə бир чох мүəллифлər тəрəфиндən даһа чох ачыг ифадə олунмуш шагули əлагəлər системини; мəс'улијјəт, мүəјјən едилмиш өһдəликлər; вəзифə вə сəлаһијјəтлəрин дəгиг бөлкүсү; гəрарларын гəбул едилмəсинин оператив просеси; кəстəришлəрин баша дүшүлмəсиндə вə истифадəсиндə сəдəлик; лазыми интизамын сахланмасы имканы фəрглəндирилир. Идарəчилик структурунун бу типи сабит вə мөһкəм тəшкилин формалашдырылмасына сəбəб олур.

Тəшкилати идарəетмə структурунун *хəтти тəшкилин нəгсанларына* ашағыдакылар аиддир: гəјри-чевиклик, сəртлик; тəшкилатын кəлəчəк јүксəлишинə ујғунлашмама; һəллиндə (үфүғи истигамəтдə) бир нечə бирлəшмəнин фəалијјəт кəстəрдији мəсəлəлəрин мұзакирəсиндə гəрəзлилик вə лүзүмсүз рəсмийјəт; ишин нəтичəсинин рəһбəрин шəхси вə ишкүзəр кəјфијјəтлəриндən јүксəк асылылыг.

Идарəетмəнин хəтти-гəраркаһ тəшкилати структурунун үстүнлүјү будур ки, ондан истифадə едилдикдə гəрарларын вə планларын даһа чидди һазырланмасына; проблемлəрин даһа чидди тəһлилиндən хəтти рəһбəрлəрин азад едилмə-

синә; мәсләһәтчиләр вә мүтәхәссләр чәлб етмәк имканына
наил олунур.

Идарәетмәнин хәтти-гәраркаһ структурунун гүсурлары
бунлардыр: гәраркаһын кифәјәт гәдәр дәгиг мәс'улијјәти;
һәддән артыг мәркәзләшдирмә тенденсијасынын мејдана
чыхмасы.

Хәтти-гәраркаһ структурунун јарадылмасы идарәетмәдә
функционал ихтисаслашмаја тәрәф илк аддымдыр.

Идарәетмәнин функционал тәшкилати структуру бүтүн
идарәетмә сәвијјәләриндә мүәјјән функцијалары ичра етмәк
үчүн бирләшмәләр јарадылмасыны тәләб едир.

Идарәетмә апаратынын функционал ихтисаслашдырыл-
масы – сон дөврләрдә көмрүк органларында мөһз буна даһа
артыг дигтәт јетирилир – онун фәалијјәтинин сәмәрәлилијини
јүксәлдир. Идарәетмәнин бүтүн функцијаларынын хүсусијјәт-
ләриндән баш чыхармалы олан универсал рәһбәрләр әвәзинә
өз саһәсиндә јүксәк бачарыг кејфијјәтинә габил вә фәалијјә-
тин мүәјјән истигамәтинә мәс'ул олан мүтәхәссләр штаты
мејдана чыхыр. Функционал хидмәтләр белә мејдана кәлир.
Онлара көмрүк органларында кадр хидмәтини (ДКК-нин
кадрлар идарәси, малијјә хидмәтләри, көмрүк һүгүгпозмалары
илә мүбаризә үзрә хидмәтләр, мадди-техники тәһһизат хид-
мәтләрини вә с. аид етмәк олар. Белә шәраитдә хидмәтләрин
рәһбәрләринин фәалијјәтинин идарәедилмә функцијасы, јә'ни
идарәчилик фәалијјәтинин функционал әлагәләндирилмәси-
нин (координасијасынын) тәшкили мүһүм әһәмијјәт кәсб
едир.

Идарәетмәнин функционал тәшкилати структурунун
үстүн чәһәтләринә буну аид етмәк олар ки, о, хәтти рәһбәр-
ләри бә'зи хүсуси мәсәләләрин һәллиндән азад едир; ишдә
тәчрүбәли мүтәхәссләрин мәсләһәтләриндән истифадә ет-
мәк үчүн әсас јарадыр; кениш профилли мүтәхәссләрә тә-
ләбаты азалдыр.

Белә идарәетмә структурунун үмуми гүсурлары бунлар-
дыр: гаршылыгы әлагәләрин мүрәккәбләшмәси; әлагәлән-
дирмәнин писләшмәси; һәддән артыг мәркәзләшдирмәјә вә
әмәкдашларын икигат табелилијинә мејлин мејдана чыхмасы.

Идарәетмәнин програм-мәгсәдли тәшкилати структуру
гаршыја гојулмуш мәгсәдин әлдә олунмасына мәс'ул олан
рәһбәрә имкан верир ки, әсас ишини һансы бирләшмәдә је-
ригә јетирмәсиндән асылы олмајараг бүтүн ичрачылары өзүнә

табе етсин. Иш баша чатдырылдыгдан сонра бүтүн ичрачылар өзлэринин бирлэшмэлэринә гәјтарылып.

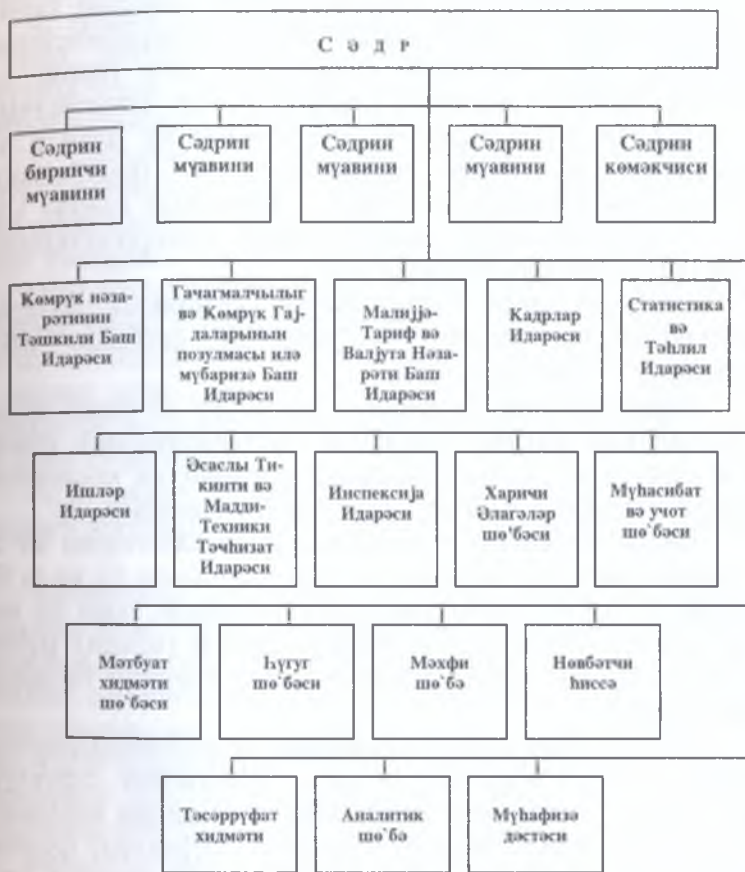
Көмрүк органларында програм-мәгсәдди структурларын јарадылмасы о һалларда мәгсәдјөнлү һесаб едилир ки, гыса мүддәтдә хидмәти фәәлијјәтин јени технолокијасынын мәнимсәнилмәси, харичи вә дахили шәраитин дәјишмәсинә чәлд реаксия вермәкдә мүхтәлиф јениликләрин тәтбиг едилмәси үчүн оператив группар јаратмаг зәрури олсун.

Идарәетмәнин програм-мәгсәдди структурунун үстүн чәһәтләри: конкрет хидмәти фәәлијјәтин мәгсәдләринә даһа јахшы истигамәтләндирмә; даһа сәмәрәли чари идарәетмә; ајры-ајры ичрачыларын хусуси билик вә бачарыг кејфијјәтиндән даһа чевик истифадә; ишчиләрдә гәрар гәбул етмәк, пешә вә идарәчилик фәәлијјәти вәрдишләринин инкишафы (оператив группарын нисби мухтаријјәти сәбәбиндән); хидмәти фәәлијјәтин ајры-ајры вәзифәләринин ичрасына нәзарәтин јахшылашдырылмасы; сәмәрәли планлашдырма вә идарәетмә методларынын тәтбиги имканы.

Програм-мәгсәдди идарәетмә структурунун нөгсанлары ашағыдакылардыр: бирлэшмәләрин мәгсәдләри вә функционал тәјинаты үзрә идарәетмә мәсәләләри (вәзифәләри) арасында гүввәләр “нисбәти”нә даими нәзарәтин зәрурилији; бирлэшмәнин тапшырыгы үзрә ишә көрә дәгиг мәс’улијјәт мүәјјән етмәкдә чәтинлик вә мәгсәдди вәзифәнин һәлли үзрә функцијанын ичрасы (икигат табелиликлә бағлы негатив һадисәләрин мөвчуд олмасы); мәгсәдди ишчи группарын ишиндә иштирак едән әмәкдашларын узунмүддәтли ајрылмасына (узаглашдырылмасына) көрә хәтти вә функционал бирлэшмәләрдә гәбул олунмуш мүәјјән иш гәјдаларынын позулмасы мүмкүнлүјү; оператив группарын тәркибиндә сәмәрәли иш үчүн зәрури олан јени вәрдишләр әлдә етмәјә вә јени шәраитә әмәкдашларын ујғунлашмасы зәрурилији; хәтти вә функционал бирлэшмәләрин рәһбәрләри илә оператив группарын рәһбәрләри арасында мунагишәләрин мејдана чыхмасы мүмкүнлүјү.

Гарышыг тәшкилати идарәетмә структурлары јухарыда гејд едилән структурлар кими мүсбәт чәһәтләрдән вә гүсурлардан хали дејилдир.

Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин структура

3.2. ИДАРӘЕТМӘ СТРУКТУРАРЫНА ВЕРИЛӘН ТӘЛӘБЛӘР

Көмрүк органлары системиндәки тәшкилати идарәетмә структурларынын тәһлили онлара верилән ашағыдакы тәләбләри формалашдырмаға имкан верир:

1. *Садәлик вә гәнаәтчиллик (гәнаәт)*. Мә'лумдур ки, олдуғча мүрәккәб тәшкилати структур идарәетмә органлары-

нын ишини мүрөккөблөшдирир вә онун сахланмасы үчүн хәрчләрин артмасына сәбәб олур. Она көрә дә көмрүк органдарында јени структур бирләшмөлөр елә һалларда јарадылыр-ки, онларын һансыса хидмәти функцијаны реаллашдырмагынын сәмәрәлилији башга бирләшмөлөрдә ишләјән әмәкдашлар тәрәфиндән бу функцијанын һәјата кечирилмәсинин сәмәрәлилији илә мүгајисәдә ачыг-ашкар даһа јүксәк олсун. Мәсәлән, көмрүкханаларда наркотикләрин гачагмалчылығы илә мүбаризә шө'бәләринин јарадылмасы бу планда һәмин функцијанын мүхтәлиф хидмәтләрин вә бирләшмөләрин әмәкдашлары тәрәфиндән һәјата кечирилдији дөврлә мүгајисәдә көмрүкханаларын фәалијјәтинин сәмәрәлилијини артырмаг үчүн нәзәрдә тутулмушдур.

Әмәкдашларын ишинә һәјата кечирилән нәзарәт вә стимуллашдырма минимал сә'јләр вә игтисади иткиләр (мәсрәфләр) тәләб етмәлидир.

Идарәетмәнин тәшкилати структуру өз-өзүнә нәзарәтә вә ишчиләрдә дахили тәһрикин (мотивасијанын) олмасына көмәк етмәлидир, јә'ни тәшкилати-идәрәчилик мәсәләләринә минимум мигдарда әмәкдаш вахт сәрф етмәлидир.

Әкәр истәнилән тәшкилатда идарәедәнләрин вә сырави әмәкдашларын гүввәләринин бир һиссәсини бу вә ја башга шәкилдә "дахилә" јөнәлтмәк лазым кәлирсә, онда бу мәсрәфләр мүмкүн гәдәр аз олмалыдыр. Даими (әбәди) мүһәррик мүмкүн олмадығы кими, јалныз өз-өзүнә ишләјән тәшкилат да мүмкүн дејил.

Тәшкилатын гәнаәтчиллијинин формалашдырылмасына нә көмәк едир? Һәр шејдән өнчә, тәшкилати структур өз-өзүнә дејил, фәалијјәтин инкишафы просесиндә инкишаф етмәли вә формалашмалыдыр. Тәшкилати структуру фәалијјәти әсл нәтичәјә (јаланчы (сахта) нәтичәјә јох) чевирән өтүрүчү гајыша бәнзәтмәк олар.

2. *Ајдынлыг (ачыглыг).* Көмрүк органынын һәр бир бөлмәси, һәр бир әмәкдашы һарада јерләшдијини, информасија үчүн кимә мүрачиәт етмәли олмасыны, кимин идәрәчилик гәрарларыны гәбул етдијини дегиг билмәлидир. Структурун ајдынлығыны садәликлә гарышдырмаг олмаз. Әксинә, мүрөккәб структурлар ајдын ола биләр.

Ајдынлығы олмајан структур конфликтләр јарадыр, әмәкдашлары бош-бошуна вахт кечирмәјә вадар едир, онлара мәнфи тә'сир едир, гәрар гәбул етмәји ләнкидир.

3. *Мүәјјәнлик*. Тәшкилати структур һәр бир әмәкдаша өзүнүн вәзифәсини баша дүшмәкдә көмәк етмәлидир. Бунун үчүн тәшкилати структур идарәетмәнин јухары сәвијјәләриндән ашағы сәвијјәләринә гәдәр өтүрүлмә заманында информасијанын минимум иткисини тәмин етмәлидир.

4. *Идарә олуна билмә*. Тәшкилати структур гәрар гәбул етмә просесини садәләшдирмәлидир. Пис тәшкилати структурда гәрар “јухарыдан-ашағыја”, јахшы структурда исә “ашағыдан-јухарыја” гәбул олунур.

5. *Сабитлик*. Тәшкилати структур ејни вахтда стабил (сабит) олмалыдыр. Јә’ни әтрафда баш верән фыртынадан асылы олмајараг о “ишләмәлидир”. Һәр бир ишчи мүәјјән јер тутдуғу үнсийјәтдә мүәјјән даирәјә малик олмалыдыр. Инсан өзүнү даим вағзалда олан кими һисс етмәклә ишләјә билмәз. Тәшкилат заман е’тибарилә сабитлик, өз-өзүнә јениләшмә вә өз-өзүнә инкишаф габилијјәтинә малик олмалыдыр. Буна исә, һәр шејдән өнчә, мүтәхәссисләрин, јени лидерләрин пешәкарлығынын вә шәхсийјәтинин инкишаф етдирилмәси һесабына наил олмаг олар.

6. *Чевиклик*. Чевиклик анлајышы јалныз сон заманларда мејдана чыхмыш вә ачыг сосиал системләр үчүн сәчијјәви-дир.

Тәшкилати идарәетмә структуру, һәтта ән бөјүјү вә мүрәккәби белә, “донуг”, бирдәфәлик вә һәмишәлик мүәјјән олмамалыдыр. Чевик структур тәшкилата (мүәссисәјә) харичи шәраитин дәјишмәсинә чәлд реаксија вермәк вә она ујғунлашмаг имканы верир. Сөзсүз, бу о демәк дејилдир ки, истәнилән чүз’и дәјишиклик бүтүн структурун јенидән нәзәрдән кечирилмәси илә нәтичәләнмәлидир. Буна, мәсәлән, сәнаје фирмасында һеч дә һәмишә зәрурәт олмур. Гејд едәк ки, бир сыра фирмалар дәгиг мүәјјән олунмуш дәјишмәз структура малик олмаја биләр. Белә фирмалар мүвәтәти јарадычылыг коллективләри (МЈК) принципи үзрә ишләјир.

7. Тәшкилати идарәетмә структурунун көстәричиси олан *һомеостатиклик*, јә’ни дахили таразлығын сахланмасы үзрә системин автоматик реаксија ишләјиб һазырламаг габилијјәти, сабитлик вә чевикликдән төрәмәдир. Мүхтәлиф нөв “бирдәфәлик” һәјәчанланмалара көрә структурда өз сапмалар (кәнарачыхмалар) нә гәдәр аз мејдана кәлирсә, бу структур бир о гәдәр сабит олур. Ејни заманда структур өз инкишафынын динамик шәртләрини нәзәрә алмалы вә “бөјүк һесаблар

үзрә” тәкмилләшмәлидир, јә’ни әһәмијјәтли, тәсадүфи олма-
јан, бөјүк, чохдәфәли вә ејнитипли (биртипли) бирдәфәлик
һәјәчанланмалар заманы шәклини дәјишмәлидир.

8. Структур нә гәдәр мүрәккәбдирсә, онда шахәләнмә-
ләр (будаглар) бир о гәдәр чох олур, ашагыдакы факторлар
идарәетмәдә бир о гәдәр чох рол ојнајыр:

- *сәләһијјәтләрин өтүрүлмәси (верилмәси)*. Мәсәлән,
көмрүкхана рәиси бүтүн көмрүк органынын фәалијјәтинә
мәс’улијјәт дашыјыр. Лакин о, функцијаларынын бир һиссә-
сини көмрүкхана рәисинин мұавинләринә, көмрүкхананын
шө’бә рәисләринә вә көмрүк постларынын рәисләринә вер-
мәјә мәчбурдур. Онлар да өз нөвбәсиндә ајры-ајры вәзифәлә-
ри табелијиндәки группара вә ја көмрүк ишинин конкрет
мүтәхәссләринә тапшырырлар ки, һәмин шәхсләр дә бу
вәзифәләрин јеринә јетирилмәсинә көрә онларын гаршысын-
да һесабат верирләр;

- *координасија (әлағәләндирмә)*. Гаршыја гојулмуш вә-
зифәләрин ичра едилмәсиндә нә гәдәр чох сәјдә мүтәхәсслә
иштирак едирсә, онларын сә’јләри бир о гәдәр чох разылаш-
дырылмалыдыр. Бурада исә информасија бир сәвијјәдән ди-
кәринә өтүрүлүр вә үфүги истигамәт үзрә информасија мүба-
диләси апарылыр;

- *сәләһијјәтлилик (сәриштәлилик)*. Көмрүк органынын
һәр бир әмәкдашынын мәс’улијјәт даирәси чидди олараг
мүәјјән едилмәлидир. Рәһбәрин сәләһијјәтлилији (сәриштә-
лилији) онун өз бөлмәсинин вә ја бүтөвлүкдә көмрүк органы-
нын ишини нечә тәшкил едә билмәсиндә ифадә олунур. Рәһ-
бәр өз әмәкдашларынын сәриштәсинә инанмалыдыр.

- *мәркәзләшдирмә*. Көмрүк органы (бөлмәси) рәиси-
нин “әлиндә” функција вә билаваситә табә мүтәхәссләр нә
гәдәр чох оларса, онун идарәчилик фәалијјәтинин мәркәз-
ләшмә сәвијјәси бир о гәдәр јүксәк олар. Һәр бир рәһбәр
идарәетмәнин ашағы структур һәлгәләри илә бирликдә өзү
үчүн мүәјјәнләшдирмәлидир ки, сәләһијјәтләрин һансы һәчми
онун үчүн галыр, һансысы исә ашағы һәлгәләрә верилир.

Һәм дә гејд етмәк лазымдыр ки, нәзәрдән кечирилән
формал (рәсми) структурларла бәрабәр гејри-формал (гејри-
рәсми) структурлар да мөвчуддур. Онлар даһа чох идарәетмә-
нин ашағы структур һәлгәләри үчүн характерикдир. Онларда
рәсми структур јалныз көрүнән “ајсберг һиссәси”дир; бу ајс-
бергин 9/10-у әмәкдашлар арасындакы шәхси гаршылыглы

әлағәләр тәшкил едир. Онлар көрүнмәздир, “сујун алтында јерләшир” вә тәшкилатын гејри-рәсми структурудур.

Она көрә дә, истәнилән сәвијјәнин рәһбәрләри өз тәшкилатынын икили: мадди (идарәетмәнин тәшкилати структурлары) вә психоложи (тәшкилати структурун мүхтәлиф һәл-гәләринин коллективә чеврилмәси әмәкдашларын јүксәк мотивасијасынын тә’мини, мұнағишә вәзијјәтләринин гаршысынын алынмасы вә тәнзим едилмәси вә с.) структуруну “гурмағы” бачармалыдыр.

Башга сөzlә, рәһбәр елә шәраит јаратмалыдыр ки, онлар өзләрини һәмин коллективин үзвләри кими һисс едә билсинләр. Тәбии ки, бу вәзифәнин һәлли даһа чох рәһбәрин идарәчилик просесинә бахышларыннан, ондакы идарәчилик тәфәккүрүнүн инкишафыннан, табелијиндәкиләрлә мұнасибәтләри гурмаг бачарығыннан, еләчә дә дикәр идарәчилик мәсәләләринин һәлл едилмәсиндән асылыдыр.

3.3. АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА КӨМРҮК СИСТЕМИНИН ИДАРӘ ЕДИЛМӘСИНІН ХҮСУСИЈЈӘТЛӘРИ

Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси өз сәләһијјәтләри дахилиндә көмрүк иши үзрә Азәрбајчан Республикасынын бүтүн әразисиндә гүввәдә олан, Азәрбајчан Республикасынын бүтүн дөвләт органлары, һүгути-тәшкилати формасыннан асылы олмајараг идарәләр, мүәссисәләр вә тәшкилатлар, һабелә вәзифәли шәхсләр вә физики шәхсләр тәрәфиндән ичрасы мәчбури олан норматив актлар гәбул едир.

Азәрбајчан Республикасы Көмрүк Комитәсинин идарәдилмәси ашағыдакы гәјдада тәшкил едилир:

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинә сәдр рәһбәрлик едир.

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин сәдри вәзифәсинә Азәрбајчан Республикасы Президенти тәрәфиндән тә’јин едилир вә азад олунур.

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин мұавинләри вәзифәсинә сәдрин тәклифинә әсасән

Азәрбајҹан Республикасынын Президенти тәрәфиндән тә'јин едилир вә азад олунур.

Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин сәдри

- Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсини тәмсил едир, Азәрбајҹан Республикасынын диҹәр дөвләт органлары илә онун гаршылыгы фәалијјетини тә'мин едир;

- Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин мұавинләри арасында вәзифә бөлкүсү апарыр;

- Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин сәләһијјәтләри даһилиндә норматив актлары имзалајыр (тәсдиҹ едир) вә онларын иҹра вәзијјәтинин јохланылмасыны тәшкил едир;

- Азәрбајҹан Республикасы көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләрини, көмрүк лабораторијаларынын вә табечилијиндәки диҹәр идарә, мұәссисә вә тәшкилатларын әмәкдашларынын вәзифәјә тә'јин едир вә вәзифәдән азад едир;

- Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин структур бөлмәләринин вә табечилијиндәки диҹәр идарә, мұәссисә вә тәшкилатларын әсаснамәләрини (низамнамәләрини) тәсдиҹ едир;

- Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин мұәјјән олунмуш сәј тәркиби вә әмәк һаҹгы фонду һәдләриндә штат чәдвәлини, идарәәтмә апаратынын сахланмасы үчүн смета хәрчләрини тәсдиҹ едир;

- өз сәләһијјәтләри даһилиндә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә вә табелијиндәки мұәссисәләрин ишчиләринә хусуси рүтбәләрин верилмәси һаҹгында мұәјјән едилмиш ҹајдада тәҹдимат верир;

- көмрүк органларынын вә табелијиндәки диҹәр мұәссисә вә тәшкилатларын ишчиләрини мұкафатландырыр;

- хусусилә фәргләнмиш әмәкдашлара Азәрбајҹан Республикасынын фәхри адларынын верилмәси вә ја онларын дөвләт мұкафатлары илә тәлтиф олунмасы үчүн мұәјјән олунмуш ҹајдада тәҹдимат верир;

- көмрүк органларынын әмәкдашлары, көмрүк лабораторијалары вә табелијиндәки диҹәр идарә, мұәссисә вә тәшкилатларын ишчиләри барәсиндә Азәрбајҹан Республикасынын ҟануверичилијиндә нәзәрдә тутулмуш интизам тә'сири тәдбирләрини там шәкилдә тәтбиҹ едир;

- она верилмиш ајры-ајры сәләһијјәтләрдән табечили-
јиндәки вәзифәли шәхсләрин истифадә етмәсинә ичазә
верир;

- Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијинә уј-
гун олараг дикәр һүгүгләрдан да истифадә едир вә башга
функсијалары да һәјата кечирир.

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсин-
дә сәдрдән (Коллекијанын сәдри) вә сәдрин мүавинләриндән,
һабелә көмрүк органларынын, көмрүк лабораторијаларынын,
табечиликдә олар дикәр идарә, мүәссисә вә тәшкилатларын
рәһбәр ишчиләриндән ибарәт коллекија тәшкил олунур. Кол-
лекијанын тәркиби вәзифәләр үзрә Азәрбајчан Республикасы
Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин тәғдиматына әсасән
Азәрбајчан Республикасынып Президенти тәрәфиндән тәсдиг
едилир.

Коллекија өз ичласларында Азәрбајчан Республикасы
Дөвләт Көмрүк Комитәсинин фәалијјәти илә бағлы мүһүм
мәсәләләрә бахыр вә онлар һаггында гәрарлар чыхарыр.

Коллекијанын гәрары Азәрбајчан Республикасы Дөв-
ләт Көмрүк Комитәси сәдринин әмрләри илә һәјата
кечирилир.

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси
дөвләт бүдчәсинин вәсаити һесабына вә һәмчинин Азәрбајчан
Республикасынын ганунверичилијиндә нәзәрдә тутулмуш
дикәр мәнбәләр һесабына малијјәләшдирилир.

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси
һүгүги шәхсдир, онун үзәриндә Азәрбајчан Республикасынын
Дөвләт кәрби тәсвир олунмуш вә өз ады јазылмыш мөһүрү,
мүвафиг мөһүр вә штамплары, банкларда вә кредит тәшки-
латларында һесабы (о чүмләдән валјута һесабы) вардыр.

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси-
нин Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијинә мүвафиг
олараг ашағыдакы һүгүглари вардыр:

- Азәрбајчан Республикасынын көмрүк сијасәтинин
тәкмилләшдирилмәсинә даир тәклифләр һазырламаг;

- Көмрүк иши һаггында ганунверичилик актларынын
вә дикәр һүгүги актларын лајиһәләрини һазырламаг;

- Харичи сәрмајәләрин чәлб едилмәси вә ихрачын
стимуллашдырылмасы да дахил олмагла, игтисадијјат саһәсин-
дә Азәрбајчан Республикасынын дүнја бирлији илә гаршы-
лыглы мүнасибәтләринин тәнзимләnmәси механизмини тәк-

милләшдирмәк һагтында тәклифләрин һазырланмасында иштирак етмәк;

- Дөвләт тәһлүкәсизлијинин, ичтимаи асајишин, әһалинин мә'нәвијјатынын, инсанларын һәјат вә сағламлығынын, һејван вә биткиләрин, әтраф мүһитин горунмасы, дахили базарын вә Азәрбајҗан истеһлакчыларынын мәнәфејинин мүдафиәси үзрә тәдбирләрин һәјата кечирилмәсиндә Азәрбајҗан Республикасы көмрүк органларынын иштиракыны тә'мин етмәк;

- Азәрбајҗан Республикасы үчүн мүһүм әһәмијјәт кәсб едән малларын вә материалларын ихрачына, һабелә мәдәни сәрвәтләрин апарылмасына нәзарәтин тәшкилиндә иштирак етмәк;

- Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечирилән маллара аид көмрүк рүсумларынын, веркиләрин, һабелә дикәр өдәнишләрин дәрәчәләри вә тәтбиг механизминин тәкмилләшдирилмәси һагтында мүәјјән олунмуш гәјдада тәклифләр вермәк;

- Хариҗи-игтисади фәалијјәтин мүвафиг мал номенклатурасынын апарылмасыны, һабелә онун һазырланмасы, дәјишдирилмәси вә она әлавәләр едилмәси үзрә иши тәшкил етмәк;

- Көмрүк режимләринин һүгути тәнзимләмә хүсусијјәтләрини мүәјјән етмәк;

- Ајры-ајры категоријалы малларын сәрбәст көмрүк зоналарына вә сәрбәст анбарлара јерләшдирилмәсини мәһдудлашдырмаг вә ја гадаған етмәк;

- Тичарәт мәгсәдләри үчүн нәзәрдә тутулмајан малларын физики шәхсләр тәрәфиндән кечирилмәсинин садәләшдирилмиш, күзәштли гәјдаларыны мүәјјән етмәк;

- Көмрүк брокерләринин вә көмрүк рәсмиләшдирилмәси үзрә мүтәхәссләрин фәалијјәтинин һүгути тәнзимләмә хүсусијјәтләрини мүәјјән етмәк;

- Она һәвалә едилмиш вәзифә вә функцијалары јеринә јетирмәк үчүн мәркәзи иҗра һакимијјәти органлары да дахил олмагла һүгути-тәшкилати формасындан асылы олмајараг, мүәссисәләрдән вә тәшкилатлардан, һабелә вәзифәли шәхсләрдән вә физики шәхсләрдән сәнәдләр вә мә'луматлар тәләб етмәк;

- Көмрүк иши мәсәләләри үзрә координасија вә эксперт шуралары, ишчи группалары вә мүвәггәти јарадычы

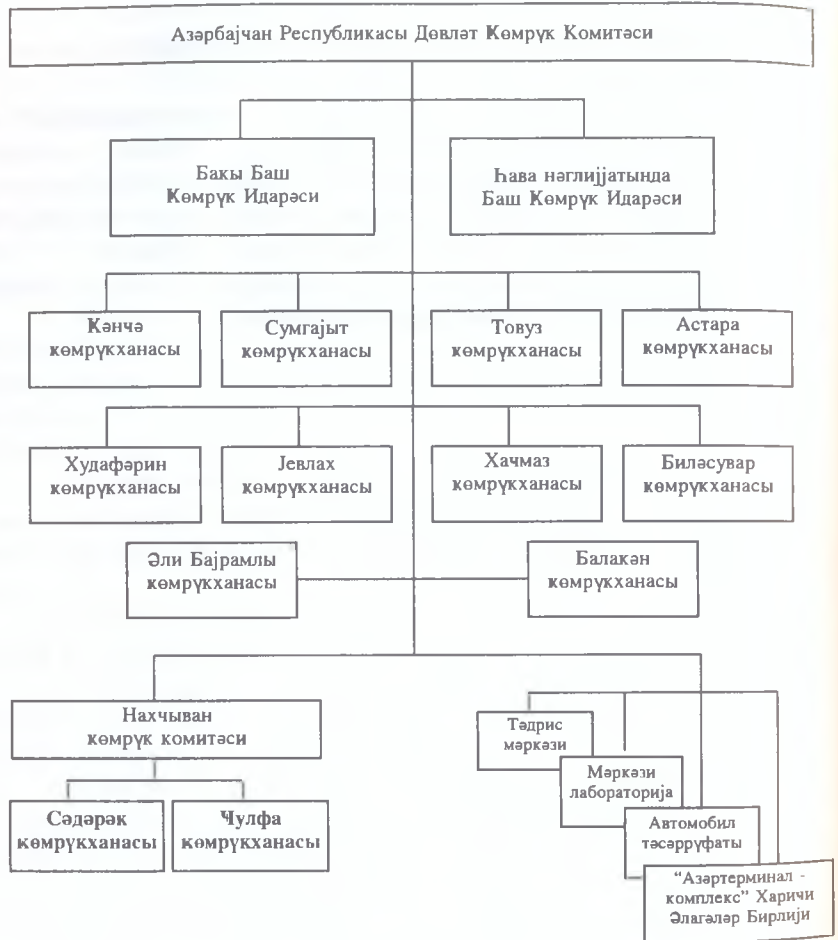
коллективләр тәшкил етмәк; көмрүк иши вә көмрүк сijasәти проблемләринин һәлли мәгсәди илә мүгавилә әсасында хари́чи өлкәләрин мүтәхәссисләри вә алимләри дә дахил олмага ла елми мүәссисәләри, алимләри вә мүтәхәссисләри чәлб етмәк;

- Рабитә вә мә'луматларын өтүрүлмәсинин хидмәти системини јаратмаг;

- Табечилијиндәки идарәләрин, мүәссисәләрин вә тәшкилатларын фәалијјәтинә рәһбәрлик етмәк, онларын әсаснамәләрини вә низамнамәләрини тәсдиг етмәк, онларын рәһбәрләрини тә'јин етмәк, малијјә тәсәррүфат фәалијјәтинин јохланылмасыны вә тәфтишини һәјата кечирмәк.

- Азәрбајҹан Республикасы гануверичилијиндә нәзәрдә тутулмуш диҹәр һүтуғлары һәјата кечирмәк.

Азәрбајчан Республикасында көмрүк системи

КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ХИДМӘТ

4.1. КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ХИДМӘТ АНЛАЈЫШЫ

Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк органларында вә тәшкилатларында хидмәтин ғайдаларыны вә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин һүгуи вәзијјәтинин әсасларыны “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамә мүүјјән едир.

Көмрүк органларында хидмәт – Азәрбајҗан Республикасынын һүгүг-мүһафизә органлары системинә дахил олан көмрүк органларынын вәзифә, функция вә һүгуғларыны өз пешәкар фәалијјәтләри илә һәјата кечирән Азәрбајҗан Республикасы вәтәндашларынын дәвләт хидмәтинин хусуси нөвүдүр.

Көмрүк органларында хидмәт һаггында ғанунверичилик Азәрбајҗан Республикасынын Конститусиясына әсасланыр вә Азәрбајҗан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсиндән, “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәдән вә көмрүк органларында хидмәтин ғайдаларыны тәнзимләјән Азәрбајҗан Республикасынын диҗәр норматив һүгуи актларындан ибарәтдир.

Әсаснамәдә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри дедикдә, ваһид систем тәшкил едән Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк органларында вәзифә тутан вә нәзәрдә тутулмуш ғайдада хусуси рүтбәләр верилмиш вәтәндашлар баша дүшүлүр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри үчүн хусуси кејим формасы мүүјјән едилир. Кејим формасыны, фәрғләнмә нишанларыны вә онларын тәһһизат нормасыны Азәрбајҗан Республикасынын Назирләр Кабинети, онун дашынма ғайдасыны исә Азәрбајҗан Республикасынын Дәвләт Көмрүк Комитәси мүүјјән едир. Хусуси кејим формасы пулсуз верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә мүүјјән олунмуш нүмунә әсасында хидмәти вәсигәләр верилир.

Азәрбајҹан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләси илә мүүҗән едилмиш һалларда вә җајдада көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри физики гүввәни, хусуси васитәләри вә одлу силаһы тәтбиҗ етмәк һугуғуна маликдирләр.

Азәрбајҹан Республикасынын Назирләр Кабинети көмрүк органларында истифадә олуан хусуси васитәләрин, һабелә одлу силаһ вә онлар үчүн дөјүш сурсатларынын сијаһысыны мүүҗән едир.

Көмрүк органларына хидмәтә гәбул олуан вәтәндашлар вә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә көмрүк органынын ашағыда кәстәрилән хусуси рүтбәләри верилир:

- 1) көмрүк хидмәти кизири;
- 2) көмрүк хидмәти баш кизири;
- 3) көмрүк хидмәти кичик лејтенанты;
- 4) көмрүк хидмәти лејтенанты;
- 5) көмрүк хидмәти баш лејтенанты;
- 6) көмрүк хидмәти капитаны;
- 7) көмрүк хидмәти мајору;
- 8) көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты;
- 9) көмрүк хидмәти полковники;
- 10) көмрүк хидмәти кенерал-мајору;
- 11) көмрүк хидмәти кенерал-лејтенанты;
- 12) көмрүк хидмәти кенерал-полковники;
- 13) Азәрбајҹан Республикасынын һәгиги дөвләт көмрүк хидмәти мүшавири.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин тутдуглары вәзифәләр вә бу вәзифәләрә мувафиг хусуси рүтбәләр ашағыдакылар бөлүнүр:

✓ кичик һеј'әт (көмрүк хидмәти кизири, көмрүк хидмәти баш кизири);

✓ орта рәис һеј'әти (көмрүк хидмәти кичик лејтенанты, көмрүк хидмәти лејтенанты, көмрүк хидмәти баш лејтенанты, көмрүк хидмәти капитаны);

✓ баш рәис һеј'әти (көмрүк хидмәти мајору, көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты, көмрүк хидмәти полковники);

али рәис һеј'әти (көмрүк хидмәти кенерал-мајору, көмрүк хидмәти кенерал-лејтенанты, көмрүк хидмәти кенерал-полковники, Азәрбајҹан Республикасынын һәгиги дөвләт көмрүк хидмәти мүшавири).

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри пенсия алмаг һүгуи илә хидмәтдән азад едилдикдә хусуси рүтбәјә “истефада олан” сөзү әләвә олунур.

4.2. КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ХИДМӘТӘ ГӘБУЛ

Көмрүк органларында хидмәт ганунчулуг, гуманизм, мувафиг дөвләт һакимијјәти органлары гаршысында чавабдеһлик, хидмәти интизама вә етикаја риәјәт, хидмәт фәалијјәтинин нәтичәләринә вә ихтисасына көрә хидмәти ирәлиләјиш принципләри әсасында тәшкил едилир.

Тәһсил сәвијјәсинә, пешәкарлығына, сәһһәтинә, ишкүзар вә мә’нәви кејфијјәтләринә көрә Азәрбајчан Республикасы көмрүк органларына һәвалә едилмиш вәзифәләри јеринә јетирә билән вәтәндашлар көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри ола биләрләр.

Вәтәндашларын көмрүк органларында хидмәтә гәбулу көнүллүлүк принципи әсасында һәјата кечирилир.

Вәтәндаш көмрүк органларына хидмәтә гәбул олунаркән ашағыдакы сәнәдләри тәгдим едир:

- 1) шәхси әризә;
- 2) шәхсијјәтини тәсдиг едән сәнәд;
- 3) әмәк китабчасы;
- 4) мувафиг тәһсилә малик олмасыны тәсдиг едән сәнәд;

5) сағламлығынын вәзијјәти һаггында тибби арајыш;

6) тәрчүмеји-һал;

7) ата (ана), әр (арвад), оғул (ғыз), доғма гардаш (доғма бачы), јахуд һимајәсиндә олдуғу шәхсләрин анадан олдуғу, иш (тәһсил) вә јашајыш јери һаггында мә’луматлар.

Бу сәнәдләр вә мә’луматлар ганунверичиликлә мүәјјән едилмиш гәјдада јохланылыр.

Јохлама нәтичәсиндә вәтәндашын көмрүк органларына хидмәтә гәбул олунмасына манечилик төрәдән һаллар мүәјјән олундугда, она көмрүк органларына хидмәтә гәбул олунмасындан имтинанын сәбәбләри барәсиндә бир ај мүддәтиндә јазылы формада мә’лумат верилир.

Вәтәндаш ашағыдакы һалларда көмрүк органларында хидмәтә гәбул олуна вә ја хидмәт едә билмәз:

1) һәким-тибб комиссиясынын рә'ји әсасында сағламлығы тәсдиғ олунадығда;

2) мәһкәмәнин гануни гүввәјә минмиш гәрары илә мәһдуд фәалијјәт габилијјәтли вә ја фәалијјәт габилијјәти олмајан һесаб едилдикдә;

3) үзәриндән мәһкумлуғу көтүрүлмәдикдә вә ја өдәнилмәдикдә.

Бир гәјда оларағ мұвафиг али тәһсилә малик олмајан, һабелә (али рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә тутулан вәзифәләрә хидмәтә гәбул олуналар истисна едилмәклә) јашы 30-у кечмиш вәтәндашлар көмрүк органларында хидмәтә гәбул едилмирләр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин:

- саһибкарлығ фәалијјәти илә (о чүмләдән васитәчиләрин көмәји илә) мәшғул олмаға;

- көмрүк мәсәләләри үзрә үчүнчү шәхсләрин мұвәккили олмаға;

- мұгавилә илә мұлки-һуғуғи характерли көмрүк иши илә әлағәдар ишләри јеринә јетирмәјә;

- өз хидмәти вәзијјәтиндән истифадә етмәклә үчүнчү шәхсләрә Азәрбајчан Республикасы ганунверичилији илә нәзәрдә тутулмајан һәр һансы бир јардым көстәрмәк вә бунун мұгабилиндә һағт, имтијазлар вә хидмәтләр әлдә етмәјә;

- тәсәррүфат субъектләринин идарә едилмәсиндә биләваситә вә ја нұмајәндә васитәсилә иштирак етмәјә;

- тә'тилләрин тәшкили вә онларын кечирилмәсиндә иштирак етмәјә;

- сијаси партијалар јаратмаға вә јахуд онларын ишиндә иштирак етмәјә;

- әвәзчилик шәрти илә истәнилән һағты өдәнилән иши көрмәјә (елми-тәдрис вә јарадычылығ фәалијјәтиндән башға) ичазә верилмир.

Көмрүк органларында вәзифәјә илк дәфә тә'јин едилән шәхсләр үчүн дахил олдуғлары вәзифәдән вә һазырлығ сәвијјәләриндән асылы оларағ 6 аја гәдәр сынағ мүддәти мұәјјән едилә биләр.

Сынағ мүддәтинин мұәјјән едилмәси көмрүк органына ишә гәбула даир әмрдә көстәрилир. Сынағ мүддәти Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән ғысалдыла биләр.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхси сынаг мүддәтиндә тутдуғу вәзифәјә ујғун олараг көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә аид олан бүтүн һуғуғлардан истифадә едир.

Сынаг мүддәти көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин көмрүк органларындакы хидмәт стажына дахил едилип, хидмәт илләринә көрә әлавәләрин өдәнишиндә вә пенсия тә'јин олунаркән нәзәрә алыныр.

Сынаг мүддәти дөврүндә сынағын нәтичәси гәнаәт-бәхш олмадыгда көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хидмәтинә "Көмрүк органларында хидмәт һағтында" Әсаснамәјә ујғун олараг хитам верилир.

Көмрүк органларында хидмәтә гәбул заманы рәһбәр вәзифәләрә тә'јин олуналара вә елми дәрәжәси олан шәхсләрә сынаг мүддәти мүәјјән едилмир.

Сынағын кечирилмәси гәјдасы вә шәртләри Азәрбајҗан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән мүәјјән едилип.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин пешә һазырлығы, јенидән һазырланмасы вә ихтисасларынын артырылмасы Азәрбајҗан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин Тәдрис мүәссисәсиндә, Азәрбајҗан Республикасынын диҗәр тәһсил мүәссисәләриндә, һабелә хариҗи дөвләтләрин тәһсил мүәссисәләриндә мүғавилә әсасында һәјата кечирилир.

4.3.+ ХҮСУСИ РҮТБӘЛӘРИН ВЕРИЛМӘ ҒАЈДАСЫ

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә хусуси рүтбәләр онларын тутдуғлары вәзифәјә ујғун олараг верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә верилән хусуси рүтбәләр илкин вә нөвбәтиләрә бөлүнүрләр.

Көмрүк хидмәти кенерал-мајору вә ондан јухары хусуси рүтбәләр Азәрбајҗан Республикасынын Президенти тәрәфиндән верилир. Көмрүк органларынын кичик, орта рәис вә баш рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә тутулан хусуси рүтбәләр (көмрүк хидмәти полковники хусуси рүтбәси дә дахил олмағла) Азәрбајҗан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән верилир.

Көмрүк органларында көмрүк органларынын вәзифәли шәхсинә нөвбәти хусуси рүтбә о, штат үзрә тутдуғу вәзифәјә

көрә нәзәрдә тутулмуш рүтбәжә ујғун олдугда вә әввәлки хусуси рүтбәдә мүәјјән едилмиш хидмәт илләри битдикдә верилир.

Кичик, орта рәис вә баш рәис һеј'әти көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри үчүн хусуси рүтбәләрдә хидмәт илләри ашағыдакы кими мүәјјән едилир:

көмрүк хидмәти кизири	– 5 ил;
көмрүк хидмәти кичик лејтенанты	– 1 ил;
көмрүк хидмәти лејтенанты	– 2 ил;
көмрүк хидмәти баш лејтенанты	– 2 ил;
көмрүк хидмәти капитаны	– 3 ил;
көмрүк хидмәти мајору	– 4 ил;
көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты	– 5 ил.

Көмрүк хидмәти баш кизири, көмрүк хидмәти полковники вә даһа јүксәк рүтбәләр үчүн хусуси рүтбәләрдә хидмәт илләри мүәјјән едилмир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри ашағыдакы сон јаш һәддинәдәк хидмәт едирләр:

көмрүк хидмәти кизири, көмрүк хидмәти баш кизири, көмрүк хидмәти кичик лејтенанты, көмрүк хидмәти лејтенанты, көмрүк хидмәти баш лејтенанты, көмрүк хидмәти капитаны – 50 јаш;

көмрүк хидмәти мајору, көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты – 55 јаш;

көмрүк хидмәти полковники, көмрүк хидмәти кенерал-мајору, көмрүк хидмәти кенерал-лејтенанты, көмрүк хидмәти кенерал-полковники – 60 јаш.

Азәрбајчан Республикасынын һәгиги дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири, һабелә Азәрбајчан Республикасынын Президенти тәрәфиндән вәзифәжә тә'јин олунаш шәхсләр үчүн сон јаш һәдди мүәјјән едилмәмишдир.

Көмрүк органларынын гадын вәзифәли шәхсләри өз арзулары илә бу маддәнин биринчи һиссәсиндә нәзәрдә тутулан мүддәтләрдән 5 ил аз олмагла хидмәт едә биләrlәр.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхси тибби чәһәтдән јарарлы олдугда “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәдә көстәрилән јаш һәдләри Азәрбајчан Республикасынын Дәвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән 5 илә гәдәр мүддәтә артырыла биләр.

Хусуси шәхси хидмәтләринә көрә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә нөвбәти хусуси рүтбә она верилмиш хусу-

си рүтбә үчүн мөҗҗән олунмуш хидмәт илләринин җарысы кечдикдән сонра, лакин тутдуҗу вәзифәҗә көрә штат үзрә нәзәрдә тутулмуш хусуси рүтбәдән бир пиллә јүксәк олмага шәрти илә вахтындан әввәл верилә биләр.

Нөвбәти хусуси рүтбәнин вахтындан әввәл вә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин тутдуҗу вәзифә үчүн нәзәрдә тутулан хусуси рүтбәдән бир пиллә јухары верилмәсинә көмрүк органларында хидмәт мүддәтиндә јалныз 2 дөфә јол верилә биләр.

Тәһсил мөәссисәләринин динләјичиләри, адјунктлары вә докторантлары олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә нөвбәти хусуси рүтбәләр онлар тәдрисә башлајандан әввәл штат үзрә тутдуглары вәзифәләрә, тәһсил мөәссисәсини, адјунктураны вә докторантураны битирдикдән сонра исә онлар штат үзрә тә'јин олундуглары вәзифәләрә ујҗун олараг верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хусуси рүтбәдә хидмәт илләри онлара бу рүтбәнин верилдији күндән башлајараг һесабланыр.

Нөвбәти хусуси рүтбәдә хидмәт илләри әввәлки хусуси рүтбәдә хидмәт илләри битдији күндән башлајараг һесабланыр. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин интизам тәнбеһи җәјдасында ашағы салынмыш хусуси рүтбәдә хидмәт мүддәти, бәрпа олунмуш хусуси рүтбәдә хидмәт илләринә әләвә едилмир.

Барәсиндә чинајәт иши җалдырылан вә ја хидмәти интизамын позулмасы илә әлагәдар хидмәти арашдырма апарылан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә нөвбәти хусуси рүтбә мувафиг олараг чинајәт ишинә бәрәәт җазандыран әсасларла хитам вериләнә вә ја хидмәти арашдырма гуртарана гәдәр верилмир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә нөвбәти хусуси рүтбәнин верилмәсинин әсассыз кечикдирилмәси мөҗҗән олундугда, һәмин шәхсин нөвбәти хусуси рүтбә алмасы үчүн хидмәт илләри онун әввәлки хусуси рүтбәдә хидмәт илләринин битдији вахтдан башлајараг һесабланыр.

Көмрүк хидмәти полковники, көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты вә көмрүк хидмәти мајору, һабелә көмрүк хидмәти капитаны, көмрүк хидмәти баш лејтенанты, көмрүк хидмәти лејтенанты хусуси рүтбәләри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хусуси рүтбәләри онлар хид-

мәти вәзифәләрини јеринә јетирәркән хидмәти интизам гајдаларыны поздугларына көрә ашағы салына биләр.

Хүсуси рүтбәнин ашағы салынмасы һаггында гәрар јон верилмиш позунтулар үзрә хидмәти арашдырманы апармыш мүвафиг органын рә'ји әсасында гәбул едилир.

Хүсуси рүтбәси ашағы салынмыш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин аттестасијасынын нәтичәләри мүсбәт олдугда о, штат үзрә тутдуғу вәзифәдән асылы олмајараг, өз әввәлки хүсуси рүтбәсинә бәрпа олунур.

Бу маддәнин биринчи һиссәсиндә көстәрилмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин әввәлки хүсуси рүтбәсинә бәрпасы мәсәләси Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән һәлл олунур.

Интизам тәнбәһи едилмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә нөвбәти хүсуси рүтбә, һәммин шәхсин үзәриндән интизам тәнбәһи көтүрүләнәдәк верилмир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри, һабелә исте'фада олан вәзифәли шәхсләр төрәтдикләри чинајәтә көрә анчаг мәнкәмәнин гәрары илә хүсуси рүтбәдән мәнһрум едилә биләрләр.

Көмрүк органларынын али рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә тутулан вәзифәләрин вә бу вәзифәләрә ујғун хүсуси рүтбәләрин сијаһысы Азәрбајчан Республикасынын Президенти тәрәфиндән тәсдиг олунур.

Көмрүк органларынын кичик һеј'әт, орта рәис һеј'әти вә баш рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә тутулан вәзифәләрин вә бу вәзифәләрә ујғун хүсуси рүтбәләрин сијаһысы Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән тәсдиг олунур.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә хүсуси рүтбәләриндән асылы олараг ашағыда көстәрилән мигдарда хүсуси рүтбәләр үзрә маашлар мүәјјән едилир:

Азәрбајчан Республикасынын һәгиги дөвләт көмрүк хидмәти мүшабири – минимум әмәк һаггы мәбләғинин отуз мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти кенерал-полковники – минимум әмәк һаггы мәбләғинин ијirmi сәккиз мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти кенерал-лејтенанты – минимум әмәк һаггы мәбләғинин ијirmi алты мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти кенерал-мајору – минимум әмәк һаггы мәбләғинин ијirmi дөрд мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти полковники – минимум әмәк һаггы мәбләғинин ијirmi ики мисли мигдарында;
көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты – минимум әмәк һаггы мәбләғинин ијirmi мисли мигдарында;
көмрүк хидмәти мајору – минимум әмәк һаггы мәбләғинин он сәккиз мисли мигдарында;
көмрүк хидмәти капитаны – минимум әмәк һаггы мәбләғинин он алты мисли мигдарында;
көмрүк хидмәти баш лејтенанты – минимум әмәк һаггы мәбләғинин он дөрд мисли мигдарында;
көмрүк хидмәти лејтенанты – минимум әмәк һаггы мәбләғинин он ики мисли мигдарында;
көмрүк хидмәти кичик лејтенанты – минимум әмәк һаггы мәбләғинин он мисли мигдарында;
көмрүк хидмәти баш кизири – минимум әмәк һаггы мәбләғинин сәккиз мисли мигдарында;
көмрүк хидмәти кизири – минимум әмәк һаггы мәбләғинин алты мисли мигдарында.

4.4. КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ХИДМӘТ

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри Азәрбајҗан Республикасынын гүввәдә олан ганунверичилијинә вә бејнәлхалг мугавиләләринә, диҗер норматив һуғуи актларына, һабелә “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәјә ујғун олараг өз сәләһијјәтләри даһилиндә вәзифәләр јеринә јетирир вә мүәјјән һуғуғлардан истифадә едирләр.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин ашағыдакы һуғуғлары вардыр:

көмрүк органында тутдуғу вәзифәјә даир һуғуғ вә вәзифәләрини мүәјјән едән сәнәдләрлә таныш олмаға;

мүәјјән едилмиш гајдада хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирмәк үчүн зәрури олан мә’лумат вә сәнәдләр алмаға;

хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирмәк үчүн мүлкијјәт формасындан асылы олмајараг мүәссисәләрә кетмәјә;

хидмәти вәзифәләринә ујғун олараг гәрарлар гәбул етмәјә вә ја онларын һазырланмасында иштирак етмәјә;

хидмәт илләринә көрә, хидмәтин нәтичәләри вә ихтисасынын сәвијјәси нәзәрә алынмагла, әмәк һаггынын арты-

рылмасына вә көмрүк органларында хидмәт үзрә ирәлилә-
мәжә;

шәхси ишиндә олан материалларла таныш олмаг вә зә-
рури һалларда өз изаһатларыны шәхси ишә әлавә етмәжә;

Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитә-
синин сахланылмасы үчүн нәзәрдә тутулан вәсаитләр һесабы-
на өз ихтисасыны артырмаға вә тәкмилләшдирмәжә;

хидмәт илләри нәзәрә алынмагла пенсия тә'минатына;

шәрәф вә ләјагәтини алчалдан мә'луматларып тәкзиб
едилмәси үчүн хидмәти арашдырмаларын апарылмасыны тә-
ләб етмәжә;

һәмкарлар иттифагларына бирләшмәжә;

көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин ичлас-
ларында иштирак етмәжә;

Азәрбајчан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсиндә
нәзәрдә тутудмуш һалларда вә гәјдада физики гүввәни, хүсуси
васитәләри вә одлу силаһы тәтбиг етмәжә.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин Азәр-
бајчан Республикасынын ганунверичилијиндә нәзәрдә тутулан
дикәр һүгуғлары да вардыр.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхси ашағыдакылары
етмәжә борчлудур:

Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасына, га-
нунларына вә дикәр норматив һүгуғи актларына риәјәт едил-
мәсини тә'мин етмәк;

физики вә һүгуғи шәхсләрин һүгунларынын вә гануни
марағларынын мүдафиәсини тә'мин етмәк;

көмрүк органларынын рәисләринин сәләһијјәтләри
чәрчивәсиндә вердикләри әмр вә сәрәнчамларыны јеринә је-
тирмәк;

хидмәти вәзифәләри һудудларында физики вә һүгуғи
шәхсләрин мүрачиәтләринә вахтында бахмаг;

көмрүк органларында мүәјјән едилән дахили интизам
вә хидмәти информасија илә рәфтар гәјдаларыны көзләмәк,
вәзифә тә'либатларыны јеринә јетирмәк;

дөвләт сиррини вә ганунла горунан дикәр сиррләри го-
румаг, хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирәркән она мә'лум
олмуш мә'луматлары ачыгламамаг.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин тутдуғу вәзи-
фәјә даир вәзифә борчлары вәзифә тә'либатлары илә мүәјјән
едилир.

Вәзифә тә'лимаҗларынын һазырланмасы вә тәсдиҗ едилмәси җајдалары Азәрбајҗан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән мүүјјән едилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләрипин хидмәти вәзифәләринин ичрасына, һәмчинин, ашағыдакылар дахилдир:

көмрүк органларынын рәһбәрләри тәрәфиндән тәсдиҗ олунмуш планлара ујҗун олараҗ кечирилән тә'лимләрдә, топланышларда, јарышларда вә диҗәр тәдбирләрдә иштирак етмәк;

хидмәт јеринә кетмәк вә җајытмаҗ, хидмәти е'замиј-јәтдә олмаҗ;

мүаличәдә олмаҗ, мүаличә јеринә кетмәк вә җајытмаҗ;

хидмәти вәзифәләринин јеринә јетирилмәси илә әлағәдар вәтәндашларын һәјат, сағламлыҗ, шәрәф вә ләјағәтинин горунмасы, һабелә өз шәхси тәһлүкәсизлијинин тә'минаты үзрә һәрәкәтләр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирәркән дөвләт нүмајәндәси кими тәмсил олунур вә дөвләтин мұһафизәси алтында олурлар. Ғанунла сәләһијјәт верилмиш мұвафиг органлар вә вәзифәли шәхсләр истисна олмагла, онларын фәәлијјәтинә һеч кәсин мұдахилә етмәк һүғугу јохдур.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вәзифәјә тә'јин олунмасы заманы онларын өз әсас ихтисасы, јахуд она јахын олан ихтисас саһәси үзрә јенидән һазырлығы апарыла биләр.

Тәшкилати-штат тәдбирләринин һәјата кечирилмәси илә әлағәдар вәзифәдән азад олунмуш көмрүк органынын вәзифәли шәхси 3 ај мүддәтинә, Азәрбајҗан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин мүүјјән етдији җајдада әмәк һаҗғы сахланылмагла һәмин органын сәрәнчамында сахланыла биләр. Бу мүддәтә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хәстә, нөвбәти вә әлавә мә'зунијјәтләрдә олдуғу мүддәт дахил едилмир. Мүстәсна һалларда бу мүддәт бир иләдәк мүддәтә узадыла биләр.

Көмрүк органларында хидмәтә җәбул едилмиш вәтәндашлар илкин хүсуси рүтбәни алдыҗдан сонра ики ајдан кеч олмајараҗ Азәрбајҗан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләси илә нәзәрдә тутулан мәзмунда анд ичирләр.

Андичмә мәрасими Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин мүәјјән етдији гәјдада кечирилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин һәмин көмрүк органында, һәмин јердә јерләшән диқәр көмрүк органына вә ја диқәр јерә хидмәтә кечирилмәсинә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин разылығы әсасында јол верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри хидмәт үзрә ашағыдакы һалларда башга ишә кечирилирләр:

1) вәзифәли шәхс јүксәк вәзифәјә кечирилдикдә;

2) вәзифәли шәхсдән даһа мәгсәдјөнлү шәкилдә истифадә етмәк үчүн вә ја аилә вәзијјәтинә, сағламлығына вә ја јаш һәддинә көрә, диқәр вәзифәјә кечирилдикдә;

3) Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын көндәриши әсасында али мәктәбләрин әјани шө'бәләринә гәбул олунмуш вә бунунла әлагәдар вәзифәдән азад едилмиш шәхсләр, һәмин тәдрис мүәссисәләрини битирдикдән сонра башга вәзифәјә тә'јин олундугда.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хидмәт үзрә башга ишә кечирилмәси кечирилмәјә әсас кәстәрилмәклә әмр илә рәсмиләшдирилир. Әмр көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә онун имзасы алынмагла е'лан олунур.

15 ил вә даһа чох хидмәт илләри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри штатларын ихтисары вә ја сәһ-һәтләринә көрә аз маашлы вәзифәјә кечириләркән онларын әввәлки вәзифә маашлары сахланылыр.

Барәсиндә чинајәт иши галдырылан, һабелә хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирәркән кобуд позунтулара јол верән көмрүк органынын вәзифәли шәхси Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин мүәјјән етдији гәјдада, истинтаг вә ја хидмәти арашдырма баша чатана гәдәр тутдуғу вәзифәдән мүвәггәти олараг кәнар едилир. Вәзифәдән мүвәггәти кәнар едилән көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин һәмин мүддәт әрзиндә әмәк һаггы сахланылыр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри диқәр һүгуг-мүһафизә органларына хидмәтә кечириләркән онларын көмрүк органларында хидмәт илләри кәстәрилән органларда хидмәт илләринә дахил едилир вә дашыдылары рүтбәләр сахланылыр.

Диқәр һүгуг-мүһафизә органларындан көмрүк органларында хидмәтә гәбул едилмиш вәзифәли шәхсләрин һәмин

органларда хидмәт илләри вә дашыдыглары рүтбәләр сахланылыр.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин вә онун аиләсинин, һабелә әмлакынын јени хидмәт јеринә дашынмасы Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјән олунмуш гәјдада көмрүк органларынын сахланмасы үчүн ајрылмыш вәсаит һесабына һәјата кечирилир.

Мүһарибә дөврүндә вә фөвгәл'адә вәзијјәт е'лан олунан јерләрдә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмәтләринин хусусијјәтләри Азәрбајчан Республикасынын гүввәдә олан ганунверичилијинә ујғун олараг мүәјјән едилир.

Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјән едилмиш гәјдада көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри Азәрбајчан Республикасынын дәвләт һакимијјәти органларына вә мүлкијјәт формасындан асылы олмајараг идарә, мүәссисә вә тәшкилатларә е'зам олуна биләрләр.

Тәһсил мүәссисәләриндә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин пешә һазырлығы Азәрбајчан Республикасынын Дәвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән гәбул едилән норматив һүгуги актларә мұвафиг олараг һәјата кечирилир.

4.5. ХИДМӘТИ ИНТИЗАМ

Көмрүк органларында хидмәти интизам көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри тәрәфиндән онларә һөвалә олунмуш вәзифәләрин ичрасындан вә өз сәләһијјәтләрини һәјата кечирән заман Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијинә, вәзифә тә'лиматларына, һабелә Азәрбајчан Республикасынын Дәвләт Көмрүк Комитәсинин вә билаваситә табе олдуглары рәисләрин әмр вә кәстәришләринә әмәл етмәкдән ибарәтдир.

Көмрүк органларынын нүмунәви дахили интизам гәјдалары Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән тәсдиг едилир.

Хидмәтдә јүксәк мұвәффәғијјәтләрә, узун мүддәт гурсуз хидмәтә вә диқәр наилијјәтләрә көрә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри барәдә ашағыдакы һөвәсләндирмә тәдбирләри көрүлүр:

- 1) тәшәккүр е'лан едилмәси;
- 2) пул вә ја гијмәтли әшја илә мұкафатландырылмасы;
- 3) Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитә-синин фәхри фәрманы илә тәлтиф едилмәси;
- 4) нөвбәти хүсуси рүтбәнин вахтындан әввәл верил-мәси;
- 5) тәлтиф силаһынын верилмәси;
- 6) нөвбәти хүсуси рүтбәнин тутдуғу вәзифә үчүн нә-зәрдә тугулантан бир пиллә јухары верилмәси;
- 7) тәтбиг едилмиш интизам тәнбәһинин вахтындан әв-вәл кери көтүрүлмәси.

Тәлтиф силаһы илә мұкафатландырма Азәрбајҗан Рес-публикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимийјәти орга-нынын гәрары әсасында һәјата кечирилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри хидмәти вәзифәләрини лајигинчә јеринә јетирдијинә, Азәрбајҗан Рес-публикасынын игтисади марағларынын горунмасында хүсуси хидмәтләринә, гачагматчылыға вә көмрүк иши саһәсиндә ди-кәр чинајәтләрә гаршы мүбаризә, һабелә саир фәргләнмәләрә көрә Азәрбајҗан Республикасынын ганунверичилији илә мүәјјән едилмиш гәјдада дөвләт тәлтифинә тәгдим олуна би-ләрләр.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхси хидмәти интизам гәјдаларыны поздугда она ашағыдакы интизам тәнбәһләриндән бири тәтбиг едилә биләр:

- 1) ирад;
- 2) төһмәт;
- 3) сонунчу хәбәрдарлыгла шиддәтли төһмәт;
- 4) 6 ај мүддәтинә ашағы вәзифәјә кечирилмә;
- 5) хүсуси рүтбәнин бир пиллә ашағы салынмасы;
- 6) көмрүк органларында хидмәтинә хитам верилмәси.

Интизам тәнбәһинин гүввәдә олдуғу мүддәтдә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә һәвәсләндирмә тәдбир-ләри тәтбиг едилә билмәз.

Интизам тәнбәһи вериләркән көмрүк органынын вәзи-фәли шәхсинин әввәлки пешәкарлыг сәвијјәси вә хидмәтә мұнасибәти, төрәтдији хәтанын ағырлығы вә характери, хәта-нын төрәдилдији заман мөвчуд олмуш һаллар нәзәрә алынма-лдыр. Интизам тәнбәһи верилмәмишдән әввәл көмрүк орга-нынын вәзифәли шәхсиндән јазылы изаһат тәләб едилмәли-дир. Зәрури һалларда изаһатда көстәрилән мә'луматларын

јохланылмасы һәјата кечирилир вә бу јохламанын нәтичәсин-
дән асылы олараг гәрар гәбул едилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин јазылы изаһат
вермәкдән имтина етмәси она интизам тәнбеһи верилмәсини
истисна етмир.

Интизам тәнбеһи, интизам тәнбеһини тәтбиг етмәјә сә-
ләһијјәти олан көмрүк органынын мүвафиг вәзифәли шәхси-
нә хидмәти интизамын позулдуғу мә’лум олдуғу андан 20 күн
кечәнәдәк, хидмәти арашдырманын апарылмасы, чинајәт иши
вә ја инзибати һүгүг позунтусу барәдә ишин галдырылмасы
һалларында исә – мүвафиг олараг арашдырманын гуртардығы,
сәләһијјәтли орган вә ја вәзифәли шәхс тәрәфиндән инзибати
вә ја чинајәт ишинә бахылмасы вә онун барәсиндә сон гәрар
гәбул едилмәси күнүндән е’тибарән бир ај кечәнәдәк верилә
биләр.

Интизам тәнбеһи, интизам хәтасы төрәтмиш көмрүк
органынын вәзифәли шәхсинин хәстә олдуғу, јахуд мә’зун-
ијјәтдә, е’замијјәтдә олдуғу мүддәт, һабелә төрәдилмиш хәтадан
алты ај, мүвафиг тәфтиш вә ја јохламанын нәтичәләринә кө-
рә исә онун төрәдилдији күндән 2 илдән артыг вахт
кечдикдән сонра тәтбиг олуна билмәз. Көмрүк органынын вә-
зифәли шәхсинин мә’зунијјәтдә, е’замијјәтдә вә хәстә олдуғу
вахт, һабелә чинајәт вә ја инзибати һүгүг позунтусу иши үзрә
ичраат вахты бу мүддәтә дахил едилмир.

Интизам тәнбеһинин верилмәси әмрлә рәсмиләшдири-
лир. Әмр, төрәдилмиш хәтанын сәбәбләри кәстәрилмәклә
тәнбеһ верилмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә е’лап
олунур вә бу барәдә она имза етдирилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә верилмиш ин-
тизам тәнбеһи, әкәр алты ај мүддәтиндә она јени интизам
тәнбеһи тәтбиг олунмамышса, онун үзәриндән кәтүрүлүр вә о
тәнбеһ алмамыш һесап олунур.

Интизам тәнбеһи тәтбиг едилмиш көмрүк органлары-
нын вәзифәли шәхсләри Азәрбајҗан Республикасынын Дөвләт
Көмрүк Комитәсинә, һабелә мөһкәмәјә шикајәт етмәк һүгу-
гуна маликдирләр.

Һәвәсләндирмә тәдбирләри вә интизам тәнбеһләри
бирбаша рәисләр тәрәфиндән онларын сәләһијјәтләри дахи-
линдә тәтбиг олунур. Бирбаша рәисләр көмрүк органларынын
вәзифәли шәхсләринин хидмәт үзрә, о чүмләдән мүвәғтәти
олараг табе олдуғлары рәисләрдир.

Һәвәсләндирмә тәдбирләрини вә интизам тәнбеһи тәт-
биг етмәк һүгүглари олан шәхсләрин сијаһысы Азәрбајҗан
Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти
органы тәрәфиндән мүйҗән едилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә онун бирбаша
рәисинин сәләһијјәтләринә дахил олмајан һәвәсләндирмә вә
интизам тәнбеһи тәдбирләри тәтбиг етмәк лазым кәләрсә, бу
заман Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран
ичра һакимијјәти органы гаршысында һәмин рәис тәрәфиндән
вәсәтәт галдырылар.

Көмрүк органларынын рәисләри һәвәсләндирмә тәд-
бирләринин вә интизам тәнбеһләринин тәтбиги үзрә онлара
верилмиш сәләһијјәтләри ашарса, ганунверичиликдә нәзәрдә
тутулмуш гәјдада мәс'улијјәт дашыјырлар.

4.6. КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ХИДМӘТИН ШӘРТЛӘРИ

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә Азәр-
бајҗан Республикасынын ганунверичилији илә мүйҗән едил-
миш там иш вахты шамил едилир.

Хидмәт шәраитиндән асылы олараг көмрүк органлары-
нын вәзифәли шәхсләринин бә'зи категоријаларына ғысал-
дылмыш иш вахты мүйҗән едилә биләр. Белә вәзифәли шәх-
сләрин сијаһысы Азәрбајҗан Республикасынын Назирләр Ка-
бинети тәрәфиндән мүйҗән едилир.

Мүстәсна һалларда көмрүк органларынын вәзифәли
шәхсләри өз хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирмәклә әләгә-
дар Азәрбајҗан Республикасынын әмәк ганунверичилији илә
нәзәрдә тутулан гәјдада иш вахтындан артыг ишләрә,
һәмчинин кечә вахты, бајрам вә истираһәт күнләриндә ишә
чәлб олуна биләрләр.

Белә һалларда онларын әмәји Азәрбајҗан Республика-
сынын әмәк ганунверичилији илә мүйҗән олунмуш гәјдада
өдәнилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри Азәрбајҗан
Республикасынын әмәк ганунверичилији илә мүйҗән олунмуш
гәјдада бош вәзифәни мүйәггәти ичра етмәјә көрә әләвә әмәк
һаггынын өдәнилмәси һүгүгуна маликдирләр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә ашағыда көстәрилән мә'зунијјәтләр верилир:

- 1) һәр ил верилән әсас мә'зунијјәт;
- 2) әлавә мә'зунијјәтләр;
- 3) социал мә'зунијјәтләр;
- 4) тәһсил алмаг вә елми јарадычылыгла мәшғул олмаг үчүн верилән тәһсил вә јарадычылыг мә'зунијјәти;
- 5) өдәнишсиз мә'зунијјәт.

Мә'зунијјәт мүддәти тәгвим күнү илә һесабланыр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә Азәрбајҗан Республикасынын әмәк ганунверичилији илә мүәјјән олунмуш гәјдада вә мүддәтдә иллик әсас мә'зунијјәт верилир.

Хидмәтин биринчи или үчүн көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин әсас мә'зунијјәт һүгүгу онларын хидмәтә дахил олдуглары андан е'тибарән 6 ај хидмәтдән сонра әмәлә кәлир.

Хидмәтин икинчи сонракы илләри үчүн мә'зунијјәт тәгвим илинин истәнилән вахтында, мә'зунијјәтләрин верилмәси нөвбәсинә мұвафиг сурәтдә верилә биләр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин кечирилмиш мә'зунијјәтини нөвбәти хидмәт или үчүн верилән әсас мә'зунијјәтлә бирләшдирмәк олар.

Хидмәти зәрурәтлә әлагәдар олараг мә'зунијјәтдә олан көмрүк органынын вәзифәли шәхси мә'зунијјәтдән кери чағырыла биләр. Мә'зунијјәтдән керичағырма мұвафиг әмрлә рәсмиләшдирилир. Белә һалда мә'зунијјәтдән кери чағырылан вәзифәли шәхсә истифадә едилмәмиш мә'зунијјәт күнләринин әвәзиндә өдәнишсиз әлавә истираһәт күнләри верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә ашағыдакы һалларда көмрүк органларында хидмәт илләринә көрә өдәнишли әлавә мә'зунијјәт верилир:

- 1) 5 илдән 10 иләдәк хидмәт илләринә көрә – 3 тәгвим күнү;
- 2) 10 илдән 15 иләдәк хидмәт илләринә көрә – 5 тәгвим күнү;
- 3) 15 илдән 20 иләдәк хидмәт илләринә көрә – 10 тәгвим күнү;
- 4) 20 ил вә даһа чох хидмәт илләринә көрә – 15 тәгвим күнү.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин арзусу илә әлавә мә'зунијјәт әсас мә'зунијјәтлә чәмләнәрәк бирликдә

верилә биләр. Әсас мә'зунијјәтдән истифадә етмәмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин ишдән чыхмасы һалларындан башга, мә'зунијјәтин пул илә әвәз едилмәсинә јол верилмир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә сәсиал, јарадычылыг вә тәһсил, һабелә өдәнишсиз мә'зунијјәтләрин верилмә гәјдасы вә онларын мүддәти Азәрбајҗан Республикасынын әмәк ганунверичилији илә мүәјјән едилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин әмәк һаггы вәзифә маашларындан, хусуси рүтбәләр үзрә маашлардан, 5 илдән артыг гүсурсуз хидмәтә көрә, хариҗи дили билмәјә, елми дәрәҗәјә көрә әлавәләрдән, һабелә натурал шәкилдә верилмәјән әрзаг пајынын дәјәриндән вә ганунверичиликдә нәзәрдә тутулан диҗәр әлавәләрдән ибарәтдир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә һәр ил онларын ајлыг әмәк һаггынын икигәт һәчминдә мадди јардым көстәрилә биләр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә көмрүк системиндә гүввәдә олан норматив һүгүги актлара ујғун олараг һәдди мәһдудлашдырылмамагла пул мүкафатлары верилә биләр.

Көмрүк органларынын рәһбәрләри хидмәтдә фәргләнмәјә, пешәкарлыға, мүһүм вәзифә вә тапшырыгларын јеринә јетирилмәсинә көрә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вәзифә маашларына әмәк һаггы фонду дахилиндә 50 фаиз һәчминдә әлавәләр тә'јин едә биләрләр.

Верилән тапшырыгларын јеринә јетирилмәмәси, ишин кејфијјәтинин ашағы дүшмәси вә һабелә хидмәти интизамын позулмасы һаллары заманы бу әлавәләр көтүрүлә вә ја азалдыла биләр.

Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран иҗра һакимијјәти органы хидмәтдә әлдә етдикләри наилијјәтләрә көрә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә онларын вәзифә маашларынын 25 фаизи һәчминдә әлавәләр мүәјјән едә биләр.

Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран иҗра һакимијјәти органынын гәрары илә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә нөвбәти олараг верилән кејим формасынын әвәзинә, онларын дәјәри мәбләгиндә пул компенсацијасынын өдәнилмәсинә јол верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри әрзаг пајы илә тә'мин олунурлар. Әрзаг пајынын нормасы вә ја о, нату-

рал шәкилдә верилмәдији һалда дәјәринин пул компенсасија-сынын һәчми Азәрбајчан Республикасынын Назирләр Кабинети тәрәфиндән мүәјјән едилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вәзифә маашларына бу органларда хидмәт илләринә көрә ашағыда көстәрилән мигдарда әлавәләр мүәјјән едилир:

- 1) 5 илдән 10 иләдәк – минимум әмәк һаггы мәбләғинин он ки мисли мигдарында;
- 2) 10 илдән 15 иләдәк – минимум әмәк һаггы мәбләғинин он алты мисли мигдарында;
- 3) 15 илдән 20 иләдәк – минимум әмәк һаггы мәбләғинин он сәккиз мисли мигдарында;
- 4) 20 илдән 25 иләдәк – минимум әмәк һаггы мәбләғинин ијirmi мисли мигдарында;
- 5) 25 илдән јухары – минимум әмәк һаггы мәбләғинин ијirmi беш мисли мигдарында.

Хидмәт илләринә көрә әлавәләрин верилмә гәјдасы Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән мүәјјән олунур, көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин социал-мәишәт вә тибби тә’минаты Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин вәсаити һесабына һәјата кечирилир.

Көмрүк органларына хидмәтә гәбул илә әлагәдар, һәмчинин көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә вә онларын аиләләринә тибб мүәссисәләриндә тибби комисијалар тәрәфиндән тибби хидмәтин көстәрилмәси компенсасија әсасында һәјата кечирилир вә чәкилән хәрчләр Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән өдәнилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин дөвләт тәрәфиндән ичбәри шәхси сығорталанмасы Азәрбајчан Республикасынын гәлунверичилијинә ујғун олараг һәјата кечирилир.

Хидмәти вәзифәләринин јеринә јетирилмәси илә әлагәдар көмрүк органынын вәзифәли шәхси һәлак олдугда, һәбелә сонракы пәсә фәалијәти илә мәшғул олмаг имканындан мәһрум едән бәдән хәсарәти вә дикәр бәдән хәсарәти алдыгда, әмлақына зәрәр вурулдугда она бирдәфәлик мұавинәтин верилмәси вә миди зәрәрин өдәнилмәси Азәрбајчан Республикасынын һүгүмұһафизә органларынын вәзифәли шәхсләри үчүн нәзәрдә тутмуш гәјдада һәјата кечирилир.

Али мәктәпләрин ахшам вә гиҗаби шө'бәләриндә тәһсилини давам етдирән көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмуш гәјдада күзәштләр верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вә онларын аилә үзвләринин көмрүк органларынын тибб мүәссисәләриндә, еләчә дә Азәрбајҗан Республикасынын диҗәр һүгүг-мүһафизә органларынын тибб мүәссисәләриндә Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимийјети органынын мүәјҗән етдији гәјдада, көмрүк системинин мувафиг фондунун вәсаитләри һесабына тибби тә'минат алмаг һүгүглары вардыр.

Көмрүк органларынын, вәзифәли шәхсләринин хидмәт етдикләри вә ја јашадыглары јерләрдә Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк системинин тибб мүәссисәләри олмадыгы һалларда онлара вә онларын аиләләринә дәвләт тибб мүәссисәләриндә тибби јардым көстәрилир.

Мүаличәјә сәрф олуна вәсаитләр сәһийјә мүәссисәләринә Азәрбајҗан Республикасынын Дәвләт Көмрүк Комитәсинин вәсаити һесабына өдәнилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә санаторија-курорт јоллајышынын гијмәтинин 75 фаизи, онун һәр бир аилә үзвү үчүн исә јоллајышын гијмәтинин 50 фаизинә гәдәр мәбләғдә пул компенсасијасы өдәнилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә һәр ил мә'зунийјәтә чыхдыгы заман минимум әмәк һаггынын он мисли мигдарында, арвадына (әринә) вә һәр бир һәдди-бүлуға чатмамыш аилә үзвләринә исә минимум әмәк һаггынын беш мисли мигдарында пул компенсасијасы өдәнилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри Азәрбајҗан Республикасынын ганунверичилији илә һүгүг-мүһафизә органлары үчүн нәзәрдә тутулмуш гәјдада мәнзиллә, һабелә мүраҗиәт етдикдә мәнзил телефону илә тә'мин олуноулар.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин өз хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирмәләри илә әлагәдар әлдә етдикләри кәлирләрдән кәлир веркиләринин тутулмасы һүгүг-мүһафизә органлары үчүн мүәјҗән едилән шәртләрлә вә гәјдаларла һәјата кечирилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри хидмәти вәсигәләрини тәгдим етмәклә Азәрбајҗан Республикасынын бүтүн әразисиндә шәһәрдахили, шәһәрәтрафы нәглијјат васи-

тәләриндән (такси истисна олмагла) пулсуз истифадә етмәк һугуна маликдирләр.

Көмрүк органларында хидмәт етмиш вәзифәли шәхсләрин вә онларын аилә үзләринин пенсия тә'минаты "Һәрби гуллуғчуларын пенсия тә'минаты һаггында" Азәрбајчан Республикасынын Гануну илә мүүјјән едилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вә онларын аилә үзләринин пенсия тә'минатынын тәшкили Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән һәјата кечирилир.

4.7. КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНЫН ВӘЗИФӘЛИ ШӘХСЛӘРИНИН АТТЕСТАСИЈАСЫ

Кадрларын дүзкүн сечилмәси, јерләшдирилмәси вә тәрбијә едилмәси мөгсәди илә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасы кечирилир.

Аттестасија заманы һәр бир көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин ишкүзар вә мә'нәви кәјфијјәтләринин объектив гijмәти верилир, тутдуғу вәзифәсинә ујғунлуғу вә онун хидмәти истифадәсинин перспективи мүүјјәнләшдирилир, хидмәтдә ирәли чәкилмәк вә тәһсил алмаға көндәрмәк үчүн намыздәләрин еһтијаты ашкар едилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасынын кечирилмәси гајдасы Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән тәсдиг едилән Әсаснамә илә мүүјјән едилир.

Јалныз мұвафиг вәзифәләрдә азы бир ил чалышан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасы кечирилә биләр. Һәр бир көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин үч илдә бир дәфәдән чох олмајараг аттестасијасы кечирилә биләр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасынын кечирилмәси үчүн Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин нәздиндә аттестасија комиссијасы јарадылыр. Аттестасија комиссијасынын тәркиби вә сәләһијјәт мүддәти онун јарадылмасы һаггында мұвафиг әмрлә (сәрәнчамла) мүүјјән едилир.

Аттестасија комиссијасы коллекиал органдыр. О, азы беш нәфәрдән ибарәт олмагла бүтүн һалларда онун саж тәркиби тәкрәгәмли олмалыдыр.

Аттестасија комиссијасынын иши ашкарлыг шэраитиндэ, объектив, гэрэзсиз вэ ганунверичилијин тэлэблэринэ эмэл едилмэклэ апарылмалыдыр.

Аттестасија комиссијасы бүтүн бахылан мәсэлэлэр үзрэ әсасландырылмыш гэрар гәбул едир вэ Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинә тәсдигинә тәгдим едир.

Аттестасија комиссијасы көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин тутдуғу вәзифәјә ујғун олдугу вә ја ујғун олмадығы һаггында ики гэрардан јалныз бирини гәбул едир. Бунунла јанашы аттестасија комиссијасы бу гэрарында көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин башга вәзифәдә истифадә едилмәсинин мәгсәдә мүвафиглији барәдә төвсијә верә биләр.

4.8. КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНЫН ВӘЗИФӘЛИ ШӘХСЛӘРИНИН ХИДМӘТИНӘ ХИТАМ ВЕРИЛМӘСИ ҮЧҮН ӘСАСЛАРЫ

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хидмәтинә ашағыда көстәрилән һаллар әсасында хитам верилә биләр:

- 1) өз тәшәббүсү илә;
- 2) “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәнин 27-чи маддәсиндә нәзәрдә тутулмуш јаш һәддинә чатдығына көрә;
- 3) пенсияја чыхмаг һүгуғу верән хидмәт илләринә көрә;
- 4) тәшкилати-штат тәдбирләринин кечирилмәси илә әлагәдар, вәзифәли шәхсин көмрүк органларында диқәр вакант вәзифәјә кечирилмәси гејри-мүмкүн олдугда вә ја көстәрилән вәзифәли шәхс белә вәзифәјә кечирилмәдән имтина етдикдә;
- 5) вәзифәли шәхсин көмрүк органларында хидмәтә јарарсыз олмасы барәдә мүвафиг тибб комиссијасынын рәјинә әсасән хәстәлијә көрә;
- 6) мүвафиг тибб комиссијасынын гэрары әсасында сәһһәтинин вәзијјәтинә көрә көмрүк органларында хидмәт етмәк үчүн мөһдуд јарарлы олдугда, әкәр вәзифәли шәхсин көмрүк органларында сәһһәтинин вәзијјәтинә даир тәләбләрә ујғун олан диқәр вакант вәзифәјә кечирилмәси гејри-мүмкүн

олдугда вә ја белә вәзифәјә кечирилмәдән көстәрилән шәхс имтина етдикдә;

7) тутдуғу вәзифәјә ујғун кәлмәдији барәдә аттестасија комиссијасынын гәрары олдугда, әкәр вәзифәли шәхсин көмрүк органларында онун ихтисасына ујғун олан диқәр ва- кант вәзифәјә кечирилмәси гејри-мүмкүн олдугда вә ја белә вәзифәјә кечирилмәдән көстәрилән шәхс имтина етдикдә, һабелә сынағын нәтичәси гәнаәтедичи олмадыгда;

8) хидмәти интизамы бир дәфә кобуд сурәтдә поздугда вә ја хидмәти вәзифәләрини мүнтәзәм сурәтдә јеринә јетир- мәдикдә;

9) Азәрбајчан Республикасынын әмәк ганунверичили- јинә мувафиг олараг тәрәфләрин ирадәсиндән асылы олмајан һалларда;

10) Азәрбајчан Республикасы вәтәндашлығына хитам верилдикдә.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхси әмәк габилијјәти- ни мүвәггәти итирдији дөврдә, һабелә мә’зунијјәтдә вә е’замијјәтдә олдуғу вахт әрзиндә Азәрбајчан Республикасы- нын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин тәшәббүсү илә онун хид- мәтинә хитам верилмәсинә јол верилмир.

Көмрүк органларында пенсия алмаг һүгуғу илә хид- мәтләринә хитам верилмиш көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә кејим формасыны дашымаға ичазә верилир.

Көмрүк органларында хидмәтә көмрүк органынын вә- зифәли шәхсинин тәшәббүсү илә хитам верилдикдә о, бир ај габагчадан бу барәдә бирбаша табе олдуғу рәиси јазылы су- рәтдә хәбәрдар етмәлидир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмә- тинә “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәнин 120-чи маддәсинин биринчи һиссәсинин 2-6-чы бәндләриндә нәзәрдә тутулан әсасларла хитам верилдикдә онлара хидмәт илләриндән асылы олараг ашағыда көстәрилән мигдарда бир- дәфәлик муавинәт верилир:

- 1) 10 илә гәдәр – ајлыг вәзифә маашынын 5 мислиндә;
- 2) 10 илдән 15 илә гәдәр – ајлыг вәзифә маашынын 10 мислиндә;
- 3) 15 илдән 20 илә гәдәр – ајлыг вәзифә маашынын 15 мислиндә;
- 4) 20 илдән јухары – ајлыг вәзифә маашынын 20 мис- линдә.

Хидмэт дөврүндө дөвлөт тэлтифлэри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә верилән бирдәфәлик мүавинәтин мәбләғи ики ајлыг вәзифә маашы мигдарында артырылыр.

15 ил вә даһа чох хидмэт илләри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмәтләринә, јаш һәддинә, сәһһәтләринә вә ја тәшкилати-штат тәдбирләринин һәјата кечирилмәси илә әлагәдар хитам верилдикдә онлара хидмәтләринә хитам верилдикдән сонра 5 ил мүддәтиндә ајлыг вәзифә маашынын гырх фаизи мигдарында ајлыг мүавинәт верилир.

15 илдән артыг мүддәтин һәр или үчүн ајлыг мүавинәт ајлыг вәзифә маашынын үч фаизи мигдарында артырылыр.

“Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәнин 125-чи маддәсиндә кәстәрилән әсасларла хидмәтләринә хитам верилмиш вә 15 илдән аз хидмәт илләри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә хидмәтләринә хитам верилдикдән сонра 1 ил мүддәтиндә ајлыг вәзифә маашы мәбләғиндә ајлыг мүавинәт верилир.

Көмрүк органларында хидмәтинә хитам верилмәси вә ја башга вәзифәјә кечирилмәси барәдә гәрарла разы олмајан көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин һәмин гәрардан Азәрбајҗан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинә вә (вә ја) мәһкәмәјә шикајәт вермәк һүгугу вардыр.

Көмрүк органларында вәзифәјә бәрпа олунмаг үчүн әсас Азәрбајҗан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин гәрары вә ја гүввәјә минмиш мәһкәмә гәрарыдыр.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вәзифәјә бәрпасы онларын әввәләр тутдуглары вәзифәјә бәрәбәр олан вәзифәјә вә ја онларын разылығы илә диқәр вәзифәјә тә’јин олунмаг јолу илә һәјата кечирилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин көмрүк органларында вәзифәјә бәрпа едилмәси барәдә Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимийјәти органынын вә (вә ја) мәһкәмәнин гәрары дәрһал ичра олунмалыдыр.

Хидмәтинә хитам верилдији күндән бәрпа олунма күнүнә кими кечмиш мүддәт көмрүк органларында хидмәт бәрпа едилмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хидмәт илләринә дахил едилир вә бу мүддәт үчүн она чатасы олан әмәк һаггы өдәнилир.

Көмрүк органларынын малијјөлөшдирилмәси Азәр-
бајчан Республикасынын көмрүк ганунверичилији илә мүәјјән
едилмиш мәнбәләрдән јаранан көмрүк системинин бүдчәдән-
кәнар инкишаф фонду вә дөвләт бүдчәси илә нәзәрдә тутулан
вәсаитләр һесабына һәјата кечирилир.

Өз хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирмәклә әлағәдар
һәлак олан, јахуд хидмәти баша вурдугдан сонра көмрүк ор-
ганларында хидмәт заманы алдыглары јараланма, контузија вә
хәстәлик нәтичәсиндә вәфат едән, һәмчинин 20 ил вә даһа
чох (тәғвим или һесабы илә) хидмәт етмиш көмрүк органла-
рынын вәзифәли шәхсләринин дәфни вә бунунла әлағәдар
хәрчләр Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран
иҷра һакимијјәти органы тәрәфиндән апарылыр.

КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫ СИСТЕ- МИНДӘ ИДАРӘЕТМӘ ПРОСЕСИ

5.1. ИДАРӘЕТМӘ ПРОСЕСИНИН МАҢИЛЈӘТИ ВӘ МӘЗМУНУ

Идарәетмә системинин мұһым компоненти идарәетмә просесидир. *Идарәетмә просеси* мұвафиг идарәетмә методларыннан вә принципләриндән истифадә едилмәклә мұәјјән функцијалары реаллашдырмаг јолу илә системдә бирләшдирилмиш идарәетмә субјектләринин (хәтти вә функционал рәһбәрләрин, еләчә дә дикәр идарәчилик һеј'әтинин) идарә едилән объектин кејфијјәт вәзијјәтләринин дәјишдирилмәсинә, коллективин мәгсәдләринин әлдә едилмәсинә јөнәлдилмиш фәалијјәтидир.

Идарәетмә просеси методоложи, функционал, игтисади, тәшкилати, социал вә информасија аспектләринин сечилдији специфик мәзмуну илә фәргләнир.

Методоложи аспект ондан ибарәтдир ки, идарәетмә просеси мәрһәләләр үзрә мұәјјән ардычыллыгла: мәгсәди күманетмә, вәзијјәти гијмәтләндирмә, проблеми мұәјјән етмә, идарәчилик гәрарыны һазырлама үзрә реаллашдырылыр.

Мәгсәд – идарә едилән системин нечә олмасы барәдә көмрүк органы рәһбәринин тәсәввүрүдүр.

Идарәчилик шәраити – конкрет идарәетмә саһәсиндә мұәјјән заманда мејдана чыхан вә рәһбәрин мұвафиг һәрәкәтини тәләб едән бүтүн (дахили вә харичи, объектив вә субјектив) шәртләрин мәчмусудүр.

Садә вә мүрәккәб; јахшы нәзәрдән кечирилә билән вә чәтин тәһлил едилән; гысамүддәтли, узунмүддәтли, глобал, гисмән, комплекс һәрәкәтләр вә ја бирдәфәлик тәдбирләр тәләб едән идарәчилик ситуасијалары олур.

Проблем – ситуасија (вәзијјәт) вә мәгсәд арасында әсас зиддијјәтдир. Әсас зиддијјәтин һәлл едилмәси автоматик олараг бүтүн галан зиддијјәтләрин һәлти илә нәтичәләнир. Проблемин хүласәси гәрарын ишләниб һазырланмасыны мұәјјән едир.

Идарәчилик гәрарынын һазырланмасы – проблемин һәлли јолларынып ахтарышы, еләчә дә тапылмыш јолун практик реаллашдырылмасы илә бағлы тәшкилати ишдир.

Функционал аспект үмуми идарәетмә функцијаларынын мүүјјән ардычыллыгла реаллашдырылмасыдыр.

Игтисади аспект идарә едилән системин ресурсларынын тәләбатыны мүүјјән етмәклә вә онлардан истифадәни гијмәтләндирмәклә бағлы идарә едән системин фәалијјәти илә мүүјјәнләшдирилир.

Тәшкилати аспект тәшкилати – сәрәнчам веричи методлардан идарә едилән системә низамлама, нормалашдырма, тә’лиматландырма вә мәс’улијјәт ардычыллыгы илә истифадә едилмәсиндән ибарәтдир.

Идарәетмә просесинин *социал аспекти* идарәетмәнин автоматлашдырылмасынын бу вә ја диқәр дәрәчәсиндән асылы олмајараг онун бүтүн мәрһәләләриндә инсанын иштиракы илә мүүјјән едилир.

Информација аспекти идарәетмә просесиндә информасијанын шәклини дәјишмәси үзрә әмәлијјатларын мүүјјән ардычыллығындан ибарәтдир (информасијанын ахтарышы, топланмасы, чешидләнмәси, илкин ишләнмәси вә өтүрүлмәси).

Идарәетмә просесинә хас олан бүтүн чохсајлы әмәлијјатлары ашағыдакы шәкилдә груплашдырмаг олар: мәгсәди мүүјјәнәтмә (күманәтмә) әмәлијјатлары; информасија иши әмәлијјатлары, аналитик иш вә гәрар вариантларынын лајиһәләндирилмәси әмәлијјатлары, фәалијјәт вариантыны сечмә әмәлијјатлары, тәшкилати-тәчрүби иш әмәлијјатлары әмәлијјатларын идарәетмә мәрһәләләри вә садаланан группар үзрә бөлкүсү 1-чи чәдвәлдә верилмишдир.

Көмрүк органларында мәгсәдин мүүјјән едилмәси

Көмрүк органларынын идарә едилмәсинин үмуми вә конкрет мәгсәдләри Азәрбајҗан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсиндә, Азәрбајҗан Президентинин, һөкүмәтинин вә һәмчинин, ДКК-нин диқәр ганунверичилик вә һүтуги норматив сәнәдләриндә мүүјјән едилмишдир.

Мәгсәд нәзәри чәһәтдән әсасландырылмыш, мүүјјән едилмиш, кәмијјәтчә өлчүлә билән, ајдын, мә’налы вә әлдә едилә билән олмалыдыр. Мүүјјән идарәетмә ситуасијасында мәгсәдин мәзмун әсасы даһа јүксәк идарәетмә пилләсинә

наил олмаг мөгсәди, јә'ни идарәетмәнин даһа јүксәк сәвијјәсини әлдә етмәк мөгсәди олмалыдыр.

Көмрүк фәалијјәти өлкәнин дахили вә харичи сijasәтинин говушугунда јерләшир вә онун ән мүнүм социал-игтисади вә харичи игтисади програмларынын вә планларынын ичра едилмәси илә бирбаша әлагәлидир. Көмрүк оргaнлары системиндә идарәетмәнин башлыча мөгсәди, јә'ни стратеги идарәетмәнин мөгсәди Азәрбајчан Республикасынын игтисади сijasәтинин реаллашдырылмасыны тә'мин етмәкдир. Индики заманда бу, мөгсәдјөнлү хидмәти фәалијјәтин кечид дөврүндә әлдә едилмәси арзу олунан нәтичәсидир.

Идарәетмәнин бу мөгсәдинин әлдә едилмәси бүдчә кәлирләринин формалашдырылмасы үзрә әсас фискал оргaн кими көмрүк органына верилән тапшырыгларын ичрасы илә; һүгүг мүнәфизә органы кими көмрүк хидмәтинин ролунун артырылмасы илә; Азәрбајчан көмрүк хидмәтинин диқәр дөвләтләрин көмрүк хидмәтләри илә интеграсијасынын мөһкәмләндирилмәси үзрә иш илә; көмрүк хидмәти әмәкдашларынын социал тәләбатларынын даһа да тә'мин едилмәси илә бағлы мувафиг комплекс вәзифәләринин һәлл олунмасы илә реаллашдырылып.

1-чи чәдвәл

Идарәетмә просесиндә әмәлијјатларын бөлкүсү

Идарәетмә мәрһәләләри	Әмәлијјат групплары	Әмәлијјатларын тәркиби
1	2	3
Мөгсәди мүүјјәнетмә (күманетмә)	Мөгсәди мүүјјәнетмә (күманетмә)	1. Мөгсәдин тә'јин едилмәси 2. Мөгсәдин хүласә едилмәси 3. Мөгсәдин гојулушу 4. Мөгсәдин тәһий едилмәси
Әмәлијјат-хидмәти шәраит ситуасијасынын өјрәнилмәси, тәһлили, гијмәтләндирилмәси вә прогнозлашдырылмасы	Информасија иши	1. Информасијанын топланмасы 2. Информасијанын сахланмасы 3. Информасија ахтарышы 4. Информасијанын илкин ишләнмәси

1	2	3
Һәлли тәләб олунаң көмрүк иши проблем-ләринин ашкар едил-мәси	Аналитик иш	1. Параметрләри гижмәтләндирмә 2. Көстәричиләри һесаплама 3. График ишләnmә 4. Тәһлил
Проблемин һәлли, нәзарәт, учот вә тәнзим-етмә	Фәалийјәт вариантыны сечмә (гәрарлары һазырлама)	1. Фәалийјәт вариантларынын тапылмасы 2. Сечим ме'јарларыны тә'јин етмә 3. Вариантлары тутушдурма 4. Идарәетмә методларыны сечмә 5. Гәрарын тәшкилати рәс-миләшдирилмәси 6. Гәрарын гәбулу
	Проблемин һәлли үзрә тәшкилати-тәчрүби иш	1. Гәрарларын ичрачыларә чатдырылмасы 2. Гәрарларын изаһы вә дә-гигләшдирилмәси 3. Вәзифәләрин бөлүшдүрүлмәси 4. Сәләһијәтләр ајрылмасы (лазым кәлдикдә) 5. Гәрарын ичрасынын ке-дишинә нәзарәт 6. Әлдә едилмиш нәтичәлә-рин учоту 7. Гижмәтләндирмәнин тәһли-ли 8. Кәнарачыхмаларә реаксия вермә үсуллары һаггында гәрарларын гәбулу 9. Гәбул олунмуш гәрарын, мәгсәдләрин, вәзифәләрин тәһһи формасында реал-лашдырылмасы, һәрәкәт-ләрин мотивасиясы. 10. Јекунлашдырма

Мәгсәдин идарәетмә просесиндә ојнадыгы ролдан асылы оларәг, бир нечә идарәетмә типләри фәргләндирилир. Көмрүк органларында ән чох “кәнарачыхмалар үзрә идарәетмә”, “програм идарәетмәси” вә “мәгсәдли идарәетмә” тәтбиг едилир.

Кәнарачыхмалар үзрә идарәетмә көмрүк органларынын идарә едилмәси ијерархијасынын бүтүн сәвијјәләриндә вар-

дыр, чүнки, башлыча олага, мөвчуд вэзижэтләрә көрә гуру-
лур. Идарәетмәнин бу типиндә мәгсәдә бөжүк әһәмијјәт ве-
рилмир.

Програм идарәетмәси верилмиш програмын идарәетмә
системинин сәвијјәләри үзрә бөлүнмәси вә онун ичра едилмә
ардычыллыгынын көстәрилмәси илә әтрафлы ишләниб һа-
зырланмасына әсасланыр.

Идарәетмәнин бу тип, јухарыда көстәриләнлә бәра-
бәр, көмрүк органларынын идарәчилик фәалијјәтиндә тез-тез
тәтбиг едилир.

Идарәетмәнин бу тип даһа габарыг шәкилдә бүдчәнин
кәлир һиссәсини формалашдырмаг үзрә фискал-нәзарәт вә-
зифәләрин һәллиндә, көмрүк идарәләринин инкишаф етди-
рилмәсиндә, көмрүк сәрһәдиндән автокечидләрин јарадылма-
сында вә тәһһизатында вә с. нәзәрдән кечирилик.

Мәгсәдли идарәетмәдә мәгсәд әсас рол ојнајыр вә ида-
рәчилик фәалијјәтинин характерини вә кедишини мүәјјән
едир.

Мәгсәдли идарәетмәнин мәзмуну ашағыдакылардан
ибарәтдир: идарәетмә проблемләри мүәјјәнләшдириләркән
онун мүстәсна дәрәчәдә јүксәк аналитиклији; идарәетмә мәг-
сәдинин сон дәрәчә чидди вә дәгиг формалашдырылмасы;
идарәетмә проблеминин структуризасијасы, “мәгсәдләр аға-
чы”нын гурулмасы; “мәгсәдләр ағачы”нын “вәзифәләр ағачы”
илә дәгиг ујғунлашдырылмасы, “мәгсәдләр ағачы”, “вәзи-
фәләр ағачы” вә тәшкилати идарәетмә структуру арасында
кифәјәт гәдәр јүксәк коррелјасија (гаршылыгы асылылыг);
идарәетмә системинин тәшкилати структурунун һәр бир һәл-
гәси даһа јүксәк гәбилдән олан дикәр һәлгәләрлә бирләшмә-
лидир.

Мәгсәдли идарәетмәдә прогнозлашдырма бөжүк рол ој-
најыр.

Идарәетмә тәчрүбәсиндә онун типләринин биркә тәт-
биги едилмәси һаллары аз дејилдир. Ән сәмәрәли узлашдырма
идарәетмәнин програм вә мәгсәдли нөвләринин бирләшди-
рилмәсидир ки, бу да програм-мәгсәдли идарәетмә адыны ал-
мышдыр. Бу тип идарәетмә индики дөврдә көмрүк органлары
үчүн мүстәсна дәрәчәдә мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.

Беләликлә, идарәетмә системинин нәзәрдән кечирилән
ики компонентиндән – структурун вә просесин – даһа дина-
мики идарәетмә просесидир. Бу сәбәбдән идарәетмә просеси-

нин инкишафы идарәетмә структурунун инкишафы илә нәтичәләнир. Структурда дәјишиклик о заман һәјата кечирилмәлидир ки, артыг идарәетмә просеси мөвчуд структура јерләшмир, структур идарәетмәнин, нәтичә е'тибарилә исә бүтөв идарәетмә системинин инкишафына әһәмијјәтли дәрәчәдә мане олур, онун инкишафыны ләнкидир.

Индики дөврдә көмрүк системиндә идарәетмәнин динамик характеристикаларынын, һәр шејдән өнчә, АИС вә идарәетмәнин информасија технолокијасынын тәтбиғи һесабына тәкмилләшдирилмәси мүшаһидә едилир.

Нәтичә оларағ гејд етмәк лазымдыр ки, идарәетмә просесинин бу вә ја диқәр характеристикалары тәкмилләшдириләркән идарәетмә просесинин вә структурунун гаршылығлы әләғәсини даим нәзәрә алмағ вә структурун јенидән гурулма моментини тапмағ зәруридир. Бу сәбәбдән, индики дөврдә көмрүк органларынын модернләшдирилмәси кедишиндә идарәетмә просесинин тәкмилләшдирилмәсинә хејли диғтәт јетилир.

5.2. ИДАРЕТМӘ ПРОСЕСИНИН ТӘШКИЛИ

Көмрүк органлары системиндә идарәетмә просесинин тәшкили онун һәјата кечирилмәсинин дәғиглијини, ардычыллығыны вә јол верилән һәдләрини мүәјјәнләшдирән һәртәрәфли низама салынмасыдыр.

Идарәетмә просесинин тәшкилинә онун мүхтәлиф дөврләринин, мәрһәләләринин, пилләләринин вә идарәчилик ишләринин (әмәлијјатларынын) ичра едилмәсинин зәрури ардычыллығыны; мүәјјән нөв идарәчилик ишләринин (әмәлијјатларынын) ичра едилмәсинин мүвәғгәти һәдләрини вә онларын групплашдырылмасыны; идарәетмә просесинин һәр бир мәрһәләсини вә онун бүтүн идарәчилик ишләрини нормал вә вахтында һәјата кечирмәк үчүн зәрури вә кифәјәт гәдәр информасијанын дәғиг дахил олмасыны; идарәетмә системинин мүхтәлиф һәлгәләринин идарәетмә просеси мәрһәләләри үзрә иштирак гајдасыны; мәчбури идарәчилик ишләри (разылашдырма, музакирә, виза вермә, тәсдиғетмә, мә'луматландырма вә с.) кими идарәетмә просеси гајда вә үсулларыны мүәјјән етмәк дахилдир.

Истәнилән идарәетмә просеси өз мәзмунуна көрә дөврләрдән, мәрһәләләрдән, пилләләрдән вә фазалардан ибарәтдир.

Идарәетмә дөврү дедикдә идарәетмәнин бүтүн үмуми функцијаларынын (анализ (тәһлил) вә прогнозлашдырма, планлашдырма, тәшкилетмә, тәнзиметмә, учот вә нәзарәт) там реаллашдырылмасы үчүн зәрури олан заман кәсији баша дүшүлүр.

Идарәетмә дөврләринин реаллашдырылмасы үчүн норматив базаја, планлашдырма системинә, учот системинә, әмәкдашларын фәәлијјәтинин гијмәтләндирилмәси вә стимуллашдырылмасы системинә, информасија вә кадр тә'минатына малик олмаг лазымдыр.

Дөвр *мәрһәләләрдән* ибарәтдир. *Мәрһәләләр* дедикдә бир һалда гаршыдакы фәәлијјәт системинин јарадылдыгы, ди-кәриндә исә онун фәәлијјәт көстәрмәси илә идарәетмәнин һәјата кечирилдији заман кәсикләри нәзәрдә тутулур.

Һәр мәрһәлә пилләләрдән ибарәтдир. Пиллә дедикдә идарәетмәнин һәр һансы бир үмуми функцијасынын там реаллашдырылмасы үчүн зәрури олан вахт (заман) баша дүшүлмәлидир. Буна ујғун олараг идарәетмә просеси пилләләри тәһлил вә прогнозлашдырма пилләси, планлашдырма пилләси, тәшкилетмә пилләси, тәнзиметмә пилләси, учот пилләси вә нәзарәт пилләси адландырылып.

Һәр пиллә мүхтәлиф сәјда идарәетмә фазасындан ибарәтдир. Фаза дедикдә бир идарәчилик ишинин (әмәлијјәтынын) ичрасы үчүн тәләб олуна вахт баша дүшүлмәлидир.

Беләкликлә, көрүрүк ки, идарәетмә просеси өз мәзмунуна көрә кифәјәт гәдәр мүрәккәбдир. Истәнилән көмрүк органларынын идарә едилмәсинин истәнилән нөвү үчүн о охшардыр. Бундан башга, о дәјишмәз олараг галыр вә истәнилән шәраитә тәтбиг едилә биләр.

5.3. ИДАРӘЕТМӘ ПРОСЕСИНДӘ ГӘРАР ГӘБУЛ ЕДИЛМӘСИ

Көмрүк органларынын ишинин мәһсулдарлығы идарәетмәнин бүтүн сәвијјәләриндә гәбул едилән гәрарларын кеј-фијјәтиндән чох асылыдыр.

Идарэчилик гэрары һәр шејдән өнчә, идарәетмә системинин бу вә ја дикәр һәрәкәт вариантынын идарәетмә субъекти тәрәфиндән сечилән фикри-ирадә актыдыр.

Гэрарда идарәетмә объектләри гаршысында дајанан мәгсәд вә вәзифәләр хүласә едилир, онлар үчүн јол верилән һәрәкәтләр өлчүсү нәзәрдә тутулур, мәгсәд вә вәзифәләрин реаллашдырылмасы үчүн һансы ресурсларын лазым олмасы мүәјјәнләшдирилир. Беләликлә, идарэчилик гэрары идарәетмәнин идарә едилән ситеминин мәгсәд вә програмындан ибарәтдир. Мәһз буна көрә көмрүк органларында идарэчилик гэрарларынын кејфијјәтиндән вә вахтында гәбул олунмасындан онларын идарә едилмәсинин, һәр шејдән өнчә, уғуру вә уғурсузлуғу асылыдыр.

Идарэчилик гэрарларыны мүхтәлиф әламәтләрә көрә тәсниф етмәк гәбул олунмушдур. Буна бахмајараг, гэрарын гәбул едилдији шәраит мүәјјәнедичи моментдир. Адәтән, гэрарлар мүәјјәнлик вә гејри-мүәјјәнлик (риск) шәраитиндә гәбул едилир. Мүәјјәнлик шәраити, бир гәјда олараг, стандарт гэрарларын, гејри-мүәјјәнлик шәраити – стандарт олмајан гэрарларын гәбулуну әввәлчәдән мүәјјән едир.

Стандарт елә *гэрарлардыр* ки, кәнарачыхмаларла биркә гэрарын өзүнүн структуру вә онун гәбул едилмәси проседуру ишләнир. Адәтән, онлар мөвчуд ситуасијанын ажры-ажры кәмијјәт параметрләринин дәјишдирилмәсинә, ичра мүддәтинә вә ичрачыларын јерләшдирилмәсинә јөнәлдилир, онун үмуми структуру исә әввәлки кими галыр. Белә гэрарлар кифајәт гәдәр тез, хүсуси һазырлыг олмадан (мәсәлән, кадрларын ишә гәбулу вә ишдән азад едилмәси һаггында әмрләр) гәбул едилә биләр.

Стандарт олмајан гэрарлар, бир гәјда олараг, ярадычы гэрарлардыр. Гејри-мүәјјәнлик, демәли, һәм дә риск шәраитиндә белә гэрарлара еһтијач, шүбһәсиз, хејли артыр. Бу даим дәјишмәкдә олан көмрүк шәраитинә ујғунлашмаг вә һәм дахили, һәм дә нәзарәт едилмәјән харичи факторларын тә'сири алтында ресурсларла маневр етмәк зәрурәти илә бағлыдыр.

Идарэчилик гэрарларынын тәсниф едилмәсинин дикәр ме'јарлары да мөвчуддур:

- мүһүмлүјүнә вә тә'сир гүввәсинин мүддәтинә көрә гэрарлар стратеги, оператив, тактики олмагла үч група бөлүнүр;

- мазмунуна керэ – инзибати, игтисади вэ ахлаги характерли гэрарлар вардыр;

- реаллашдырма характеринэ керэ – директив вэ төв-сийе характерли гэрарлара бөлүнүр;

- идарэчилик гэрарынын фиксэ едилмэ үсулуна керэ – жазылы вэ ја шифахи гэрарлар (сэрэнчамлар) вардыр.

Идарэчилик гэрарларынын тэснифи үчүн дицер асаслар да мүмкүндүр.

Гэрар гаршыја гојулмуш мэгсэдлэрэ јетмэк үчүн әмәкдашларын биркә һәрәкәтләрини тәшкил едән, истигамәтләндирән вэ стимуллашдыран директив актдыр. Онларын асасландырылмасына, таразлашдырылмасына вэ тә'сир гүввәсинә даим артмагда олан тәләбләр бу сәбәбдәндир.

Бу тәләбләр бунлардыр:

А. Дөвләтин сийаси вэ социал-игтисади истигамәтләринә гэрарын ујғунлуғу.

Бу тәләб онунла шәртләнир ки, көмрүк хидмәтинин стратеги вэ тактики вәзифәләри ганунверәнин вэ һөкүмәтин мүәјјән етдији мэгсәд вэ вәзифәләрдән ирәли кәлир. Бу сәбәбдән көмрүк органларынын истәнилән һәрәкәтләри һәмишә сийаси вэ социал-игтисади характер дашајыр вэ онларын һәјата кечирилмәси үчүн гэрарларын гәбул едилмәси јалныз сийаси вэ социал-игтисади шәраитин вэ онларын нәтичәләринин нәзәрә алынмасы јолу илә едилмәлидир.

Кәләчәк һәрәкәтләрин (тәдбирләрин) ишләниб һазырланмасына сийаси вэ социал-игтисади јанашмаја вэ онларын сийаси тәһлилинә һеч бир сәбәб вэ асаслар тә'сир етмәмәлидир. Бу тәләбә риәјәт едилмәсинин зәрури шәрти көмрүк сийасәти проблемләринин әмәкдашлар тәрәфиндән дәриндән дәрк едилмәсидир.

Б. Гэрарын объективлији онда һәмин моментдә рәгибин һүтугазидд һәрәкәтләри илә мүбаризәдә мөвчуд олан бүтүн әләгә вэ мүнасибәтләрин, еләчә дә бу мүбаризәнин гәнунаујғунлуғларынын нәзәрә алынмасыны нәзәрдә тутур.

В. Гэрарын оптималлығы онун верилдији конкрет ситүасијаја бүтөвлүкдә ујғун олмасы демәкдир.

Истәнилән гэрар о һалда гижмәтлидир ки, вахтында гәбул едилсин. Бу тәләб гэрарын гәбул олунмасында оперативлији нәзәрдә тутур вэ табә шәхсләрин чәлд хидмәт олунмасы, көмрүк гәјдаларынын позулмасынын ашкар едилмәси вэ онлары габагламаг зәрурәти илә диктә олунур.

Гәбул едилән гәрарларын сүр'әти информасијанын вахтында дахил олмасындан асылыдыр.

Көмрүк фәалијәтиндә гәрарларын вахтлы-вахтында олмасы онун әмәкдашларынын сабит мүсбәт әхлаги-психологи кејфијәтләриндән асылыдыр. Вахт ғытлыгы шәраитиндә өзүнү итирмә, ситуасијаны гижмәтләндирмәкдә гәтијјәтсизлик мәсәләнин һәллинин ләнкидилмәсинә, тә'хирә салынмасына сәбәб олур.

Бунунла белә, гәрар гәбул едилмәсиндә тәләсмәк дә лазым дејилдир. Бу, ганунчулуғун позулмасына, диқәр негатив нәтичәләрә кәтириб чыхара биләр.

Гәрарлар конкрет вә чевик олмалыдыр.

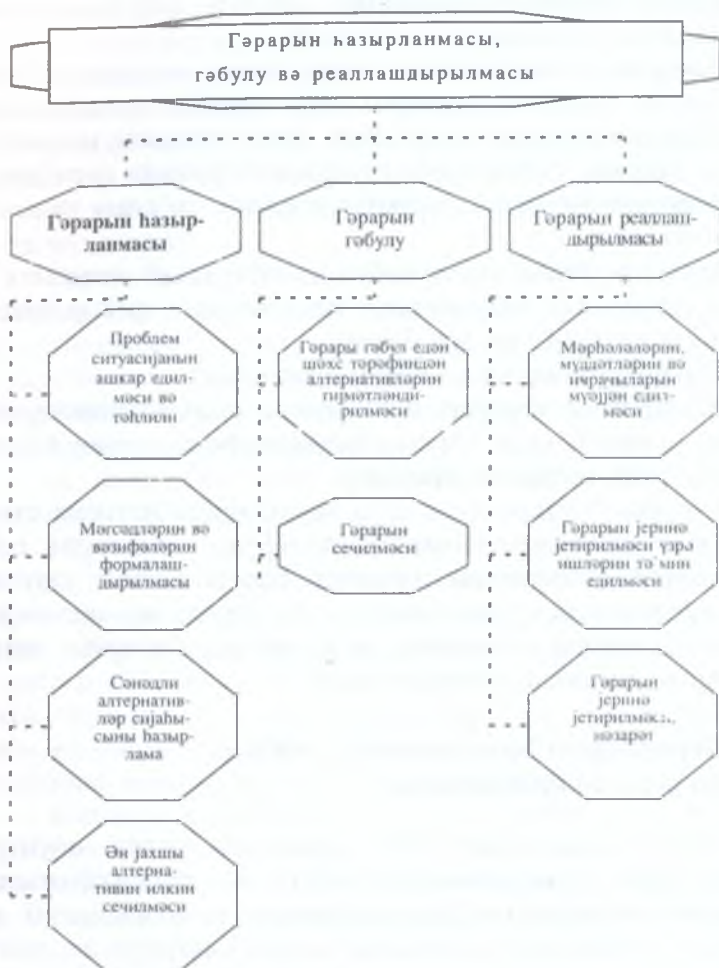
Конкретлик гәрарын мәзмунунун дәгиг мүәјјәнлијидир. Ичрачылар гаршысында гојулан вәзифәләрин мүәјјән едилмәсиндә дәгиглик хүсусилә мүһүмдүр.

Гәрарын конкретлији онун чевиклијини истисна етмир, әксинә нәзәрдә тутур. Чевиклик вәзифәли шәхсләрин гәбул едилән һәрәкәт хәттинин ишләниб һазырланмасы јолу илә габагчадан нәзәрдә тутула билмәјән һалларда, истәнилән көзләнилмәз һадисәләрә сәрбәст реаксија вермәк үчүн кениш имканлар верилмәклә тә'мин едилир.

Гәрарларын һазырланмасы, гәбулу вә реаллашдырылмасы

Һансы нөв гәрар гәбул едилмәси тәләб олунурса олунсун, онун һазырланмасы, гәбулу вә реаллашдырылмасы үзрә бүтүн ишин мүәјјән ардычылығла апарылмасы арзу олунур ки, бунун да принципиал мәгсәдјөнлүлүјү идарәетмә нәзәријјәси вә тәчрүбәси илә тәкмилләшдирилмишдир. Көс-тәрилән ардычылығ ашағыдакы схем шәклиндә верилмишдир (схем 4).

Тәбиидир ки, гәрарын һазырланмасы, гәбулу вә реаллашдырылмасы үзрә көмрүк органы рәһбәринин конкрет ишинин мәнтиги гәрарын (сонунчунун) спесификасындан, идарәетмә сәвијјәсиндән, вәзифәләрин характериндән вә һәммин көмрүк органынын ишләдији шәраитдән асылы оларағ фәргләнә биләр. Лакин үмуми һалда бу схем (схем 4) тә'сир гүввәсинә малиқдир, буна көрә дә онун ајры-ајры блокларыны даһа әтрафлы нәзәрдән кечирмәк мәгсәдәүјүндүр.

Схем 4. Гəрарын Һазырланмасы, гəбулу вə реаллашдырылмасы ардычыллыгы.

Гəрар Һазырланаркєн, *Һər шejдєн єнчə, проблем ситуациҺаны ашкар етмєк вə тəһлил етмєк лəзымдыр.* Проблемин вахтында ашкар едилмəsi – кємрүк органы фəалијјєтинин конкрет мəгсəди илə онун реаллашдырылмасы үчүн мөвчуд шəраити арасында əсас зиддијјəти еркєн мəрҺалəдə баша дүшмєк демəкдир. Тəһлил материаллары мejдана чыхан зиддијјəтин мəҺасыны объектив гижмэтлэндирмəјə, онун сə-

бәбләрини ашкар етмәјә вә башлычасы исә, онун мүмкүн ола билән сон нәтичәләрини тә'јин етмәјә имкан верир. Беләлик-лә, һәллине илкин нөвбәдә башланмалы олан база проблем-ләри мۈәјјән едилир; онлар әһәмијјәтинә кәрә нөвбәләндири-лир, һәллинин стратеги истигамәтләри сечилир, бундан сонра мәгсәдләр хүласә едилир.

База проблемләри сәрбәст шәкилдә көмрүк органы рәһбәри тәрәфиндән онун ишләмәли олдуғу чүрбәчүр инфор-масијанын тәһлили әсасында ашкар едилә вә ја кәнардан ашағыда кәстәриләнләрин нәтичәсиндә гаршыја мәгсәд кими гојула биләр:

- јухары сәвијјәнин гәрарынын (әмр, кәстәриш, сә-рәнчам, иш планы вә с.) алынмасы, бунун ичрасы үчүн өз сә-вијјәсиндә хүсуси, даһа конкрет гәрарын тәтбиги тәләб олу-нур;

- әмәкдашлардан (бөлмәләрдән), еләчә дә мүхтәлиф идарәләрдән, мۈәссисәләрдән вә тәшкилатлардан, ХИФ иш-тиракчыларындан вә дијәр хүсуси шәхсләрдән көмрүк ишинә даир мүхтәлиф мәсәләләрин (сорғуларын) дахил олмасы;

- ашағы сәвијјәләр тәрәфиндән конкрет тәчрүби мәсә-лә вә проблемләрин гојулмасы.

Бундан сонра гәрарын елә вариантлары ишләниб һа-зырланыр ки, проблем ситуасијанын һәлли мүддәтләри, көм-рүк хидмәти формалары, мадди ресурслар, кадрлар вә с. үзрә верилмиш (гојулмуш) мәһдудиятләри тә'мин етсин. Проблем ситуасијаны һәлл едәркән бир-бирини әвәз едән бир нечә ва-риантын (алтернативин) ејни вахтда һазырланмасы зәрурәти көмрүк органларынын фәалијјәтиндә ән оптимал јоллары тапмаға имкан верир.

Даһа үстүн тугулан һәрәкәтләрип мۈәјјәнләшдирилмә-синин евристик васитәләри: проблемин декомпозијасы, па-ралел вәзифәләрин ирәли сүрүлмәси, мүһүм јарымвәзифәлә-рин мۈәјјән едилмәси, ирәли сүрүлмүш вәзифәләрин (јарымвәзифәләрин) гүввә вә вәсаитләрлә нисбәти, аналокија, ситуасијанын инкишаф прогнозундан истифадә едилмәси, кү-ман едилән һәрәкәтләрин мүмкүн нәтичәләри һаггында фәр-зијјәләрин мۈәјјән едилмәси вә учоту көмрүк тәчрүбәсиндә ән чох тәтбиг едилир.

Ән жахшы вариантын сечнлмәси вә гәрарын гәбулу

Белә сечим мигдары вә мәзмуну һәр дөфә конкрет проблем ситүасија тәрәфиндән гаршыја гојулан гаршылыгылы әлагәли ме'јарлар групу үзрә гијмәтләндирмә әсасында апарылыр.

Даһа ашкар ме'јарларын сырасына ашағыдакылар аид-дир: зәрури гүввә вә вәсаитләрин мигдары, белә фәалијјәт үчүн онларын һазырлыг сәвијјәси, мадди мәсрәфләрин дәрәчәси, проблемин һәллинин мәһдудлашдырылмыш мүддәти.

Риск дәрәчәсини нәзәрә алмаг, јә'ни фәрз едилән мәнфи нәтичәләрлә көзләнилән нәтичәләрин нисбәтини нәзәрә алмаг лазым кәлдији һалда даһа үстүн тутулан һәрәкәтләри сечмәк олдугча мүрәккәбдир. Рискин гијмәтләндирилмәсиндә ики дәјишәни: нәтичәләрин өзүнүн характеристикасы вә онларын башланма еһтималыны нәзәрә алмаг лазымдыр.

Гәти олараг бир вариант үзәриндә галмаг үчүн гәрарын формалашдырылмасы просесини санки стимуллашдыран вә тәшкил едән вә онун сон мәрһәләси үчүн хүсуси әһәмијјәт кәсб едән иради сә'јләр лазымдыр.

Субјектин ирадәси гәрар лајиһәләриндән биринин сечилмәсиндә гәтијјәтсизликлә вә тәрәддүд етмәклә мүбаризә апармаға вә онун гәбул едилмәсини һәјата кечирмәјә көмәк едир.

Гәрарын гәбул едилмәси просесиндә сечилмиш лајиһәнин деталлары дәгигләшдирилир, гәрарын сәрһәдләри (чәрчивәләри), онун арзу олуна чевиклик дәрәчәси мүәјјәнләшдирилир, форма дәгигләшдирилир, бундан сонра о јазылыб тәсбит едилир вә ичра едилмәли идарәчилик гәрары гүввәсини әлдә едир.

Гәрарын формасы онун мәзмунуна ујғун олмалыдыр.

Идарәчилик гәрары јазылы вә ја шифаһи формада ифадә едилир. Јазылы форма гәрарларын ән жахшы ардычылыгыны тә'мин едир, ичрачылар үзәриндә нәзарәти, ишләрин сонрақы тәһлилини садәләшдирир.

Көмрүк органларында әмәкдашларын мүхтәлиф һәрәкәтләринин јазылы санксијалашдырылмасы, һазырланмыш, јахуд формализә едилмиш, сәрбәст тәртиб едилмиш сәнәдләрин тәсдиг едилмәси вә имзаланмасы, мүхтәлиф материалара дәркәнар гојулмасы, еләчә дә кәстәришләрин, сәрәнчамла-

рын, тапшырыгларын вә с. шифаһи чатдырылмасы кениш
јајылмышдыр.

Беләликлә, идарәчилик гәрарларынын гәбулу просеси
идарәетмә мәгсәдләринин әлдә едилмәси үзрә бүтүн идарәет-
мә сәвијјәләринин фәалијјәтидир. Идарәетмә системинин ән
мүһүм компоненти олмагла идарәчилик гәрарларынын гәбулу
просеси дөвридир вә тәкрарланандыр.

Идарәетмә просесинин тәшкили, һәр һансы диқәр
тәшкилетмә кими, әмәлијјатларын мәкан вә заманда бөл-
күсүнү нәзәрдә тутур. Идарәетмәнин тәкмилләшдирилмәси-
нин мүасир мәрһәләсиндә идарәетмәнин тәшкилинин ролу
өлчүјәкәлмәз дәрәчәдә јүксәлмишдир.

ИДАРӘЕТМӘНИН ПСИХОЛОЖИ АСПЕКТЛӘРИ

6.1. КӨМРҮК ОРГАНЫ РӘҖБӘРИНИН ИДА- РӘЧИЛИК ДҮШҮНЧӘСИНИН ҮМУМИ ХАРАКТЕРИСТИКАСЫ

Гејд едилдији кими, идарәчилик просесинин әсас спецификасы рәһбәр тәрәфиндән табелијиндәкиләрин истеһсалат вәзифәләрини мәгсәдјәнлү ичра етмәләрини тә’мин етмәкдән ибарәтдир. Бу сәбәбдән чох вахт дејирләр ки, рәһбәр “өз әлләри илә дејил, табелијиндәкиләрин әлләри илә ишләјир”.

Өзләринин идарәчилик фәәлијјәтиндә, һәр шејдән өнчә, үч аспектә даими дигтәт јетирилмәси зәрурәти һәмишә рәһбәрләр ғаршысында реал оларағ дурур.

1) истеһсалат вәзифәләринин билаваситә ичрачылары кими инсанлара дигтәт кәстәрмәк, бу исә онлара истеһсалат вәзифәләринә ујғун кәлән давраныш үслубуну өјрәтмәји, онларын кејфијјәтини артырмағы, онларда мүсбәт дәјәрли пешә фәәлијјәти јөнүмүнү вә мотивләрини инкишаф етдирмәји, истеһсалат коллективләрини формалашдырмағы, тәшкилатын корпоратив руһуну инкишаф етдирмәји вә с. нәзәрдә тутур;

2) пешә фәәлијјәтинин мәгсәд вә вәзифәләринин дәгиг мүәјјәнләшдирилмәсинә, харичи мүһитдә дәјишмәләр шәраитиндә тәшкилатын мәгсәдләринин һәјата кечирилмәсиндә стратеги вә тактики мәсәләләрин һәллинә вә с. наил олмағ;

3) истеһсалат вәзифәләринин јеринә јетирилмәси үчүн шәраити тә’мин етмәк, бу исә өзүндә коммуникасијаны тәкмилләшдирмәји, иш јерләриндә әлверишли шәраит, рационал идарәчилик истеһсал технолокијасы јаратмағы, еләчә дә оператив ғәрарлар гәбул етмәк үчүн ичрачылара зәрури сәләһијјәтләр ајырмағы еһтива едир.

Өзләринин идарәчилик фәәлијјәтләринин кедишаты тәчрүбәсиндә рәһбәрләр үстүнлүјү јалныз истеһсалат вәзифәләринә вә фәәлијјәт субъектләринә (вәзифәләрин ичрачыларына); идарәчилик фәәлијјәтинин бүтүн кәстәрилмиш әввәлки истигамәтләринә вә бу истигамәтләрлә бәрәбәр, мәсәлән,

гэрарын гəбул едилмə вахты, əмəкдашларын интизамы вə с. кими хəмин моментдə мʏнʏм олан дижəр кəстəричилərə верə билəрлэр. Бʏтʏн бу халларда рəхбəрдə мʏвафиг олараг бир-өлчʏлʏ, икиөлчʏлʏ, ʏчөлчʏлʏ вə чохөлчʏлʏ идарəчилик дʏшʏнчəсинин (тəфəккʏрʏнʏн) инкишафындан данышылыр.

Бирөлчʏлʏ идарəчилик дʏшʏнчəси (тəфəккʏрʏ) рəхбəрин ʏзʏнʏн идарəчилик фəалијјəтиндə, хəр шejдəн ʏнчə, мejдана чыхан вəзифəлərə оријентирини (мejлини) харахтеризə едир. Ситуасијанын дижəр элементлəri (фəалијјəт субјекти вə шəраити) рəхбəрин јʏксəк диггəтиндəн кəнарда галыр.

Фəалијјəт субјектинə мʏмкʏн бахышлар мəвгejиндəн рəхбəр бирөлчʏлʏ идарəчилик дʏшʏнчəси (тəфəккʏлʏ) заманы, бир гajда олараг, идарəтмə сaхəсиндə мəшхʏр Америка алыми Дуглас Мак-Грегоруи “Х-нəзəријјə”синə истигамəтлəнир. Бу нəзəријјəјə истигамəтлəнəн рəхбəрлэр ʏчʏн фəалијјəтин субјектлəri кими инсанлара ашағыдакы бахышлар сəчијјəвидир:

- инсанлар əввəлдəн ишлəмəји хoшламаырлар вə хəр хансы бир имкан дʏшдʏкдə ишдəн ваз кечирлэр; инсанларда шəхрəтпəрəстлик јохдур вə мəс’улијјəтдəн јаха гуртармаға чалышырлар, ʏстʏн тутурлар ки, онлара рəхбəрлик етсинлэр;

- хəр шejдəн чох инсанлар мʏдафиə едилмəлəрини истəјирлэр;

- инсанлары ишлəмəјə мəчбур етмəк ʏчʏн мəчбуријјəт, нəзарəт вə чəзаландырма горхусундан истифадə етмəк лəзымдыр.

Белə бахышлар авторитар (автократик, директив) рəхбəрлик ʏсулуну мʏəјјəн едир. Бу халда рəхбəр ʏз сəлахијјəтлəрини мʏмкʏн олан гəдəр чох мəркəзлəшдирир, табелијиндəкилəрин ишини структуризə едир вə гəрар гəбул едилмəсиндə онлара, дəмəк олар ки, сəрбəстлик вермир. Автократ да ʏзʏнʏн сəлахијјəти чəрчивəсиндə бʏтʏн ишə мəхкəм (сəрт) рəхбəрлик едир, ишин ичрасыны тə’мин етмəк ʏчʏн психоложи тəзјиг кəстəрə, бир гajда олараг, хəдəлəјə билэр. Онун ʏчʏн биринчи јердə идарəетмəнин əмəлијјат функцијалары дајаныр ки, онларын да реаллашдырылмасы планлашдырмадан (гəрарын гəбулундан), тə’лиматландырмадан вə табелијиндəкилəрин фəалијјəтинə нəзарəтдəн ирəли кəлир. Хəм дə рəхбəрин идарəчилик фəалијјəтиндə даха əхəмијјəтли јери нəзарəт тутур. Белə рəхбəр ʏз бəлмəсинин фəалијјəтиндə ʏгʏр əлдə едə билэр, лакин онлар мʏвəггəти харахтер дашыјар.

Икиөлчүлү идарэчилик дүшүнчәси (тәфәккүрү) рәһбәрин диггәтини һәм истесалат вәзифәләринә, һәм дә онларын ичрачыларына јөнәлдир.

Бу нөв идарэчилик дүшүнчәси олан рәһбәрин фәалијәтин субјектләри олан инсанлар һаггында тәсәввүрләри, бир гәјда олага, автократик рәһбәрин тәсәввүрләриндән фәргләнир. Белә тәсәввүрләри Дуглас Мак-Грегор “Ү-нәзәријјәси” адландырмышдыр. Онун постулатлары ашағыдакылардыр:

- әмәк, ојун вә ја истираһәт кими, тәбии просесдир.

Әкәр шәраит мүнәсибдирсә, инсанлар нәинки өз үзәринә мäs’улијјәт кәтүрүр, ејни заманда она чан атырлар;

- харичи нәзарәт вә чәзаландырылма горхусу фәалијјәтин мөгсәдләринә јетмәк үчүн лазым олан шәраитә јеканә мәчбуретмә васитәси дејилдир.

- фәалијјәтин мөгсәдләринә садиглик һәмин мөгсәдләрин әлдә едилмәси илә бағлы һәвәсләндирмә функцијасыдыр. Белә мұкафатлардан ән мұһүмү өз “Мән”ини тә’мин етмәкдир ки, о да, һәр шәјдән өнчә, гәрарларын гәбул едилмәсиндә вә онларын реаллашдырылмасында инсанын иштиракы заманы баш верир.

- истәһсалат вәзифәләринин һәлли заманы инсанлар арасында нисбәтән јүксәк тәхәјјүл, зирәклик вә јарадычылыг сәвијјәси нүмајиш етдирмәк габиліјјәти кениш јајылмышдыр.

Белә бахышлара тәрәфдар олан рәһбәр сәләһијјәтләрин “јухарыдан ашағыја” өтүрүлмәсинә истигамәтләнир вә демократик рәһбәрлик үсулуна садиг галыр.

Бу рәһбәрлик үсулунун үстүнлүк тәшкил етдији тәшкилатлар сәләһијјәтләрин мәркәзсизләшдирилмәсинин јүксәк дәрәчәси илә характеризә едилир. Һәгиги демократик рәһбәр өз ирадәсини табелијиндәкиләрә зорла гәбул етдирмәкдән ваз кечир. О елә тә’сир механизмләринә үстүнлүк верир ки, табелијиндәкиләрин шәхси ләјагәт һиссләринин инкишафына, онларын шәхсијјәтчә вә профессионаллыг чәһәтдән јүксәлмәсинә шәраит јарыдыр. Бунун нәтичәсиндә табә шәхсләр гәрарларын гәбул едилмәсиндә фәал иштирак едир вә тапшырыгларын ичрасында бөјүк сәрбәстлик нүмајиш етдириләр. Кифајәт гәдәр чох һалда, фәалијјәтин үмуми мөгсәдләрини изаһ етмәклә, рәһбәр табелијиндәкиләрә өзүнүн хуласә етдији мөгсәдләрә ујғун олага өзләрининкиләрини мүәјјән етмәјә имкан верир.

Буна бахмајараг, рəһбər гəбул олунмуш гəрара кəрə мəс'улијјəти табелијиндəкилəрин чијнинə өтүрмүр вə онун реаллашдырылмасында гəрарын диктатурасы фəалијјəт кəстə-
рир.

Биринчи ики нөв идарəчилик дүшүнчəсини нəзəрдəн кечирмəклə гəјд етмəк олар ки, фəалијјəтə (вəзифəјə) вə ин-
сана (фəалијјəт субъектинə) оријентасија конкрет рəһбəрлəрдə мұхтəлиф аһəнкдə чыхыш едə билəр. Бир рəһбəрдə, мəсəлən, бир оријентасија, дикəриндə – башгасы үстүңлүк тəшкил едир.

Бунунла белə, гəјд етмəк лəзымдыр ки, əн мұһүм олан, мұасир идарəчилик дүшүнчəси бахымындан, чохтəрəфли дүшүнмəк вə һəрəкəт етмəкдир. Идарəчилик фəалијјəтинин белə характеристикаларына үчөлчүлү вə чохөлчүлү ида-
рəчилик дүшүнчəси олан рəһбəрлəр ујғун кəлир.

Үчөлчүлү идарəчилик дүшүнчəси заманы рəһбəрин оријентасијасы (диггəти) тəкчə фəалијјəтə (вəзифəјə) вə ин-
сана (субъектə) дејил, һəм дə фəалијјəтин объектив шəраитинə јөнəлдир.

Чохөлчүлү идарəчилик дүшүнчəси елə рəһбəр үчүн ха-
рактерикдир ки, конкрет ситуасијадан асылы олараг өзүнүн идарəчилик фəалијјəтиндə, јухарыда нəзəрдəн кечирилən оријентасијалардан башга, бу вə ја дикəр хүсуси кəстəричи-
лəри биринчи јерə гəја билсин. Белə кəстəричилəр, мəсəлən, фəалијјəтин нəтичəсинин кəјфијјəти, гəрарын гəбул едилмə сүр'əти, əмəкдашларын мотивасијасы вə с. ола билəр.

Лакин рəһбəрдə һансы нөв идарəчилик дүшүнчəси олурса-олсун вə буна ујғун олараг, о һансы идарəетмə үслубу-
на тəрəфдар олурса-олсун, онун һəрəкəтлəри һансыса вахт анында эффектли вə ја эффектсиз ола билəр. Һəр шеј кон-
крет ситуасија факторларындан асылыдыр.

Идарəетмə үслубунун чевиклији, бу заман практик шə-
раит нəзəрə алыныр, идарəетмəнин эффектли үслубуну ef-
фектсиз үслубундан сəрфəли шəкилдə фəрглəндирир вə бир гəјда олараг, идарəчилик фəалијјəтинин сəмəрəлилијинə тə'минат верир.

Рəһбəрин идарəчилик дүшүнчəсинин үмүми характери-
стикасыны нəзəрдəн кечирдикдəн сонра, *нешə фəалијјəти субъектлəринə рəһбəрин оријентасијасындан* да даһа əтрафлы бəһс етмəк мəгсəдəујғун оларды.

Өлкә әдәбијјатында *тәшкилатын мәдәнијјәти, коллектив үзвләринин дәјәрли оријентасија бирлији (ваһидлији)* кими баша дүшүлән белә корпоратив руһун мүәјјән инкишаф факторлары вардыр. Бу заман әсас вә һәлледичи фактор кими бүтүн көмрүкхананын вә онун бөлмәләринин коллектив әмәләкәтирмәси чыхыш едир. Бу, *биркә фәалијјәтин кедишиндә дәјәрләрә, мәгсәд вә вәзифәләрә рефлексләр васитәсилә* баш верир вә әмәкдашларын һәм бир-бирләринә, һәм дә харичи игтисади фәалијјәтин иштиракчыларына, көмрүк брокерләринә, тәрәфдашлара мүнәсибәтләриндә тәзаһүр едир.

Көмрүк органы рәһбәринин әмәкдашлара инандырычы тә'сир етмәк, онлары истәһсалат тапшырыгларыны шүурлу шәкилдә ичра етмәјә сөвг етмәк (јөнәлтмәк) бачарығы да мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Рәһбәрин идарәчилик фәалијјәтинин белә характеристикасы үчүн епиграф Икинчи Дүнја мұһарибәси илләриндә мүттәфиг өлкәләрин гошунларынын Али Баш Команданы вә сонрадан АБШ Президенти олмуш Дуајт Д.Ејзенһауерин сөzlәри ола биләр: "... Рәһбәрлик – башгасыны нә етмәли лазым олдуғуну, нә вахт етмәли лазым олдуғуну вә нечә етмәк лазым олдуғуну елә тәшвиғ етмәк габиліјјәтидир ки, санки о буну өзү истәјир".

Белә сөвгетмә (тәшвиғетмә) васитәсилә (һәр шејдән өнчә, сөzlә) рәһбәр өз фикирләрини, һиссләрини, арзуларыны табелијиндә оланлара өтүрмәјә, онларын һәрәкәтләринә, әмәлләринә өз мүнәсибәтини билдирмәјә вә бунунла онларын ишинә тә'сир етмәјә, еләчә дә онларда корпоратив руһун инкишафына чалышыр.

Шифаһи (сөzlә) инандырма тә'сири көмрүк органы рәһбәринин идарәчилик фәалијјәтиндә һәр шеј дејилдир, лакин онсуз диқәр инандырма тә'сирләри (шәхси нүмунә, пешә фәалијјәтини тәшкилетмә вә б.) сәмәрәлилијинә көрә ашағы олур. Буна көрә, идарәчилик тә'сиринин бу нөвү һәмишә көмрүк органы рәһбәринин көрүш даирәсиндә олмалыдыр.

Шифаһи инандырма тә'сиринин характеристикасы һәр шејдән чоһ мәзмунуна вә структуруна көрә верилир.

Мәзмунуна көрә шифаһи инандырма тә'сиринә үч блок дахилдир. Онлар композисија е'тибарилә фәргләнмир вә шәрти оларағ "Иш", "Мән", "Сиз" адландырыла биләр. Бу һалда сөһбәт нәтиглик чыхышындан кетмир, о даһа чоһ емоционал тә'сир дәрәчәсинә әсасланыр вә нәтиглик сәнәтинин ганунаујунлуғларына табедир. Сөһбәт информасијанын мән-

тиги сәвијјәдә өтүрүлмәси просесинин гурулмасы вә онун дәриндән дәрк едилмәси һаггында кедир. Буна кәрә дә, “Иш” блокунда мәсәләнин мәзмуну дәриндән ачылмалыдыр.

“Мән” блокунда бу мәзмунун рәһбәр үчүн әһәмийјәтсиз олмадығыны кәстәрмәк мәгсәдәүјгундур. О кәнардан кәлмә инсан дејил, һаггында данышдығы ишлә јашајыр.

Бунунла бағлы олараг “Сиз” дә тәклиф олунаны өзүнүнкү кими гаврамалыдыр. Бу блокда рәһбәр һәм дә онун тәклиф етдији “Иш”ин ичра едилмәсиндә әмәкдашларын иш-тиракынын нәјә кәтириб чыхардығыны ачыглајыр.

Композисија е’тибарилә инандырма тә’сири үч һиссәдән: кириш, әсас һиссә вә нәтичәдән ибарәт олур. Тә’сирин бу һиссәләринин әсас вәзифәләрини ашағыдакы кими изаһ етмәк олар.

1. Кириш:

- тәклиф едилән “Ишә” әмәкдашларда мараг ојатмаг;
- әмәкдашларла психоложи әлағә гурмаг (психоложи олараг онлара гошулмаг).

2. Әсас һиссә:

- тәклиф едилән иш истигамәтләринин вачиблијини сүбут етмәк;

- әкәр әкс бахышлар варса вә әкәр онлар көмрүк органынын гаршысына гојулмуш истеһсалат мәгсәдләринин әлдә едилмәсинә көмәк етмирсә, онларын јалан олдуғуну сүбут етмәк.

3. Нәтичә:

- Дејиләнләри јекунлашдырмаг;
- өз тәклифләрини сәрәнчам шәклиндә хүласә етмәк (рәсмиләшдирмәк).

Бу вәзифәләрә јетмәк наминә инандырма тә’сиринин мәзмунуну гуаркән көмрүк органы рәһбәринин гаврајыш, инандырма, сүбутлар психолокијасында интегратив көрүшләри (бахышлары) әкс етдирән мүәјјән концепсијалара сөјкәнмәси мәгсәдәүјгун оларды.

Көмрүк органынын рәһбәринә ашағыдакы төвсијәни сөјләмәк олар: әкәр Сиз динләјичиләрдә мүәјјән “Ишә” мараг доғурмаг вә онлары лазыми һәрәкәтләрә сөвг етмәк истәјирсинизсә, онда һәр шејдән өнчә, һәмин һәрәкәтләрин мәгсәдинин дәјәрини ачыгламаг (“Иш” әмәкдашлар үчүн әһәмийјәтли олмалыдыр) вә һәмин мәгсәдин әлдә едилмәсинин

јәгинлијини (әмәкдашларын гаршыја гојулмуш мәгсәдә чатмаг игтидарында олмасыны) көстәрмәк лазымдыр.

Бу төвсијәләр, илк нөвбәдә, шифаһи инандырма тә'сиринә киришдә реаллашдырылмалыдыр. Бунунла белә онлар һәмин тә'сирин диқәр һиссәләриндә дә нәзәрдән кечирилә биләр. Аналожи шәкилдә рәһбәр, лап әввәлдән психоложи чәһәтдән өз әмәкдашларына гошулмаға наил олмагла, өзүнүн онларла бүтүн гаршылыглы әлагәси кедишиндә гурулмуш психоложи контакты сахлајыр.

Психоложи гошулма проблеми индики дөврдә һәм психолокија елминдә, һәм дә мүхтәлиф тәрәфдашларын гаршылыглы әлагәси тәчрүбәсиндә актуал мөвзулардан биридир.

Шифаһи инандырма тә'сиринин кедишиндә рәһбәр һәм дахили, һәм дә харичи көстәричиләрдән истифадә етмәклә өз әмәкдашларына гошула биләр. Харичи көстәричиләр шәклиндә кејим формасы, поза (дуруш), һәрәкәт вә тәнәффүс ритми, дахили көстәричиләр шәклиндә исә информация гаврајышы вә гәрарын гәбулу үзрә (субмодаллыг) һиссијат органларынын даһа сабит каналлары – көрмә, ешитмә, һиссләр, нитг, һиссләрин заһири ифадәси чыхыш едә биләр.

Тәбиидир ки, *психоложи чәһәтдән әмәкдашлара гошулма заманы ән башлычасы рәһбәрин онларын марагларына, еһтијач вә тәләбатларына јетирдији дигтәтдир.*

Белә дигтәт рәһбәрин нитгиндә дә, дурушунда да, һәрәкәтләриндә дә, һиссләрини заһири ифадә етмәсиндә дә сәими олараг тәзаһүр едилмәлидир. Бунунла јанашы көмрүк органы рәһбәринә әмәкдашларын давранышынын дүзјүн диагнозуну вермәк, өзүнүн онлара гошулмасыны даһа еффејтив етмәји, онлары ардынча апармағы бачармаг үчүн мүјјән гошулма манерасына (тәрзинә) саһиб олмаг мәгсәдәүјүндүр.

Әмәкдашларла ејни кејим формасында (мүндирдә) олмагла, рәһбәр артыг психоложи чәһәтдән онлара гошулмаға башлајыр, харичи көрүнүш чәһәтдән көстәрир ки, о, әмәкдашлары илә биркә көмрүк хидмәтинин ејни мәсәләләрини һәлл едир. Ејни функцијаны *рәһбәрин дурушу* – ишкүзар, фәаллыгы әкс едән, гаршыја гојулан вәзифәләрин һәллинә јөнәлән вә әмәкдашларла сәими – јеринә јетирир: овулар јухарыја ачыг, үзү өртмүр, санки өз әмәкдашларына тәрәф чәкир; үздә елә ифадә вардыр ки, санки рәһбәр јалыыз өз әмәкдашлары илә көрүшү көзләјирмиш. Тәбәссүм, әлвермә вә јүнкүлчә баш әјмә (тә'зим), адла вә ата ады илә мүрачиәт,

ишкүзар үнсijjәт мәсафәсини (1–2,5 м) сахлама, ишкүзар сәһбәт үчүн тәбии дурушлары (позалары) узлашдырма арзу олунур.

Бә'зән, әмәкдашларын отурдуғу, рәһбәрин исә аҗаг үстә олдуғу заманда, сонунчу јени ишләрин зәрурилијини баша салмаг әвәзинә әввәл ичра олунмуш ишләрдә кәсирләрин олмасына кимин күнаһкар олдуғуну ајдынлашдырмагла “күллүкләри ешәләмәјә” башлајыр. Тәбии ки, бу анда рәһбәрин бүтүн инандырма тә'сири пуча чыхачагдыр.

Шифаһи инандырма тә'сиринин илк мәрһәләсиндә әлдә олунмуш психоложи чәһәтдән әмәкдашлара гошулманы даһа да инкишаф етдирмәкдән өтрү рәһбәр үчүн мәгсәдүјүндур ки, *өз әмәкдашларындан бә'зиләри илә көз әлагәси јарапмага* чәһд етсин. Белә әлагә әсасында әмәкдашлар тәрәфиндән информасијанын гавранылмасы вә гәрар гәбул едилмәси үзрә һиссетмә органларынын үстүнлүк тәшкил едән каналларыны үзә чыхармаг мүмкүндүр.

Сон дөврләрдә психолокијада вә хусусилә онун кур инкишаф едән саһәси кими нејролингвистик програмлашдырмада инсанларда *информасијанын гәбулу вә гәрар гәбулетмәнин үч доминант (үстүнлүк тәшкил едән) системи* фәргләндирилир: *визуал* (көрмә), *аудиал* (ешитмә) вә *кинестетик* (һисси). Бу субмодаллыглардан биринин үстүн олмасындан асылы олараг конкрет адам визуалист, аудиалист вә ја кинестетик адландырыла биләр.

Әкәр рәһбәр өз табелијиндә оланлары јахшы таныјырса, “*визуалистләрә*” мүрачиәт етмәклә, көрмә образларындан даһа чох истифадә едәчәкдир. Она көрә дә, онун нитгиндә илк һалда “көрдүјүмүз кими” “әкәр бахсаг” кими сөzlәри чох ишләтмәк мәгсәдәүјүндур, әлләр исә бә'зән баш сәвијјәсиндә реал керчәклији әкс едә биләр. Рәһбәрин сәси – уча, фразалары – кәсик-кәсикдир.

“*Аудиалистләрә*” даһа чох аналитик мұһакимәләр лазымдыр, “*кинестетикләр*” даһа чох һисси инандырма тәләб едирләр.

“*Аудиалистләрә*” мүрачиәт заманы чох вахт “әкәр фикрләшсәк, онда ...”, “әкәр гијмәт версәк, онда ...” типли сөzlәрдән истифадә етмәк лазымдыр. Сәс бу заман дүшүнмә просесинә ујғун олмалы вә әмәкдашлары буна дә'вәт етмәлидир: рәван вә инамлы. *Әлләр*, бир гајда олараг, гуршагдан јухары олур.

Әкәр әмәкдашлар информасияны кинестетик гаврама вәзижәтиндәдирләрсә (баш вермиш бәдбәхтликдән, сәһвдән вә с. сонра), онда *рәһбәр дә бу вәзижәтә “дахил олмалдыр”*. Бунун нәтичәси олараг онун *нитгиндә* кинестетикләрә мүрачиәт заманы көкс өтүрмәләр, дајанмалар мејдана чыхыр, *әлләр* исә ашағы дүшүр.

Психоложи әлагәнин гурулмасына вә рәһбәрин шифаһи инандырма тә’сиринин кедишиндә ачыгланан төклифләринә марағын әмәкдашларда инкишаф етмәсинә өз тә’сиринин әввәлиндә (киришдә) рәһбәрин истифадә етдији шифаһи ифадәетмә форма вә васитәләри дә көмәк едир. Һәммин васитә вә формалардан асылы олараг *киришин гурулмасы вә мәзмунун ашагыдакы* нөвләрини нәзәрдән кечирмәк олар.

1. Киришин суал формасы

Көмрүк органынын рәһбәри әмәкдашларла шифаһи тә’сирин лап башлангычындан өзүнүн сонрадан ачыглајачағы проблемләрә әмәкдашларын дигтәтини суаллар васитәсилә чәлб етмәк үчүн чәһд едир.

Мәсәлән, нәзарәт ишинин төкмилләшдирилмәси мәсәләләринин әмәкдашлара чатдырмаға чалышан көмрүк органы рәһбәри нитгинин киришини бу шәкилдә гура биләр:

“Мәни (бу) суаллар марагландырыр: “Нијә нәзарәт ишинин сәмәрәлилији сон заманлар ашағы дүшмүшдүр? Бизим мүфәттишләр белә иш вәрдишләрини итирибләрми?” Бунлар елә суаллардыр ки, мән онлар үзрә көрүшләримиз сизә ифадә етмәк вә сизи бизим биркә фәалијјәтимизин бу истигамәтинин төкмилләшдирилмәсинә јөнәлтмәк истәрдим”.

2. Киришдә әмәкдашларын һиссләринә апелјасија

Көмрүк органынын рәһбәри әмәкдашлара таныш олан адамларла бағлы фактлар, һадисәләр кәтирир (мәсәлән, көмрүк өдәнишләринин дүзкүн тутулмамасына көрә әмәкдашлардан биринин мәс’улијјәтә чәлб едилмәси), тәһлил едилән факт вә ја һадисәнин һансы мәнфи вә ја мүсбәт характерли нәтичәләрә кәтириб чыхара биләчәјини кәстәрир. Бунула әмәкдашларда һәммин һадисә вә ја фактлара шәриклик һисси ојадылыр вә артыг бу һиссин фондунда рәһбәри марагландыран проблем ачыгланыр.

3. “Интрига (мараг) ојадан” кириш

Көмрүк органы рәһбәри өзүнүн шифаһи инандырма тә’сиринә һансыса практик мәсәләнин һәллинә мүхтәлиф. бә’зән зиддијјәтли нөгтеји-нәзәрләри кәстәрмәклә башлајыр.

Мәсәлән, көмрүк рәисинин, әмәкдашларын өз функционал вәзифәләринин ичрасына вичданлы мүнәсибәти проблемини ачыгламагла, әмәкдашларла үнсийјәтинин башлангычыны ашағыдакы шәкилдә гура биләр:

“Белә рә’ј вардыр ки, көмрүк просесиндә ики фигур: көмрүк рәиси вә сырави мүфәттиш иштирак едир. Бири әмр едир, икинчи билаваситә ичра едир.

Икинчи белә бир фикир вардыр ки, әсас көмрүк иши көмрүкхананын шө’бәләриндә апарылыр.

Бәс һәр биримизин өз функционал вәзифәләримизин анламагда кәсиримиз һарададыр вә фәалијјәтимизин тәкмилләшдирилмәси перспективләри һансылардыр?”

Көмрүк органларынын тәчрүбәли рәһбәрләри бу васитәдән чох истифадә едирләр. Ичласын мөвзусу хатырладылдыгдан сонра дәрһал дејилир: “Тәһлил кәстәрир ки, бу проблемин һәлли үчүн ики (үч...) јанашма вардыр”. Онлар изаһ едилдикдән сонра сорушулур: “Бәс биз бу проблемин һәллинә нечә јанашаг?”

4. Јенилик үнсүрләри илә фактлара шәхси гијмәт вермә

Кечәнләрдән, дејәк ки, һамыја мә’лум фактлар һаггында, өз тәәссураты вә гијмәтвермәси һаггында сәрбәст мәрһәмәнә сөһбәт. Белә сөһбәт инам, е’тибарлылыг вә сәрбәстлик мүһити јарадыр. Белә мүһит јаратдыгдан сонра иш мәсәләләринин музакирәсинә кечмәк олар.

5. Әмәкдашларын јахшы таныдығы вә онларын е’тибарыны газанмыш нүфузлу шәхсә апелјасија

6. Јуморлу, зарафатјана кириш

Мәсәлән, көмрүк органларына дахил едилән ихтисас имтаһанларынын верилмәси үзрә әмәкдашларын ишләрини фәаллашдырмаға чалышараг, рәһбәр әмәкдашлары илә сөһбәти белә башлаја биләр. “Сиз имтаһанын нә олдуғуну билирсинизми?” Бә’зиләри дејир ки, имтаһан ики ағыллыгынын сөһбәтидир. “Әкәр онлардан бири чох да ағыллы дејилсә?” – дејә башгалары сорушур. – “Онда икинчи гијмәт китабчасыны көтүрүр вә евә кедир” – дејә биринчиләр чаваб верирләр.

Белә јумордан сонра рәһбәрин гаршыја гојачағы мәсәләләр асап гавранылыр.

7. Проблемә бирбаша јанашма

“Биз бура јығышмышыг ки, ...”. Белә јанашма о вахт сәмәрәли олур ки, рәһбәр вә әмәкдашлар бир-бирини, нечә дејәрләр, јарым сөздән баша дүшүрләр.

Жиришин дикәр вариасијалары да ола биләр.

Әмәкдашларын мүхтәлиф группарынын апарычы суб-модаллыгларыны нәзәрә алмагла, јә'ни мүхтәлиф вариасијаларда нечә тәкрар олурса-олсун, белә группар үчүн көмрүк органы рәһбәри кириши дәгиг гурмаг васитәсилә ону мараг-ландыран проблемин әмәкдашлар тәрәфиндән даһа дүзкүн гавранылмасына наил ола биләр. Һәм дә бу вә ја дикәр рәһ-бәрин јахшы бачардығы киришин мүхтәлиф васитә вә фор-малары тә'сирли ола биләр.

Жиришдә рәһбәрин јол вермәмәси арзуедилән мо-ментләр:

1. Әкәр нитгинизә үзр истәмәклә башласаныз, удузар-сыныз: “Бағышлајын ки, сизи ишиниздән ајырдым...” Үзр ис-тәјичи тон, бир гәјда олараг табеликдә оланларда е'тираз, тәәччүб вә мә'јуслуг доғуруп: “Ишдән ајырдым, белә даныш, үзрхаһлыг еләмә...”.

2. Узун заман аморф, гејри-конкрет шәкилдә даныш-мајын (“Су чох ахыр”, мәгсәд исә ачылмыр). “Биздән нә тә-ләб олунур?” – әмәкдашлар дүшүнмәјә башлајырлар.

3. Стандарт вә чејнәнмиш ифадәләрдән ваз кечмәјә чалышын” “ДКК Сәдринин әмри биздән тәләб едир ки, ...”. Белә киришдә мәрһәмәнәлик јохдур вә психоложи әлағенин гурулмасына көмәк етмир. ДКК Сәдринин әмриндән, стан-дарт ифадәләрдән гачмагла, ону мәзмунча ачыгламагла, да-нышмаг олар вә лазымдыр. Стереотипләр, әзбәрләнмиш ифа-дәләр инсаны сон дәрәчә дәһшәтә кәтирир.

Елә һазыр “гуру” тәркибләр вардыр ки, нитгдә ишлән-дикдә пис гавранылыр, сүстлүк јарадыр вә диггәти јајынды-рыр.

Бә'зиләрини нүмунә кәтирәк: “Планла һәрәкәтә кәл-мәк лазымдыр”, “Бу күнә нәјимиз вар?”, “Нөгсанлара амансыз мүһарибә е'лан едәк”, “Кәлин мәсәләни бүтүн кәскинлији илә гојаг вә конкрет тәдбирләр көрәк”.

Нитгдә штамплардан гачмаг чох чәтиндир, буна чалышмаг һәр бир рәһбәр үчүн лазымдыр.

Жириш шифаһи инандырма тә'сиринин әсас, ән мә'на јүкү олан һиссәсидир. Әкәр онун вәзифәләри һәлл едилирсә, онда һәмин тә'сирин сонракы һиссәләринин вәзифәләри дә асан һәлл едилир.

Әсас һиссәдә проблемин сонракы вә конкрет ачыглан-масы баш верир, онун һәлли јоллары барәдә өз көрүшү аргу-

ментләшдирилир (әсасландырылыр) вә сүбут едилир, һәм ин һәллин дикәр вариантлары дәгиг шәкилдә тәкзиб едилир.

Шифаһи инандырма тә'сиринин јекуну мүәјјән нөв *нәтичә* ола биләр, белә ки, бурада үмуми бахышлара гижмәт верилир вә биркә фәалијјәт јоллары мүәјјәнләшдирилир. Лазым кәлән һалда нәтичә көмрүк органы рәисинин өз әмәкдашларына вердији сәрәнчама чеврилә биләр.

Мөвчуд вәзијјәтдән вә әмәкдашын (әмәкдашларын) шәхсијјәтиндән асылы олараг белә сәрәнчам чәтин иши ичра етмәк арзусунда олан "көнүллүнү" ашкар етмәк үчүн суал, хаһиш шәклиндә верилә биләр.

Јалһыз әләчсыз галдыгда, нечә дәјәрләр, "тәчили јардым чағырышы" вәзијјәтиндә сәрәнчам әмр шәклиндә верилә биләр.

Беләликлә, бу параграфда шифаһи инандырма тә'сиринин әсас схеми нәзәрдән кечирилди. Реал практик фәалијјәтдә бу схем көмрүк органы рәһбәринин јијәләндији вә онун мөвчуд вәзијјәтдән асылы олараг истифадә етдији методларын бүтөв системи илә тамамлана биләр.

6.2. КӨМРҮК ОРГАНЫ РӘҢБӘРИНИН ИДАРӘЧИЛИК ФӘАЛИЈЈӘТИНДӘ ҮНСИЈЈӘТ ПСИХОЛОГИЈАСЫ В ХИДМӘТИ ЕТИКА

Көмрүк органы рәһбәринин јүксәк идарәчилик фәалијјәти мәдәнијјәти онун көмрүкхана әмәкдашлары вә мүштәриләри илә *хидмәти етика нормаларында* ифадә олуһан күндәлик үнсијјәтиндә тәзаһүр едир. Нормалара бунлар дахилдир: рәһбәрин үнсијјәт демократизми; онун садәлији; диггәтлилији; инам мүһити јаратмаг бачарығы; үнсијјәтдә нәзакәт вә дүзлүк; вердији сөзә мүнәсибәт, дәгиглик вә мөс'улијјәт. Интизам вә сәлигә, давраһыш тәрзиндә дәгиглик вә мүтәшәккиллик да аз әһәмијјәт кәсб етмир.

Лакин рәфтарыһын харичи тәрәфи көмрүк органы рәһбәринин дахили мә'нәви инамларына ујғун кәлмәлидир. Јалһыз бу һалда хидмәти етика нормалары рәһбәрә инсанларла даһа еффеһтли үнсијјәт сахламаға көмәк едир.

Америка психологлары сүбут етмишләр ки, уғурлу һеч дә ән ағыллы рәһбәрләр дејил (јүксәк интеллект сәвијјәси), башгалары илә үнсијјәт мәдәнијјәтинә малик олан, емоционал

чәһәтдән ән сабит, өзүнә инанан рәһбәрләр (менечерләр) гә-
занырлар.

Артыг дәфәләрлә гејд едилдији кими, көмрүк органы-
нын идарә едилмәси, илк нөвбәдә, инсанларын идарә едилмә-
сидир вә нәтичә е'тибарилә үнсийјәтдир.

Көмрүк органы рәһбәринин иш вахтынын тәхминән
3/4-ү јухары вә ашағы рәһбәрләрлә, еләчә дә көмрүкхана
әмәкдашлары вә мүштәриләри илә үнсийјәтә сәрф олунур.

Чидди тә'риф верилдикдә үнсийјәт "ики вә ја даһа ар-
тыг инсан арасында идраки вә аффектив – гижмәтләндирмә
характерли информасија мүбадиләсиндән ибарәт гаршылыгы
әләгәдир".¹

Бир гәјдә олараг, үнсийјәт инсанларын мүштәрәк фәа-
лијјәтинә дахил едилмишдир (мәсәлән, јухарыда һаггында да-
нышылдығы шифаһи инандырма тә'сири). Бунунла белә, о,
инсанын башга адамларла әләгәсинә хүсуси тәләбаты реал-
лашдырыр, бу заман (көстәрилән тәләбатын мүсбәт реаллаш-
масында) севинч, илһам, руһ јүксәклији мәнбәјинә чеврилир
вә биркә фәалијјәтдән нисби сәрбәстлик әлдә едир.

Үнсийјәт просесиндә әлверишли психоложи иглими
тә'мин етмәк үчүн көмрүк органы рәһбәри билмәлидир ки,
һәр бир инсан, ону әләгәјә кирмәјә сөвг едән мәгсәдләрдән
асылы олмајараг, һәмишә үнсийјәтдә ән азы үч тәләбатын
өдәнилмәсинә чалышыр:

- гаршылыгы әләгә предмети үзрә өзүнүифадә вә гар-
шылыгы алашманын әлдә едилмәси;
- эмоционал јардым (руһландырма);
- өзүнүн шәхсийјәтинин тәсдиг едилмәси (танынмасы).

Гаршылыгы әләгә предмети үзрә өзүнүифадә вә гар-
шылыгы алашманын әлдә едилмәси тәләбаты, бир гәјдә
олараг, она мүнчәр едилир ки, һансыса мәсәләни һәлл едән
инсан нәјисә дәгигләшдирмәк, һәмин мәсәләнин һәллине на-
ил олмаг, һәм дә бу өз фикрини, образыны, һиссини ифадә
етмәк вә онлары диқәр адамларла, хүсусилә музакирә олунан
мәсәләнин һәллинин асылы олдуғу адамларла музакирә етмәк
истәјир. Бу сәбәбдән рәһбәрә лазымдыр ки, мусаһибинин бу
тәләбатына алашма илә јанашсын, мусаһибини нараһат едән

¹ Психологический словарь / Под ред. В.И.Зинченко, Б.Г.Мещерякова. 2-е
изд., перераб., и доп. М., Педагогика-Пресс, 1996, с.232

сөһбәтин мөвзусунун онун үчүн әһәмијјәтсиз олмасыны вә ону даһа әһәмијјәтли вәзифәләр көзләдијини кәстәрмәсин.

Бу һалда рәһбәр мүсаһибинә нәзакәтлә демәлидир: “Сизин данышдығыңыз чох мараглыдыр, лакин чох тәәссүф ки, инди мән Сизинлә бу мөвзуда даныша билмәјәчәјәм” вә ја “Сизин хаһиш етдијиниз мәсәлә һәлл едиләндир, лакин ону дәриндән өјрәнмәк лазымдыр”, јахуд: “Бағышлајын, бизим бу мәсәләни һәлл етмәк имканымыз јохдур, чүнки ... Кәлин мүзакирә едәк, Сиз кәләчәкдә белә хәталара нечә јол вермәјә биләрсиниз” вә с. Ән башлычасы, јадда сахламаг лазымдыр ки, мүсаһиб үчүн онун баша дүшүлдүјү вә һиссләринин бөлүшдүрүлдүјү фактын өзү үнсијјәтдә олдугча зәруридир.

Емоционал јардыма тәләбат инсан үчүн вачибдир. О һәмишә мүсбәт емосияларла гүввә топламаг, сакитлик вә өзүнә инам әлдә етмәк кими өзүнә зәрури олан емоционал вәзијјәти әлдә етмәјә чан атыр. Буна көмәк едән рәһбәр әмәкдашлар вә мүштәриләр үчүн чәзбедичи олур.

Психоложи емосиялара, емоционал јардыма тәләбат инсан үчүн нәинки психоложи, еләчә дә биоложи планда бөјүк әһәмијјәт кәсб едир.

Һәр бир инсан тә’рифләнмәк, бәјәнилмәк вә комплиментләр газанмаг истәјиндә олур. Комплиментләр сөјләмәк бачарығы јалтаглыг бачарығы демәк дејилдир. Јалтагланмаг о вахт баш верир ки, инсанда олмајан ләјагәти онун ајағына јазылыр. Јахшы оларды ки, инсана хас олан, лакин чох да ифадә олунмајан мүсбәт кејфијјәт вә чәһәтләр гејд едилсин. Һәр бир инсана хош олан емоционал јардымы әмәкдаша јалныз сөһбәтин сонунда дејил, сөһбәтин давам етдији бүтүн мүддәтдә ифадә етмәк мәгсәдәүјүн оларды. Сөһбәт әснасында тәррәфдаша онун фикринә еһтирамлы мүнәсибәти гејд етмәк, онун јахшы мәзијјәтини габартмаг да фәјдалы оларды.

Даһа бир мүһүм психоложи тәләбат – инсанын өзүнү шәхсијјәт кими һисс етмәк тәләбатыдыр. Инсан һәмишә истәјир ки, ону чохларындан бир кими дејил, фәрдијјәт кими гәбул етсинләр. Бунунла әлагәдар олараг, мәсәлән, төвсијјә едилир ки, рәһбәр өз әмәкдашына чох вахт ады илә вә еһтирам билдирән ифадә илә мүрачиәт етсин. Белә бир ганунаүјүнлуг мә’лумдур: бизә мараглы, зәрури (лазым) олан инсанларын адлары јахшы јадда галыр вә әксинә, көркәмсиз, боз адамларын ады тез унутулур. Адынын

унудулдуғуну ешитмәк инсана хош олмур. Бу о демәкдир ки, онун өзү унудул**уб**.

Көстәрилән тәләбләри үнсийјәтдә нәзәрә алмаг үчүн рәһбәрә өзүндә “башга адамлара мејли” инкишаф етдирмәкдән өтрү сә’ј көстәрмәк лазымдыр. “Башга адамлара мејли” В.А.Сухомлински “**ј**анындакыны инсан кими һисс етмәк бачарығы, онун руһуну анламаг, онун көзләриндә мүрәккәб мә’нәви дүнјаны көр**м**әк бачарығы” кими мүәјјәнләшдирмишдир.

Әмәкдашын вә ја мүштәринин дахили аләмини онларын кәдәри, гәјғылары вә севинчләри илә һисс етмәји бачармајан, јалныз өзүнүн дујғу вә тәләбатларыны һисс етмәји бачаран рәһбәр егосентрик мејллидир, бу исә нәинки үнсийјәтә көмәк етмир, һәтта она мане олур. Јалныз инсанлара чанлы мараг, онлары јахындан танымаг истәји үнсийјәтдә мараглы тәрәфдаша чеврилмә**јә** көмәк едир.

Рәһбәрин өз әмәкдашлары илә үнсийјәтинин уғуру илә онун характеринин мејли алтруистлик (аличәнаблыг) вә ја егосентрик (худбин**лик**)) арасында әлагә психологлар тәрәфиндән мүәјјән едилмишдир.

Мә’лум олмушдур ки, үнсийјәтдә бөјүк уғурлары алтруистлик мејлли характерә малик рәһбәрләр газанырлар. Белә рәһбәрләр үнсийјәтдә сыхылмыр вә еһтијатлы дејилдирләр, өзләринин коммуникатив бачарыгларына инам һисс едир, сәмими, сәрбәстдирләр. Бә’зән онлар конкрет үнсийјәт васитәсинә, етикетинә вә с. малик олмасалар да, үнсийјәтдә бөјүк сәһвләрә јол вермир вә һеч вахт өз мүсаһибинин шәхси ләјгәтини алчалтмырлар, чүнки онлар даим һисс едирләр ки, инсанлар (әмәкдашлар, мүштәриләр) белә рәһбәрләр үчүн дејил, онлар, рәһбәрләр – **ин**санлар үчүн мөвчуддур. Онлар инсанлары динләмәји, онларын гәјғыларына галмағы, онларын мәсәләләрини һүгути әсасда һәлл етмәји бачарырлар.

Бунула ејни вахтта рәһбәрә мүсаһибинин харичи көрүнүшүнүн ајры-ајры чаларлары (нүанслары) үзрә өзүндә онун психоложи портретини тәртиб етмәк бачарығыны инкишаф етдирмәк лазымдыр. Бу кејфијјәти инкишаф етдирмәк она көрә лазымдыр **ки**, мүсаһибин өзүнү бу вә ја башга ситүасијада нечә апарачағыны, нә барәдә хаһиш едә биләчәјини, марагларына нәјин дахил олдуғуну баша дүшмәји өјрәнсин. Бүтүн бу нүанслар рәһбәрә мүсаһибинә фәрди јанашма үсулуну сечмәкдә көмәк едир. Ахы әкәр о, биринчи бахышдан ин-

санын давраһыш мэдәнијјәтини, онун башга адамлара тәләб-ләрини гиймәтләндирмәји бачарарса, онда гаршылыгы алағә үзрә тәрәфдашынын она һәвалә етдији үмидләри доғрултмағ үчүн өз һәрәкәтләрини гурмағ чәтин олмајачағ.

Башга адамлара мејлин инкишафы рәһбәрә нәинки мүсаһибинин (гаршылыгы алағә үзрә тәрәфдашын) вәзијјәт вә характерини дәриндән баша дүшмәјә, ејни заманда она фәрди јанашма үсулу сечмәјә имкан верир ки, бу да үнсијјәтин угуру үчүн олдуғча вачибдир.

Үнсијјәтин тә'сиринә рәһбәр тәрәфиндән көмәк едилән кејфијјәтләр сырасында дөзүм, тәмкин кими кејфијјәти дә фәрғләндирмәк мәгсәдәујғун оларды.

Комрүк органы рәһбәри тәкчә хош тәрәф-мүғабиллә дејил, һәм дә хошакәлмәз (һирсли, агрессив, нәзакәтсиз, мәдәнијјәтсиз вә с.) тәрәф-мүғабиллә үнсијјәт сахламалы олур. Беләләри илә сөһбәтдә бә'зән сәси галдырмамағ, кәскин ифадәләр ишләтмәмәкдән өзүнү сахламағ чох чәтин олур. Вә әкәр хош адамларла сөһбәт заманы рәһбәр онларын сөзүнү арабир кәсирсә, хоша кәлмәјән адамларла сөһбәтдә онларын сөзләрини ахыра гәдәр динләмәјә чалышмаја биләр, онларын һәр бир сөзүндә о, нәсә инчидичи вә өзү үчүн алчалдычы бир шеј көрә биләр. Мәнфи емосијалар ону бүрүјә биләр; белә емосијалардан өзүнү сахламағ чох чәтин олур. Белә ситуасијаларда үнсијјәт үчүн лазым олан дөзүм вә тәмкин рәһбәр үчүн кифәјәт етмәјә биләр.

Бу сәбәбдән рәһбәр өзүндә дөзүм вә тәмкин инкишаф етдирмәли, әмәкдашлары архасынча апармалы, күчлү өзүнә-нәзарәти һәјата кечирмәлидир; хошакәлмәз адамларла, хүсу-силә бир вә ја ики дәфә дејил, мүнтәзәм алағә сахламалы олдуғу хошакәлмәз адамларла үнсијјәт сахламагда өзүндә дөзүм тәрбијә етмәлидир.

Көмрүк органы рәһбәринин тәмкинли давраһышы вә сакит тонда сәбирли данышығы онунла үнсијјәтдә олан-лара өзүнү һәддән артығ сәрбәст вә емоционал апармаға им-кан вермәјәчәк.

Буна көрә дә, һәтта азмәдәнијјәтли, кобуд тәрәф-мүғабиллә көрүшәркән белә көмрүк органы рәһбәри үнсијјәт мэдәнијјәти нүмајиш етдирмәлидир. Шәрғшүнас вә археолог Г.Винклер бу барәдә чох мүдриқ фикир сөјләмишдир:

Башгаларынын натамамлыгына дөзмәк (таб кәтирмәк) жүксәк әјагәт әләмәтидир”.¹

Беләликлә, јухарыда дејиләнләрин әсасында көмрүк рганы рәһбәринин идарәчилик фәалијјәтиндә сәмәрәли нсијјәт вә хидмәти етиканын ашағыдакы гәјдалары төвсијә дилә биләр:

- инсанлара мараг нүмајиш етдирин, онлара гаршы диг-әтли олун;

- табелијиниздәкиләрә көстәриш вермәји елә бачарын и, онлар буну өзләринин гәрары һесаб етсинләр;

- табелијиниздә оланларын адларыны вә сој адларыны адда сахламаға чалышын вә онларла тәбии давранын;

- һәр бир әмәкдашын шәхси ләјагәт һиссини, тәпәббүсү вә ишә јарадычы јанашманы инкишаф етдирин вә јүдафиә един;

- истәһза етмәјин, писләмәјин, өзүнүзү мәзәммәт едигәнин јеринә гојмағы бачарын;

- инсанлары саламламағы вә динләмәји бачарын.

¹ Ситат Воронцов В. Симфонија разума. ... М. 1976, әсәриндән көтүрүлмүшдүр

КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА КАРКҮЗАРЛЫГ

Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсиндә хидмәти сәнәдләрин һазырланмасы, һәрәкәти, ичрасы, учоту вә сахланмасыны тәнзимләјән ваһид җајдалар Комитә сәдринин 28.12.1998-чи ил тарихли 075 сәјлы әмри илә тәсдиг едилмиш Тә'лиматла мүйјән едилир.

Бу Тә'лимат Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсиндә хидмәти сәнәдләрин һазырланмасы, һәрәкәти, ичрасы, учоту вә сахланмасыны тәнзимләјән ваһид җајдалары мүйјән едир.

Тә'лимат тәшкилати-сәрәнчәмверичи сәнәдләшмәләрә аид Дөвләт Стандартларына ујғун олараг һазырланмышдыр.

Мәхфи каркүзарлыг, мәһдуд јајымлы җејри-мәхфи мә'луматлар олан сәнәдләрлә ("хидмәти истифадә үчүн") иш җајдасы, һәмчинин вәтәндашларын тәклифләри, әризәләри вә шикајәтләри үзрә каркүзарлыг хүсуси тә'лиматларла мүйјән едилир.

Сәнәдләрлә ишә тәшкилати-методик рәһбәрлији вә бу Тә'лиматын ичрасына нәзарәти Комитәнин Ишләр Идарәси һәјата кечирир.

Азәрбајҗан Республикасы ДКК-нин структур бөлмәләриндә каркүзарлыгын апарылмасы һәмин бөлмәләрин рәһбәрләринә тапшырылыр. Онлар каркүзарлыгын дүзкүн апарылмасына көрә мәс'улијјәт дашыјырлар.

Структур бөлмәләриндә каркүзарлыгын апарылмасы бөлмәләрин рәһбәрлији тәрәфиндән хүсуси тә'јин едилән ишчиләр тәрәфиндән һәјата кечирилир.

ДКК-нин мүстәгил структур бөлмәләринин, көмрүк органлары вә тәшкилатларынын фәалијјәтинә аид мәсәләләрин тәснифатынын вә сәнәдләрдә ишин раһатлығы, дүзкүн нөмрәләнмәси үчүн мәркәзи апаратын структур бөлмәләринә мүйјән индекс-шәрти рәғәм ишарәси верилир (әлавә 1), һәмчинин көмрүк органларына, тәшкилатларына вә көмрүк постларына да белә шәрти ишарәләр верилә биләр.

7.1. СƏНƏДЛƏРИН ГЕЈДИЈАТЫ, УЧОТУ ВƏ КӨНДƏРИЛМƏСИ ГАЈДАСЫ

ДКК-ја дахил олан бүтүн сənəдләр Ишләр Идарəсинин үмуми шө'бəsi тəрəфиндən гəбул едилир.

Иш вахтындан кəнар, иш күнү гуртардыгдан сонра, истираһəт вə бəйрам күнлəri, һөкүмəт јазышмалары вə тə'чили телеграмлар ДКК-нин мəс'ул нөвбəтчиси тəрəфиндən гəбул едилир.

ДКК-ја үнванланмыш, лакин билаваситə структур бөлмэлəринин ишчилəri тəрəфиндən башга идарə вə тəшкилатларда оларкən гəбул едилмиш сənəдләр гејдијјат үчүн үмуми шө'бəјə тəһвил верилмəлидир.

“Шəхсən” вə “Мəхфи” грифи олан зəрфлəрдən башга үмуми шө'бə тəрəфиндən гəбул едилмиш корреспонденсија ачылыр. Бу заман чатдырылманын дүзкүнлүјү, зəрфлəрдə сənəдлəрин вə онлара əлавələрин олмасы јохланылыр. Сəһвən кəтирилмиш јазышма аидијјəти үзрə кəндəрилир вə ја кəндəрənə гəјтарылыр.

Зəрфдə сənəd, она əлавələr, сənəддə имза олмадыгда, зəрфин үзəриндəки нөмрə сənəдин нөмрəсинə ујгун кəлмəдикдə бу барədə үмуми шө'бəнин рəһбərлијинə мə'рузə едилир, акт тəртиб олунур, онун бир нүсхəsi үмуми шө'бədə галыр, диқəri исə сənəдин дахил олдуғу тəшкилата кəндəрилир.

Харичи дилдə ДКК рəһбərлијинин адына дахил олан бəјнəлхалг јазышма үмуми шө'бə тəрəфиндən əввəlчə тəрчүмə үчүн ДКК-нин Харичи əлагələr шө'бəсинə (сənəдин тə'чилилијиндən асылы олараг тəрчүмə мүддəти: дəрһал, јахуд 3 күнə кими) верилир, сонра исə гејдијјатдан кечирилир.

Курјер тəрəфиндən кəтирилмиш вə ја “шəхсən” јазысы олан зəрфдə хидмəти сənəd алмыш ДКК-нин апарычы ишчиси ону гејдијјата алынмасы үчүн үмуми шө'бəјə вермəлидир.

Сənəддə штамп вə ја кəндəрəнин үнваны олмадыгда зəрф сənədə гошулур. Зəрфләр сənəдин кəндəрилмə вə алынма вахтыны тəсдиг етмək үчүн зəрури олдуғу һалда да сənədə əлавə едилир.

Сənəдлəрин гејдијјаты, онларын ичрасы, һəрəkəтинин учоту вə онлара нəзарəтин тə'мин едилмəsi мəгсəди илə сənəдләр барədə зəрури мə'луматларын јазылмасыдыр.

Сənəдлəрин гејдијјатынын əсас принципи бирдəфəлик принципидир, јə'ни бир сənəd јалныз бир дəфə гејдијјата алынмалыдыр.

Дахил олан сәнәдләр үмүми шө'бә тәрәфиндән мәркәзләшдирилмиш җајдада дахил олма күнү, хариҗ олан вә дахили сәнәдләр исә имзаланма күнү мұвафиг гејдијјат китабларында гејдијјата алынмалыдыр.

Јухары тәшкилатлардан, назирлик, комитә, мәркәзи иҗра һакимијјәти вә һүгүг мұһафизә органларындан, хариҗи дәвләтләрдән вә сәфирликләрдән, мұхтәлиф тәшкилатлардан вә һүгүги шәхсләрдән, республиканын көмрүк органлары вә тәшкилатларындан, вәтәндашлардан (физики шәхсләрдән), еләчә дә мәркәзи апаратын структур бөлмәләри тәрәфиндән ДКК рәһбәрлијинә вә структур бөлмәләрә үнванланан сәнәдләр, ДКК-нин Коллекијасынын гәрарлары, ДКК-нин әмрләри, диҗәр көстәришләр, гәрар вә сәрәнҗамлар һәр бир сәнәд нөвү үзрә ајрыҗа гејдијјата алыныр.

Дахил олан бүтүн сәнәдләрдә биринчи сәһифәнин ашағы сағ күнчүндә дахил олма барәдә гејд (штамп) гојулур, дахил олан сәнәдин индекси, гејдијјат тарихи көстәрилер.

Имзаланмыш хариҗ олан јазышмаларын гејдијјаты заманы үмүми шө'бә ишчиси үнванын јазылмасынын дүзкүнлүјүнү вә сәнәдләрдә көстәрилән әлавәләрин, башлығын вә иҗрачы барәдә гејдин олмасыны јохламалы, сурәтләри тәсдиҗ етмәли, хариҗ олма нөмрәси гојмалы вә мұвафиг гејдијјат китабларында лазыми гејдләр етмәлидир.

Мәсәлән:

- әкәр хариҗ олан сәнәд әввәлләр дахил олмуш сәнәдин там һәллидирсә, дахил олма гејдијјат китабында һәмин сәнәдин гејдијјат нөмрәси гаршысында сағ тәрәфдә хариҗ олан сәнәдин сыра сајы ғырмызы рәнкли гәләмлә гејд олунур вә сәнәд нәзарәтдән чыхарылыр;

- әкәр хариҗ олан сәнәд әввәлләр дахил олмуш сәнәдин һәлли илә әлагәдар сорғу характери дашыјырса, дахил олан гејдијјат китабында һәмин сәнәдин гејдијјат нөмрәси гаршысында сағ тәрәфдә хариҗ олма сыра сајы јашыл рәнкли гәләмлә гејд олунур вә сәнәд нәзарәтдә сахланылыр.

Башлығы олмајан, почт үнваны көстәрилмәјән, иҗрачынын фамилијасы вә ады, телефону јазылмајан сәнәдләр гејдијјат вә көндәрилмә үчүн гәбул едилмир.

Һөкүмәт идарәләринә, һәмчинин ДКК системинә дахил олан көмрүк органлары вә тәшкилатларына көндәрилән сәнәдләрдә үнван көстәрилмир.

7.2. СТРУКТУР БӨЛМӨЛӨРДӨ СЭНӨДЛӨРИН ҺӘРӘКӘТИ ВӘ НЭЗӘРДӘН КЕЧИРИЛМӘСИ

Мүстәгил структур бөлмәдә каркүзарлыг апаран шәхс алынмыш жазышмалары гејдијјат китабында гејдијјатдан кечирәрәк сәнәдләри бөлмәнин рәһбәринә верир.

Сәнәд бөлмә рәһбәри тәрәфиндән бахылдыгдан сонра каркүзарлыг апаран шәхс онун дәркәнарыны гејдијјат китабында јазараг сәнәди ичра үчүн гол чәкдирмәклә ичрачыја верир.

Рәһбәрлијин дәркәнары илә бир нечә ичрачы тә'јин едилмишсә, онун бир әмәкдашдан диқәринә верилмәси каркүзарлыг апаран шәхс васитәсилә гејдијјат китабында бу барәдә гејдијјат едилмәклә һәјата кечирилир.

Ишдән азад олунаркән, башга иш саһәсинә кечәркән, мә'зунијјетә чыхаркән вә ја хәстә оларкән ичраатда олан бүтүн сәнәдләр ичра үчүн каркүзарлыг ишини апаран шәхс васитәсилә структур бөлмәнин рәһбәрлији тәрәфиндән тә'јин олуномуш башга әмәкдаша тәһвил верилир.

Сәнәдин мәзмунуна көрә онун сәһвән бу структур бөлмәјә үнванландығы мүәјјән олунса, каркүзарлыг апаран әмәкдаш гејдијјат китабында мүвафиг гејдләр едир вә сәнәди үмуми шө'бәјә гајтарыр.

Сәнәд ичра олундугдан вә ја дәркәнарда кәстәрилән бүтүн ичрачылар онунла таныш олдугдан сонра каркүзарлыг апаран шәхс бу барәдә гејдијјат китабынын нәзарәт графасында гејдләр апарыр.

Ичра олунмуш сәнәддә ичрачы тәрәфиндән јеринә јетирилмиш иш барәдә гыса арајыш верилир вә сәнәд каркүзарлыг апаран шәхсә верилир, о исә ону номенклатур үзрә мүвафиг ишә тикир.

ДКК рәһбәрлијинин дәркәнары илә үмуми шө'бәдән дахил олмуш коллекија гәрарлары, коллекија гәрарларындан чыхарышлар, әмрләрин сурәтләри Комитәнин мәркәзи апаратынын структур бөлмәләриндә јенидән гејдијјатдан кечирилмирләр (ДКК системинә дахил олан көмрүк органлары вә тәшкилатлары истисна олмагла).

Бу сәнәдләр дә каркүзарлыг апаран шәхс тәрәфиндән структур бөлмә рәһбәрлијинә мә'рузә едилир, дәркәнар гојулдугдан сонра сәнәд таныш олма вә ичра үчүн гәбул олунур.

Ичра едилдикдән сонра сәнәд номенклатур үзрә мұвафиг ишә тикилир.

Мүстәгил структур бөлмә рәһбәри тәрәфиндән имзаланмыш, һәмчинин рәһбәрлијин имзасы тәләб олунаң хариң олан сәнәдләр ичрачылардан каркүзарлыг апаран әмәкдаш тәрәфиндән гәбул едилир, гејдијјат, рәһбәрлијә имзаламаг вә көндәрилмә үчүн үмуми шө'бәјә верилир. Хариң олан чаваб сәнәдләри јалныз сәнәд сорғуларла (әсасларла) бирликдә гәбул едилир.

Каркүзарлыг апаран шәхс көндәрилән сәнәдләрин дүзкүн тәртиб олунамасыны јохламаға борчлудур.

Имзадан сонра үмуми шө'бә тәрәфиндән сәнәдә хариң олма нөмрәси верилир, сурәтләр тәсдиг олунар, гејдијјат китабында мұвафиг гејдләр апарылыр вә Комитәдә галан сәнәдләр ишә тикилмә үчүн гејдијјатдан сонра структур бөлмәләрә гәјтарылыр.

Структур бөлмәләрин каркүзарлығында бүтүн ишләр каркүзарлыг апаран шәхсләрдә формалашдырылыр вә сахланылыр. Ичрачылар өзләриндә јалныз ичра үчүн онларда олан сәнәдләри сахлајырлар.

Хидмәти сәнәдләр шкафын ичиндә сахланмалыдыр.

Ичра олуңмуш сәнәдләрин ичрачыларда сахланылмасы гадаған олунар.

ДКК рәһбәрлијинин үнванына дахил олан јазышмалар мә'рузә үчүн үмуми шө'бәдә һазырланыр.

Структур бөлмәләрин рәһбәрләринә сәнәдләр ДКК Сәдри вә онун мұавинләри тәрәфиндән дәркәнар гојулдугдан сонра верилир.

Истисна гәјдасында оперативлик тәләб олунаң мәсәләләр үзрә сәнәдләр ДКК рәһбәрлијинә сонрадан мә'рузә едилмәк шәрти илә дә структур бөлмә рәһбәрләринә верилә биләр.

Дахил олан бүтүн сәнәдләр дахил олма күнү нәзәрдән кечирилмәлидир.

Сәнәдләрин нәзәрдән кечирилмәсинин нәтичәләри дәркәнарда өз әксини тапыр. Дәркәнар сәнәддә биринчи вәрәгин јухары сол һиссәсиндә, үнван јери илә сәнәдин мәтни арасында мәтнә тохунмадан, јахуд да дәркәнар үчүн хусуси бланкда јазылыр.

Дәркәнарда бир гәјда олараг, ашағыдакылар көстәрилмәлидир: ичрачынын (ичрачыларын) сојады, ады вә атасынын адынын баш һәрфләри, һәрәкәт барәдә көстәриш, онун ичра

гајдасы вә мүддәти, рәһбәрин имзасы вә дәркәнарын имзаланма тарихи.

Сәнәддә јалныз бир дәркәнар олмалыдыр. Рәһбәрләрин сонракы дәркәнарларына о заман јол верилир ки, онларда сәнәдин ичра олунмасы гајдасынын тәфсилаты верилсин.

Сәнәдин ичрасы барәдә көстәриш, бир гајда олараг, бир вәзифәли шәхсә верилир. Бир нечә ичрачы тә'јин едилмишсә, сәнәдин бүтөвлүкдә ичрасы үчүн мәс'ул биринчи көстәрилән шәхсдир. Она биркә ичрачылары бир јерә топламаг һүгугу верилир. Биркә ичрчылар мәс'ул ичрачынын тәләби илә бүтүн зәрури сәнәдләри тәгдим етмәлидирләр. Биркә ичрачылар тапшырығын вахтында вә кејфијјәтли ичрасына көрәјни дәрәчәдә мәс'улијјәт дашыјырлар.

Бир нечә бөлмә тәрәфиндән ичра олунмасыны тәләб едән сәнәдләр нөвбә илә онлара верилир. Истисна гајдасында, ичра олунан сәнәдин тә'чилијиндән вә характериндән асылы олараг, Ишләр Идарәсинин вә үмуми шө'бәнин рәисинин ичазәси илә сәнәдләрин сурәтләри чыхарыла биләр.

Структур бөлмәләрдә структур бөлмәнин рәһбәрлији тәрәфиндән нәзәрдән кечирилмиш сәнәд мұвафиг ичрачылара верилир (сурәти чыхарылмыр).

Танышлыг үчүн структур бөлмәләрә көндәрилән сәнәдләр мүмкүн гәдәр гыса мүддәтдә, бир гајда олараг, бир күндән кеч олмајараг таныш едилир.

Мүрачиәтдәки мәсәләләр үзрә көмрүк органы вә тәшкилатларынын рә'јини алмаг зәрурәти олдугда, бу чүр сәнәддән ксеросурәт чыхарылыр. Сурәт гошма мәктубла бирликдә мұвафиг көмрүк органына (идарәјә, тәшкилата) көндәрилир.

Гејдијјат китабында сәнәдин рә'ј үчүн көндәрилмәси вә рә'јин баш идарәјә дахил олмасы тарихләри барәдә гејдләр едилир.

Тә'лиматын бүтүн тәләбләрини нәзәрә алмагла тәртиб олунмуш мәктуб вә ја сәрәнчамверичи сәнәдин лајиһәси әсасла, јә'ни ичрасы үчүн јени сәнәд һазырланмыш сәнәдлә бирликдә имзаланма үчүн рәһбәрлијә верилир.

Сәнәддә ифадә олунмуш мәсәләнин һәлли мұәјјән сәбәбләрдән кечикдирилирсә ичрачы бу барәдә сәнәд көндәрәни хәбәрдар едир.

Сон олмајан чаваб сәнәдин ичра олунмуш сајылмасы үчүн әсас сајыла билмәз.

Хидмәти сәнәдләрә аид сорғу апараты, дахил олмуш, көндәрилмиш вә дахили сәнәдләр барәдә зәрури информасиясы олан каркүзарлыг гејдијјат китаблары вә иш номенклатураларынын комплексидир.

Сәнәдләрин каркүзарлыгда ахтарылмасы, онларын ичрасынын изләнмәси үчүн ДЖК-нин үмуми шө'бәсиндә гејдијјат китаблары апарылыр: (әлавә 4) вә ашағыда көстәрилән учот, сораг, нәзарәт учоту вә нәзарәт хроноложии формаларындан истифадә едилир:

- учот (сәнәдләрин дахил олмасы индексләр үзрә вә көндәрилмәсинин мәркәзләшдирилмиш гејдијјаты);
- сораг (сәнәд көндәрәнләр үзрә);
- нәзарәт-учот (ичрачылар, шө'бәләр вә ја конкрет вәзифәли шәхсләр үзрә);
- нәзарәт-хроноложии (сәнәдләрин ичра мүддәтләри үзрә).

Структур бөлмәләрдә ашағыдакылар апарылыр: ичрачылар үзрә вә ичра мүддәтләри үзрә.

Үмуми шө'бәнин бүтүн гејдијјат китаблары ики тәгвим или кечдикдән сонра мувафиг сәнәдләрлә бирликдә ДЖК-нин архивинә верилир.

7.3. ХИДМӘТИ СӘНӘДЛӘРИН ТӘРТИБИ ВӘ РӘСМИЛӘШДИРИЛМӘСИ

Аг вәрәгдә вә ја бланкда чап олунмасындан асылы олмајараг сәнәдләр ашағыдакы форматлы кағызларда тәртиб олунур:

Формат А3 (420х297мм) – чохсајлы графалы чәдвәлләри олан материаллар;

Формат А4 (210х297мм) – һәчми 10 сәтир машина (компүтер) јазысы мәтниндән чох олан әмрләр, мәктублар, диқәр сәнәдләр;

Формат А5 (210х148мм) – һәчми 10 сәтир машина (компүтер) јазысына гәдәр олан әмрләр, мәктублар, диқәр сәнәдләр;

Формат А6 (148х105мм) – почт ачыгчасы типли вә трафарет мәктублар.

Сәнәд тәртиб олунмасы үчүн ики нөв бланкдан истифадә олунур: хидмәти мәктуб бланкы вә үмуми бланк. Үмуми бланк әсасында мүхтәлиф нөв сәнәдләр үчүн бланклар һазырланыр (әмрләр, көстәришләр, гәрарлар, протоколлар вә с.)

Бланкда сәнәдләрин биринчи сәһифәси чап олунур. Сонракы мәтн бланкла ејни формата вә кејфијјәтә малик тәмиз кағыз вәрәгләриндә чап едилир.

Мүвәтгәти сахлама мүддәти олан сәнәдләр вәрәгин арха тәрәфиндә дә чап едилә биләр.

Сәнәдләрин ашағыдакы реквизитләри олмалыдыр: Дөвләт Көмрүк Комитәсинин ады, сәнәдин ады, мәтнин гыса мәзмунуну әкс етдирән башлығы, үнван, тарих, разылашдырма грифи, сәнәдин тәсдиги (имза, тәсдиг мөһүр вурулмасы), дахил олма, ичра вә сәнәдин ишә тикилмә үчүн көндәрилмәси барәдә гејдләр.

Бланкларда вә ја ағ кағыз вәрәгләриндә тәртиб олунан сәнәдләрдәки һәр бир реквизит онун үчүн дөвләт стандартлары илә мүәјјән едилмиш сәһәдә јерләшдирилир.

Дахили сәнәдләр (мә’рузә, изаһат вәрәгләри, әризәләр вә с.) А4 вә А5 форматлы стандарт кағыз вәрәгиндә тәртиб олунур.

Сәнәд назирлијә вә ја идарәјә, тәшкилата вә ја мүәссисәјә, онларын структур бөлмәләринә, конкрет вәзифәли шәхсә, вәтәндашлара үнванлана биләр.

Сәнәд идарәјә, тәшкилата вә ја онун структур бөлмәсинә үнванландыгда онларын адлары адлыг һалда көстәрилир; сәнәд тәшкилат рәһбәринә вә ја онун мүавинләринә үнванландыгда тәшкилатын ады адресатын вәзифәсинин ад тәркибинә дахил едилир.

Сәнәд конкрет вәзифәли шәхсә үнванландыгда, идарәнин ады адлыг һалда, онун вәзифәси вә фамилијасы исә јөнлүк һалда көстәрилир.

Сәнәд бир нечә үнвана көндәрилдикдә “адресат” реквизитини үмумиләшдирилмиш шәкилдә көстәрмәјә јол верилир. Мәсәлән: көмрүкхана рәисләринә.

Почт үнваны “Азәрбајҗан Республикасы Рабитә Назирлијинин почт гәјдалары”на ујғун олараг тәртиб олунур.

Һөкүмәт идарәләринә, һәмчинин ДЖК системинә дахил олан көмрүк органлары вә тәшкилатларына вә структурларына көндәрилән сәнәдләрдә почт үнваны јазылмыр.

Сәнәд өзәл шәхсә үнванланмышса, әввәлчә онун почт үнваны, сонра исә сојады, ады вә атасынын ады көстәрилир.

Дахили сәнәдләрдә (мә’рузә, изаһат вәрәгләри, әризәләр вә с.) јалныз вәзифә көстәрилир, шәхси рүтбә көстәрилмир.

Сәнәд хүсуси рүтбәси, һәрби рүтбәси, шәхси (персонал) рүтбәси, елми рүтбәси, елми дәрәчәси олан шәхсә үнванланьрса әввәлчә онун вәзифәси, сонра исә хүсуси рүтбәси јазылып.

Вәтәндашлара мәктублар үнванландыгда сојадларынын өнүндә “вәтәндаш(лар)” сөзү гыса, “вәт.” шәклиндә јазылып. Бу, вәтәндашларын сојадлары кәстәрилән башлыглара вә мәтнләрә дә аид едилир.

Сәнәддә дөрддән артыг үнван кәстәрилмәмәлидир. Сәнәд ики-дөрд үнвана кәндәрилирсә, онун бүтүн нүсхәләри бланкларда чап олунур. 2-чи, 3-чү вә 4-чү үнван гаршыысында “сурәт” сөзү јазылмыр. Сәнәдин бүтүн кәндәрилән нүсхәләри имзаланыр.

Сәнәд дөрддән артыг үнвана кәндәрилдикдә јалныз ишдә галан орижиналында имза вә виза гојулур. Сәнәдин әслинин зәрури сәјдә нүсхәдән ибарәт сурәти чыхарылып. Сәнәд шө’бә рәиси тәрәфиндән имзаналыр вә она әләвә едилән кәндәrmә сәјаһысына ујгун олараг кәндәрилир. Сәнәдин һәр нүсхәсиндә јалныз бир үнван кәстәрилир. Кәндәrmә сәјаһысы сәнәдин әсли илә бирликдә сахланылып.

Һәр бир сәнәддә (мәктубдан башга) онун ады — әмр, кәстәриш, арајыш, хидмәти гејд, мә’рузә вәрәги, истигамәтләнмә вә с. кәстәрилир.

Тарих сәнәдин јухары сол һиссәсиндә индекслә бирликдә кәстәрилир. Телеграмда кәндәрилмә тарихи, кәндәрәнин ады вә үнваны јерләшдирилән чизкинин алтында кәстәрилир.

Тарих нөгтәләрлә ајрылмыш үч чүт әрәб рәгәми илә кәстәрилир: ајын тарихи, ајын сыра нөmrәси, илин сон ики рәгәми.

Сәнәдин һәрәкәти вә ичрачысы илә бағлы онун үзәриндәки бүтүн каркүзарлыг гејдләринин тарихи дә бу үсулла кәстәрилир.

Тарихләрин кәстәрилмәсинин сөз-рәгәм үсулу бир гәјда олараг, малијјә харктерли сәнәдләрдә јол верилир.

Индекс сәнәдин јухары сол һиссәсиндә гојулур.

Харич олан сәнәддә алынмыш сәнәдин индексинә истинад едилир.

Чавабларда (телеграфла) мәтндә илк олараг ичра олунмалы сәнәдин нөmrәси кәстәрилир.

Башлыг мүтләг гәјдада истәнилән сәнәддә тәртиб олунур. Башлыгы сәнәди тәртиб едән “нә барәдә” суалына чаваб

верәрәк гыса, бир чүмлә илә формалашдырыр. Мәсәлән: “Иш планынын тәсдиги барәдә”, “... дәјишдирилмәси һаггында”, “... ләгвинә даир”, “... ајрылмасы һаггында”.

Башлыг мәтнин үстүндә сол һиссәдә јерләшдирилир. Башлыгын сонунда нөгтә гојулмур.

Сәнәддә бир нечә мәсәләдән бәһс едилирсә, башлыг үмуми шәкилдә формалашдырылыр.

Әксәри бөјүк информасија һәчминә малик, мүстәгил бөлмәләри олан сәнәдләрдә јарымбашлыглардан истифадәјә јол верилир (кичик һәрфләрлә).

Телеграмларда, билдиришләрдә, вәтәндашлара чавабларда вә мәтни А5, А6 форматлы кағызлардан чап олуна сәнәдләрдә башлыг гојулмур.

Ики вә ја даһа чох сәһифәдә тәртиб олуна сәнәдләрдә икинчи вә сонракы сәһифәләр нөмрәләнир.

Сәһифәләрин нөмрәләри вәрәгин јухары һиссәсинин ортасында “сәһифә (сәһ)” сөзү вә дурғу ишарәләри олмадан әрәб рәгәмләри илә гојулур. Сәһифәнин нөмрәсиндән вәрәгин јухары кәсијәнәдәк мәсафә 15 мм-дән артыг олмамалыдыр.

Разылашдырма – сәнәд лајиһәсинин илкин мүзакирә вә гижмәтләндирмә үсулудур.

Разылашдырма грифи “Разылашдырылмышдыр” сөзүндән, вәзифәнин вә сәнәдин разылашдырылдыгы тәшкилатын (бөлмәнин) адындан, шәхси имзадан, онун ачылышындан вә тарихдән ибарәтдир.

Сәнәдин разылашдырылмасы һәм Комитә дахилиндә (Баш идарәләр, шө’бәләр, идарәләр), һәм дә ондан кәнарда һәјата кечирилир.

Разылашдырма коллекиал органла анарылырса, разылашдырма грифиндә разылашдырманын тәртиб олундуғу сәнәдин нөвү, тарихи, нөмрәси вә тәшкилатын (назирлијин, идарәнин) ады көстәрилир.

Бир нечә тәшкилатла разылашдырма олдугда разылашдырма вәрәги тәртиб едилир.

Сәнәд лајиһәсинин ДЖК-нин структур бөлмәләри вә вәзифәли шәхсләри илә дахили разылашдырма формасы – лајиһәјә виза гојулмасыдыр.

Виза, ону гојан шәхсин имзасындан вә разылашдырма тарихиндән ибарәтдир. Зәрурәт олдугда имзанын ачылышы (сојады, ады, атасынын ады) верилир.

Сәһәдә аид ирадлар вә ја әлавәләр ајрыча вәрәгдә дөгиг ифадә едилмиш бәнд вә ја әсасландырылмыш тәклиф шәклиндә билдирилир. Визанын јанында исә “ирада бах” гејди едилир.

Сәрәнчамаверичи сәһәдләрдә (әмрләрин, кәстәришләрин, коллекија гәрарларынын, ДЖК рәһбәрлији јанындакы мүшавирәләрин протоколларынын, тәклиф-мәктубларын лајиһәләри) визалар имзаланачаг нүсхәдә гојулур. Мәктублара, телеграмлара вә диқәр харич олан сәһәдләрә визалар ДЖК-да галан нүсхәләрдә гојулур.

Визалар сәһәддә мәтнин вә имзаларын ашағысында гојулур.

ДЖК-нин рәһбәрлијинә имзаланма үчүн тәгдим едилән сәһәдләрин лајиһәләри сәһәдин тәртибчиси, сәһәди һазырламыш бөлмәнин рәһбәри, әлагәдар структур бөлмәләрин рәһбәрләри, һүгүг шө’бәсинин рәиси вә кураторлуг үзрә Сәдрин мүавини тәрәфиндән визаланмалыдыр.

ДЖК-нин Сәдринә имзаланма үчүн тәгдим олуна сәһәдләрдә, бундан әлавә, Сәдрин мүавинләринин дә визалары олмалыдыр.

Хидмәти сәһәдин вачиб реквизиити имзадыр.

ДЖК-нин адындан башга тәшкилатлара кәндәрилән сәһәдләр ДЖК-нин Сәдри вә Сәдрин мүавинләри тәрәфиндән имзаланыр.

Мәстәгил структур бөлмәләрин адындан кәндәрилән сәһәдләр һәмин бөлмәләрин рәһбәрләри вә ја онларын мүавинләри тәрәфиндән имзаланыр.

“Имза” реквизиити сәһәди имзаламыш шәхсин вәзифәсиндән, онун шәхси имзасындан вә имзасынын ачылышындан ибарәтдир.

Ики вә ја даһа чох назирлијин (идарәнин) вә ја онларын структур бөлмәләринин имзалары олан сәһәдләрдә (бланкларда јазылмыш) тәшкилатларын адлары кәстәрилмәклә вәзифәли шәхсләрин имзасы ејни үфүги сәвијјәдә гојулур.

Сәһәдин тәртиб олунамасынын тәшәббүскары олан шәхсин имзасы биринчи гојулур.

Ики вә ја даһа чох имза о һалда гојулур ки, сәһәдин мәзмунуна кәрә бир нечә шәхс мәс’улијјәт дашыјыр (мәсәлән, актлар, малијјә сәһәдләри, бир нечә бөлмә тәрәфиндән һазырланмыш сәһәдләр вә с.).

ДЖК-нин бир нечә вәзифәли шәхсинин имзалары тутлулары вәзифәләрә үгүн олан ардычыллыгла гојулур.

Комиссија тәрәфиндән тәртиб олуңмуш сәнәдләрдә сәнәди имзалајан шәхсләрин вәзифәләри јох, комиссија тәркибиндә вәзифә бөлкүсү көстәрилир.

Сон һәдд тәхсисатлары, штат сајынын артырылмасы, әмәк һаггы фондунун изафи хәрчләнмәси, номенклатур ишчиләрин мұкафатландырылмасы мәсәләләри үзрә әмрләр јалңыз ДКК-нин Сәдри тәрәфиндән, о олмадыгда исә ону әвәз едән шәхс тәрәфиндән имзаланыр.

Кадрларын тә'јин едилмәси вә јерләринин дәјишдирилмәси, һәвәсләндирмә вә тәнбәһ верилмәси мәсәләләри үзрә әмрләр ДКК-нин Сәдри вә ја ону әвәз едән шәхс тәрәфиндән имзаланыр.

Сәнәд, рәһбәри әвәз едән шәхс тәрәфиндән имзаланырса, бу заман мүтләг сәнәди имзалајан шәхсин фактик вәзифәси вә фамилијасы көстәрилир. Сәнәдин “әвәзинә” сөзү јазылмагла вә ја вәзифә ады өнүндә чәп чизки гојулмагла имзаланмасына јол верилмир (имзаларын тәртиб олуңма нүмунәләри әлавә 8-дә).

Һүгүг-мұһафизә органларына көндәрилән сәнәдләрдә сәнәди имзалајан шәхсин вәзифәси илә бәрәбәр хусуси рүтбәси дә көстәрилир.

Әслијинин хусуси тәсдигини тәләб едән сәнәдләрә мөһүр вурулур.

ДКК-нин кәрбли мөһүрү илә ДКК Сәдринин, Сәдрин мұавинләринин шәхси имзалары тәсдиг едилир.

Мөһүр елә вурулур ки, онун басгысы имзалајанын әсл имзасына вә вәзифәсинин адына тохунмуш олсун.

Сәнәдләрин сурәтләри онларын үзәриндә “әсли илә дүздүр” гејди, сурәти тәсдиг етмиш әмәкдашын вәзифәсинин ады, онун шәхси имзасы, имзасынын ачылышы вә тәсдиг тарихи јазылмагла мөһүрлә тәсдиг едилир, мәсәлән:

әсли илә дүздүр: инспектор (шәхси имзасы)

03.01.98 А.А.Сојады

Тәсдигә даир гејд “имза” реквизи́тиндән ашағыда гојулур.

Харич олан сәнәдин идарәдә галан сурәтиндә бланкын мәтни тәкрат верилмир, онун јериндә имзаланма тарихи вә гејдијјат индекси гојулур.

Јалңыз ДКК-да тәртиб олуңмуш сәнәдләрин сурәтләри тәсдиг едилир.

Сәнәдә әлавә үч нөв ола биләр:

- мувафиг сәрәнчамверичи сәнәдләрлә тәсдиг едилән вә ја гүввәјә миндирилән әлавәләр:

- әсас сәнәдин мәзмунуну изаһ едән вә ја тамамлајан әлавәләр;

- гошма мәктубла кәндәрилән, мүстәгил сәнәд олан әлавәләр.

Мәктубларда әлавәләр олмасы барәдә гејдләр мәтнин ашағысында “имза” реквизиитиндән әввәл гојулур. Әмрдә әлавәләр олмасы барәдә јалныз мәтндә көстәрилик.

Сәнәдин мәтндә ады чәкилән бир әлавәси варса, онун олмасы барәдә гејддә јалныз әлавәдә олан вәрәгләрин сајы вә нүсхәләри көстәрилик.

Сәнәдин мәтндә ады чәкилмәјән әлавәләри варса, онларын адлары һәр әлавәдәки вәрәгләрин вә онларын нүсхәләринин сајы көстәрилмәклә садаланыр. Әлавәләр бир јердә тикилибсә, вәрәгләрин сајы көстәрилмир.

Әлавә: “Ады чәкилән” вә ја “мәтн үзрә 15 вәрәгдә” јазылмасына јол верилмир.

Әлавәләр сәнәд үчүн зәрури олан бүтүн үнсүрләрә малик олмалыдыр (ад, башлыг, онларын мәзмунуна көрә чавабдәһ шәхсләрин имзалары, тарих, разылашдырма, тәсдигә даир гејдләр вә с.).

Президент Апаратына, Милли Мәчлисә, Назирләр Кабинетинә үнванланмыш сәнәдләрә әлавә едилән арајышлар, чәдвәлләр вә башга материаллар әсас сәнәди имзаламыш шәхсин имзасы илә тәсдигләнир.

Хидмәти сәнәдләрин мәтни дәгиг, мүхтәлиф јозумлара јол вермәјән, гыса, мүкәммәл редактә едилмиш олмалыдыр.

Ганун, фәрман, һөкүмәт органларынын гәрары вә ја сәрәнчамлары әсасында һазырланан сәнәдләрдә онлара истинадлар олмалыдыр (ады, тарихи, нөмрәси вә башлыгы).

Јухары органлара тәгдим олуна арајышларын, мәктубларын вә диқәр сәнәдләрин һәчми 4-5 сәһифәдән, бөјүк мәсәләләр үзрә 8 сәһифәдән артыг олмамалыдыр.

Сәнәдләрин (тә’лиматларын, әсаснамәләрин вә с.) мәтни әрәб рәғәмләри илә нөмрәләнән бөлмәләрә, јарымбөлмәләрә, бәндләрә, јарымбәндләрә бөлүнә биләр. Бөлмә 1, 2, 3 вә с. јарымбөлмәләр бөлмә дахилиндә – 1.1, 1.2, 2.1, 2.2 вә с. бәндин нөмрәси – 1.1.1, 2.3.1, 3.2.4 вә с. Мәтндә бир гәјда олараг, биринчи һиссәдә сәнәдин тәртиб олумасы үчүн

эсас, икинчи hissэдэ нэтичэлэр, тэклифлэр, гэрарлар, сэрэнчамлар, хаишлэр кэстэрилир.

Ајры-ајры һалларда сәнэдин мэтни преамбуласыз тэкчэ јекун hissэдэн, мөктубунки исэ изаһсыз хаишдэн ибарэт ола билэр.

Сәнэдлэрин мэтнлэри һазырланаркән фактлары ардычыл олараг шэрһ етмэк, мүрәккәб чүмлэлэри садэлэри илә әвәз етмэк, гүввэдэ олан орфографија вә дурғу ишарэлэри гәјдаларына ујғун олараг мүхтәлиф сөзлөрдән истифадә етмэк лазымдыр.

Сәнэдлэрин тәртибчиси, сәнэдин мәзмуну вә савадлы шәрһинә көрә мәс'улијјәт дашыјыр.

Һәр бир сәнәддә онун билаваситә ичрачысы барәдә гејд олмалыдыр.

Тәртибчинин сојады вә онун хидмәти телефонунун нөмрәси сәнэдин сон вәрәгинин үз тәрәфинин ашағы сол күнчүндә 12 шрифт јазы илә јерләшдирилир, мәсәлән:

Ичрачы:	А.А.Сојады
тел:	00.00.00
чап етди:	ХХ

7.4. ДӨВЛӘТ КӨМРҮК КОМИТӘСИНИН ӘМР-ЛӘРИНИН, КӨСТӘРИШ ВӘ ТӘ'ЛИМАТ-ЛАРЫНЫН ҺАЗЫРЛАНМАСЫ, РӘСМИ-ЛӘШДИРИЛМӘСИ ВӘ КӨНДӘРИЛМӘСИ

ДКК-нин норматив характерли әмрлэри, һабелә кэстәришлэри, тә'лиматлары, Азәрбајчан Республикасы ганунлары, Азәрбајчан Республикасы Президентинин фәрманлары, сэрәнчамлары, Милли Мәчлисин гэрарлары, Азәрбајчан Республикасы Назирләр Кабинетинин гэрарлары, сэрәнчамлары вә кэстәришлэринин ичрасы мәгсәдилә, һәмчинин ДКК-нин идарәчилик фәалијјәти илә бағлы верилир вә ДКК-нин Сәдри, о олмадыгда исә – ону әвәз едән шәхс тәрәфиндән имзаланыр.

ДКК-нин әмр вә кэстәришлэринә әлавәләр ләјһәни һазырламыш структур бөлмэлэрин рәһбәрлэри тәрәфиндән имзаланыр.

Әмрләр имзаланма үчүн ДКК-нин Сәдринә вә ја ону әвәз едән шәхсә, бир гәјда олараг, Ишләр Идарәсиндә бахылдыгдан сонра Сәдрин көмәкчиси васитәсилә тәгдим едилир.

Әмрин вә ја кәстәришин имзаланма тарихи онун верилмә тарихи һесап олунур.

Ашағыдакылар әмрлә рәсмиләшдирилмәлидир:

а) норматив характер дашыјан әсаснамәләрин, гәјдаларын вә тә'лиматларын тәсдиги вә гүввәјә минмәси;

б) коллекија гәрарлары, ДЖК-нин апаратынын фәәлијјәтинин даими характерли мәсәләләри үзрә сәрәнчам вә тапшырыглары;

в) комплекс јохламаларын вә тәфтишләрин нәтичәләринин е'лан едилмәси;

г) ДЖК-нин номенклатур ишчиләринин ишә гәбулу, башга ишә кечирилмәси, ишдән азад едилмәси, һәвәсләндирилмә вә инзибати тәнбеһ тәдбирләри;

д) Азәрбајҗан Республикасы дахилиндә вә хариҷә ишчиләрин е'зам едилмәси.

Әкәр әмрин верилмәси үчүн әсас јухары тәшкилатын сәрәнчамверичи сәнәди олмушса, онда кириш һиссәсиндә онун тарихи, нөмрәси вә ады кәстәрилер. Мәсәлән:

Назирләр Кабинетинин 12.08.98 тарихли 575 №-ли сәрәнчамына ујғун олараг.

“Ичрасы мәгсәдилә” ифадәси һөкүмәтин вә ја башга органын акты ДЖК-нин үзәринә бу вә ја диқәр һәрәкәтләри јеринә јетирмәк вәзифәси гөјдүгү һалларда јазылыр.

Назирләр Кабинетинин гәрарынын вә ја сәрәнчамынын ичрасы мәгсәдилә әмр ләјиһәси һазырланаркән әмр һиссәсинин мәзмунунда көмрүк идарәләринин нәзәринә чатдырылмалы олан һәмин һөкүмәт актларынын бир вә бир нечә бәндинин шәрһ едилмәси мүмкүндүр. “Ујғун олараг” ифадәси о заман јазылыр ки, һөкүмәтин вә ја диқәр органын актында ДЖК-ја бирбаша кәстәриш јохдур, лакин елә бир гәјда вә ја норма вар ки, она ујғун олараг ДЖК-нин фәәлијјәтинә аид бу вә ја диқәр мәсәләләри һәлл етмәк лазымдыр.

ДЖК-нин кәстәришләри илә рәсмиләшдирилер:

а) јухары органларын директив сәнәдләринин е'лан едилмәси вә ја көмрүк органлары вә тәшкилатларынын нәзәрләринә чатдырылмасы, гүввәдә олан ганунларын вә һөкүмәт гәрарларынын тәтбиги гәјдасынын изаһ едилмәси;

б) ДЖК-нин структур бөлмәләри вә онун табелијиндә олан көмрүк органлары вә тәшкилатлары тәрәфиндән ичрасы мәчбури олан әмрләрин, тә'лиматларын, назирлик

вə идарəлəрин ди­кəр нор­ма­тив вə һү­гу­ги ак­т­ла­ры­нын е'­лап е­дил­мə­си.

Сə­рəн­чам­ве­ри­чи сə­нəд­лəрин ла­ји­һəлəрини струк­тур бəл­мəлəр өз тəшəб­бүс­лəри и­лə вə ја ДКК рəһ­бər­ли­ји­ни тап­шы­ры­ғы и­лə һа­зыр­ла­јыр­лар. Бəл­мə рəһ­бər­лəри ла­ји­һəни һа­зыр­лан­ма мүд­дəт­лəрини мү­əј­јən е­дəр­ək, онун ке­ди­шинə нə­зəр­ət е­ди­р­лəр.

Мəз­му­нуна кө­рə əм­р­лəр үч нө­вə бəл­ү­нүр: ə­сас фəа­ли­ј­јət үз­рə əм­р­лəр, шəх­си һeј'əт үз­рə əм­р­лəр, мə'­зу­ни­ј­јət вə е'­за­ми­ј­јəт­лəр һа­гы­нда əм­р­лəр.

Ə­сас фəа­ли­ј­јət үз­рə əм­рин (сə­рəн­чам­ве­ри­чи сə­нə­ди­ни) мəт­ни тəс­би­т һис­сə­син­дə онун ве­рил­мə­си­нə сəбəб ол­муш фак­т­ла­ры и­фадə е­ди­р. Шəх­си һeј'əт үз­рə вə е'­за­ми­ј­јə ха­рак­тер­ли əм­р­лəрдə тəс­би­т һис­сə ол­ма­ја бил­эр. Əм­рин (ə­сас фəа­ли­ј­јət, шəх­си һeј'əт, мə'­зу­ни­ј­јət вə е'­за­ми­ј­јəт­лəр) сə­рəн­чам һис­сə­си ƏМР ЕДИРƏМ сөз­лəри и­лə јени сəти­рин мəркə­зин­дə бəјүк һəр­ф­лəр­лə, дыр­на­г­лар­сыз, гə­ра­рын­кы – ГƏРАРА АЛЫНДЫ вə ја кол­ле­ки­ја ГƏРАРА АЛДЫ, көс­тəри­шин­ки ТАП­ШЫ­РЫ­РАМ, ТƏК­ЛИФ ЕДИРƏМ сөз­лəри и­лə јазы­лыр.

Вə­зи­фə­јə тə'­јин ет­мə, вə­зи­фə­дən а­зad ет­мə, һəвəслəн­дир­мə вə ин­ти­зам мəс'у­ли­ј­јə­тинə чəл­б ет­мə­јə даир əм­р­лəрдə со­јад­лар, ад­лар, ата ад­ла­ры там јазы­лыр. Ин­ти­зам тən­бе­ни е'­лап е­дил­ən əм­р­лəрə араш­дыр­ма бə­рəдə ара­јыш ə­ла­вə олунур.

ДКК-нин əмəк­даш­ла­ры­нын е'­зам е­дил­мə­си­нə даир əм­р­лəрə мүт­лəг гəј­да­да мұ­ва­фиг струк­тур бəл­мə­нин рəһ­бəri тə­рə­фин­дən им­за­лан­мыш е'­за­ми­ј­јət тап­шы­ры­ғы ə­ла­вə е­ди­лир.

Шəх­си һeј'əт үз­рə əм­р­лəр, һəм дə ə­сас фəа­ли­ј­јət үз­рə əм­р­лəр аша­ғы­да­кы баш­лы­г­ла­ра ма­лик ол­ма­лы­дыр:

“..... гəбу­лу һа­гы­нда”, “..... тə'­јин олун­масы һа­гы­нда”.

Һəр бир тап­шы­рыг мəс'ул ич­ра­чы вə ич­ра мүд­дə­ти көс­тəрил­мəклə ајры­ча бəнд­лə сə­нəд­лə­ши­ди­ри­лир.

Сə­рəн­чам­ве­ри­чи һис­сə­нин сонун­да ајры­ајры бəнд­лə һəмин сə­нə­ди­ни ич­расына нə­зəр­ət тап­шы­рыл­мыш струк­тур бəл­мə вə ја вə­зи­фə­ли шəхс көс­тəри­лир.

Əм­рə ə­ла­вəлəрин ол­масы бə­рəдə гəј­д мəт­н­дə ве­ри­лир. Ə­ла­вə­нин јухары күн­чү­н­дə ə­сас сə­рəн­чам­ве­ри­чи сə­нə­ди­ни ады, та­ри­хи вə нөм­рə­си көс­тəри­лир.

Əв­вəл ве­рил­миш сə­нə­ди та­мам­ла­јан сə­рəн­чам­ве­ри­чи сə­нəд баш­лы­ғы­нын сонун­да мұ­ва­фиг гəј­д-шəрт ол­ма­лы­дыр;

Мәсәлән: “ДКК-нин 04.07.98-чи ил тарихли 345ш №-ли әмринә әлавә олараг”.

Әмр лајиһәсинин сонунчу вәрәгинин арха тәрәфиндә әмри һазырлајан структур бөлмәнин рәһбәри, разылашдырылачаг вәзифәли шәхсләр вә әмрин сурәтинин структур бөлмәләрә көндәрилмәси һаггында гејдләр олмалыдыр.

ДКК-нин тә’лимат вә кәстәришләринин лајиһәләринин биринчи нүсхәсинин сонунчу вәрәгинин үз тәрәфиндә бүтүн әлагәдар мүстәгил структур бөлмәләр, зәрури һалларда исә назирликләр (идарәләр) тәрәфиндән визалар гојулур.

ДКК-нин әлагәдар структур бөлмәләринин рәһбәрләри тәрәфиндән визаландыгдан сонра әмрин (кәстәришин, тә’лиматын) лајиһәси ДКК Сәдринин кураторлуг хәтти үзрә муавининә разылашдырма үчүн верилир.

Имзаланма вә ја тәсдиг үчүн тәгдим едилмәздән әввәл әмрин (кәстәришин, тә’лиматын) лајиһәсинә тәклиф едилән нормаларын гүввәдә олан ганунверичилијә вә ДКК-нин норматив актларына ујғунлуғуну тә’мин едән һүгүг шө’бәсинин рәиси тәрәфиндән виза гојулур; бундан сонра лајиһәни һазырламыш бөлмә ону Ишләр Идарәсинин үмуми шө’бәсинә верир.

Үмуми шө’бәдә зәрури визаларын олмасы јохланылыр вә Ишләр Идарәсиндә бахылдыгдан сонра әмр имзаланма (тәсдиг) үчүн тәгдим едилир.

ДКК-нин Сәдри вә онун муавинләри тәрәфиндән имзаланмыш әмрләрин (кәстәришләрин, тә’лиматларын) әслләри, әмрләрә (кәстәришләрә) аид сәнәдләр-әсаслар үмуми шө’бәјә тәһвил верилир вә орада ишләр ДКК-нин архивинә вериләнәдәк сахланылыр. Әмрләрин әслләри истифадә үчүн ДКК-нин структур бөлмәләринә верилмир вә Ишләр Идарәсинин рәиси, онун муавини вә ја үмуми шө’бәнин рәисинин ичазәси олмадан танышлыг үчүн тәгдим едилмир.

Әмри (кәстәриши) имзаламыш шәхсин ичазәси олмадан имзаландыгдан сонра онлара һеч бир дүзәлиш едилә билмәз.

ДКК-нин әмрләри вә сәрәнчамверичи сәнәдләри чидди мәһдуд сајда чоһалдылыр. Әмрин (кәстәришин) тиражынын тә’јин едилмәсинә вә көндәриш кәстәричисинин тәртиб олунмасынын дүзкүнлүјүнә көрә сәрәнчамверичи сәнәдин лајиһәсини һазырламыш структур бөлмәләрин рәһбәрләри мәс’улијјәт дашыјырлар, онлар ону әсас кәтүрмәлидирләр ки, сәнәд јалныз әлагәдар идарә вә тәшкилатлара көндәрилмәлидир.

Эмрлэрин идарэлэрэ, шө'бөлэрэ вэ башга тәшкилат-
лара әлавә олараг кәндәрилмәси зәрурәти олдугда, сурәтләр-
рин чыхарылмасы кәндәриши имзалајан бөлмәнин рәһбәри-
нин, Ишләр Идарәсинин вә үмуми шө'бәнин рәисинин ичазә-
си илә һәјата кечирилир. Бу заман әмрин кәндәриш кәстә-
ричисиндә мувафиг гејд едилир.

ДКК-нин рәһбәрлијинә имзаланма үчүн кејфијјәтсиз
кағызда, солгун шрифтли, позмалары олан, бу тә'лиматын
мүддәаларынын позулмасы илә чап олунмуш әмр лајиһәләри
гәбул едилмир.

Коллекијанын ичласлары, коллекија үзвләринин,
структур бөлмәләрин рәһбәрләринин тәклифләри әсасында
Ишләр Идарәсинин рәиси тәрәфиндән формалашдырылан вә
ДКК-нин Сәдри тәрәфиндән тәсдиг едилән иш планына ујгун
олараг кечирилир.

Коллекијанын нөвбәти ичласынын күндәлији тәсдиг
олунмуш плана вә ДКК Сәдринин вә онун биринчи муавини-
нин кәстәришләринә ујгун олараг тәртиб едилир вә ичласа 3
күн галмыш Коллекија үзвләринә вә ичласа дә'вәт олуна
шәхсләрә кәндәрилир.

Материалларын һазырланмасы вә Коллекијанын муза-
кирәсинә тәгдим едилмәси структур бөлмәләрин рәһбәрләри-
нә һәвалә едилир.

Ашағыдакы материаллар тәгдим едилир:

- 4-5 сәһифә макина јазысы мәтни һәчминдә арајыш
вә лазым кәлдикдә она әлавәләр:

- әлагәдар структур бөлмәләрлә вә һәмин иш саһәси
үчүн мäs'ул олан ДКК Сәдринин муавини илә разылашды-
рылмыш, ичрачылар вә ичра мүддәтләри кәстәрилмәклә гә-
рарын, әмрин вә ја протокол гәрарынын лајиһәси (2-3 сәһи-
фәдә);

- вәзифәләри вә иш јерләри кәстәрилмәклә һәмин мә-
сәләнин музакирәси үчүн коллекија ичласына дә'вәт едилән
шәхсләрин сијаһысы.

Кәстәрилән материаллар ичласа 5 иш күнү галмышдан
кеч олмајараг Ишләр Идарәсинин рәисинә верилир.

Коллекија гәрарлары (вә онларын лајиһәләри) әмрләр
кими хүсузи бланкларда тәртиб олунур.

Мүхтәлиф идарәләрин коллекиал органлары тәрәфин-
дән гәбул едилмиш биркә гәрарлар А4 форматлы тәмиз кағыз
вөрөгдә тәртиб олунур.

Коллекијанын ичласы Коллекија сәдри вә Коллекија-нын катибинин имзаладығы протоколла сәнәдләшдирилир. Протоколлар вә онлардан чыхарышлар, бир гәјда олага, ичласдан 3 күн сонра сәнәдләшдирилир вә имзаланма үчүн сәдрлик едәнә верилир. Имзаланмыш Коллекија пртоколунун сурәти таныш олма үчүн структур бөлмәләрә кәндәрилир. Коллекијанын гәрарлары (тапшырыглары) үзрә чыхарышлар Коллекија ичласындан сонра 5 күн әрзиндә кәндәрилир.

Коллекија гәрарлары (әмрләр) мұзакирә заманы сәјләнмиш ирадлара уғун олага там ишләнир вә 3 күн мүддәтиндә, јахуд да Коллекија тәрәфиндән мүәјјән олунмуш мүддәтдә Коллекијанын катиби вә ја Ишләр Идарәсинин рәиси васитәси илә ДКК-нин рәһбәрлијинә һугуг шө'бәсинин рәиси тәрәфиндән визаландыгдан сонра имзаланма үчүн тәгдим едилир. Коллекија гәрарлары вә ја онлардан чыхарышлар үмуми шө'бә тәрәфиндән кәндәрилир.

Коллекија гәрарларынын вә Коллекија гәрарларына уғун олага верилмиш әмрләрин јеринә јетирилмәсинә структур бөлмәләрин рәһбәрләри, Коллекијанын ДКК үзрә оператив тапшырыгларынын јеринә јетирилмәсинә Ишләр Идарәсинин рәиси нәзарәт едир.

Коллекијада бахылма үчүн һазырланмыш мәсәләләрин, гәрарларын, арајышларын вә диқәр материалларын биринчи нүсхәләри ичласын тәсдиғ олунмуш күнделији үзрә формалашдырылыр вә үмуми шө'бәдә сахланылыр. Ики тәгвим или кечдикдән сонра ишләр мүәјјән олунмуш гәјдада архивә даими сахланча тәһвил верилир.

Үмуми шө'бәдә коллекијанын бахдығы мәсәләләр үзрә сорағ мөвзу картотекасы апарылыр.

ДКК диқәр идарәләр, коллекиал органларла бирликдә биркә сәнәдләр: гәрарлар, кәстәришләр, тә'лиматлар, мөктублар вә с. гәбул едә биләр.

Биркә сәнәдләр тәртиб олунаркән вәрәгин (А4 форматы) јухары һиссәсиндә сәнәдин имзаланмасында иштирак етмиш идарәләрин (тәшкилатларын) там ады кәстәрилир, тарихләр вә һәр идарәдә сәнәдә верилмиш нөмрәләр гојулур.

Биринчи – сәнәдин јаранмасынын тәшәббүскары олан идарәнин ады кәстәрилир.

Идарә рәһбәрләринин имзалары ејни сәвијјәдә рәсмиләшдирилир.

Сәнәдин јарадылмасында иштирак етмиш идарәләрин сајы гәдәр нүсхәләри имзаланыр. Имзаланмыш һәр бир нүсхә әслдир вә иштиракчы идарәләрин ишләриндә сахланылыр. Биркә сәнәдин разылашдырма визалары олан нүсхәси сәнәдин јарадылмасынын тәшәббүскары олан идарәнин ишләриндә сахланылыр.

Биркә сәнәдин сон вәрәгинин арха тәрәфиндә ашағыдакылар көстәрилиз: Мәсәләни ким галдырмыш, киминлә разылашдырылыб (имзаларын ачылышы мүтләг верилмәклә, ичрачынын телефон нөмрәси вә фамилиясы).

ДКК Коллекијасы тәрәфиндән диқәр коллекиал органларла бирликдә гәбул едилмиш гәрарлар, көстәришләр вә с. үмуми шө'бә тәрәфиндән гејдијјата алыныр, чоһалдылыр вә көндәрилиз.

Телеграмлар јалныз тә'чили мәсәләләр үзрә о һалларда вурутур ки, мә'луматы башга үсулла өтүрмәк мүмкүн олмасын.

Телеграмын тәркибинә ашағыдакы элементләр даһилдир: сәнәдин ады, үнван, мәтн, хариқ олма нөмрәси, телеграмы имзаламыш вәзифәли шәхсин ғыса ады, имза, имзанын ачылышы.

Телеграмын мәтни јығһам ифадә олунур вә сөзләри, абзаслары, бағлајычылары јени сәтрә кечирмәдән (бу заман мә'на тәһриф олунмурса) вәрәгин бир тәрәфиндә бөјүк һәрфләрлә ики интервалла 2 нүсхәдә чап едилир.

Телеграмын сонунда хариқ олма нөмрәси гејүлур.

Чаваб телеграмынын мәтни чаваб верилән телеграмын хариқ олма нөмрәсиндән башламалыдыр.

Телеграмлар гејдијјат үчүн ДКК-нин үмуми шө'бәсинә тәһвил верилир.

ДКК-нин структур бөлмәсинин үнванына даһил олмуш телеграмлар үмуми шө'бәдә журналда гејдијјата алыныр, ДКК-нин рәһбәрлији тәрәфиндән баһылдыгдан сонра, ичра үчүн структур бөлмәләринин рәһбәрләринә верилир.

Хидмәти мәсәләләрин оператив һәлли үчүн бир нүсхәдә тәртиб олунан телефонограмлар көндәрилмәсинә јол верилир. Имзаланмыш телефонограмлар үмуми шө'бә тәрәфиндән гејдијјатдан кечирилир вә ДКК-нин нөвбәтчи һиссәси тәрәфиндән өтүрүлүр.

Телефонограмларда, онлар верилдикдән сонра верилмә тарихи вә вахты, гәбул едәнин сојады вә телефону, көндәрәнин сојады гејд едилир.

Верилмиш телефонограмлар хронологичи гайдада айрыча ишә тикилир. Әкәр телефонограмма сәнәдин ичрасы тәсдигләнирсә, онда онун сурәти һәммин сәнәдлә бир ишә гојулур.

Гәбул едилмиш телефонограмлар нөвбәтчи һиссә тәрәфиндән рәһбәрлијә тәгдим олунмаг үчүн үмуми шө'бәјә верилир вә сурәти нөвбәтчи һиссәдә дахил олан телефонограмлар ишиндә сахланылыр.

ДКК рәһбәрлијинин, бөлмәләрин рәһбәрлијинин дәркәнарларынын јеринә јетирилмәсинә даир гејдләри олан телефонограмлар тематик принцип үзрә ишләрин номенклатуруна ујғун олараг ишә тикилир.

Көндәрилән телеграмлар вә телефонограмлар ДКК-нин рәһбәрләри тәрәфиндән имзаланыр.

Телеграмлар вә телефонограмлар Комитәнин Баш Идарә вә идарә рәисләри тәрәфиндән дә имзалана биләр.

7.5. СӘНӘДЛӘРИН ИЧРАСЫНА НӘЗАРӘТ

Ичраја нәзарәт рәһбәрлијин сәнәд вә тапшырыгларында олан мәсәләләрин вахтында вә там һәллинин тө'мин едилмәси, ишчиләрин ичра интизамынын мөһкәмләндирилмәси вә мәс'улијјәтинин артырылмасы мәгсәдилә мүйјән едилир.

ДКК-нин рәһбәрлији, онун идарә вә мүстәгил шө'бәләринин рәисләри директив органларын гәрар вә тапшырыгларынын, ДКК Коллекијасынын гәрарларынын, назирликләрин, идарә вә тәшкилатларын мәктуб-сорғуларынын вахтында вә кејфијјәтли ичрасына көрә; вәтәндашларын почтла дахил олмуш вә шәхси гәбуллар заманы верилмиш тәклифләринин, әризә вә шикајәтләринин ичрасынын, учотунун вәзијјәтинә вә вахтлы-вахтында јеринә-јетирилмәсинә көрә мәс'улијјәт дашыјырлар.

Ишләр Идарәси (үмуми шө'бә) вә мувафиг структур бөлмә рәһбәрләри тәрәфиндән көмрүк органларынын фәалијјәтинә тохунан ашағыдакы сәнәдләрин ичрасына мүтләг нәзарәт едилир:

- Азәрбајҗан Республикасы гануңларынын, Азәрбајҗан Республикасы Президентинин фәрманларынын, сәрәнҗамларынын, Милли Мәҗлисин гәрарларынын, Назирләр Кабинетинин гәрарларынын, сәрәнҗамларынын;

- Јухары органларын мәктуб-сорғуларынын, мәктуб-тапшырыгларынын, назирликләрин, мәркәзи дәвләт идарәләринин сәнәдләринин;

- ДКК-нин әмрләринин, көстәришләринин, коллекија гәрарларынын, ДКК рәһбәрлијинин тапшырыгларынын, ДКК-дан чыхан тәшәббүс сәнәдләринин.

Јухары дәвләт органларынын сәнәд вә тапшырыгларынын, коллекија гәрарларынын, әмрләрин, көстәришләрин, ДКК-нин Сәдри вә ја ону әвәз едән шәхс тәрәфиндән тәсдиг едилмиш тәдбирләр планларынын фактик вә вахтында јеринә јетирилмәсинә мүтәмади нәзарәти структур бөлмәләрин рәһбәрләри һәјата кечириләр.

Бундан әлавә, ашағыдакыларә нәзарәт едилир:

а) ДКК-нин Сәдри вә сәдрин мүавинләринин адына дахил олмуш сәнәдләр үзрә мәктуб-сорғуларә вә диқәр сәнәдләрин ичрасына;

б) вәтәндашларын тәклифләринә, әризә вә шикајәтләринә вахтында бахылмасына, вәтәндашларын шәхси мәсәләләр үзрә гәбулунун учотуна;

в) ДКК-нин структур бөлмәләринә дахил олан бүтүн сәнәд вә тапшырыгларын ичрасына – һәммин бөлмәләрин рәһбәрләри вә каркүзарлыг апаран ишчиләр;

г) ДКК-нин көмрүк органлары вә тәшкилатларына көндәрилән вә чаваблары көзләнилән, һәмчинин назирликләрә вә мәркәзи дәвләт идарәләринә, диқәр идарә, мүәссисә вә тәшкилатларә көндәрилән тәшәббүс вә директив сәнәдләрә бахылмасынын кедишинә – һәммин сәнәдләрин ичрачылары.

Мүтләг нәзарәтдән кечирилмәли олан сәнәдләрдә ичра мүддәтләри көстәрилмәјибсә, онлар мөвчуд ганунверичилијә ујғун оларәг ДКК-нин рәһбәрлији тәрәфиндән мүәјјән едилир.

Ичра мүддәти ДКК-ја дахил олмуш сәнәдин гејдијат анындан һесабланыр.

Мүстәсна һалларда, тапшырығы (дәркәнары) мүәјјән едилмиш мүддәтдә ичра етмәк мүмкүн олмадыгда, бөлмә рәһбәри ДКК-нин Сәдри вә ја она тапшырыг вермиш Сәдриин мүавини гаршысында әввәлчәдән мүддәтин узадылмасы барәдә вәсәтәт галдырыр. Јени ичра мүддәтләри мүәјјән едилмәсинә көстәриш верилир.

Нәзарәт едилән сәнәдләрин ичрасынын нәтичәләри мүтәмади оларәг үмумиләшдирилир вә зәрурәт олдугда ДКК-нин рәһбәрлијинә мә'рузә едилир.

Сәнәд вә тапшырыгларын ичрасынын кедишинә даир мә'луматлар гејдијат китабларында вә хүсуси нәзарәт вәрәгәләриндә өз әксини тапыр.

Дахили сэрэнчамверичи сэнэдлэрдэ олан тапшырыгларын ичрасына нэзарэт һәм дэ нэзарэт вэрэгэлэринин көмөҗи илэ һәҗата кечирилэ билэр (әлавә 6).

Нэзарэт вэрэгэлэри рәһбәрлиҗин шифаһи формада вердиҗи тапшырыглар үчүн дэ ачыла билэр.

Нэзарэт вэрэгэлэри ичра мүддәтлэри үзрә хусуси картотекада вә җа сорағ картотекасынын мүвафиг бөлмәсиндә групплашдырылып.

Сәнәд, онда гоҗулмуш бүтүн мәсәләләр там һәлл едилдикдән вә бу барәдә әлагәдар тәшкилатлар вә җа шәхсләр хәбәрдар едилдикдән сонра ичра олунмуш саҗылыр вә нэзарәтдән чыхарылып.

Сәнәдин нэзарәтдән җалныз ону нэзарәтә гоҗмуш шәхс чыхара билэр.

Сәнәдин ичрасы вә нэзарәтдән чыхарылмасы барәдә мә'луматлар нэзарәт вэрэгэлэринә дахил едилир.

Ичра сәнәдлшәдирилмәҗибсә, ичра барәдә геҗд сәнәд-сорғунун өзүндә едилир.

Баш идарәнин, мүстәгил структур бөлмәнин рәһбәри оператив мүшавирәләрдә мүтәмади олага сәнәдләрин ичрасындакы интизамы арашдырмалы, мүәҗҗән олунмуш мүддәтләрин позулма сәбәбләрини тәһлил етмәли вә җухары органларын директив сәнәдләринин вә тапшырыгларынын, ДКК-нин рәһбәрлиҗинин әмрләринин, көстәриш вә сэрәнчамларынын, коллекиҗа гәрарларынын вахтында вә кеҗфиҗҗәтлә јеринә јетирилмәси үзрә тәдбирләр көрмәлидир.

Структур бөлмәдә каркүзарлыг апаран әмәкдаш ашағыдакылары етмәлидир:

тапшырыгларын (дәркәнарларын) јеринә јетирилмә ке-дишинә мүтәмади нэзарәт етмәли;

әввәлчәдән, ичра мүддәти битәнәдәк ичрачыдакы нэзарәтдә олан сәнәдин јеринә јетирилмә вәзијјәтини аҗдынлашдырмалы вә мүвафиг тәдирләр көрүлмәси үчүн бөлмә рәһбәринә јахынлашан мүддәт барәдә мә'рузә етмәли.

- ДЖК-нин әмрлеринин, көстәришлеринин, коллекија гәрарларынын, ДЖК рәһбәрлижинин тапшырыгларынын, ДЖК-дан чыхан тәшәббүс сәнәдлеринин.

Јухары дөвләт органларынын сәнәд вә тапшырыгларынын, коллекија гәрарларынын, әмрлерин, көстәришлерин, ДЖК-нин Сәдри вә ја ону әвәз едән шәхс тәрәфиндән тәсдиг едилмиш тәдбирләр планларынын фактик вә вахтында јеринә јетирилмәсинә мүтәмади нәзарәти структур бөлмәлерин рәһбәрләри һәјата кечирирләр.

Бундан әләвә, ашағыдакылара нәзарәт едилир:

а) ДЖК-нин Сәдри вә сәдрин муавинлеринин адына дахил олмуш сәнәдләр үзрә мәктуб-сорғулара вә диқәр сәнәдлерин ичрасына;

б) вәтәндашларын тәклифлеринә, әризә вә шикајәтлеринә вахтында бахылмасына, вәтәндашларын шәхси мәсәләләр үзрә гәбулунун учотуна;

в) ДЖК-нин структур бөлмәлеринә дахил олан бүтүн сәнәд вә тапшырыгларын ичрасына – һәммин бөлмәлерин рәһбәрләри вә каркүзарлыг апаран ишчиләр;

г) ДЖК-нин көмрүк органлары вә тәшкилатларына көндәрилән вә чаваблары көзләнилән, һәмчинин назирликләрә вә мәркәзи дөвләт идарәлеринә, диқәр идарә, мүәссисә вә тәшкилатлара көндәрилән тәшәббүс вә директив сәнәдләрә бахылмасынын кедишинә – һәммин сәнәдлерин ичрачылары.

Мүтләг нәзарәтдән кечирилмәли олан сәнәдләрдә ичра мүддәтләри көстәрилмәјибсә, онлар мөвчуд ганунверичилијә ујғун олараг ДЖК-нин рәһбәрлији тәрәфиндән мүәјјән едилир.

Ичра мүддәти ДЖК-ја дахил олмуш сәнәдин гејдијат анындан һесабланыр.

Мүстәсна һалларда, тапшырығы (дәркәнары) мүәјјән едилмиш мүддәтдә ичра етмәк мүмкүн олмадыгда, бөлмә рәһбәри ДЖК-нин Сәдри вә ја она тапшырыг вермиш Сәдрин муавини гаршысында әввәлчәдән мүддәтин узадылмасы барәдә вәсәтәт галдырыр. Јени ичра мүддәтләри мүәјјән едилмәсинә көстәриш верилир.

Нәзарәт едилән сәнәдлерин ичрасынын нәтичәләри мүтәмади олараг үмумиләшдирилир вә зәрурәт олдугда ДЖК-нин рәһбәрлијинә мә'рузә едилир.

Сәнәд вә тапшырыгларып ичрасынын кедишинә даир мә'луматлар гејдијат китабларында вә хусуси нәзарәт вәрәгәләриндә өз әксини тапыр.

Дахили сэрэнчамверичи сәнәдләрдә олан тапшырыглары ичрасына нәзарәт һәм дә нәзарәт вәрәгәләринин көмәји илә һәјата кечирилә биләр (әлавә 6).

Нәзарәт вәрәгәләри рәһбәрлијин шифаһи формада вердији тапшырыглар үчүн дә ачыла биләр.

Нәзарәт вәрәгәләри ичра мүддәтләри үзрә хусуси картотекада вә ја сораг картотекасынын мұвафиг бөлмәсиндә гурулашдырылыр.

Сәнәд, онда гојулмуш бүтүн мәсәләләр там һәлл едилдикдән вә бу барәдә әләгәдар тәшкилатлар вә ја шәхсләр хәбәрдар едилдикдән сонра ичра олунмуш сајылыр вә нәзарәтдән чыхарылыр.

Сәнәдин нәзарәтдән јалныз ону нәзарәтә гојмуш шәхс чыхара биләр.

Сәнәдин ичрасы вә нәзарәтдән чыхарылмасы барәдә мә'луматлар нәзарәт вәрәгәләринә дахил едилир.

Ичра сәнәдлшәдирилмәјибсә, ичра барәдә гејд сәнәд-сорғунун өзүндә едилир.

Баш идарәнин, мүстәгил структур бөлмәнин рәһбәри оператив мұшавирәләрдә мүтәмади олага сәнәдләрин ичрасындакы интизамы арашдырмалы, мүәјјән олунмуш мүддәтләрин позулма сәбәбләрини тәһлил етмәли вә јухары органларын директив сәнәдләринин вә тапшырыгларынын, ДКК-нин рәһбәрлијинин әмрләринин, көстәриш вә сәрәнчамларынын, коллекија гәрарларынын вахтында вә кејфијјәтлә јеринә јетирилмәси үзрә тәдбирләр көрмәлидир.

Структур бөлмәдә каркүзарлыг апаран әмәкдаш ашағыдакылары етмәлидир:

тапшырыгларын (дәркәнарларын) јеринә јетирилмә ке-дишинә мүтәмади нәзарәт етмәли;

әввәлчәдән, ичра мүддәти битәнәдәк ичрачыдакы нәзарәтдә олан сәнәдин јеринә јетирилмә вәзијјәтини ајдынлашдырмалы вә мұвафиг тәдирләр көрүлмәси үчүн бөлмә рәһбәринә јахынлашан мүддәт барәдә мә'рузә етмәли.

7.6. ИШЛƏРИН НОМЕНКЛАТУРА ТƏРКИБИ, ФОРМАЛАШДЫРЫЛМАСЫ ВƏ АРХИВЛƏШДИРИЛМƏСИ

ДКК-нин ишлєринин формалашдырылмасы мєсгєдилə каркүзарлыгыда сənəдлєрин мəзмуну вə нєвлєринə кєрə оператив ахтарылмасыны тəмин едən тєснифаты апарылыр.

ДКК сənəдлєринин тєснифаты һєр ил үмуми шө'бə тэрəфиндөн структур бөлмэлєрин иш номенклатуралары əсасында тəртиб едилən ишлєрин үмуми номенклатурунда өз əксини тапыр.

Ишлєрин номенклатуруна ишлєрин индекслєри, структур бөлмэлєринин (фəалијјət истигамəтлєринин) адлары, ишлєрин мигдары (чилдлєри) сахлама мүддəтлєри вə диқєр гејдлєр дахил едилир.

Номенклатура, һəмчинин, давам етдирмə үчүн диқєр структур бөлмэлєрдən дахил олмуш, каркүзарлыгы баша чатмамыш ишлєр, һəм дə бүтүн учот, гејдијјат китаблары, сораг картотекалары (сənəдлєрə аид вə с.) дахил едилир.

Ишлєрин номенклатуруна чап нəшрлєри, һəкүмəт гəрарларынын топлулары, хəбэрлєри, китабчалар, информасија вэрəгэлєри, бүллетєнлєр, рефератив журналлар, експрес-мəлуматлар вə диқєр бу гəбилдən олан материаллар дахил едилмир.

Номенклатура дахил едилмиш һєр бир иш структур бөлмєнин вə ишин һəмин структур бөлмə дахилиндə сыра нємрəсини билдирən чидди мүəјјən едилмиш индексə малик олматышыр, мəsələn: 11–13, бурада 11 – Ишлєр Идарəсинин шəрти ишарəsi, 13 – ишин Ишлєр Идарəсиндə сыра нємрəсидир.

Номенклатура дахил едилən ишлєрин башлыглары конкрет, гыса вə ајдын олмалы, үмумилəшидирилмиш формада сənəдлєрин əсас мəзмунуну вə тєркибини əкс етдирмєлидир.

Ишин башлыгында гејри-конкрет ифадэлєрин: “мүх-тəлиф материаллар”, “үмуми јазышма”, “планлашдырма” вə с. ишлənмєсинə јол верилмир.

Ишлєрин формалашдырылмасы вə тəртиб олунмасы просесиндə башлыглар дегиглəшидирилə билэр.

Ишин башлыгы ашағыдакы ардычыллыгла јерлəшən элементлєрдən ибарəтдир:

- ишин нєвүнүн (јазышма, журнал вə с.) ады;

- идарəнин вə ја структур бəлмəнин ады (сəнəдин мۈəллифи);

- сəнəдлəрин ۈнванландыгы вə ја алындыгы тəшкيلاتын ады, сəнəди кəндəрəн вə ја адресат;

- ишин сəнəдлəринин гыса мəзмуну;

- ишин сəнəдлəринин аид олдугу тарихлəр (дəврлəр).

Ишин башлыгынын тəркиб хиссəлəри ишин сəнəдлəринин характери илə мۈəјжəн едилир.

Ишлəрин башлыгыларынын номенклатур бəлмəлəрин дахилиндə јерлəшдирилмə гəјдасы ишлəри тəшкил едəн сəнəдлəрин мۈһۈмлۈк дəрəчəsi, онларын гаршылыгыла əлагəsi илə мۈəјжəн едилир.

Белə ки, əввəлчə тəшкилати-сəрəнчамверичи сəнəдлəр: əмрлəр, кəстəришлəр, протоколлар; сонра исə план вə һесабат сəнəдлəри: јазышмалар, учот сəнəдлəри (журналлар, картотекалар вə с.) јерлəшдирилир.

Иш нəвۈ вə сəнəд нəвлəри дахилиндə дə онларын мۈһۈмлۈк дəрəчəсини əсас кəтۈрмəк лазымдыр: əввəлчə јухары тəшкилатларла јазышмалар, сонра – ејни сəвијјəли тəшкилатларла, даһа сонра ашагы тəшкилатларла јазышмалар кəлир.

Ил əрзиндə јени ишлəр ачылырса, онлар Ишлəр Идарəsi илə разылашдырылмагла номенклатура дахил едилир. Бу мəгсəдлə номенклатурун һəр бəлмəсиндə еһтијат нəмрəлəр сахланылыр.

Ишлəрин номенклатуру ашагыдакы гəјдада долдурулан мۈəјжəн олунмуш форма ۈзрə тəртиб едилир: 1-чи графада ишлəрин индекслəри, 2-чидə – ишлəрин башлыгылары, 3-чۈдə ишлəрин мигдары (чилдлəрин сајы), 4-чۈдə – сəнəдлəрин идарə дахили сијаһысына ујғун олараг сахланма мۈддəтлəри, 5-чидə гəјдлəр: ишлəрин архивə верилмəsi, кечичи ишлəр, ишлəрин лəғв едилмə ۈчۈн ајрылмасы, ишлəрин формалашдырылмасына кəрə мəс'ул шəхслəр барədə вə с. гəјдлəр кəстəрилир.

Ил баша чатдыгда ишлəрин номенклатурунун сонунда ачылымыш ишлəрин (чилдлəрин) сајы барədə јекун гəјди едилир. Каркۈзарлыга кəрə мəс'ул олан шəхс бу мə'луматлары январын 15-дəк архивə билдирир.

Азəрбајчан Республикасынын Мəркəзи Дəвлəт Архиви илə разылашдырылмыш ишлəрин ۈмۈми номенклатуру һəр илин сонунда дəгиглəшдирилир, јенидəн чап едилир, ДКК-

нин Сәдри тәрәфиндән тәсдиг едилир вә нөвбәти тәгвим илинин январ ајынын 1-дән гүввәјә миндирилир.

Ичра олунмуш бүтүн сәнәдләр тәсдиг олунмуш номенклатура ујғун ишләрдә формалашдырылыр.

Ишләрин формалашдырылмасы ја сәнәдләрин гејдијјат јери үзрә – үмуми шө'бәдә, јахуд да каркүзарлыг апаран шәхсләр тәрәфиндән структур бөлмәләрдә профилләри үзрә һәјата кечирилир.

Ишләрин ичрачыларда формалашдырылмасы вә сахланмасы гадағандыр.

Сәнәдләри ишә тикмәздән әввәл үмуми шө'бәнин әмәкдашы вә ја каркүзарлыг апаран шәхс имзаларын, тарихин, ичра вә ишә тикилмә вә нәзарәтдән чыхарылма барәдә гејдләрин олмасыны јохлајыр.

Ишә мәзмуна кәрә онун башлыгына ујғун кәлән сәнәдләр гојулур, бу заман сәнәдләрин гаралама вә тәкрар нүсхәләрини, һәмчинин гајтарылмалы олан сәнәдләри ишдә групплашдырмаг гадағандыр.

Ишләрин структур бөлмәләрдә дүзкүн формалашдырылмасына нәзарәти Ишләр Идарәсинин үмуми шө'бәси вә структур бөлмәләрин рәһбәрләри һәјата кечирир.

Ишләри формалашдыраркән ашағыдакы әсас тәләбләрә әмәл едилмәси зәруридир:

- даими вә мүвәггәти сахлама сәнәдләрини ајры-ајры ишләрдә групплашдырмаг;

- ишә һәр сәнәддән бир нүсхә дахил етмәк;

- ишә гојулмуш һәр сәнәди дәвләт стандартларына ујғун тәртиб етмәк;

- ишдә бир тәгвим илинин сәнәдләрини групплашдырмаг (мәһкәмә ишләри, кечичи вә шәхси ишләрдән башга);

- иш 250 вәрәгдән, галынлығы исә 4 см-дән артыг олмамалыдыр;

- ишин ичиндә сәнәдләр хронологии гајдада (дахил олма – кәндәрилмә тарихләринә кәрә) јығылмалыдыр, бу заман јазышма ишиндә сәнәд-чаваб сәнәд-сорғудан сонра кәлмәлидир.

Тәсдиг вә ја тәртиб олунма тарихиндән асылы олмајараг, әлавәләр аид олдуғлары сәнәдләрә бирләшдирилмәлидир.

- сәрәнчәмверичи сәнәдләр (әмрләр, протоколлар, кәстәришләр вә с.) нөвләри вә хронологијалары үзрә (сыра нөмрәләри үзрә) ишләрдә групплашдырылмалыдыр.

Һәр бир иш ачыларкән онун үз габығында ишыға да-
вамлы мурәккәб вә ја тушла ДКК-нин структур бөлмәсинин,
шө'бәсинин ады, ишин индекси, иш бир нечә чилдән иба-
рәтдирсә, чилдин нөмрәси, ишин башлығы, ишин ачылма та-
рихи (или) вә сахлама мүддәти јазылмалыдыр.

Ишин индекси вә онун ачылма или ишләрин үз габыг-
ларынын көтүјүндә дә көстәрилмәлидир.

Ишләри бағланан шкафларда шагули вәзијјәтдә, үзү
дивара тәрәф сахламаг лазымдыр.

Шкафын диварынын дахили тәрәфиндә һәмин шкафда
сахланан ишләрин номенклатуру бәркидилмәлидир.

ДКК-нин структур бөлмәләриндә архивә тәһвил вери-
ләнәдәк ишләрин дүзкүн формалашдырылмасы вә саламат-
лығына көрә мәс'улијјәт структур бөлмә рәһбәрләринин вә
каркүзарлыг апаран шәхсләрин үзәринә гојулур.

Хидмәти сәнәдләри Комитәнин бинасындан чыхармаг
гәти гадағандыр.

Ишләрин ичәрисиндән ајры-ајры сәнәдләр верилмир.
Мүстәсна һалларда сәнәд ишдән көтүрүлә биләр, онун әвәзи-
нә әвәзедичи карт гојулур вә онда һансы сәнәди, кимин вә нә
вахт көтүрдүјү көстәрилер. Картда сәнәди алмыш ишчи гол
чәкир. Ишин гајтарылмасына нәзарәт ишләрин апарылмасы
үчүн мәс'ул олан шәхсә тапшырылыр. Сәнәд гајтарылдыгдан
сонра әвәзедичи карт мәһв едилир.

Сәнәдләрин вә ја онлар үзрә јазылы арајышларын
башга тәшкилатларын нүмајәндәләринә верилмәсинә јалныз
ДКК-нин рәһбәрлији тәрәфиндән һәмин тәшкилатларын ја-
зылы сорғулары әсасында ичазә верилир.

Хидмәти сәнәдләрин итирилмәсиндә, корланмасында
вә ја өзбашына мәһв едилмәсиндә тәгсиркар олан әмәкдашлар
ғанунверичиликлә мүәјјән олунмуш гајдада мәс'улијјәт да-
шыјырлар.

Каркүзарлыг тәрәфиндән баша чатдырылмыш сахлама
мүддәти бир илдән јухары олан ишләр 2 (ики) ил әрзиндә
структур бөлмәләрдә галыр, бундан сонра һәмин ишләр ДКК-
нин номенклатурасы илә мүәјјән едилмиш мүддәтләрдә ДКК-
нин архивинә тәһвил верилир. Бу заман ДКК-нин архиви вә
Мәркәзи Эксперт Комиссијасы (МЕК) һаггында әсаснамәси
әлдә рәһбәр тутулур.

Ишләрин архивә верилмәси үчүн һазырланмасында
башлыча амил сәнәдләрин дәјәрлилијинин экспертизасыдыр.

Сәһәдләрин дәјәрлилијинин експертизасы һәр ил ДКК-нин Мәркәзи Эксперт Комиссијасы тәрәфиндән һәјата кечирилир.

Сәһәдләрин дәјәрлилијинин експертизасы апарыларкән ашағыдакылар һәјата кечирилир:

- әввәлчә ДКК-нин архивинә, сонра исә Мәркәзи Дөвләт Архивинә верилмә үчүн даими вә мүвәггәти (10 илдән чох) сахлама мүддәтли сәһәдләрин сечилмәси;

- структур бөлмәләрдә бундан сонра да сахланылмалы олан мүвәггәти сахланма мүддәтли сәһәдләрин сечилмәси;

- әввәлки илләрин сахланма мүддәти битмиш ишләринин мөһв едилмә үчүн ајрылмасы.

Экспертиза ишләрин вәрәг-вәрәг нәзәрдән кечирилмәси јолу илә апарылыр.

Сәһәдләрин дәјәрлији экспертизасынын нәтичәләринә көрә даими вә мүвәггәти сахланма мүддәтли вә шөхси һеј'әт үзрә ишләрин сијаһылары, еләчә дә мөһведилмә үчүн ајрылан сәһәдләрә даир актлар тәртиб едилир.

ДКК-нин даими сахланма мүддәтли ишләринин сијаһыларынын үмуми иллик бөлмәләри, һәмчинин сәһәдләрин мөһв едилмә үчүн ајрылмасына даир акт МЕК тәрәфиндән бахылдыгдан сонра тәсдиг вә разылашдырма үчүн ДКК рәһбәрлијинә верилир.

Сахланма мүддәти битмиш сәһәдләрин мөһв едилмәсинә јалһыз Дөвләт Архивинин Эксперт-Јохлама Комиссијасы (ЕЈК) тәрәфиндән мүвафиг дөвр үчүн даими сахланма мүддәтли ишләрин үмуми сијаһысы тәсдиг едилдикдән сонра ичазә верилир.

Ишләрин тәртиби, ачылмасы вә формалашдырылмасы ДКК архивинин нәзарәти алтында вә методики көмәји илә апарылыр.

Сахланма мүддәтләриндән асылы олараг ишләр там вә ја гисмән тәртиб олунур.

Тәртиб олунмамыш вә ја мүәјјән едилмиш гајдаларын позулмасы илә тәртиб олунмуш ишләр архивә гәбул едилмир.

Даими, мүвәггәти (10 илдән артыг) сахланма мүддәтли вә шөхси һеј'әт үзрә ишләр там тәртиб олунмалыдырлар. Ишин там тәртиб олунмасы ашағыдакылары нәзәрдә тутур:

- ишин тикилмәси вә ја чилдләнмәси;
- ишдә вәрәгләрин нөмрөләнмәси;
- ишин тәсдиг гејдинин тәртиб олунмасы;

- зәрури һалларда, ишин сәнәдләринин дахи-
ли сijaһысынын тәртиб олунмасы;
- ишин үз габығынын реквизи́тләринә зәрури
дәгигләшдирмәләрин дахил едилмәси.

Мүвәггәти сахланма мүддәтли ишләр (10 илә гәдәр) гисмән тәртиб олунмалыдыр: ишләрин тикилән говлугларда сахланылмасына јол верилир, ишдә олан сәнәдләрин јенидән системләшдирилмәсини апармамалы, ишин вәрәгләрини нөм-рәләмәмәли, тәсдигедичи гејдләр тәртиб етмәмәли.

Ишин бүтүн вәрәгләри ачыг шәкилдә јухары сағ күнчдә үмуми нөмрәләмә гәјдасында әрәб рәгәмләри илә сәнәдләрин мәтнинә тохунмадан, гара графит карандашла нөмрәләнир.

Вәрәгләрин өз нөмрәләри о вахт сахланылыр ки, он-лар вәрәгләрин ишдә јерләшмә сырасына ујғун олсун.

Тәсдигедичи гејд ишдә А4 форматлы ажрыча вәрәгдә – ишин тәсдигедичисиндә, китабларда – сонунчу ағ вәрәгин ар-ха тәрәфиндә картотекаларда карт форматлы ажрыча ағ вәрәг-дә тәртиб олунур.

Дахили сijaһы мүәјјән олунмуш форма үзрә ажрыча вә-рәгдә тәртиб олунур вә тәртибчиси тәрәфиндән имзаланыр. Сәнәдләрин көчүрүлмәси, дахил едилмәси, сурәтләри илә әвәз едилмәси барәдә бүтүн мә’луматлар “Гејд” графасында әксини тапыр.

Ишин үз габығында

- ДКК-нин ады (там вә мүхтәсәр);
- структур бөлмәнин ады;
- структур бөлмәнин шө’бәсинин ады;
- ишин номенклатур үзрә индекси;
- чилдин нөмрәси;
- ишин башлығы;
- ишин (чилдин, һиссәнин) тарихи;
- ишдәки вәрәгләрин сажы;
- сахланма мүддәтләри;
- ишин архив шифри (ДКК-нин архиви тәрә-финдән долдурулур) кәстәрилир.

Ишин үз габығындакы башлыг ишләрин номенклату-рундан көчүрүлүр, лазым кәлдикдә о, ишдә топланмыш сә-нәдләр нәзәрә алынмагла дәгигләшдирилир.

Иш бир нечә чилддән ибарәт олдугда, һәр чилдин үз габығына ишин үмуми башлығы вә һәр чилдин башлығы чыхарылыр.

Индекс və сахланма мүддәти дә ишләрин номенклату-
рундан көчүрүлүр.

Мүәјјән олунмуш форма үзрә даими, узун мүддәтли
сахланан вә шәхси һеј'әт үзрә олан ишләрә тәртиб олунмуш
сијаһылар ишләрлә бирликдә ДЖК-нин архивинә верилир.

Структур бөлмәләрин ишләринин сијаһыларынын вах-
тында вә кејфијјәтли тәркибинә көрә мәс'улијјәти һәмин
бөлмәләрин рәһбәрләри дашыјырлар.

Сијаһылар вә актлар 2 нүсхәдә тәртиб олунур.

Сијаһынын бир нүсхәси структур бөлмәдә сахланылыр.
О бириси – ишләрлә бирликдә ДЖК-нин архивинә верилир.
Архив мүдири ишләрин гәбулу барәдә сијаһынын бүтүн
нүсхәләринә гол чәкир.

Ајры-ајры ишләри чари иш үчүн структур бөлмәдә
сахламаг лазымдырса, онлар сијаһыја дахил едилдикдән сонра
архив һәмин ишләрин мүвәггәти истифадәјә верилмәсини сә-
нәдләшдирир.

ДЖК-нин архивиндә ишләр мүвәггәти ишләмәк үчүн
әмәкдашлара гол чәкдирилмәклә верилир (3 күндән чох ол-
мајан мүддәтә). Сәнәдләри архив ишләриндән көтүрмәк, он-
ларда гејдләр етмәк, алтындан хәтт чәкмәк, вәрәгләри гатла-
маг гәти гадағандыр.

Телефон сорғулары үзрә ДЖК-нин архивиндә сахланан
директив органларын гәрар вә сәрәнчамларынын. ДЖК-нин
әмрләринин, тә'лимат вә көстәришләринин вә диқәр сәнәд-
ләрин мәзмуну барәсиндә арајышлар верилмир.

ДЖК-нин архивиндән алынмыш сәнәдләрин, арајыш-
ларын, сурәтләрин дүзкүн истифадәсинә, һабелә архивдән ве-
рилмиш вә ја көндәрилмиш материалларын саламатлығына
көрә онлары алмыш әмәкдашлар мәс'улијјәт дашыјырлар.

ДЖК-нин архивиндән ишләрин һазырланыб Азәрбајчан
Республикасы Мәркәзи Дөвләт Архивинә верилмәси Дөвләт
Архивинин әсас иш гәјдаларына ујғун олараг тәнзимләнир.

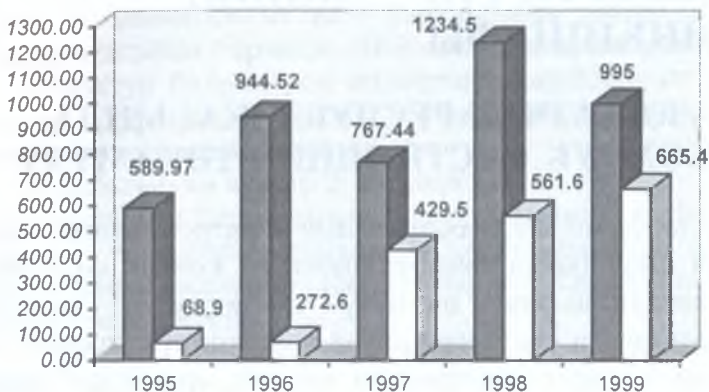
КӨМРҮК СИСТЕМИНИН ИНКИШАФЫ

8.1. АЗӘРБАЙҖАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА КӨМРҮК СИСТЕМИНИН ТӘКАМҮЛҮ

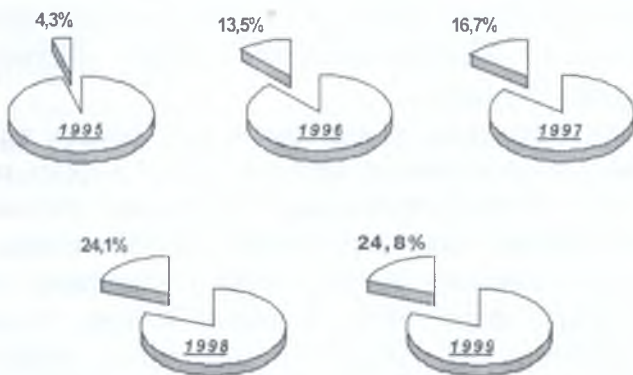
Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк хидмәти хари́чи иҗтисади фәалијјәтин тәнзимләнмәси вә көмрүк сийасәтинин һәјата кечирилмәсинин ән мүнһүм институтудур. Республика ичра һакимијјәти системинә дахил олан көмрүк хидмәти Президент вә һөкүмәт тәрәфиндән көмрүк органлары гаршысында җојулан мәсәләләри һәлл етмәјә җабил олан һүгуи база вә көмрүк инфраструктуруна маликдир. Көмрүк хидмәтинин дәвләт бүдҗәсинин кәлир һиссәсинин формалашдырылмасында ролу илдән-илә артыр вә дәвләтин иҗтисади тәһлүкәсизлијинин, еләчә дә, хари́чи тичарәт әлагәләринин инкишаф етдирилмәсинин тә’мин едилмәсиндә мүнһүм фактора чеврилир.

Дәвләт бүдҗәсинин кәлир һиссәсиндә көмрүк верки вә рүсумларынын хүсуси чәкиси 1995-чи илдә 4,3 фаиз тәшкил етмишдирсә, бу рәгәм 1996-чи илдә 13,5 фаизә, 1997-чи илдә 16,7 фаизә, 1998-чи илдә 24,1 фаизә вә 1999-чу илдә 24,8 фаизә җалдырылмышдыр. 1993-чү илдә 13 милјард, 1994-чү илдә 17 милјард манат рүсум топлајан Көмрүк Комитәси көмрүк нәзарәтини вә җаҗагмалчылыға гаршы мүбаризәни күчләндирмәк, норматив һүгуи базаны тәкмилләшдирмәк, малијјә интизамыны мөһкәмләндирмәк сәјәсиндә 1995-чи илдә бу рәгәми 68,9 милјарда, 1996-чы илдә 272,6, 1997-чи илдә 429,5, 1998-чи илә 561,6 милјард маната чатдырмыш, 1999-чу илдә исә 665,4 милјард манат топлајараг дәвләт бүдҗәсинә кечирмишдир.

**1995–99-чу илләр әрзиндә
көмрүк жыгымларынын артым динамикасы**

**Азәрбајҗан Республикасы дәвләт бұдҗәсинә
кәлир һиссәсинин нчрасы**

1993-чү илдә 3,5 милјон манатлыг әсас вәсаити олан Дәвләт Көмрүк Комитәси һазырда 35,3 милјард манат дәјәриндә мүасир аваданлыг вә техники вәситәләрдән ибарәт мадди-техники базаја маликдир.

1995-1998-чи илләр әрзиндә Дәвләт Көмрүк Комитәсинин вә Бақы Баш Көмрүк Идарәсинин инзибати биналары әсаслы тәмир едилмиш, јардымчы биналар тикилмишдир. Бир сыра көмрүк постлары тәмир едилмиш, көмрүк-кечид

мәнтәгәләри исә јенидән гурулмушдур. Көмрүкханалар вә көмрүк постлары аваданлыг вә јени тәшкилати техника илә тәһһиз едилмишләр.

**1995-99-чу илләр әрзиндә Азәрбајҗаи Республикасы
Дөвләт Көмрүк Комитәси үзрә апарылмыш тикинти,
тә'мир вә абадлыг ишләринин
м ә з м у н у**

Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин Мәркәзи апараты	1. Инзибати бинанын әсаслы тә'мири 2. Тәсәррүфат бинасынын тикинтиси
Бакы Баш Көмрүк Идарәси	1. Инзибати бинанын әсаслы тә'мири 2. "Гарадаг" көмрүк постунун тикинтиси 3. "Бәрә" постунда әсаслы тикинти ишләри 4. Архив вә јардымчы отагларын тикинтиси 5. Инзибати бинаја әлавә корпусун тикинтиси 6. Инзибати бинаја кабел хәттинин чәкилмәси 7. "Күздәк" постунун инзибати бинасынын тикинтиси
Бинә Баш Көмрүк Идарәси	1. Идарәнин јүк шө'бәсиндә хусуси нәзарәт-јохлама постунун тикинтиси
Астара көмрүкханасы	1. Кечид-бурахылыш мәнтәгәсиндә әсаслы тә'мир иш- ләри
Сумгајыт көмрүкханасы	1. Һ.З.Тағыјев постунун әсаслы тикинтиси
Биләсувар көмрүкханасы	1. Сәрһәд кечид мәнтәгәсинин тикинтиси 2. Мәнтәгәнин әразисинин асфалтланмасы 3. Кечид мәнтәгәсинин електрикләшдирилмәси
Балакән көмрүкханасы	1. "Мазымчај" постунда әсаслы тә'мир 2. "Мазымчај" постунда 1 әдәд талварын гурашды- рылмасы 3. "Муғанлы" постунда инзибати бинанын әсаслы тикинтиси 4. "Муғанлы" постунда абадлыг ишләри 5. Инзибати бинада тә'мир ишләри

Хачмаз көмрүкханасы	1. “Самур” постунда бахыш чухурлары илө 4 әдәд талварын гурашдырылмасы 2. “Самур” постунда 2 павилјонун тикинтиси 3. “Самур” кечид-бурахылыш мәнтәгәсиндә аракәсмә һасарын, ишыг системинин вә дарвазаларын гурашдырылмасы 4. “Самур” кечид-бурахылыш мәнтәгәсиндә һасар вә пијадаларын кечид-јохлама павилјонунун тикинтиси 5. “Самур” кечид-бурахылыш мәнтәгәсиндә аракәсмәләрин гурашдырылмасы вә фермаларын синкләнмиш дәмилрә өртүлмәси 6. “Самур” кечид-бурахылыш мәнтәгәсиндә асфалтландырылма ишләри 7. “Ханоба” кечид-бурахылыш мәнтәгәсиндә талвар вә бахыш чухурунун тикинтиси
Худафәрин көмрүкханасы	1. Идарә бинасынын алынмасы 2. Идарә бинасынын әсаслы тә’мири 3. Тәсәррүфат бинасынын тикинтиси вә абадлыг ишләри
Чулфа көмрүкханасы	1. Кечид-бурахылыш мәнтәгәсиндә объектләрин тикинтиси 2. Кечид-бурахылыш мәнтәгәсиндә тә’мир вә абадлыг ишләри
Мәркәзи лабораторија	1. Лабораторија бинасынын әсаслы тикинтиси 2. Комитәнин Салјан јолунда јерләшән анбарынын кабелләшдирилмәси
Товуз көмрүкханасы	1. “Сыныг көрпү” кечид мәнтәгәсиндә павилјонун тикинтиси 2. “Сыныг көрпү” кечид мәнтәгәсиндә монитор үчүн павилјон тикинтиси 3. “Појлу” нәзарәт постунун әсаслы тикинтиси

Бунунла белә, һәм көмрүк сijasәти, һәм дә онун һәјата кечирилмәси методлары, еләчә дә көмрүк хидмәтинин мадди-техники, кадр, елми-методик, һүгуги информасија тә’минаты саһәләриндә тәкмилләшдирилмәјә еһтијач дујулур. Харичи игтисади фәалијјәтин тәнзимләnmә механизми маһијјәтчә формалашма мәрһәләсиндәдир.

Көмрүк органларынын информасија тә’минатынын көклү јахшылашдырылмасы тә’мин едилмәдән, јени информасија технолокијалары әсасында информасија шәбәкәләри ја-

ратмадан, бүтүн дөвләт органларынын малларын сәрһәддән кечирилмәсинә нәзарәт үзрә фәалијјәтини әлагәләндирмәдән харичи игтисади фәалијјәтин көмрүк метод вә васитәләри илә тәнзимләнмәсинин сәмәрәлилијинин јүксәдилмәси мүмкүн дејилдир.

Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә вә маллара көмрүк нәзарәтинин оперативлијинә јөнәлмиш тәләбләр көмрүк органларынын мүасир көмрүк нәзарәти васитәләри илә тәһизатыны зәрури едир. Әмтәәләрин оператив идентификасијасы, тәркибинин кимјәви тәјини вә с. үчүн јени васитәләр јарадылмалыдыр.

Көмрүк системинин фәалијјәтинин сәмәрәлилији көмрүк органларынын идарә едилмә сәвијјәсиндән, онун кадр тәркибиндән чох асылыдыр.

Өлкә рәһбәрлији көмрүк сијасәти проблемләринә вә көмрүк органларынын фәалијјәтинә даим диггәт јетирир.

8.2. КӨМРҮК СИСТЕМИНИН ИНКИША- ФЫНДА КАДР ПОТЕНСИАЛЫ

Базар мүнәсибәтләри принципләринә әсасланан игтисадијјатын идарә едилмәси системинин јенидән јарадылмасы илә мүасир мәрһәләдә кадр потенциалыны идарә едәчәк јени системин формалашдырылмасы зәрурәти кетдикчә даһа чох һисс едилмәкдәдир. Бу систем көмрүк системинин еффеktiv фәалијјәт көстәрмәси үчүн бир сыра мәсәләләрин һәллини тәмин етмәлидир.

Инсанын интеллектуал вә истәһсал габилитетләринин комплекс характеристикасы олан “кадр потенциалы” анлајышы бу габилитетләрә тәкчә онларын мөвчудлуғу мөвгејиндән дејил, һәмчинин онларын формалашмасы вә инкишаф перспективләри мөвгејиндән бахмаг имканы верир. Бурадан да бахылан анлајышын шәхсијјәт аспектләрини әкс етдирән чохпланлы олмасы диггәти чәлб едир.

Мүасир тәсәррүфат мүнәсибәтләри шәраитиндә тәкчә мадди факторлар дејил, һәм дә шәхси факторлар мүһүм рол ојнајыр. Бу мәзијјәт, харичи игтисади, верки вә һүгүмүһафизә фәалијјәтләриндә өзүнү хусусилә бирузә верир. Она көрә дә кадрларын пешәкарлығынын фәсиләсиз олараг тәкмилләшдирилмәсинә, онларын сечилиб јерләшдирилмәсинә,

көмрүк системинин инкишафынын чари вә перспектив мәсәләләринин һәлл едилмәсини тә'мин едә биләчәк мүтәхәссисләрин билик даирәсини кенишләндирмәјә тәләб артыр. Көмрүк органларынын кадр һеј'әти заман факторунун мүһүм рол ојнадығы мүрәккәб кеосијаси вә игтисади шәраитдә комплексләшдирилиб. Әмәкдашларын чох һиссәси хүсуси тәһсилә, көмрүк органларында иш тәчрүбәсинә малик олмадан фәалијјәт просесиндә пешәкар вәрдишләрә јијәләнмишдир.

Көмрүк әмәкдашлары билаваситә харичи-игтисади фәалијјәт иштиракчылары илә чалышараг онлардан бејнәлхалг тәчрүбәни әхз едир вә бу тәчрүбәни өз фәалијјәт саһәләринә тәтбиғ етмәјә чалышырлар. Бу заман јерли ән'әнәләрин, мәдәнијјәтин, өлкәнин игтисади инкишафынын өзүнәмәхсус хүсусијјәтләринин кифајәт гәдәр нәзәрә алынмасы там мүвәффеғијјәт газанылмасына әсас сәбәбләрдән бири ола биләр. Буна көрә дә кадрларын пешәкарлыг вә ихтисас сәвијјәси һәм дәвләт тәрәфиндән, һәм дә бејнәлхалг тәшкилатлар тәрәфиндән Азәрбајчан Республикасы көмрүк органлары гаршысында ирәли сүрүлән тәләбләрә ујғун олмалыдыр.

Өлкәдә чәмијјәтин демократикләшдирилмәси, тәсәррүфат механизминин јенидән гурулмасы илә бағлы олан көклү дәјишикликләр бир сыра саһәләрдә, о чүмләдән көмрүк саһәсиндә јени биликләрин вә мүтәхәссисләрин мејдана чыхмасыны тәләб едирди. Гејд едилмәлидир ки, Азәрбајчан Республикасында сон заманлара гәдәр көмрүк системи үчүн кадрлар һазырланмырды. Һазырда Дәвләт Көмрүк Комитәсинин тәдрис мәркәзиндә көмрүк әмәкдашларынын тәкмилләшдирмә курслары фәалијјәт көстәрир. ТАСИС вә ТРАСЕКА програмлары чәрчивәсиндә Авропа Бирлији өлкәләринин көмрүк мүтәхәссисләринин иштирак вә рәһбәрлији илә семинарлар кечирилир. Русија Дәвләт Көмрүк Комитәсинин квоталары чәрчивәсиндә һәр ил ики көмрүк әмәкдашы Русија Көмрүк Академијасына охумаға кәндәрилир. Һазырда 4 нәфәр көмрүк әмәкдашы Русија Көмрүк Академијасыны көмрүк иши менечери ихтисасы үзрә битирмишдир. Мә'зунлардан бири "Көмрүк хидмәти Азәрбајчан Республикасында харичи игтисади фәалијјәтин дәвләт тәнзимләнмәси системиндә" мөвзусунда диссертасија мүдафиә едәрәк елмләр намизаци алимлик дәрәчәси алмышдыр.

Көмрүк органларынын идарә едилмәси системинин тәкмилләшдирилмәси онун кадр тәркибинин дәрин вә һәртә-

рәфли тәһлили апарылмадан, кадр сijasәти консепсиясы һазырламадан һәјата кечирилә билмәз.

Һесаб олунур ки, көмрүк тәшкилатынын кадр тәркибинин гијмәтләндирилмәси бу потенциалдан истифадә едилмәси үчүн онун кәмијјәти, кәјфијјәти, бу мәгсәд үчүн јарарлылығына әсасланмагла көмрүк органларынын идарә едилмәсинин еффеktiv вариантынын сечилмәсини тә'мин етмәјин әсасыдыр.

Тәһсил вә пешәкарлыг сәвијјәләри, һәмчинин, кадрларын јаш вә иш стажынын структуру тәһлил едилмәли, идарә-едици вә хәтти шәхси һәј'әтин мүтәнасиблији мүәјјән олунмалыдыр, белә ки, системин функционал фәаллығы бу шәртләрлә бағлыдыр.

Көмрүк органы әмәкдашларынын ихтисас сәвијјәсини көстәрән әсас көстәричиләрдән бири али вә орта ихтисас тәһсилли әмәкдашларын сајынын үмуми саја фаиз нисбәтидир (чәдвәл 1).

Чәдвәл 1

Бакы Баш Көмрүк Идарәси үзрә көмрүк әмәкдашларынын сај тәркиби

Көстәричиләр	1997- чи ил	1998- чи ил	1999- чу ил	2000- чи ил
Көмрүк әмәкдашлары ч ә м и:	351	351	369	372
О н л а р д а н:				
а) Али тәһсилли үмуми саја нисбәтән %-лә	95	94	94	94
О чүмләдән:				
- һүгуги тәһсил	23	29	31	31
- иғтисади тәһсил	36	39	54	54
- диқәр тәһсиллиләр	262	247	242	242
б) Хүсуи ихтисас тәһсилли үмуми саја нисбәтән %-лә	9 2,5	9 2,5	8 2,1	8 2,1
в) Натамам али тәһсил	7	11	11	12
г) 2-чи ихтисас	14	16	23	24

Кадр ихтисаслашмасы көстәричиләриндән бири дә али тәһсилли мütәхәссисләрин сајынын дәјишмәси һесаһ олунур.

Көмрүк системинин инкишафынын динамизми вә гаршысында дуран вәзифәләр кадр потенциалына жүксәк тәләбләр гојур. Тәчрүбә көстәрир ки, ән жүксәк јарадычылыг фәаллығы 5 илә гәдәр иш стажына малик 30 јашына гәдәр шәхсләрдә мүшаһидә едилир. Бу сәбәбдән көмрүк системиндә кадрларын јаш структурунун анализи мүһүм әһәмијјәт кәсб едир (чәдвәл 2).

Чәдвәл 2

**Бакы Баш Көмрүк Идарәсинин
2000-чи илдәки кадр структуру**

Көстәричиләр	Јекун	Идарә рәиси вә мұа- винлә- ри	Шө'бә рәиси вә мұа- винлә- ри	Пост рәиси вә мұа- винлә- ри	Баш инс- пектор	Бојук инс- пектор	Инс- пек- тор
Көмрүк органы әмәкдашлары ч ә м и:	372	5	22	18	40	108	173
. али тәһсилли	345	5	19	18	37	101	164
. натамам вә орта	27	-	3	-	3	7	9

Көмрүк орг-да иш с т а ж ы :							
. 2 илә гәдәр	56	-	-	-	6	11	37
. 2 илдән 5 илә гә- дәр	142	4	10	9	20	34	63
. 5 илдән јухары	174	1	12	9	14	63	73
Ј а ш ы:							
. 30-а гәдәр	73	-	2	3	-	-	-
. 30-50	286	5	16	15	-	-	-
. 50-дән јухары	13	-	4	-	-	-	-

Көмрүк ишинин хусусијјәтләри тәләб едир ки, көмрүк органынын әмәкдашлары һүгүгшүнаслыг, игтисадијјат саһәсиндә дәрин биликләрә малик жүксәк ихтисаслы мүтәхәссисләр олсунлар, кениш мәсәләләр даирәсиндә мүстәгил гәрарлар гәбул етмәјә габил олсунлар. Буна көрә дә али ихтисас тәһсили көмрүк хидмәти рәһбәрләринин сәмәрәли фәалијјәтинин вачиб шәртидир. Хусуси биликләрин интеграсијјасы бурада мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.

Көмрүк органларынын идарә едилмәсинин тәкмилләшдирилмәси просесиндә кадрлар үзрә көмрүк хидмәти үчүн јарарлы олан мә'лумат банкынын јарадылмасы мәгсәдәүјгүн вәзифәдир. Оун әсасында бош вәзифәләрин тутулмасы үчүн шәхси һеј'әтин еһтијаты јарадыла биләр.

Јени игтисади мүнәсибәтләр шәраитиндә өлкә игтисадијјатынын мүвәффәгијјәтли инкишафы елми әсасландырылмыш кадр сијасәтинин апарылмасыны тәләб едир. Бу сијасәтин маһијјәти өлкәнин, саһәнин, мүәссисәнин, тәшкилатын идарә едилмәсиндә дүзкүн гәрарлар гәбул етмәјә габил олан рәһбәр кадрларын вә жүксәк ихтисаслы мүтәхәссисләрин һазырланмасы үзрә дәвләтин стратежи хәттинин һазырланмасыдыр. Кадр сијасәти консепсијјасы һәм дәвләт, һәм дә саһә (гурум) сәвијјәсиндә һазырланмалыдыр. Бу заман идарәетмәнин һәр сәвијјәси үчүн һәм үмуми принципләр, һәм дә специфик хусусијјәтләр сәчијјәвидир. Белә ки, Дәвләт Көмрүк Комитәси һәм игтисади фискал, һәм дә һүгүг-мүһафизә функцијјаларыны јеринә јетирир.

Зәннинмизчә, көмрүк хидмәтинин кадр сијасәти консепсијјасы тәләбин формалашдырылмасынын үмуми методоложи вә тәшкилати әсасларындан чыхыш едиләрәк јарадылмалыдыр. Гејд едилмәлидир ки, кадрлара әлавә тәләбатын мүәјјән олунмасы мәсәләси һәллини тапдыгдан сонра, бу тәләбатын өдәнилмәси үчүн кадрларын сечилмәси мәсәләси ортаја чыхыр. Көмрүјүн кадр сијасәтинин һазырланмасында нәзәрә алынмалыдыр ки, көмрүк органынын вәзифәли шәхсләри өз ишкүзар вә мә'нәви кејфијјәтләринә, тәһсил вә сағламлыг сәвијјәсинә көрә көмрүк органлары үзәринә гојулан вәзифә вә функцијјалары јеринә јетирмәјә гадир олан Азәрбајчан Республикасынын вәтәндашлары сырасындан сечилирләр.

Кадрларын сечилмәсинә тәләбләри кејфијјәтләр үзрә системләшдирмәк олар. Белә ки, мүтәхәссисин ишкүзар кејфијјәтләринә:

- пешәкар сәләһијјәтлилик;
 - дәвләт гурумунун вә көмрүк системинин фәалијјәтинин хусусијјәтләрини билмәк;
 - бир вә ја бир нечә харичи дил билмәк;
 - информатиканын әсасларыны билмәк;
 - ишләри системлә апармаг бачарығыны аид етмәк олар.
- Мә'нәви кејфијјәтләрә:
- хидмәтдә сијаси нејтраллыг вә тәрәфкеш олмамаг;
 - көмрүк әмәкдашларынын етик нормаларына әмәл едилмәси;

- вәтәндаш јеткинлији вә мәс'улијјәт;
- коррупсијага гаршы мүбаризлик.

Көмрүкчүнүн пешәкарлыг ме'јарларындан бири онун *савадлылығыдыр*. Савадлыг сәвијјәси, ихтисас вә иш тәчрүбәси (стажы) сәвијјәси дипломлу мүтәхәссисләр тәрәфиндән тутулмасы истәнән вәзифәләрин номенклатурасы илә мүәјјән олунмалыдыр.

Бу номенклатура мәркәзләшдирилмиш шәкилдә ДЖК тәрәфиндән һазырланмалыдыр.

Дикәр вачиб ме'јар *сағламлығыдыр*. Көмрүкчүнүн сағламлыг вәзијјәтинин, фәрди кејфијјәтләрин вә пешә јарарлылығынын мүәјјән едилмәси тибби мүәјинә вә психофизик диагностика системи илә һәјата кечирилик.

Азәрбајҗан Республикасы көмрүк органларынын әмәкдашлары милли тәһлүкәсизлик назирлијинин тибб мүәссисәләриндә гејдијјатда олуб мүәличә просесини һәмин мүәссисәләрдә апарырлар.

Бу тәләбләр һәм дә она көрә вачибдир ки, онлара әмәл едилмәмәси көмрүк системиндә вәзифә тутулмасыны гејри мүмкүн едир.

Профессионал сәләһијјәтләрин тәләбләринә ујғун олмаг савад вә тәчрүбә илә тә'мин едилән хусуси квалификасијага малик олмагла көмрүк органы әмәкдашынын вәзифәсини тутмаг имканы демәкдир. Дәвләт гуручулуғунун әсаслары вә көмрүк системинин фәалијјәт принципләри барәдә биликләрлә бәрабәр үмуми савад вә тәчрүбә дә көмрүк әмәкдашы олмаг уғрунда мүсабигәдә тутарлы аргументдир. Көмрүк хидмәтинин хариҗи игтисади мүнәсибәтләрдә билаваситә вә фәал иштиракы көмрүк әмәкдашлары үчүн хариҗи дилләри билмәләри хусусилә әһәмијјәтлидир. Хариҗи игтисади фәалијјәт иштиракчылары даирәсинин кенишләнмәси, көмрүкчүләрин бејнәлхалг тәшкилатларла әлағәләри, данышыгларда вә ишкү-

зар көрүшлөрдө иштиракы онлары ја харичи дил билмәјә, ја худ тәрчүмәчинин хидмәтиндән истифадә етмәјә мәчбур едир. Лакин көмрүк ишинин хүсусијјәтләри еләдир ки, тәрчүмәчидән истифадә олунмасы һәмишә арзуедилән һал ола билмәз. Она көрә дә харичи дил билмәси көмрүкчү пешәси үчүн вачиб тәләбләрдәндир.

Көмрүк хидмәти кадрлар сечилмәси үзрә програмларын да мә'луматларын электрон үсулла ишләнмәсинә, билки-сајардан (компүтердән) истифадә мәсәләләринә үстүнлүк вермәлидир. Бу онунла бағлыдыр ки, мүасир шәраитдә информатизасија саһәсиндә ән јени прогрессив технолокијаларын тәтбиг едилмәси ваһид информасија мөканынын јарадылмасына имкан верир. Бу да өз нәвбәсиндә еффеktiv идарәетмә системинин јарадылмасына, јүкләрин даһа там шәкилдә гијмәтләндирилмәси үчүн нәзарәт системинин тәтбиг едилмәсинә, көмрүк нәзарәтинин кејфијјәтинин вә оперативлијинин артырылмасына тәкан вермәлидир.

Ишләрин системли апарылмасы көмрүк әмәкдашы гаршысында тәләб кими она көрә гојулур ки, ејни заманда һәм өз идејаларынын вә һәрәкәтләринин кенератору, һәм дә диқәр нормаларын ичрачысы кими һисс етмәдән көмрүк хидмәти илә мәшғул олмағ олмаз.¹

Көмрүк әмәкдашы, хүсусилә дә идарәетмә апаратында ишләјән әмәкдаш, нәинки пешәкар олмалы, һәм дә, аналитик тәфәккүрә малик олмалы, елми үмумиләшдирмәләр етмәли вә нәтичә чыхармағы бачармалыдыр. Көмрүк системи әмәкдашы өз һәрәкәтләринин билаваситә һансы нәтичәләрә кәтириб чыхарачағыны көрмәли, өзүнү команданын (коллективин) бир һиссәси, фәал бир үзвү кими һисс етмәли, башгаларынын марағларына һөрмәтлә јанашмалы, өз тәшкилатынын тәләбләрини өдәмәлидир. Бу тәләбләр психоложи-профессионал характерли тестләрлә јохланыла биләр.

Хидмәтдә сијаси нејтраллығ дедикдә Азәрбајҗан Республикасы Көмрүк Мәчәлләсинин 415-чи маддәсинә ујғун оларағ бирбаша вәзифә өһдәликләринин јеринә јетирилмәси нәзәрдә тутулур.

¹ В.М.Крашениников, А.В.Авдонин «Кадровый потенциал основа динамичного развития таможенной системы» Проблемы теории и практики таможенного дела ч.1. РТА Москва 1997 г.

М а д д е 415. *Азәрбајҹан Республїкасы кәмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин өз хидмәти вәзифәләрини ләзими сәвијјәдә јеринә јетирмәләри үчүн тә'минат*

Азәрбајҹан Республїкасы кәмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри үзәрләринә дүшән вәзифәләри јеринә јетирәркән Азәрбајҹан Республїкасынын ґанунверичилијини вә Азәрбајҹан Республїкасынын бејнәлхалґ мугавиләләрини рәһбәр тутур вә бирбаша рәисләринә табедирләр.

Азәрбајҹан Республїкасы кәмрүк органы вә ја онун вәзифәли шәхси тәрәфиндән ғәрар ғәбул едилмәсинә, јахуд һәмин вәзифәли шәхсин фәалијјәт кәстәрмәсинә ґанунсуз тә'сир етмәјә вә ја һәр һансы бир формада мүдахиләјә јол верилмир вә бу чүр һәрәкәтләр бу Мәчәлләјә ујґун мәс'улијјәтә сәбәб олур.

Азәрбајҹан Республїкасы кәмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин саһибкарлыґ фәалијјәти илә (о чүмләдән вәситәчиләрин кәмәји илә) мәшґул олмаґ, кәмрүк мәсәләләри үзрә үчүнчү шәхсләрин мүвәккили олмаґ, әвәзчилик шәрти илә истәнилән һаґґы өдәнилән иши кәрмәк (елм-тәдрис вә јарадычылыґ фәалијјәтиндән башґа), мугавилә илә мүлки-һүґуґи характерли кәмрүк иши илә әлағәдар ишләри јеринә јетирмәк, өз хидмәти вәзијјәтиндән истифадә етмәклә шәхсләрә Азәрбајҹан Республїкасы ґанунверичилији илә нәзәрдә тутулмајан һәр һансы бир јардымы кәстәрмәк вә бунун мугабилиндә һаґґ, имтијазлар вә хидмәтләр әлдә етмәк, тәсәррүфат субъектләринин идарә едилмәсиндә билавәситә вә ја нүмәјәндә вәситәсилә иштирак етмәк ихтијары јохдур.

Азәрбајҹан Республїкасы кәмрүк органынын вәзифәли шәхсинин тәһґир едилмәси, она һәдә-горху кәлинмәси, мугавимәт кәстәрилмәси, һәјатына, сағламлығына вә әмлақына, зоракылыґ вә ја ғәсд едилмәси бу Мәчәлләјә вә Азәрбајҹан Республїкасынын диқәр ґанунверичилик актларына ујґун мәс'улијјәтә сәбәб олур.

Сијаси нејтраллыґ шәхсијјәтин сијаси мејл вә фикринин олмасы һүгугунун позулмасы демәк дејилдир. Бу һүгугларын реаллашдырылмасы јалныз хидмәтдән әл чәкмәклә мүмкүндүр. Башґа сөзлә дөвләт марағларынын мүдафиәси кәмрүк хидмәти әмәкдашларынын фәалијјәтиндә әсас истиґамәт олмалыдыр.

Кәмрүкчү ғаршысында ґојулан әсас төләбләрдән бири дә онлар тәрәфиндән етик нормалара риәјәт едилмәсидир.

Кәмрүк әмәкдашы тәмиз, әхлаґлы олмалы, тәфриґә вә кизли махинасијалардан узағ олмалы, вичданы вә вәтәндаш борчуну, мәс'улијјәтини унутмамалы, јолдашларына кәмәк етмәлидир.

Кәмрүк хидмәти, тәкчә, өлкәнин игтисади тәһлүкәсизлијини тә'мин етмир, о һәм дә, һүгуг-мүһафизә функцијасыны јеринә јетирир вә буна кәрә дә әмәкдашларын физики сағ-

ламлығына диггәт едилмәлидир. Көмрүк ишинин хүсусијјәләри тез-тез стресслә, нормалашдырылмамыш иш күнләр, просесләр, ити реаксия илә бағлыдыр.

Көмрүк әмәкдашынын физики сағламлығынын горумасы тәкчә онун өзүнүн дејил, һәмчинин көмрүк органы рәбәрлијинин ғајғысыны тәләб едир. Она көрә дә хәстәликләрин профилактикасы, диспансеризасия вә хүсуси мәшғәләләрин тәшкили олдугча әһәмијјәтлидир. Азәрбајҗан Республикасы көмрүк органларынын әмәкдашлары үчүн һәфтәдә иләдәфә физики мәшгулијјәт режими мүйјән едилмишдир. Әмәкдашлар һәмчинин идман ојунларына чәлб едилирләр.

Кадр сijasәтинин әсас принципләриндән бири көмрүк органлары үчүн кадр һазырлығы системинин јарадылмасыдыр. Бу сijasәт персоналын ејни заманда формалашмасы вә инкшафыны нәзәрә алмалыдыр, о чүмләдән:

а) мұвафиг профили тәһсил мүйссисәләри тәрәфидән һазырланмыш али вә орта ихтисас тәһсилли мұтәхәссисләрин гәбулу;

б) әмәкдашларын иш јерини дәјишмәклә вә јени ихтисас јијәләнмәклә гәбулу;

в) комитәдаһили кадр һазырлығы системинин јарадылмасы;

г) шәхси һеј'әтин ихтисасынын тәкмилләшдирилмәсинин чохпилләли системинин јарадылмасы.

Фасиләсиз тәкмилләшдирмә системи мұхтәлиф тә'лим системләринин ујғунлашдырылмасы вә сәмәрәли истифадәсини нәзәрдә тутур. Бураја тәкмилләшдирмә курслары, семинарлар, бејнәлхалг тәчрүбә мұбадиләси үзрә конфранслар, аспирантура, докторантура, елми тәдгигатларда иштирак етмәк вә с. даһил едилир. Бу заман әмәкдашын һазырлыг сәвијјәсиндән вә елми потенциалындан асылы олараг тәкмилләшдирмә формасы мұрәккәбләшдирилир.

8.3. МҮАСИР МӘРҤӘЛӘДӘ КӨМРҮК ИШИНИН ИДАРӘ ЕДИЛМӘСИНИН ТӘКМИЛЛӘШДИРИЛМӘСИ МӘСӘЛӘЛӘРИ

Азәрбајҗан Республикасында јени игтисади мұнасибәләрин тәкамүлү, онун бејнәлхалг әмәк бөлкүсүнә вә дүнја сәррүфат әлагәләри системинә гошулмасы, Бејнәлхалг Ти

рәт Тәшкилатына үзв олмаға һазырлыг харичи игтисади фәәлијјәтин либераллашдырылмасы шәраитиндә көмрүк системинин инкишафы вә даһа да тәкмилләшдирилмәсини тәләб едир. Инкишаф етмиш өлкәләрин тәчрүбәси милли көмрүк хидмәтләринин инкишаф вә тәкмилләшдирилмәсини программәгсәдли јанашма әсасында апарылмасынын мөгсәдәүјғунлуғуну нүмајиш етдирир. Азәрбајҗан Республикасында көмрүк системинин инкишафы вә тәкмилләшдирилмәси програмынын јарадылмасына еһтијач вар. Республиканын милли хүсусијјәтләри, МДБ өлкәләри илә идхал-ихрач әмәлијјатларынын спецификасы, диҗәр өлкәләрлә харичи-игтисади әлагәләрин кенишләнмәси көмрүк системинин мүвәффәгијјәтә зәманәт верә биләчәк принципи вә методлар әсасында тәкмилләшдирилмәсини тәләб едир. Көмрүк фәәлијјәтинин сәмәрәлилијинин артырылмасы механизминин лазыми сәвијјәдә ишләмәсини тә’мин етмәк үчүн бүтүн чатышмазлыглар арадан галдырылмалыдыр. Бу чатышмазлыглар тактики вә стратеги тәдбирләрлә арадан галдырыла биләр.

Тактики тәдбирләрә ашағыдакылар аид едилир:

- көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә сәрф едилән мүддәтин гысалдылмасы;

- көмрүк просеdurаларынын садәләшдирилмәси (о чүмләдән јүкләрин јохланма мүддәтләринин гысалдылмасы вә јохланманын сечмә үсулу илә апарылмасы, дашынма, анбарлашдырма, сахланч, рәсмиләшдирмә просесләриндә лүзүмсүз сәнәдләшмәлирин ләғви вә рәсмиләшдирмә мүддәтинин азалдылмасы);

- көмрүк информасијаларынын ишләнилмәсинин автоматлашдырылмыш системинин тәтбиги;

- көмрүк вә көмрүкәтрафы инфраструктурларын инкишафы.

Хүсусилә гејд едилмәлидир ки, көмрүк рәсмиләшдирилмәси просеdurаларынын тәкмилләшдирилмәси тактики тәдбирләр арасында әсас нөгтәләрдән биридир вә өз форма вә мәзмунуна көрә фәсиләсиз, даими фәәлијјәтдәдир. Бу заман рискин дәрәчә вә групларынын гијмәтләндирилмәсинә чидди дигтәт јетирилмәлидир.

Стратеги тәдбирләрә илк нөвбәдә Үмүмдүнја Көмрүк Тәшкилатынын төвсијјәләри аид едилмәлидир. ҮКТ төвсијјәләри ашағыдакы аспектләри нәзәрдә тутур:

- ресурс потенциалындан рационал истифадә (кадр, мадди, техники, малијјә вә с.);
- көмрүкханаларын рәһбәр органларынын мөһкәмләндирилмәси;
- идарәетмә системинин тәкмилләшдирилмәси;
- мувафиг систем вә структурун формалашдырылмасы;
- даһа сәмәрәли көмрүк процедуралары вә көмрүк режимләринин тәтбиги.

Көмрүк хидмәтинин инкишафынын комплекс програмынын (КХИКП) тәртиб едилмәсиндә онун һазырланмасынын үмуми мәрһәләләри мүнһәм әһәмийјәт кәсб едир:

- 1) програмын мөгсәди вә әһәтә етдији мәсәләләр;
- 2) әлдә едилмәси нәзәрдә тутулан көстәричиләр;
- 3) техники вә фәалијјәт тә'минаты (әсәсли тикинти вә көмрүк системи көмрүкәтрафы инфраструктур объектләринин монтажи, көмрүк системинин нәглијјат васитәләри илә тәһизаты, мүасир техники нәзарәт васитәләринин, рабитә васитәләринин, билкисајарларын, чохалтма техникасынын вә с. тәтбиги).

4) програмын мүхтәлиф нөв ресурсларла тә'мин едилмәси;

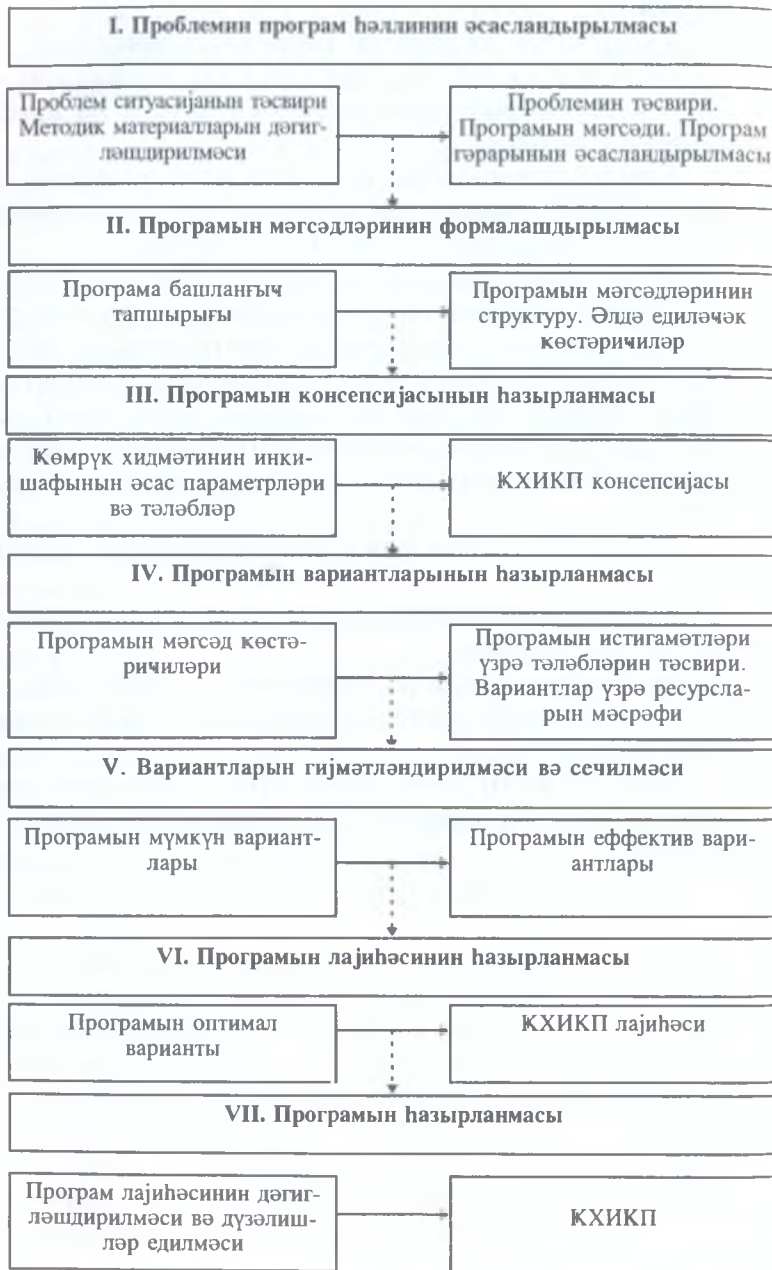
5) програмын һазырланмасы вә һәјата кечирилмәсинин стимуллашдырылмасы.

6) програмын јеринә јетирилмәсинин тәшкили;

7) програмын јеринә јетирилмәси ефективлијинин мүәјјән едилмәси.

КХИКП һазырланмасынын мүнһәм тәшкилати мәсәләси ардычыллыгдыр. Бу ардычыллығы ашағыдакы схемлә ифадә етмәк олар:

Көмрүк хидмэтинин инкишафынын комплекс програмынын Һазырланма ардычыллыгы с х е м и

КХИКП-нин хазырланмасында башлыча мөгам програмын мәсәләләри вә әлдә едилмәси нәзәрдә тутулан көстәричиләрин, һәмчинин көмрүк хидмәтинин јенидән гурулмасынын конкрет мәсәләләрини һәлл етмәјә имкан верән мүнһүм истигамәтләрин дәгиг вә ајдын ифадә едилмәсидир.

КӨМРҮК СИЈАСӘТИ БАРӘДӘ

Азәрбајчан Республикасы јенидән мүстәгиллик әлдә етдикдән сонра 1992-чи ил јанварын 30-да мүһүм дәвләтчилик атрибутларындан бири олан Дәвләт Көмрүк Комитәси јарадылды.

Республиканын сечдији дәвләт гурулушу вә инкишаф истигамәтләри өлкә иғтисадијјатыны харичи мүдахиләнин зәрәри тә'сирләриндән горумаға, милли истеһсалы мүдафиә етмәјә гадир олан вә бүтөвлүкдә дәвләтин иғтисади тәһлүкәсизлијини тә'мин едә биләчәк органын јарадылмасыны, илк нөвбәдә тә'сис едилмәли олан дәвләт идарәетмә системинин апарычы элементләриндән биринин тәшкилини лабүдләшдирди.

Харичи иғтисади фәалијјәтин дәвләт инһисарында сахланылдығы Советләр Иттифагынын тәркибиндә олмуш Азәрбајчан үчүн бу сәһәдәки стратеги вә тактики тәдбирләр тамамилә јени олмагла демәк олар ки, сыфыр сәвијјәсиндән башланылмалы иди. Бу тәдбирләр комплекс характерли олмалы вә онларын һәјата кечирилмә мәрһәләләри мүәјјәләшдирилмәли иди. Лакин, о заман Азәрбајчан Республикасында јаранмыш иғтимаи сијаси вәзијјәт, еләчә дә Дәвләт Көмрүк Комитәси рәһбәрлијинин сәриштәсиз фәалијјәти нәтичәсиндә көклү тәдбирләр планынын ишләнилиб һазырланмасына, мүтәрәғти көмрүк сијасәти апарылмасына наил олуна билмәди.

Өлкә дахилиндә вә сәрһәддә иш габилијјәтли көмрүк мүәссисәләри шәбәкәсинин јарадылмасы вә онларып техники тә'минаты, көмрүк хидмәти кадрларынын һазырланмасы, көмрүк ганунверичилијинин һазырланыб тәтбиг едилмәси, социал мәсәләләрин һәлли кими мүһүм тәдбирләр өн плана чәкилмәди.

1995-чи илдән башлајарағ Азәрбајчан Республикасы көмрүк органларынын фәалијјәтиндә көклү дәјишикликләр баш верди. Көмрүк системи вә инфраструктуру јенидән гурулду. Бүтөвлүкдә көмрүк ишинин мәзмунуна јенидән бахылды. Инкишаф етмиш өлкәләрин көмрүк тәчрүбәсинин өјрәнилмәси, бејнәлхалғ тәләбләрә чаваб верән көмрүк ганунверичилијинин јарадылмасы вә тәтбиғи, Азәрбајчан Республикасы көмрүк хидмәтинин диқәр өлкәләрин көмрүк хидмәтләри илә сәнәдләрин вә көмрүк әмәлијјатларынын унификасијасы әсасында јахынлашмасы кими мүһүм принципләр бу јениләшмәнин әсасыны тәшкил етди.

Тәшкилати тәдбирләрлә бир вахтда дәвләтин көмрүк сијасәти дә формалашдырылды.

✓ Көмрүк сijasәтинин мәгсәди → харичи игтисади фәалиј-
јәтин тәнзимләнмәсинин көмрүк механизмини һәрәкәтә кә-
тирән вә дәвләт бүдчәсинин кәлир һиссәсиндә әһәмијјәтли
јер тутан рүсум вә жығымларын топланмасыны тә'мин едән
стратежи мәсәләләрин һәјата кечирилмәсидир.

Әсас мәсәлә көмрүк-тариф сijasәтинин мүәјјән едил-
мәсиндә әлвәришли јолун сечилмәси иди.

Игтисади ислаһатларын вә харичи тичарәтдә дәвләт
инһисарындан онун либераллашдырылмасына кечилмәсинин
шәртләри, харичи игтисади фәалијјәтин механизминин дәјиш-
мәси көмрүк-тариф сijasәтинин сечилмәсини мүрәккәбләш-
дирди вә чәтинләшдирди.

Стратежи мәсәләләрдән даһа бири харичи игтисади
фәалијјәтин тәнзимләнмәсинин көмрүк механизминин тәк-
милләшдирилмәси иди. Совет дәврүндә тәнзимләнмәнин
көмрүк механизми ишләмирди. Көмрүк сijasәтини харичи
тичарәти мүстәсна олараг өз органлары васитәси илә һәјата
кечирән дәвләт идарә едирди, лакин идхал вә ихрачын игти-
сади тәнзимләнмәси һәјата кечирилмирди. Бу исә, һәм харичи
игтисади фәалијјәтә, һәм дә истәһсалын инкишафына вә ма-
лијјә вәзијјәтинә мәнфи тә'сир кәстәбирди.

Көмрүк-тариф тәнзимләнмәси механизминин јарадылма-
сы Азәрбајҗан игтисадијјатынын кечид һалында олмасы вә мил-
ли базарын формалашдырылмасы зәрурәтиндән ирәли кәлирди.

Дикәр стратежи мәсәлә бүдчәнин долдурулмасынын
эффектив јолунун ахтарылмасыдыр. Бу мәсәлә објектив ха-
рактер дашыјыр вә онун һәлли – башда дәвләтин һәјат габи-
лијјәтли малијјә системинә тәләбаты фактору олмагла бир
нечә факторлардан асылыдыр.

Јени игтисади мүнәсибәтләрә кечилмәси, көмрүк-та-
риф сijasәтиндә ислаһатлар бу васитәдән милли игтисадијја-
тын вә истәһсалчыларын мәнәфеләри наминә истифадә етмәјә
шәраит јарадыр. Харичи игтисади фәалијјәтдән кәлир көтүр-
мәклә јанашы көмрүк-тариф сijasәти фискал мәсәләләрин
һәллиндә мүһүм васитәдир.

Тәчрүбә кәстәбир ки, көмрүк кәлирләринин артымы
өлкә дахилиндәки мәһсул истәһсалы илә әлағәлидир. Онла-
рын бир-биринә гаршылыгы тә'сири сон нәтичәдә харичи
тичарәтин кенишләнмәсинә кәтириб чыхарыр.

Ақтуал стратежи мәсәләләрдән бири дә көмрүк ганун-
веричилијинин тәкмилләшдирилмәсидир. Бу мүддәт әрзиндә
Азәрбајҗан Республикасынын Көмрүк Мәнәвләси вә Көмрүк

Тарифи һаггында Азәрбајҗан Республикасынын Һануну Һәбул едилмишдир.

Мәчәлләдә көмрүк органларынын Һаршысында Һојулап вәзифәләрдән чыхыш едиләрәк көмрүк ишинин әсас принципләри мүүҗәнләшдирилмишдир. Мәчәлләјә көрә көмрүк органлары һүгүг-мүһафизә органы статусу алмышдыр.

Көмрүк тарифи вә валјута тәнзимләнмәси һаггында Азәрбајҗан Республикасынын Һанунлары көмрүк органларына валјута нәзарәтини һәјата кечирмәк һүгүгу верир вә көмрүк рүсумларынын дәгиг һесаблинамасы вә вахтында јығылараг дәвләт бүдҗәсинә көчүрүлмәси тәләбини Һојур.

Көмрүк Һанунверичилијинин инкишафында Азәрбајҗан Республикасы Президентинин 7 сажлы 27 октјабр 1998-чи ил тарихли фәрманы илә тәсдиг едилмиш Азәрбајҗан Республикасы Дәвләт Көмрүк Комитәси һаггында Әсаснамә мүһүм јер тутур. Әсаснамәјә көрә Дәвләт Көмрүк Комитәси Азәрбајҗан Республикасында көмрүк иши саһәсиндә дәвләт сijasәтини һәјата кечирән Мәркәзи Иҗра һакимијјәти органыдыр.

Көмрүк сijasәтинин стратеги мәсәләләринин мүүҗән едилмәси мәрһәләсиндә Дәвләт Көмрүк Комитәсинин Әсаснамәдә көстәрилән вәзифә вә функцијалары мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.

Харичи игтисади фәалијјәтин көмрүк-тариф тәнзимләнмәси механизминин тәкмилләшдирилмәси үчүн бир сыра тәдбирләр көрүлмәлидир. Белә тәдбирләрә ашағыдакылар аид едилә биләр:

- көмрүк тарифинин әмтәә номенклатурасы әсасында вә бејнәлхалг стандатлара ујҗун олараг дифференсија олунмуш көмрүк рүсум дәрәчәләри нәзәрә алынмагла методолокијасынын вә тәтбиги Һајдасынын һазырланмасы;

- тариф күзәшtlәри (преференсијалары) системинин вә тәтбиги тәчрүбәсинин тәкмилләшдирилмәси;

- малларын ХИФӘН үзрә дүзкүн тәснифатландырылмасы үзәриндә нәзарәт механизминин һазырланмасы;

- бүтүн сәвијјәләрдә тариф тәнзимләнмәси механизминә аид комплекс мәсәләләрин һәлл едилмәси.

Көмрүк сijasәтинин инкишафы харичи игтисади фәалијјәти тәнзимләмә механизминин бејнәлхалг тәләбләрә ујҗунлашдырылмасы вә милли игтисадијјатын марагларынын дүнјәви Һајдалар нәзәрә алынмагла мүдафиәси илә бағлыдыр.

Милли базары харичи рәҒабәтин зәрәрли тә'сириндән Һорумаг вә кејфијјәтсиз малларын идхалынын Һаршысыны ал-

маг мәгсәдилә һәртәрәфли дүшүнүлмүш тәдбирләр һәјата кечирилмәлидир.

Азәрбајҗан Республикасынын Үмумдүнја Тичарәт Тәшкилатына үзв олмаг перспективи нәзәрә алынмагла хариҗи капиталын чөлб едилмәси мүнһүм әһәмијјәт кәсб едир. Бу мәгсәдлә бир сыра васитәләрдән, о чүмләдән истехсалын беј-нәлхалг кооперасијасы үчүн мүнбит шәраит јарадан е'мал көмрүк режимләриндән, сәрбәст көмрүк зонасы вә сәрбәст анбар көмрүк режимләриндән истифадә олуна биләр, аксизли маллар истисна олунмагла хариҗи тә'сисчинин низамнамә фондуна пајы шәклиндә кәтирилән маллара тариф күзәштләри верилә биләр. Лакин көмрүк-тариф тәнзимләнмәсинин елә дегиг механизми јарадылмалыдыр ки, суи-истифадә һалларынын гаршысыны алмаг мүмкүн олсун.

Бу мәсәләләрин һәлл едилмәси – көмрүк сијасәтинин, хариҗи тичарәтин тариф вә гејри-тариф тәдбирләринин тәтбигинин принцип вә методларынын тәкмилләшдирилмәсини, көмрүк ишинин һүтуги тә'минатынын тамлығыны, диҗәр өлкәләрлә көмрүк әмәкдашлығыны, көмрүк органларынын тәшкили вә фәалијјәтинин, еләчә дә көмрүк нәзарәти механизмләринин тәкмилләшдирилмәсини, көмрүк органларынын диҗәр һүгүг-мүһафизә органлары вә дәвләт гурумлары илә гаршылыгылы мүнәсибәтләрини даһа мүтәрәғти сәвијјәлә галдыра биләр.

Көмрүк хидмәти хариҗи тичарәтин либераллашдырылдығы, хариҗи игтисади фәалијјәт иштиракчыларынын чохалдығы шәраитдә дәвләтин хариҗи игтисади сијасәтинин һәјата кечирилмәсиндә әсас васитә олмалыдыр.

Көмрүк сијасәтинин башлыча вәзифәси – Азәрбајҗан Республикасынын игтисади марагларынын вә сәләһијјәт чәрчивәсиндә игтисади тәһлүкәсизлијинин тә'мин едилмәсидир. Гаҗагмалчылыг, көмрүк гајдаларынын вә верки ганунверичилијинин позулмасы һалларына гаршы мүбаризә апарыр, наркотик васитәләрин, силаһын, Азәрбајҗан халгынын бәдии вә археоложи сәрвәтләринин, еләчә дә интеллектуал мүлҗијәтин, надир флора вә фауна нүмунәләринин гејри-гануни дөвријјәсинин гаршысынын алынмасы һүгүг-мүһафизә фәалијјәтинин принципал мүддәаларыны әсас тутан көмрүк органлары ән үмдә вәзифәсидир.

Көмрүк сијасәтинин һүгүг-мүһафизә саһәсиндәки еффеҗтивлијинин кәстәричиси гаҗагмалчылығын иҗтимаи тәһлүкәли, мүтәшәккил формаларынын системли шәкилдә ашкар едилмәси вә гаршысынын алынмасыдыр.

Бу сijasəтин дөвлəтин игтисади марагларынын горунмасына јөнəлмиш əсас истигамəтлəриндəн бири харичи игтисади фəалијјəт иштиракчыларынын валјута əмəлијјатларына мукəммəл нəзарəт системинин јарадылмасыдыр.

Мүасир мəрһəлəдə кəмрүк сijasəтинин һазырланмасы онун əлкəдəки игтисади вəзијјəтин дəјишмəларинə реаксиясы вə чевиклији, онун милли марагларын горунмасына истигамəтлəндирилмəsi, елəчə дə, бир сыра диқəр мəсəлəлəрə јени мүнəсибəт формалашдырылмасы зəрурəти мəјдана чыхмышдыр.

Бу проблем, демəк олар ки, бүтүн фəалијјəт сəһəсини вə бүтүн идарəетмə сəвијјəлəрини əһатə едир вə комплекс характер дашыјыр.

Илк нəвбəдə харичи игтисади фəалијјəтин либералашдырылмасы вə Азəрбајчан Республикасынын бəјнəлхалг əмəк бəлкүсүндə даһа фəал иштиракы шəраитиндə ХИФ тəнзимлəнмəсинин вə кəмрүк сijasəтинин формалашдырылмасынын елми əсаслары һазырланмалыдыр. Бу заман милли истəһсалчыларын еффе́ктив мұдафиəсинин үсул вə васитəлəри нəзəрдə тутулмалы вə əсасландырылмалыдыр.

Азəрбајчан Республикасынын Үмүмдүнја Тичарəт Тəшкилатына үзв олмаға һазырлашмасы, мұхтəлиф бəјнəлхалг конвенсия вə сазишлəрə гошулмасы илə əлагəдар олараг тəəһһүдлəр кəтүрмəsi кəмрүк сijasəтинин, харичи игтисади фəалијјəтин тəнзимлəнмəsi гəјдаларынын вə проседураларынын бəјнəлхалг нормалара ујғунлашдырылмасы мəсəлəсини күндəмə кəтирир. Бунунла əлагəдар олараг харичи игтисади фəалијјəтин, гачагмалчылыға гаршы мұбаризə үсулларынын сəртлəшдирилмəсинин, милли истəһсалчыларын мұдафиəсинин вə ихрачын стимулашдырылмасынын һүгуги тə'минатынын тəкмиллəшдирилмəsi зəрурəти јараныр.

Кəмрүк сijasəти дахили вə харичи сijasəтлə бағлы олуб дөвлəтин марагларыны əкс етди́рир. Бу сijasəтин өзүлү дөвлəтин игтисади əсасыдыр. Мұхтəлиф инкишаф мəрһəлəлəриндə о, дəјишикликлəрə уғраса да, əсас мəзмунуну тəшкил едəн дөвлəтчилик дəјишмəз галыр.

Ч.Г. ҺƏСƏНОВ

*кəмрүк хидмəти полковник,
игтисад елмлəри намизəди*

Ə Л А В Ə Л Ə Р

НОРМАТИВ ҺҮГУГИ АКТЛАР ҒАГТЫНДА АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН Г А Н У Н У

БИРИНЧИ ФӘСИЛ

Үмуми мүддәалар

М а д д ә 1. Бу Ганунун вәзифәси

Бу Ганун Азәрбајчан Республикасынын ганунларынын вә башга норматив һүгути актларынын һазырланмасы, гүввәјә минмәси, шәрһи вә бунларла әлагәдар мұвафиг дәвләт органларынын гаршылыгы фәалијјәт гәјдаларыны мұәјјән едир.

М а д д ә 2. Азәрбајчан Ресиубликасынын норматив һүгути актларынын анлајышы

2.1. Азәрбајчан Республикасынын норматив һүгути акты (бундан сонра – “норматив һүгути акт” адланачаг) сәләһијјәтли дәвләт органы тәрәфиндән гәбул едилмиш, кәстәришләри үмуми мәчбури характер дашыјан, һүгуг нормаларыны мұәјјән едән, дәјишдирән вә ја ләғв едән, дәфәләрлә тәтбиғ олунмағ үчүн нәзәрдә тутулмуш рәсми јазылы сәнәддир.

2.2. Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилик системи вә она дахил олан норматив һүгути актлар Азәрбајчан Республикасы Конститусијасынын 147-151-чи маддәләри илә мұәјјән едилир.

М а д д ә 3. Норматив характерли актлар

Азәрбајчан Республикасынын норматив характерли актлары ашағыдакылардыр:

3.1. Азәрбајчан Республикасы Конститусијасынын 130-чу маддәсинин III һиссәсинин 1-6, 8-чи бәндләринә вә IV һиссәсинә әсасән гәбул едилмиш Азәрбајчан Республикасы Конститусија Мәһкәмәсинин гәрарлары;

3.2. Азәрбајчан Республикасы Мәркәзи Сечки Комиссијасынын гәрарлары, тә’лиматлары вә изаһлары;

3.3. Јерли ичра һакимијјәти органларынын, јерли өзүнүидарә органларынын гәрарлары;

3.4. Азәрбајҹан Республикасы Милли Банкынын гә-
арлары.

**М а д д ә 4. Норматив һүгуи актлар гәбул етмәк сә-
ләһијјәтләринин һүгуи әсасы**

Норматив һүгуи актлар гәбул етмәк сәләһијјәти олан
рганлар вә бу сәләһијјәтләрин һүдудлары Азәрбајҹан Респуб-
икасынын Конститусијасы вә диҹәр ганунлары илә мүәјјән
дилир.

**М а д д ә 5. Норматив һүгуи актларын даһа јүксәк
һүгуи гүввәси олан норматив актлара ујғунлуғу**

Норматив һүгуи актлар Азәрбајҹан Республикасы
Конститусијасына вә онлардан даһа јүксәк һүгуи гүввәси
олан башга норматив һүгуи актлара ујғун олмалыдыр.

**М а д д ә 6. Норматив һүгуи актлар гәбул етмәк сә-
ләһијјәтинин ашағы органлара верилмәси**

6.1. Азәрбајҹан Республикасынын норматив һүгуи акт-
лар гәбул етмәк сәләһијјәти олан дәвләт һакимијјәти органы
бу сәләһијјәтләрин бир һиссәсини, ганунла башга һал нәзәрдә
утулмајыбса, башга дәвләт һакимијјәти органына верә биләр.

6.2. Азәрбајҹан Республикасынын норматив һүгуи акт-
лар гәбул етмәк сәләһијјәти олан мұвафиг ичра һакимијјәти
органлары бу сәләһијјәтин бир һиссәсини, ганунла башга һал
нәзәрдә тутулмајыбса, ашағы мұвафиг ичра һакимијјәти ор-
анларына верә биләр.

6.3. Сәләһијјәти вермә актында верилән сәләһијјәтин
ләчми, мүддәти вә сәләһијјәти алан орган кәстәрилмәлидир.

6.4. Азәрбајҹан Республикасынын Милли Мәчлиси
Азәрбајҹан Республикасы Конститусијасынын 94-чү вә 95-чи
маддәләриндә мүәјјән едилмиш сәләһијјәтләрини башга ор-
ганлара верә билмәз.

6.5. Бу маддәнин 6.1-чи бәндиндә кәстәрилән гәјдада
сәләһијјәт алмыш орган бу сәләһијјәти ајры органа верә бил-
мәз.

6.6. Верилмиш сәләһијјәтин һәјата кечирилмәси мәґ-
сәдилә норматив һүгуи акт гәбул едән орган һәммин сәләһиј-
јәтин верилмәси һаггында норматив һүгуи акта истинад етмә-
лидир.

6.7. Верилмиш сәләһијјәтин һәјата кечирилмәси мәгсәдилә норматив һүгуи акт гәбул етмиш орган онун гәбул едилдији күндән е'тибарән 24 саат әрзиндә (гејри-иш күнләри нәзәрә алынмамаг шәртилә) норматив һүгуи акты сәләһијјәти верән органа тәгдим едир. Сәләһијјәти вермиш орган һәммин акты ләғв едә вә ја дәјишдирә биләр.

6.8. Сәләһијјәти вермә актында башга һал нәзәрдә тулмамашдырса, верилмиш сәләһијјәти һәјата кечирән орган бунунла бағлы мәсрәфләри өзүнүн бүдчә вәсаитләри һәчминдә мүәјјән етмәлидир.

М а д д ә 7. Норматив һүгуи актларын тәтбиг едилмә гәјдасы

Норматив һүгуи актларын тәтбиги заманы мүхтәлиф һүгуи гүввәјә малик олан норматив һүгуи актлар арасында зиддијјәт олдугда даһа јүксәк һүгуи гүввәјә малик олан акт тәтбиг олунур. Ејни һүгуи гүввәјә малик олан норматив һүгуи актлар арасында зиддијјәт олдугда исә даһа сонра гүввәјә минмиш норматив һүгуи акт тәтбиг олунур.

М а д д ә 8. Азәрбајчан Республикасынын дәвләт мүстәгиллији е'лан едиләнәдәк гүввәдә олмуш актларын һүгуи гүввәси

Азәрбајчан Республикасынын дәвләт мүстәгиллији е'лан едиләнәдәк гүввәдә олмуш, сонрадан ләғв едилмәмиш вә Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасына зидд олмајан актлар Азәрбајчан Республикасында һүгуи гүввәсини сахлајыр.

М а д д ә 9. Норматив һүгуи актларын гәбул едилмәсинин һүгуи әсаслары

9.1. Азәрбајчан Республикасында норматив һүгуи актларын гәбул едилмәси гәјдасы Азәрбајчан Республикасы Конститусијасы вә ганунверичилији илә мүәјјән едилир.

9.2. Мүвафиг ичра һакимијјәти органларынын норматив һүгуи актларынын бахылмасы, гәбул едилмәси вә тәсдиги гәјдасыны мүвафиг ичра һакимијјәти органы мүәјјән едир.

М а д д ə 10. Норматив һүгути актлар гəбул етмəк сəлаһијјəти олан органлар

Норматив һүгути актлар гəбул етмəк сəлаһијјəти олан органлар Азəрбајчан Республикасы Конститусијасы илə мүəјјəн едилір.

ИКИНЧИ ФƏСИЛ.

Норматив һүгути актларын һазырланмасынын планлашдырылмасы

М а д д ə 11. Норматив һүгути актларын лəјиһələринин һазырланмасы планларынын тəсдиги

11.1. Азəрбајчан Республикасы ганунверичилик ишлəри планларынын тəсдиги Азəрбајчан Республикасы Милли Мəчлисинин Дахили Низамнамəsi илə тəнзимлəнир.

11.2. Азəрбајчан Республикасынын мүвафиг ичра һакимијјəти органлары əзлəринин һазырлајачаглары норматив һүгути актларын лəјиһələринин һазырланмасы һагтында планлары тəсдиг едилрлəр.

М а д д ə 12. Норматив һүгути актларын лəјиһələринин һазырланмасы планларында нəзəрə алынан тəклнфлəр

Норматив һүгути актларын лəјиһələринин һазырланмасы планлары һазырланаркəн Азəрбајчан Республикасы Милли Мəчлиси депутатларынын, Азəрбајчан Республикасы мүвафиг ичра һакимијјəти органларынын, Нахчыван Мухтар Республикасынын, Азəрбајчан Республикасы инзибати əрази ваһидлəринин, елми идарəлəрин тəклифлəри, күтлəви информасија васитəлəриндə вə əһалинин мүрачиəтлəриндə ирəли сүрүлмүш тəклифлəр нəзəрə алыныр.

М а д д ə 13. Норматив һүгути актларын лəјиһələринин һазырланмасы планларынын мүддəтлəри

Норматив һүгути актларын лəјиһələринин һазырланмасынын чари планлары, бир гəјда олараг, 6 ајдан 1 илədəк мүддəтə тəтбиг олуныр.

Зəрури һалларда 5 иллик мүддəт үчүн перспектив планлар нəзəрдə тутула билр. Бу планларда ганунверичили-

јин инкишаф истигамәтләри, кодификасија вә ја норматив сәнәдләрин башга чүр гәјдаја салынмасы үзрә ири тәдбирләр мүүјјән олунур, норматив актларын системләшдирилмиш вә јахуд јениләшдирилмиш нәшрләринин һазырланмасы нәзәрдә тутулур. Перспектив планлар чари планларда конкретләшдирилир вә нәзәрә алыныр.

М а д д ә 14. Планданкәнар лајиһәләрин һазырланмасы

Норматив һүгути актларын лајиһәләринин һазырланмасы планлары ән вачиб вә ири һәчмли актларын һазырланмасыны нәзәрдә тутур вә јухары органларын тапшырығы әсасында, һабелә башга зәрури һалларда планданкәнар лајиһәләрин һазырланмасыны истисна етмир.

ҮЧҮНЧҮ ФӘСИЛ.

Норматив һүгути актларын лајиһәләринин һазырланмасы

М а д д ә 15. Норматив һүгути актларын лајиһәләринин һазырланмасы үчүн комисијаларын јарадылмасы

15.1. Норматив һүгути актын лајиһәсини һазырлајан орган, бир гәјда олараг, лајиһәни һазырламаг үчүн һәмин органын ишчиләриндән, мүтәхәссис вә алимләрдән ибарәт комисија јарадыр.

15.2. Лајиһәләрин һазырланмасы ишинә елми идарәләрин, марағы олан дәвләт вә гәјри-дәвләт тәшкилатларынын нүмајәндәләри чәлб едилә биләrlәр.

15.3. Лајиһәләрин һазырланмасында лајиһәләри тәртиб едән орган вә гурумларын һүгуг бөлмәләринин иштиракы зәруридир.

М а д д ә 16. Норматив һүгути актларын лајиһәләринин һазырланмасы вә ја сифариш едилмәси

Норматив һүгути актын илкин лајиһәсинин, о чүмләдән алтернатив лајиһәләрин һазырланмасы дәвләт органларына, елми идарәләрә, гәјри-дәвләт гурумларына, ајры-ајры алим вә мүтәхәссисләрә вә ја онларын коллективләринә тапшырыла,

јахуд мүгавилә илә сифариш едилә, һабелә ән јахшы лајиһә үчүн мүсабигә е'лан едилә биләр.

М а д д ә 17. Дөвләт органларынын вә инзибати әрази ваһидләри нүмајәндәләринин лајиһәләрин һазырланмасына чәлб едилмәси

17.1. Нахчыван Мухтар Республикасынын вә инзибати әрази ваһидләринин сәлаһијјәти вә мөнафеји илә бағлы лајиһәләр һазырланаркән онларын мүвафиг органлары бу ишә чәлб олунурлар.

17.2. Игтисадијјатын, дөвләт идарәчилијинин ајры-ајры сәһәләри үзрә лајиһәләрин һазырланмасына бу сәһәләрин инкишафы вә вәзијјәти үчүн чавабдәһ олан мүвафиг ичра һакимијјәти органлары чәлб олунурлар.

М а д д ә 18. Ганунларын лајиһәләринин јајылмасы
Азәрбајчан Республикасы ганунларынын лајиһәләри күтләви информасија васитәләри илә вә башга үсулларла әһалинин нәзәринә чатдырыла биләр.

М а д д ә 19. Лајиһәләрин үмумхалг мүзакирәсинә верилмәси

Азәрбајчан Республикасынын Милли Мәчлиси өз тәшәббүсү вә ја Нахчыван Мухтар Республикасы Али Мәчлисинин тәшәббүсү илә гәбул етдији гәрарла Азәрбајчан Республикасынын ганун лајиһәләрини ганунла мүәјјән едилмиш гәјдада үмумхалг мүзакирәсинә верә биләр.

М а д д ә 20. Әсас вә конкретләшдиричи лајиһәләрә ејни вахтда бахылмасы

Әсас норматив һүгути акты вә онун мүддәаларыны инкишаф етдирән вә ја конкретләшдирән башга актларын лајиһәләри ејни вахтда һазырланыр вә бахылыр, бу, мүмкүн дејилсә, әсас лајиһәдә вә ја онун гүввәјә минмәси барәдә актын лајиһәсиндә бу чүр актларын һазырланмасы вә гәбул едилмәси тапшырығы нәзәрдә тутулур.

М а д д ә 21. Лајиһәјә әлавә едилән сәнәдләр

Норматив һүгути актларын лајиһәләри онларын ишләниб һазырланмасы зәрурәтиндән әсасландырмагла, кәләчәк

актларын мөгсәдләринин, әсас мүддәаларынын вә гүввәдә олан ганунверичилик системиндә онларын јеринин, онларын тәтбигиндән көзләнилән социал-игтисади вә башга нәтичәләрин кениш характеристикасы, һабелә бу лајиһәләрин гәбул едилмәси илә гүввәдә олан ганунверичилијә дәјишиклији нәзәрдә тутан актын лајиһәси илә бирликдә бахылмаг вә тәсдиг үчүн тәгдим едилир. Һәм дә лајиһәләрин һазырланмасында иштирак етмиш вә лајиһә барәдә разылығы алынмыш коллективләр вә шәхсләр, ортаја чыхан ихтилафлар вә онлар барәдә мотивли рә'ј көстәрилик. Һәјата кечирилмәси әлавә мадди вә башга мәсрәфләр тәләб едән лајиһә тәгдим едиләркән онун малијјә-игтисади әсаслары да әлавә олунур.

М а д д ә 22. Норматив һүгуи актларын реквизи́тләри

Норматив һүгуи актын ашағыдакы реквизи́тләри олмалыдыр:

22.1. Норматив һүгуи актын ады (ганун, фәрман, гәрар вә с.);

22.2. тәнзимләмә предметини әкс етдирән норматив һүгуиактын ады (башлығы);

22.3. норматив һүгуи актын гәбул едилдији тарих вә јер;

22.4. мүвафиг норматив һүгуи акты имзаламаг сәләһијјәти олан шәхсин имзасы;

22.5. норматив һүгуи актын нөмрәси.

М а д д ә 23. Норматив һүгуи актын структур

23.1. Өзүндә һүгуг нормаларыны әкс етдирән маддә вә ја бәнд норматив һүгуи актын әсас структур елементидир. Һүгуг нормалары “маддә” ады алтында маддәләр шәклиндә ганунлара дахил едилир. Дикәр норматив һүгуи актлар “бәнд” сөзү јазылмадан бәндләрдән ибарәтдир.

23.2. Норматив һүгуи актларын мәзмунча јахын маддәләри (бәндләри) фәсилләрдә бирләшә биләрләр. Мәзмунча јахын олан бир нечә фәсил бөлмәләрдә бирләшә биләр.

23.3. Норматив һүгуи актын маддәләри ајры-ајры һүгуг нормаларыны әкс етдирән бәндләрә, бәндләр исә јарымбәндләрә бөлүнә биләр. Маддә, бәнд вә јарымбәндләрин дахилиндә абзаслара ајрылан һиссәләр ола биләр.

23.4. Мәчәлләнин дахили структуру дикәр әсасларла

23.5. Норматив һүгуи актын гәбул едилмәсинин мәгсәд вә сәбәбләрини, онун гаршысында дуран әсас вәзифәләри изаһ етмәк зәрурәти олан һалларда норматив һүгуи акта кичиш һиссәси (преамбула) верилир.

23.6. Зәрури һалларда норматив һүгуи актда истифадә едилән термин вә анлајышларын мә'насыны изаһ едән маддә һәммин норматив һүгуи акта дахил едилә биләр.

23.7. Норматив һүгуи актын фәсилләринин вә маддәләринин адлары олмалыдыр.

23.8. Һәчмчә кичик, фәсилсиз олан норматив һүгуи актын маддәләри абзас ола биләр.

23.9. Норматив һүгуи актын структуруна әлавәләр дахил едилә биләр.

23.10. Мәчәлләнин, зәрури һалда һәчмчә ири норматив һүгуи актын структуруна мүндәричат дахил едилир.

М а д д ә 24. Норматив һүгуи актлара әлавә вә дәји- шикликләр едилмәси

24.1. Норматив һүгуи актын һиссәси (фәсли, маддәси, бәнди) гүввәдән дүшмүш һесаб едилдикдә, онлар гүввәдә олан актдан чыхарылып, лакин онларын нөмрәләри сахланылып вә норматив һүгуи актын һиссәләринин (фәсилләринин, маддәләринин, бәндләринин) нөмрәләри дәјишмир.

24.2. Норматив һүгуи акта әлавә һиссә (фәсил, маддә, бәнд) әлавә едилдикдә, онлар актын һиссәләринин нөмрәләрини тәкрарламагла әлавә нөмрә илә дахил едилир.

М а д д ә 25. Норматив һүгуи актларда башга акт- ларын маддәләринә истинад едилмәси вә актларда башга актларын маддәләринин тәкрарланмасы

Зәрури һалларда норматив һүгуи актда диқәр актларын маддәләринә истинадлара, һабелә јүксәк сәвијјәли актлар истинад етмәклә белә норматив һүгуи актларын ајры-ајры мүддәаларынын тәкрарланмасына јол верилир.

М а д д ә 26. Норматив һүгуи актларын маддәлә- риндә башга маддәләрә истинад едилмәси

Һүгуи нормаларын арасында гаршылыгылы әлагәни позмамаг вә јахуд тәкрарлара јол вермәмәк зәрурәти олдуғу

һалларда, норматив һүгуи актын маддәләриндә һәмин норматив һүгуи актын башга маддәләринә истинад едилә биләр.

М а д д ә 27. Норматив һүгуи актын дили

Актын мәтни садә, әдәби дилдә верилмәлидир. Көһнәлмиш, чохмә'налы сөз вә ифадәләрдән, образлы сөзләрдән, епитет вә метафоралардан истифадә едилмәсинә јол верилмир.

М а д д ә 28. Норматив һүгуи актда мәс'улијјәт тәдбирләринин нәзәрдә тутулмасы

Дөвләт вә јерли өзүнүидарә органларының, сијаси партияларын, ичтимаи бирликләрин, һәмкарлар иттифаглары тәшкилатларының, онларын вәзифәли шәхсләринин, һүгуи вә физики шәхсләрин вәзифәләрини нәзәрдә тутан актларда һәмин вәзифәләрин позулмасына көрә гүввәдә олан ганунверичиликлә мәс'улијјәт нәзәрдә тутулмамышдырса, бу чүр мәс'улијјәт тәдбирләри көстәрилмәлидир.

М а д д ә 29. Јени норматив һүгуи актын гәбул едилмәси илә әлағәдар гүввәдә олан актларын өз гүввәсини итирмәси вә ја онлара дәјишикликләр вә әлавәләр едилмәси

29.1. Јени актын гәбул едилмәси илә јени норматив көстәришләрә зидд олан вә ја јени актла там әһатә олунан, јахуд формал олараг гүввәдән дүшмәмиш, лакин фактик әһәмијјәтини итирән, әввәлләр гәбул едилмиш бүтүн актлар, јахуд онун һиссәләри бу Ганунла мүәјјән едилмиш гәјдада гүввәсини итирмиш һесаб олунур.

29.2. Јени норматив һүгуи актын гәбул едилмәси илә әлағәдар олараг зәрури һалларда гүввәдә олан норматив һүгуи актлара онлары гәбул етмиш орган тәрәфиндән мүвафиг дәјишикликләр вә әлавәләр едилир.

М а д д ә 30. Нормајарадычы органын ләғви вә ја јенидән тәшкили һалларында онун актларының гүввәдән дүшмәси, јајылмасы, онлара дәјишиклик вә әлавәләр едилмәси

Нормајарадычы органын ләғви вә ја јенидән тәшкили заманы онун актларының гүввәдән дүшмүш һесаб едилмәси, онларын јајылмасы, онлара дәјишиклик вә әлавәләр едилмәси

мәсәләләри һәмин органын һүгути вариси вә јахуд јухары орган тәрәфиндән һәлл едилир.

ДӨРДҮНЧҮ ФӘСИЛ.

Норматив һүгути актларын мүстәгил елми экспертизасы

М а д д ә 31. Лајиһәләрин елми экспертизасы вә онун мәгсәди

31.1. Бахылмаг вә гәбул олунмаг үчүн тәгдим едилмиш норматив һүгути акт лајиһәсинин кејфијјәтинин гијмәтләндирилмәси үчүн мүстәгил елми (һүгути, игтисади, малијјә, техники, еколожи вә с.) экспертиза кечирилә биләр.

31.2. Елми экспертизанын әсас мәгсәдләри:

31.2.1. һазырланан лајиһәләрин јүксәк кејфијјәтинин, әсаслылығынын, ганунилијинин вә актуаллығынын тә'мин едилмәси;

31.2.2. Гәбул едилән норматив һүгути актларын елми әсасландырылмыш системинин јарадылмасы;

31.2.3. Гәбул едилән актларын мүмкүн негатив, социал, игтисади, һүгути, еколожи вә дијәр нәтичәләринин ашкарланмасы.

М а д д ә 32. Лајиһәни экспертизаја көндәрмәк сәлаһијјәти

Норматив һүгути актын лајиһәси ону гәбул етмәк сәлаһијјәти олан органын рәһбәрлијинин гәрары илә елми экспертизаја көндәрилә биләр.

М а д д ә 33. Ганун лајиһәсинин һазырланмасында иштирак едән экспертләрин һүгутлары

Ганун лајиһәсинин экспертизасында иштирак едән шәхсләрин:

33.1. Азәрбајчан Республикасы Милли Мәчлисинин Апаратында вә башга дөвләт органларындакы лајиһәнин һазырланмасы илә бағлы материал вә сәнәдләрлә, о чүмләдән разылашдырма вә үмумхалг музакирәси заманы алынмыш тәклиф, рә'ј, ирад вә башга материаларла таныш олмаг;

33.2. Мүвафиг лајиһә мүзакирә едиләркән, норматив һүгуи акты гәбул етмәк һүгуу олан коллекиал органларын ишиндә иштирак етмәк һүгуглары вар.

М а д д ә 34. Экспертләрин мүстәгиллији

Экспертләр норматив һүгуи акты гијмәтләндирәркән мүстәгилдирләр вә экспертиза кечирмә тапшырығы верән органдан асылы дејилләр.

М а д д ә 35. Эксперт рә'јинә бахылмасы

Ганунун лајиһәси барәдә экспертләрин рә'јинә лајиһә Азәрбајчан Республикасынын Милли Мәчлисиндә мүзакирә едилмәмишдән габаг даими комиссијаларын ичласында бахылыр.

Азәрбајчан Республикасы Милли Мәчлисинә тәгдим едилмиш вә экспертизаја көндәрилмиш ганунун вә ја башга норматив һүгуи актын лајиһәси Азәрбајчан Республикасынын Милли Мәчлисиндә јалныз эксперт рә'ји верилдикдән сонра мүзакирә едилир.

БЕШИНЧИ ФӘСИЛ.

Норматив һүгуи актларын дәрчи вә башга формада јајылмасы

М а д д ә 36. Норматив һүгуи актларын дәрчи

36.1. Референдумла гәбул олунмуш актлар, ганунлар, Азәрбајчан Республикасы президентинин фәрманлары, Азәрбајчан Республикасы Назирләр Кабинетинин гәрарлары истисна олмагла өзүндә дәвләт сирләри әкс етдирән норматив һүгуи актларын јајылмасы вә гүввәјә минмәси гәјдасы мүвафиг ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјәнләшдирилир.

36.2. Рәсми гәјдада дәрч олунмуш норматив һүгуи актлар гүввәјә миндикдән сонра онларын һәр һансы орган тәрәфиндән јерләрә көндәрилмә фактындан асылы олмајараг, бүтүн дәвләт органлары вә вәзифәли шәхсләр тәрәфиндән тәтбиг вә ичра олунмалыдыр.

М а д д ə 37. Норматив һүгуги актын ичрачыларынын вəзифəлəри

Норматив һүгуги актын ичрасы үчүн мəс'ул олан орган вə вəзифəли шəхслəр:

37.1. Ичрачылары актла таныш етмəли (зəрури халларда илтизамнамə илə);

37.2. Зəрури халларда актларын сурəтлəри, онлардан чыхарышларла ичрачылары тəмин етмəли, актлары кəрүнəн јерлəрдə асмалы, актын гүввəsi шамил едилəн тəшкилат, орган вə шəхслəрин нəзəринə чатдырмаг үчүн зəрури тəдбирлəр кəрмəлидирлəр.

М а д д ə 38. Норматив һүгуги актларын дəрч олунмасы

38.1. Азəрбајчан Республикасынын ганунлары, Азəрбајчан Республикасы Президентинин фəрманлары вə сəрəнчамлары рəсми нəшр сајылан "Азəрбајчан" гəзетиндə вə "Азəрбајчан Республикасынын ганунверичилик топлусу"нда дəрч олунур.

38.2. Азəрбајчан Республикасы Милли Мəчлисинин гəрарлары "Азəрбајчан" гəзетиндə вə "Азəрбајчан Республикасы Милли Мəчлисинин мəлуматы"нда дəрч олунур.

38.3. Азəрбајчан Республикасы Назирлəр Кабинетинин гəрарлары рəсми нəшр сајылан "Азəрбајчан Республикасы ганунверичилик топлусу"нда вə "Республика" гəзетиндə дəрч олунур, зəрури халларда онларын дəрхал вə кениш јайымынын тəмини үчүн диқəр күтлəви информасија васитəлəринин кəмəјиндəн истифадə олунур.

38.4. Азəрбајчан Республикасы мəркəзи ичра хакимијјəти органларынын норматив һүгуги актлары мұвафиг ичра хакимијјəти органы тəрəфиндəн рəсми нəшр сајылан "Азəрбајчан Республикасы мəркəзи ичра хакимијјəти органларынын норматив актларынын бұллетени"ндə дəрч олунур.

38.5. Азəрбајчан Республикасынын ганунверичилијиндə нəзəрдə тутулмуш гəјдада Азəрбајчан Республикасы Милли Мəчлиси вə мұвафиг ичра хакимијјəти органлары гəбул етдиклəри норматив һүгуги актлары рəсми дəрч едə билəрлəр.

38.6. Бу маддəдə кəстəрилмиш норматив һүгуги актлар ону гəбул етмиш органлар вə ја мұвафиг ичра хакимијјəти органы тəрəфиндəн əхалинин кениш күтлəлəринин таныш ол

масы зәрурәти нәзәрә алынмагла لازыми тиражда дәрч еди-
лир.

38.7. Норматив һугуги актлар һәмчинин истәнилән күтләви информасија васитәләри вә нәшријјатлар тәрәфиндән дәрч олуна биләр.

М а д д ә 39. Азәрбајчан Республнкасы Конститусија Мәһкәмәсинини гәрар вә гәрардадларынын дәрчи

Азәрбајчан Республикасы Конститусија Мәһкәмәсинин гәрарлары вә дәрч олунмалы гәрардадлары рәсми нәшр сајылан “Азәрбајчан” гәзетиндә вә “Азәрбајчан Республикасы Конститусија Мәһкәмәсинин мә’луматы”нда дәрч олунур.

М а д д ә 40. Азәрбајчан Республикасы Мәркәзи Сечки Комиссијасынын актларынын дәрчи

Азәрбајчан Республикасы Мәркәзи Сечки Комиссијасынын дәрч олунмалы актлары рәсми нәшр сајылан “Азәрбајчан” гәзетиндә вә рәсми мәтбуат органында дәрч олунур.

АЛТЫНЧЫ ФӘСИЛ.

Норматив һугуги актларын заман, мөкан вә субјектләрә көрә гүввәси

М а д д ә 41. Норматив һугуги актларын гүввәјә минмәси мүддәти

41.1. Азәрбајчан Республикасы ганунлары, Азәрбајчан Республикасы президентинин фәрманлары вә Азәрбајчан Республикасы Назирләр Кабинетинин гәрарлары, онларын өзүндә башга мүддәт нәзәрдә тутулмамышдырса, дәрч едилдији күндән гүввәјә минир.

41.2. Мүвафиг мәркәзи ичра һакимијјәти органларынын норматив һугуги актлары, јерли ичра һакимијјәти органларынын, јерли өзүнүидарә органларынын вә Азәрбајчан Республикасы Милли Банкынын норматив актлары мүәјјән едилмиш гәјдада дәвләт гејдијјатындан кечдикдән сонра өzlәриндә башга гәјда нәзәрдә тутулмамышдырса, дәрч едилдији күндән гүввәјә минир.

41.3. Норматив һугуги актын һиссәсинин (фәслинин, маддәсинин, бәндинин) гүввәјә минмәси үчүн норматив һугуги

актын бүтөвлүктө гүввәјө минмәсинә даир мүйјән едилмиш мүддәтдән фәргли мүддәт мүйјән едилә биләр.

М а д д ә 42. Норматив һугуи актларын гүввәсинин керижә шамил едилмәси

Норматив һугуи актларын гүввәсинин керижә шамил едилмәси Азәрбајчан Республикасы Конститусијасынын 149-чу маддәси илә тәнзимләнир.

М а д д ә 43. Норматив һугуи актын гүввәдә олма мүддәти

43.1. Норматив һугуи акт, онун өзүндә ајры һал нәзәрдә тутулмамышдырса, мүддәтсиз гүввәдә олур.

43.2. Акт бүтөвлүктә, јахуд онун бир һиссәси мүйәггәти гүввәдә ола биләр. Бу һалда актда онун вә ја онун мүйәфиг һиссәсинин гүввәдә олма мүддәти кәстәрилир. Кәстәрилән мүддәт гуртаран кими акт, јахуд онун мүйәфиг һиссәси әлавә е'лан олмадан гүввәдән дүшүр. Кәстәрилән мүддәт гуртаранадәк акты гәбул етмиш орган актын гүввәдә олма мүддәтинин артырылмасы вә ја она мүддәтсиз характер верилмәси һаггында гәрар гәбул едә биләр.

М а д д ә 44. Норматив һугуи актын гүввәсинин итирилмәси

44.1. Норматив һугуи акт (онун һиссәси) ашағыдакы һалларда өз гүввәсини итирир:

44.1.1. Мүйәггәти актын (актын һиссәсинин) мүддәти баша чатдыгды;

44.1.2. Әввәлләр гәбул едилмиш актын мүддәалары јени гәбул едилмиш акта зидд олдугда;

44.1.3. Әввәлләр гәбул едилмиш актын мүддәалары Азәрбајчан Республикасынын тәрәфдар чыхдығы бејнәлхалл мүйәвиләјә зидд олдугда;

44.1.4. Азәрбајчан Республикасы Конститусијасынын 130-чу маддәсинин III һиссәсинин 1-3, 6, 8-чи бәндләриндә нәзәрдә тутулмуш һалларла әлағәдар Азәрбајчан Республикасы Конститусија Мәһкәмәсинин гәрары гәбул едилдикдә;

44.1.5. Акты гәбул етмиш вә ја ганунла мүйјән едилмиш гәјдада бу сәләһијјәтләри алмыш орган тәрәфиндән онун гүввәдән дүшмәси вә јахуд дајандырылмасы барәдә гәрар гәбул едилдикдә.

44.2. Норматив һүгуи акт оиу гәбул етмиш органын акты илә вә ја бунун үчүн ганунверичиликлә мүвәккил едилмиш органын акты илә гүввәдән дүшмүш һесаб едилир.

М а д д ә 45. Норматив һүгуи актларын мәкана вә субъектләрә көрә гүввәси

45.1. Норматив һүгуи актлар мүвафиг олараг Азәрбајчан Республикасынын бүтүн әразисиндә вә ја инзибати әрази ваһидинин әразисиндә гүввәдә олур.

45.2. Норматив һүгуи актларын гүввәси ганунла мүәјјән едилмиш һаллар истисна олмагла Азәрбајчан Республикасынын вәтәндашларына, Азәрбајчан Республикасынын әразисиндә даими јашајан вә ја мүвәггәти олан әчнәбиләрә вә вәтәндашлығы олмајан шәхсләрә, һабелә дөвләт вә јерли өзүнүидарә органларынын, сијаси партијаларын, ичтимаи бирликләрин, һәмкарлар иттифаглары тәшкилатларынын вә башга һүгуи шәхсләрин вәзифәли шәхсләринә тәтбиг едилир.

ЈЕДДИНЧИ ФӘСИЛ.

Норматив һүгуи актларын шәрһи

М а д д ә 46. Норматив һүгуи актларын шәрһини зәрури едән һаллар

46.1. Норматив һүгуи актын мәзмунунун мүәјјән едилмәсинә, мә'на вә мәгсәдләринин, ганунверичиликдә истифадә олунан истилаһларын ајдынлашдырылмасына онун шәрһи дејилир.

46.2. Рәсми шәрһ буна сәлаһијјәти олан органлар тәрәфиндән верилә биләр.

М а д д ә 47. Азәрбајчан Республикасы Конститу-сијасынын вә ганунларынын рәсми шәрһинин верилмәси

Азәрбајчан Республикасы Конститусијасынын вә Азәрбајчан Республикасынын ганунларынын рәсми шәрһини Азәрбајчан Республикасы Конститусијасынын 130-чу маддәсинин VI һиссәсинә әсасән Азәрбајчан Республикасынын Конститусија Мәһкәмәси верир.

М а д д ə 48. Мүвафиг ичра һакимијјəти органлары-
нын норматив һүгути актларынын рəсми шəрһи

Мүвафиг ичра һакимијјəти органлары гəбул етдикләри
норматив һүгути актлары рəсми шəрһ едə билəрлəр.

М а д д ə 49. Норматив һүгути актын шəрһи заманы
акта дəјишикликлəр олунмасынын вə конкретлəшдиричи
нормаларын əлавə едилмəсинин јолверилмəзлији

Норматив һүгути акт шəрһ едилəркəн она дəјишиклик-
лəр едилмəсинə, конкретлəшдиричи нормалар əлавə олунма-
сына јол верилмир. Јенишлəндиричи вə јахуд мəһдудлашды-
рычы тəфсирə јалныз норматив һүгути актын мəтни вə
мə'насы арасында ачыг-ашкар фəрг оlanda јол верилир.

СƏККИЗИНЧИ ФƏСИЛ.

Норматив һүгути актларын системлəшдирилмəси вə учоту

М а д д ə 50. Норматив һүгути актларын мəчмүə вə
топлулары

Норматив һүгути актларын рəсми мəчмүə вə топлула-
ры, ганунверичиликдə башга гəјда нəзəрдə тутулмајыбса, һə-
мин актлары гəбул едəн органлар, јахуд онларын тапшырығы
илə башга органлар дəрч едирлəр.

М а д д ə 51. Норматив һүгути актларын дəвлəт учо-
ту вə дəвлəт гəјдијјаты

51.1. Азəрбајчан Республикасынын бəтүн норматив һү-
гути актлары дəвлəт учотуна алынмаг үчүн, Азəрбајчан Рес-
публикасы мүвафиг ичра һакимијјəти органларынын, јерли
өзүнүидарə органларынын вə Азəрбајчан Республикасы Мил-
ли Банкынын норматив актлары исə һəмчинин дəвлəт гəјдиј-
јаты үчүн мүвафиг ичра һакимијјəти органына тəгдим едилир.

51.2. Азəрбајчан Республикасынын норматив һүгути
актларынын дəвлəт учоту вə гəјдијјаты гəјдасы мүвафиг ичра
һакимијјəти органы тəрəфиндəн мүəјјəн едилир.

Сон мүддәалар

М а д д ә 52. Норматив һүгути актларын һазырланмасынын, нәшринин вә гејдијјатынын малијјәләшдирилмәси

Норматив һүгути актларын мүгавилә вә ја сифаришлә һазырланмасы, ән јахшы лајиһә үчүн мүсабиғә кечирилмәси, онларын экспертизасы, рәсми нәшри, саир үсулла јајылмасы, һабелә дәвләт гејдијјаты илә әлагәдар хәрчләр дәвләт бүдчәси һесабына өдәнилик.

М а д д ә 53. Бу Ганунун гүввәјә минмәси гәјдасы

53.1. Бу Ганун дәрч едилдији күндән гүввәјә минир.

53.2. Бу Ганун гүввәјә миндији күндән 6 сентјабр 1994-чү илдә гәбул олунмуш “Норматив һүгути актлар һаггында” Азәрбајҗан Республикасынын Гануну гүввәдән дүшмүш һесаб едилсин.

ҲЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ

**Азәрбајҗан Республикасынын
Президенти**

Бакы шәһәри, 26 ноябр 1999-чу ил

“НОРМАТИВ ҺҮГУГИ АКТЛАР ҺАГГЫНДА” АЗӘРБАҢЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ ГАНУНУНУН ТӘТБИГ ЕДИЛМӘСИ БАРӘДӘ

АЗӘРБАҢЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТИНИН Ф Ә Р М А Н Ы

“Норматив Һүгути актлар Һаггында” Азәрбаҗчан Республикасы Ганунунун гүввәҗә минмәси илә әлагәдар Һәмин Ганунун тәтбиг олунмасыны тә’мин етмәк мәгсәди илә **гәрара алырам:**

1. Азәрбаҗчан Республикасы Назирләр Кабинети ики аҗ мүддәтиндә:

- Гүввәдә олан ганунверичилик актларынын “Норматив Һүгути актлар Һаггында” Азәрбаҗчан Республикасынын Гануна уҗунашдырылмасы барәдә тәклифләрини Һазырлаҗыб Азәрбаҗчан Республикасынын Президентинә тәгдим етсин;

- Назирләр Кабинетинин вә мұвафиг мәркәзи ичра Һакимиҗҗәти органларынын норматив Һүгути актларынын Һәмин Гануна уҗунашдырылмасыны тә’мин етсин вә бу Һагда Азәрбаҗчан Республикасынын Президентинә мә’лумат версин;

- “Норматив Һүгути актлар Һаггында” Азәрбаҗчан Республикасы Ганунунун 9-чу маддәсинин 9.2.-чи бәндиндә мүәҗҗән едилмәси нәзәрдә тутулан “мұвафиг ичра Һакимиҗҗәти органларынын норматив Һүгути актларынын бахылмасы, гәбул едилмәси вә тәсдиги гәҗдасы” Һаггында Әсаснамә лаҗиҺәсини Һазырлаҗыб тәсдиг олунмаг үчүн Азәрбаҗчан Республикасынын Президентинә тәгдим етсин;

- Һәмин Ганунун 51-чи маддәсинин 51.2.-чи бәндиндә мүәҗҗән едилмәси нәзәрдә тутулан “Азәрбаҗчан Республикасынын норматив Һүгути актларынын дөвләт учоту вә геҗдиҗҗаты гәҗдасы” Һаггында Әсаснамә лаҗиҺәсини Һазырлаҗыб тәсдиг олунмаг үчүн Азәрбаҗчан Республикасынын Президентинә тәгдим етсин;

- Һәмин Ганунун 36-чы маддәсинин 36.1.-чи бәндиндә мүәҗҗән едилмәси нәзәрдә тутулан “Дөвләт сиррини әкс етдирән норматив Һүгути актларын јаҗылмасы вә гүввәҗә минмәси гәҗдасы Һаггында” Әсаснамәнин лаҗиҺәсини Азәрбаҗчан Республикасынын Президенти јанында Дөвләт Сирринин МұҺафизәси үзрә Идарәләрарасы Комиссија илә бирликдә Һазыр-

лајыб тәсдиг олунмаг үчүн Азәрбајҗан Республикасынын президентинә тәгдим етсин;

- “Норматив һүгуи актлар һаггында” Азәрбајҗан Республикасы Ганунундан ирәли кәлән диҗәр мәсәләләри өз сәләһијјәти һүдудларында һәлл етсин.

2. Мүәјјән едилсин ки:

- “Норматив һүгуи актлар һаггында” Азәрбајҗан Республикасы Ганунунун 9-чу маддәсинин 9.2.-чи бәндиндә, 36-чы маддәсинин 36.1.-чи бәндиндә вә 51-чи маддәсинин 51.2.-чи бәндиндә нәзәрдә тутулмуш “мүвафиг иҗра һакимијјәти органы”нын сәләһијјәтләрини Азәрбајҗан Республикасынын Президенти һәјата кечирир;

- һәмин Ганунун 11-чи маддәсинин 11.2.-чи бәндиндә нәзәрдә тутулмуш “мүвафиг иҗра һакимијјәти органы”нын сәләһијјәтләрини өз сәләһијјәти һүдудларында Азәрбајҗан Республикасынын Назирләр Кабинети, назирликләр вә диҗәр мәркәзи иҗра һакимијјәти органлары һәјата кечирирләр;

- һәмин Ганунун 41-чи маддәсинин 41.2.-чи бәндиндә нәзәрдә тутулмуш “мүвафиг мәркәзи иҗра һакимијјәти органлары” дедикдә, Азәрбајҗан Республикасынын назирликләри, бүтүн диҗәр мәркәзи вә јерли иҗра һакимијјәти органлары баша дүшүлүр (Азәрбајҗан Республикасы Президентинин нәздиндә (јанында) јарадылан органлар истисна олмагла);

- һәмин Ганунун 38-чи маддәсинин 38.4.-чү вә 38.6.-чы бәндләриндә, 51-чи маддәсинин 51.1.-чи бәндиндә нәзәрдә тутулмуш “мүвафиг иҗра һакимијјәти органы”нын сәләһијјәтләрини Азәрбајҗан Республикасынын Әдлијјә Назирлији һәјата кечирир;

- һәмин Ганунун 51-чи маддәсинин 51.1.-чи бәндиндә нәзәрдә тутулмуш “ Азәрбајҗан Республикасы мүвафиг иҗра һакимијјәти органлары” дедикдә Азәрбајҗан Республикасынын назирликләри, бүтүн диҗәр мәркәзи вә јерли иҗра һакимијјәти органлары баша дүшүлүр.

ҲЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ

**Азәрбајҗан Республикасынын
Президенти**

Бақы шөһәри, 30 декабр 1999-чу ил

**Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин
структуруну вә Әсаснамәсинин
тәсдиг едилмәси һаггында**

**АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТИНИН
Ф Ә Р М А Н Ы**

1. Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин структуру вә Әсаснамәси тәсдиг едилсин.

2. Азәрбајчан Республикасы Президентинин 18.04.1992-чи ил тарихли 688 нөмрәли фәрманынын 5-чи бәнди вә Азәрбајчан Республикасы Президентинин 21.10.1992-чи ил тарихли 183 нөмрәли сәрәнчамынын 1 нөмрәли әлавәси гүввәдән дүшмүш һесаб едилсин.

3. Азәрбајчан Республикасынын Назирләр Кабинети бу фәрмандан ирәли кәлән мәсәләләри һәлл етсин.

ҲЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ

**Азәрбајчан Республикасынын
Президенти**

*Азәрбајҹан Республикасы Президентинин
1998-чи ил 27 октябр тарихли 7 сәјлы
фәрманы илә тәсдиғ едилмишидир*

Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин структуру

1. Сәдр
2. Сәдрин биринчи муавини
3. Сәдрин муавини
4. Сәдрин муавини
5. Сәдрин муавини
6. Сәдрин көмәкчиси
7. Көмрүк нәзарәтинин Тәшкили Баш Идарәси
8. Гачағмалчылығ вә Көмрүк Гајдаларынын Позулма-
сы илә мүбаризә Баш Идарәси
9. Малијјә-Тариф вә Валјута Нәзарәти Баш Идарәси
10. Кадрлар Идарәси
11. Статистика вә Тәһлил Идарәси
12. Ишләр Идарәси
13. Әсаслы Тикинти вә Мадди-Техники Тәһһизат Ида-
рәси
14. Инспексија Идарәси
15. Харичи әлагәләр шө'бәси
16. Мүһасибат вә учот шө'бәси
17. Мәтбуат хидмәти шө'бәси
18. Һүгүг шө'бәси
19. Мәхфи шө'бә
20. Нөвбәтчи һиссә
21. Тәсәррүфат хидмәти
22. Аналитик шө'бә
23. Мүһафизә дәстәси

Дөвләт Көмрүк Комитәсинин системинә дахил олан көмрүк органлары вә тәшкилатлары

1. Нахчыван Көмрүк Комитәси
2. Бакы Баш Көмрүк Идарәси
3. Һава Нәғлијјатында Баш Көмрүк Идарәси
4. Астара көмрүкханасы

5. Балакән көмрүкханасы
6. Биләсувар көмрүкханасы
7. Әли Байрамлы көмрүкханасы
8. Левлаһ көмрүкханасы
9. Кәнчә көмрүкханасы
10. Сәдәрәк көмрүкханасы
11. Сумгайыт көмрүкханасы
12. Товуз көмрүкханасы
13. Хачмаз көмрүкханасы
14. Худафәрин көмрүкханасы
15. Чулфа көмрүкханасы
16. Мәркәзи Лабораторија
17. "Азәртерминалкомплекс" Хари́чи Әлагәләр Бирли́ји
18. Автомобил тәсәррүфаты
19. Тәдрис Мәркәзи

*Азәрбајҹан Республикасы Президентинин
1998-чы ил 27 октябр тарихли 7 сәјлы
фәрманы илә тәсдиғ едилмишдир*

АЗӘРБАЈҹАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДӨВЛӘТ КӨМРҮК КОМИТӘСИ ҲАГҢЫНДА

Ә С А С Н А М Ә

1. Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси Азәрбајҹан Республикасында көмрүк иши сәһәсиндә дөвләт сijasәтини һәјата кечирән мәркәзи ичра һакимијјети органыдыр.

2. Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси өз фәалијјетиндә Азәрбајҹан Республикасынын Конституциясыны, Азәрбајҹан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсини вә диҹәр ганунларыны, Азәрбајҹан Республикасы Президентинин фәрман вә сәрәнчамларыны, Азәрбајҹан Республикасы Назирләр Кабинетинин гәрар вә сәрәнчамларыны, еләчә дә бу Әсаснамәни рәһбәр тутур.

3. Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси она һәвалә едилмиш вәзифәләри билаваситә өзү вә ја табелијиндә олан көмрүк органлары, идарә вә тәшкилатлар васитәси илә һәјата кечирир.

4. Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин әсас функциялары ашағыдакылардыр:

4.1. Азәрбајҹан Республикасында көмрүк ишини тәшkil етмәк вә ону тәкмилләшдирмәк;

4.2. Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сijasәтини һәјата кечирмәк;

4.3. Өз сәләһијјәтләри даһилиндә Азәрбајҹан Республикасынын иғтисади мәнәфејини вә тәһлүкәсизлијини гору-мағ;

4.4. Өз сәләһијјәтләри даһилиндә Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк әразисинин ваһидлијини тә’мин емәк;

4.5. Азәрбајҹан Республикасында габағчыл көмрүк тән-зимләnmәси васитәләринин тәтбигини тәшkil етмәк;

4.6. Ичрасына нәзарәт көмрүк органларына һәвалә олунмуш көмрүк ишинә даир вә диҹәр ганунверичилијә әмәл олунмасыны тә’мин етмәк;

5. Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси она һәвалә едилмиш функцијалара әсасән Азәрбајҹан Республикасынын ґанунверичилијинә ујғун оларағ ашағыдакы вәзифәләри јеринә јетирир:

5.1. Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сijasәтинин һәјата кечирилмәси үчүн һүғуғи, игтисади, тәшкилати механизмләр һазырлајыр вә онларын һәјата кечирилмәсини тә’мин едир;

5.2. Азәрбајҹан Республикасында көмрүк ишинин ичкишафы програмыны һазырлајыр вә һәјата кечирир;

5.3. Көмрүк нәзарәтинин һәјата кечирилмәсини вә тәкмилләшдирилмәсини тәшкил едир, бу чүр нәзарәтин сәмәрәлилијинә зәрәр вурмадан онун садәләшдирилмәси вә тәкмилләшдирилмәси үчүн тәдбирләр көрүр;

5.4. Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечирилән маллар барәсиндә лисензијалашдырма, ґијмәтләрин тәнзимләnmәси вә диҹәр гејритариф тәдбирләри дә дахил олмагла игтисади програмларын ишләниб һазырланмасында иштирак едир вә өз сәлаһијјәтләри дахилиндә онларын һәјата кечирилмәсини тәшкил едир;

5.5. Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечирилән маллардан веркиләрин, көмрүк рүсумларынын, аксизләрин, һабелә диҹәр көмрүк өдәнишләринин алынмасыны тәшкил едир;

5.6. Малларын көмрүк дәјәринин дүзкүн мүәјҹән олунмасы үзәриндә нәзарәт системини тәшкил едир;

5.7. Көмрүк рүсумларынын, веркиләрин вахтында вә там һәчмдә дөвләт бүдҹәсинә көчүрүлмәсини тә’мин едир;

5.8. Азәрбајҹан Республикасынын ґанунверичилијиндә нәзәрдә тутулмуш һалларда лисензија вә ја ихтисас аттестатлары верир, онлары ләғв едир, јахуд кери алыр, рејестринин апарылмасыны тә’мин едир;

5.9. Маллар вә нәглијјат васитәләри Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечириләркән мұвафиг көмрүк режимләриндән сәмәрәли истифадәни тә’мин едир;

5.10. Малларын вә нәглијјат васитәләринин Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечирилмәсинә даир ґајдаларын ишләниб һазырланмасыны тәшкил вә онларын ичрасыны тә’мин едир;

5.11. Малларын вә нәглијјат васитәләринин көмрүк рәсмиләшдирилмәсинин һәјата кечирилмәсини тәшкил едир.

онун тәкмилләшдирилмәси вә садәләшдирилмәси үчүн тәдбирләр көрүр;

5.12. Мүстәгил сурәтдә, јахуд зәрури олдугда диқәр һүгүт мұһафизә органлары чәлб едилмәклә көмрүк нәзарәти зонасы режиминә риајәт олунамасына нәзарәти тә'мин едир, көмрүјүн инфраструктур объектләринин мұһафизә системини тәшкил едир, Азәрбајчан Республикасынын көмрүк сәрһәдинин горунмасы мәгсәди илә диқәр тәдбирләр дә һәјата кечирир;

5.13. Ичрасына нәзарәт Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органларына һәвалә олуномуш көмрүк иши үзрә вә диқәр ганунверичилик актларына әмәл олунамасыны тә'мин едән тәдбирләр системини һазырлајыр вә һәјата кечирир;

5.14. Валјута нәзарәтини тә'мин едир;

5.15. Гачагмалчылыға вә көмрүк иши саһәсиндә диқәр чинајәтләрә гаршы мұбаризә апарылмасыны тәшкил едир. Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органлары тәрәфиндән бу чүр чинајәтләр үзрә гүввәдә олан ганунверичилик актларына мұвафиг олараг тәһгигат апарылмасыны вә әмәлијат-ахтарыш фәалијјәти һәјата кечирилмәсини тә'мин едир;

5.16. Көмрүк гәјдаларынын позулмасына вә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органларынын нормал фәалијјәтинә гәсд едән инзибати һүгүгпозмалара гаршы мұбаризәни тәшкил едир;

5.17. Наркотик васитәләрин вә психотроп маддәләрин, сияһларын, Азәрбајчан халгынын вә харичи өлкә халгларынын бәдии, тарихи вә археоложи сәрвәтләри олан әшјаларын, интеллектуал мүлкијјәт объектләринин, һабелә диқәр малларынын көмрүк сәрһәдиндән ганунсуз кечирилмәсинин гаршысыны алмаг мәгсәди илә тәдбирләр системи һазырлајыр вә һәјата кечирир;

5.18. Азәрбајчан Республикасынын дәмир јолу вағзалларында, һава лиманларында бејнәлхалг нәглијјат васитәләринин фәалијјәтинә ганунсуз мұдахиләнин гаршысынын алынмасында вә бејнәлхалг террорчулугла мұбаризәдә Азәрбајчан Республикасы һүгүт мұһафизә органларына көмәклик кәстәрир;

5.19. Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри тәрәфиндән гачагмалчылыг вә көмрүк иши саһәсиндә диқәр чинајәтләр, көмрүк гәјдаларынын позулмасы ишләри вә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк

органларынын нормал фəалијəтинə гəсд едөн инзибати һугу-
позмалар һаггында ишлэр үзрə ичраат заманы, һабелə əмə-
лијјат-ахтарыш тəдбирлəri һəјата кечирилəркən ганунчулуға
əмəл олунамасына нəзарəти һəјата кечирир;

5.20. Азərbайчан Республикасынын харичи тичарəти-
нин кəмрүк вə хусуи кəмрүк статистикасынын апарылмасы-
ны тəшкил едир;

5.21. Мүəјјән олуномуш ғајдада кəмрүк статистикасына
даир вə диқар кəмрүк ишинə аид мə'луматлары Азərbайчан
Республикасынын Президентинə, Азərbайчан Республикасы-
нын Назирлэр Кабинетинə вə диқар мəркəзи ичра һакимијјə-
ти органларына (онларын фəалијјəтинə даир мəсəлэлэр үзрə)
тəгдим едир;

5.22. Азərbайчан Республикасы ганунверичилијинə уј-
гун олараг мараглы шəхслəрин кəмрүк мəсəлэлəri үзрə
мə'луматландырылмасы вə онлара мəслəһəтвəрмəнин тə'ми-
нат системини јарадыр;

5.23. Кəмрүк иши һəјата кечирилəркən физики шəх-
слəрин вə тəсəррүфат субјектлəринин һугуг вə мəнафелəри-
нин мұдафиəси үзрə тəдбирлэр кəрүр;

5.24. Азərbайчан Республикасы кəмрүк органларынын
вə онларын вəзифəли шəхслəринин гəрарларындан (о чүмлə-
дөн норматив актларындан), һəрəкəт вə һəрəкəтсизлијиндөн
шикајəтетмə үзрə физики вə һугуги шəхслəрин һугугларынын
реаллашдырылмасы үчүн шəраит јарадыр;

5.25. Шикајəтлэрə вə мұрачиəтлэрə вахтында вə там
бахылмасыны тə'мин едир; физики вə һугуги шəхслəрин
һугугларынын вə гануни мəнафелəринин позулмасыны јарадан
сəбəблəрин арадан галдырылмасы үчүн тəдбирлэр кəрүр;

5.26. Əз сəлаһијјəтлəri дахилиндə кəмрүк иши үзрə
мүһүм һугуги актларын нəшрини тə'мин едир;

5.27. Азərbайчан Республикасында кəмрүк ишинин ин-
кишафы вə вəзијјəтинə даир мə'лумат-изаһат ишлəri апарыр;
бу мəгсəдлə күтлəви информасија васитəлəриндөн вə диқар
тəблиғат васитəлəриндөн истифадə едир;

5.28. Конкрет малларла вə ја тəсəррүфат əмəлијјатла-
ры илə əлагəдар кəмрүк иши һаггында ганунверичилик актла-
рынын тəтбиги мəсəлэлəri үзрə əз гəрарларынын гəбулу вə
фəалијјəт кəстəрмəсини тə'мин едир;

5.29. Азәрбајҹан Республикасында көмрүк иши һағында ғанунверичилијин тәтбиги тәчрүбәсини үмүмиләшдирир вә тәһлил едир;

5.30. Көмрүк иши мәсәләләри илә мәшғул олан беј-нәлхалг тәшкилатларын ишиндә иштирак едир; Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк ишинә даир бејнәлхалг өһдәликләринин јеринә јестирилмәсини тә’мин едир;

5.31. Харичи дөвләтләрин көмрүк вә диҹәр сәләһијјәт-ли органлары илә әмәкдашлығы вә ғаршылығы фәалијјәти һәјата кечирир;

5.32. Көмрүк иши саһәсиндә елми-тәдғигат ишләринин апарылмасыны тәшкил едир;

5.33. Харичи дөвләтләрин көмрүк сijasәтини вә бу дөвләтләрдә көмрүк ишинин вәзијјәтини өјрәнир вә тәһлил едир;

5.34. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин һазырланмасыны вә ихтисасларынын артырылмасыны, көмрүк лабораторияларында, һәбелә диҹәр табели идарә, мүәссисә вә тәшкилатларда ишләмәк үчүн мүтәхәссләр һазырланмасыны тә’мин едир;

5.35. Көмрүк идарәләри, көмрүкханалар, көмрүк пост-лары, көмрүк лабораториялары, елми-тәдғигат вә тәдрис мүәссисәләри, һесаблама мәркәзләри јарадыр вә ләғв едир;

5.36. Азәрбајҹан Республикасы көмрүк органларынын вәһид автоматлашдырылмыш мә’лумат системинин јарадылма-сыны, фәалијјәт көстәрмәсини вә тәкмилләшдирилмәсини тә’мин едир;

5.37. Азәрбајҹан Республикасында көмрүк ишинин ин-кишафы үзрә һәјата кечирилән тәдбирләри малијјәләшдирир;

5.38. Мүәјјән олунмуш ғајдада Азәрбајҹан Республика-сы көмрүк системинин бүдчәдәнкәнар инкишаф Фондуну идарә едир вә онун үзәриндә сәрәнчам верир;

5.39. Көмрүк органларынын, көмрүк лабораторияла-рынын, табечилијндә олан диҹәр идарә, мүәссисә вә тәшки-латларын мадди-техники вә социал базасыны инкишаф етди-рир;

5.40. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин, көмрүк лабораторияларынын, һәмчинин табелијндәки диҹәр идарәләрин, мүәссисәләрин, тәшкилатларын ишчиләринин социал вә һүғги мүдафиәси үзрә тәдбирләрин реаллашды-рылмасына көмәк едир;

5.41. Азәрбајҹан Республикасынын ґанунверичилији илә она һәвалә едилмиш диҹәр вәзифәләри јеринә јетирир.

6. Азәрбајҹан Республикасы Дәвләт Көмрүк Комитәсинин Азәрбајҹан Республикасынын ґанунверичилијинә мұвафиг оларағ ашағыдакы һүгуғлары вардыр

6.1. Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сijasәтинин тәкмилләшдирилмәсинә даир тәклифләр һазырламағ;

6.2. Көмрүк иши һағтында ґанунверичилик актларынын вә диҹәр һүгуғи актларын лајиһәләрини һазырламағ;

6.3. Харичи сәрмајәләрин чәлб едилмәси вә ихрачып стимуллашдырылмасы да дахил олмагла, игтисадијјат сәһәсиндә Азәрбајҹан Республикасынын дүнја бирлији илә ґаршылығлы мұнасибәтләринин тәнзимләнмәси механизмини тәкмилләшдирмәк һағтында тәклифләрин һазырланмасында иштирак етмәк;

6.4. Дәвләт тәһлүкәсизлијинин, ичтимаи асајишин, өһалинин мәнәвијјатынын, инсанларын һәјат вә сағламлығынын, һејван вә биткиләрин, әтраф мұһитин ґорунмасы, дахили базарын вә Азәрбајҹан истеһлакчыларынын мәнәфејинин мұдафиәси үзрә тәдбирләрин һәјата кечирилмәсиндә Азәрбајҹан Республикасы көмрүк органларынын иштиракыны тә’мин етмәк;

6.5. Азәрбајҹан Республикасы үчүн мұһүм өһәмијјәт кәсб едән малларын вә материалларын ихрачына, һабелә мәдәни сәрвәтләрин апарылмасына нәзарәтин тәшкилиндә иштирак етмәк;

6.6. Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән кечирилән маллара аид көмрүк рүсумларынын, веркиләрин, һабелә диҹәр өдәнишләрин дәрәчәләри вә тәтбиг механизминин тәкмилләшдирилмәси һағтында мұәјјән олунмуш ґајдада тәклифләр вермәк;

6.7. Харичи-игтисади фәалијјәтин мұвафиг мал номенклатурасынын апарылмасыны, һабелә онун һазырланмасы, дәјишдирилмәси вә она әлавәләр едилмәси үзрә иши тәшкил етмәк;

6.8. Көмрүк режимләринин һүгуғи тәнзимләмә хүсусијјәтләрини мұәјјән етмәк;

6.9. Ајры-ајры категоријалы малларын сәрбәст көмрүк зоналарына вә сәрбәст анбарлара јерләшдирилмәсини мәһдудлашдырмағ вә ја ґадаған етмәк;

6.10. Тичарət мөгсəдлəri үчүн нəзəрдə тутулмајан малларын физики шəхслər тəрəфиндөн кечирилмəсинин сəдлəшдирилмиш, күзəштли гəјдаларыны мүəјјөн етмək;

6.11. Көмрүк брокерлəринин вə көмрүк рəсмилəшдирилмəsi үзрə мütəхəссислəрин фəалијјəтинин һүгути тəнзимлəмə хүсусијјəтлəрини мүəјјөн етмək;

6.12. Она һəвəлə едилмиш вəзифə вə функцијалары јєринə јетирмək үчүн мөркəзи ичра һакимијјəти органлары да дахил олмагла һүгути-тəшкилати формасындан асылы олмајараг, мүəссисəлəрдөн вə тəшкилатлардан, һабелə вəзифəли шəхслəрдөн вə физики шəхслəрдөн сənəдлər вə мə'луматлар тəлəб етмək;

6.13. Көмрүк иши мəсəлəлəri үзрə координасија вə експерт шуралары, ишчи группалары вə мүвəггəти јарадычы коллективлər тəшкил етмək; көмрүк иши вə көмрүк сијасəти проблемлəринин һəлли мөгсəди илə мугавилə əсасында хариши өлкəлəрин мütəхəссислəri вə алимлəri дə дахил олмагла елми мүəссисəлəri, алимлəri вə мütəхəссислəri чəлб етмək;

6.14. Рабитə вə мə'луматларын өтүрүлмəсинин хидмəти системини јаратмаг;

6.15. Табечилијиндəки идарəлəрин, мүəссисəлəрин вə тəшкилатларын фəалијјəтинə рəһбərлик етмək, онларын əсаснамəлəрини вə низамнамəлəрини тəсдиг етмək, онларын рəһбərлəрини тə'јин етмək, малијјə тəсəррүфат фəалијјəтинин јохланылмасыны вə тəфтишини һəјата кечирмək.

6.16. Азəрбајчан Республикасы ганувəричилијиндə нəзəрдə тутулмуш диқар һүгуглары һəјата кечирмək;

7. Азəрбајчан Республикасынын Дəвлəт Көмрүк Комитəsi өз сəлаһијјəтлəri дахилиндə көмрүк иши үзрə Азəрбајчан Республикасынын бүтүн əразисиндə гүввəдə олан, Азəрбајчан Республикасынын бүтүн дəвлəт органлары, һүгути-тəшкилати формасындан асылы олмајараг идарəлər, мүəссисəлər вə тəшкилатлар, һабелə вəзифəли шəхслər вə физики шəхслər тəрəфиндөн ичрасы мəчбури олан норматив актлар гəбул едир.

8. Азəрбајчан Республикасы Көмрүк Комитəсинин идарə едилмəsi ашағыдакы гəјдада тəшкил едилир:

8.1. Азəрбајчан Республикасы Дəвлəт Көмрүк Комитəсинə сəдр рəһбərлик едир.

8.2. Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин сәдри Азәрбајҹан Республикасы Президенти тәрәфиндән вәзифәјә тә'јин едилир вә вәзифәдән азад олунур.

8.3. Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин мұавинләри сәдрин тәклифинә әсасән Азәрбајҹан Республикасынын Президенти тәрәфиндән вәзифәјә тә'јин едилир вә вәзифәдән азад олунур.

8.4. Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин сәдри:

- Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсини тәмсил едир, Азәрбајҹан Республикасынын диҹәр дөвләт органлары илә онун гаршылыглы фәалијјәтини тә'мин едир;

- Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин мұавинләри арасында вәзифә бөлкүсү апарыр;

- Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин сәләһијјәтләри даһилиндә норматив актлары имзалајыр (тәсдиҹ едир) вә онларын иҹра вәзијјәтинин јохланылмасыны тәшкил едир;

- Азәрбајҹан Республикасы көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләрини, көмрүк лабораторијаларынын вә табечилијндәки диҹәр идарә, мұәссисә вә тәшкилатларын әмәкдашларыны вәзифәјә тә'јин едир вә вәзифәдән азад едир;

- Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәсинин структур бөлмәләринин вә табечилијндәки диҹәр идарә, мұәссисә вә тәшкилатларын әсаснамәләрини (низамнамәләрини) тәсдиҹ едир;

- Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин мұәјјән олунмуш сәј тәркиби вә әмәк һаггы фонду һәдләриндә штат чәдвәлини, идарәетмә апаратынын сахланмасы үчүн смета хәрчләрини тәсдиҹ едир;

- өз сәләһијјәтләри даһилиндә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә вә табелијндәки мұәссисәләрин ишчиләринә хусуси рүтбәләрин верилмәси һаггында мұәјјән едилмиш ҟајдада тәҟдимат верир;

- көмрүк органларынын вә табелијндәки диҹәр мұәссисә вә тәшкилатларын ишчиләрини мұкафатландырыр;

- хусусилә фәрҟләнмиш әмәкдашлара Азәрбајҹан Республикасынын фәхри адларынын верилмәси вә ја онларын дөвләт мұкафатлары илә тәлтиф олунмасы үчүн мұәјјән олунмуш ҟајдада тәҟдимат верир;

- көмрүк органларынын эмөкдашлары, көмрүк лабораториялары вә табелијиндәки дикәр идарә, мүәссисә вә тәшкيلاتларын ишчиләри барәсиндә Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијиндә нәзәрдә тутулуш интизам тә'сири тәдбирләрини там шәкилдә тәтбиг едир;

- она верилмиш ајры-ајры сәлаһијјәтләрдән табечилијиндәки вәзифәли шәхсләрин истифадә етмәсинә ичазә верир;

- Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијинә ујғун олараг дикәр һүгүгләрдан да истифадә едир вә башга функцијалары да һәјата кечирир.

9. Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсиндә сәдрдән (Коллекијанын сәдри) вә сәдрин мүавиләриндән, һабелә көмрүк органларынын, көмрүк лабораторияларынын, табечиликдә олар дикәр идарә, мүәссисә вә тәшкيلاتларын рәһбәр ишчиләриндән ибарәт коллекија тәшкил олунар. Коллекијанын тәркиби вәзифәләр үзрә Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин тәғдиматына әсасән Азәрбајчан Республикасынын Президенти тәрәфиндән тәсдиг едилир.

9.1. Коллекија өз ичласларында Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин фәалијјәти илә бағлы мүһүм мәсәләләрә бахыр вә онлар һаггында гәрарлар чыхарыр.

9.2. Коллекијанын гәрары Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин әмрләри илә һәјата кечирилир.

10. Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси дөвләт бүдчәсинин вәсаити һесабына вә һәмчинин Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијиндә нәзәрдә тутулуш дикәр мәнбәләр һесабына малијјәләшдирилир.

11. Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси һүгүги шәхсдир, онун үзәриндә Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт кәрби тәсвир олунмуш вә өз ады јазылмыш мөһүрү, мүвафиг мөһүр вә штамплары, банкларда вә кредит тәшкيلاتларында һесабы (о чүмләдән валјута һесабы) вардыр.

“КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ХИДМӨТ НАГТЫНДА”

Ә С А С Н А М Ә Н И Н

ТӘСДИГ ЕДИЛМӘСИ БАРӘДӘ

**АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
Г А Н У Н У**

Азәрбајчан Республикасынын Милли Мәчлиси гәрара
алыр:

1. “Көмрүк органларында хидмөт нагтында” Әсаснамә тәсдиг едилсин (әлавә олунур).
2. Бу Ганун дәрч едилдији күндән гүввәјә минир.

ҲЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ

**Азәрбајчан Республикасынын
Президенти**

Бакы шәһәри, 7 декабр 1999-чу ил

**“КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ХИДМƏТ НАГГЫНДА”
Ə С А С Н А М Ə Н И Н
ТƏСДИГ ЕДИЛМƏСИ БАРƏДƏ
АЗƏРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ ГАНУНУНУН
ТƏТБИГ ЕДИЛМƏСИ БАРƏДƏ**

**АЗƏРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТИНИН
Ф Ə Р М А Н Ы**

“Көмрүк органларында хидмәт наггында” Əсаснамəнин тəсдиг едилмəси барədə Азəрбајчан Республикасы Ганунунун гүввəјə минмəси илə əлагəдар һəмип Гануну тəтбиг етмəк мəгсəди илə **гəрарə алырам:**

1. Азəрбајчан Республикасынын Назирлəр Кабинети ики ај мүддəтиндə:

гүввədə олан ганунверичилик актларынын “Көмрүк органларында хидмәт наггында” Əсаснамəјə ујғулашдырылмасы барədə тəклифлəрини Азəрбајчан Республикасынын Президентинə тəгдим етсин;

Назирлəр Кабинетинин вə мұвафиг мəркəзи ичра һакимијјəти органларынын норматив һүгути актларынын һəмин Əсаснамəјə ујғулашдырылмасыны тə’мин етсин вə бу барədə Азəрбајчан Республикасынын Президентинə мə’лумат версин;

һəмин Əсаснамəнин 4-чү маддəсиндə нəзəрдə тутулмуш көмрүк органларынын вəзифəли шəхслəри үчүн хусуси кəјим формасыны, фəрглəнмə нишанларыны вə онларын тəһизат нормасыны мұəјјən етсин вə бу барədə Азəрбајчан Республикасынын Президентинə мə’лумат версин;

һəмин Əсаснамəнин 6-чы маддəсинин икинчи һиссəсиндə нəзəрдə тутулмуш көмрүк органларында истифадə олуна хусуси васитəлəрин, һабелə одлу силаһ вə онлар үчүн дəјүш сурсатынын сijaһысыны мұəјјən етсин вə бу барədə Азəрбајчан Республикасынын Президентинə мə’лумат версин;

һəмин Əсаснамəнин 98-чи маддəсинин икинчи һиссəсиндə нəзəрдə тутулмуш көмрүк органларынын вəзифəли шəхслəри үчүн əрзаг пајынын нормасыны вə онун дəјəринин пул компенсацијасыны мұəјјən етсин вə бу барədə Азəрбајчан Республикасынын Президентинə мə’лумат версин;

һəмин Əсаснамəнин 98-чи маддəсинин биринчи вə икинчи һиссəлəриндə нəзəрдə тутулмуш көмрүк органлары-

нын вәзифәли шәхсләринә верилән кејим формасынын вә әрзаг пажынын дәјәрләринин Азәрбајчан Республикасынын көмрүк системинин бүдчәдәнкәнар инкишаф фондундан өдәнилмәси үчүн һәмин фонд һаггында Әсаснамәјә мұвафиг дәјишликликләр етсин вә бу барәдә Азәрбајчан Республикасынын Президентинә мә'лумат версин;

өз сәләһијјәтләри даһилиндә һәмин Әсаснамәдән ирәли кәлән диқәр мәсәләләри һәлл етсин.

2. Мүәјјән едилсин ки:

“Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәнин 23-чү маддәсиндә, 24-чү маддәсиндә, 27-чи маддәсинин икинчи һиссәсиндә вә 39-чу маддәсиндә нәзәрдә тутулмуш “мұвафиг ичра һакимийјәти органы”нын сәләһијјәтләрини Азәрбајчан Республикасынын Президенти һәјата кечирир;

һәмин Әсаснамәнин 4-чү маддәсиндә, 6-чы маддәсинин икинчи һиссәсиндә, 81-чи маддәсиндә вә 98-чи маддәсинин икинчи һиссәсиндә нәзәрдә тутулмуш “мұвафиг ичра һакимийјәти органы”нын сәләһијјәтләрини Азәрбајчан Республикасынын Назирләр Кабинети һәјата кечирир;

һәмин Әсаснамәдә нәзәрдә тутулмуш “Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимийјәти органы”нын сәләһијјәтләрини Азәрбајчан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Комитәси һәјата кечирир.

3. “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәнин 39-чу маддәсинә әсасән көмрүк органларынын али рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә тутулан вәзифәләрин вә бу вәзифәләрә ујғун хусуси рүтбәләрин сијаһысы тәсдиғ едилсин (әләвә олунар).

4. “Көмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәнин 24-чү маддәсинә әсасән көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин мөвчуд фәрди рүтбәләри һәмин Әсаснамә илә нәзәрдә тутулмуш хусуси рүтбәләрә ашағыдакы гәјдада бәрәбәр тутулсун:

Баш дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири	Азәрбајҗан Республикасынын һәғиги дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири
I дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири	көмрүк хидмәти кенерал-полковники
II дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири	көмрүк хидмәти кенерал-лејтенанты
III дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири	көмрүк хидмәти кенерал-мајору
I дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири	көмрүк хидмәти полковники
II дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири	көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты
III дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти мүшавири	көмрүк хидмәти мајору
I дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти инспектору	көмрүк хидмәти капитаны
II дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти инспектору	көмрүк хидмәти баш лејтенанты
III дәрәчә дәвләт көмрүк хидмәти инспектору	көмрүк хидмәти лејтенанты

5. Азәрбајҗан Республикасы президентинин 1992-чи ил 18 апрел тарихли 688 нөмрәли фәрманы гүввәдән дүшмүш һесаб едилсин.

6. Бу фәрман дәрч едилдији күндән гүввәјә минир.

БЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ

**Азәрбајҗан Республикасынын
Президенти**

Бакы шәһәри, 30 декабр 1999-чу ил

“КӨМРҮК ОРГАНЛАРЫНДА ХИДМӨТ ҲАГГЫНДА”

Ә С А С Н А М Ә

Бу Әсаснамә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органларында вә тәшкилатларында (бундан сонра көмрүк органлары адланачаг) хидмәтин гәјдаларыны вә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин һүгути вәзијјәтинин әсасларыны мӯәјјән едир.

БИРИНЧИ ФӘСИЛ

Үмуми мүддәалар

1. Көмрүк органларында хидмәт – Азәрбајчан Республикасынын һүгүг-мүһафизә органлары системинә дахил олан көмрүк органларынын вәзифә, функција вә һүгүгларыны өз пешәкар фәалијјәтләри илә һәјата кечирән Азәрбајчан Республикасы вәтәндашларынын (бундан сонра вәтәндашлар адланачаг) дәвләт хидмәтинин хусуси нөвүдүр.

2. Көмрүк органларында хидмәт һаггында ганунверичилик Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасына әсасланыр вә Азәрбајчан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсиндән, бу Әсаснамәдән вә көмрүк органларында хидмәтин гәјдаларыны тәнзимләјән Азәрбајчан Республикасынын диқәр норматив һүгути актларындан ибарәтдир.

3. Бу Әсаснамәдә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри дедикдә ваһид систем тәшкил едән Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органларында вәзифә тутан вә бу Әсаснамәдә нәзәрдә тутулмуш гәјдада хусуси рүтбәләр верилмиш вәтәндашлар баша дүшүлүр.

4. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри үчүн хусуси кејим формасы мӯәјјән едилир. Кејим формасыны, фәргләнмә нишанларыны вә онларын тәһһизат нормасыны Азәрбајчан Республикасынын мӯвафиг ичра һакимијјәти органы, онун дашынма гәјдасыны исә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы мӯәјјән едир. Хусуси кејим формасы пулсуз верилир.

5. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә мӯәјјән олунмуш нүмунә әсасында хидмәти вәсигәләр верилир.

6. Азәрбајҹан Республикасынын Җөмрүк Мәчәлләси илә мөәјҹән едилмиш һалларда вә җайдада көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри физики гүввәни, хусуси васитәләри вә одлу силаһы тәтбиғ етмәк һүгугуна маликдирләр.

Азәрбајҹан Республикасынын мұвафиг ичра һакимијјәти органы көмрүк органларында истифадә олуна хусуси васитәләрин, һабелә одлу силаһ вә онлар үчүн дөјүш сурсатларынын сийаһысыны мөәјҹән едир.

7. Көмрүк органларына хидмәтә гәбул олуна вәтәндашлара вә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә көмрүк органынын ашағыда көстәрилән хусуси рүтбәләри верилир (бундан сонра хусуси рүтбә адланачағ):

- 1) көмрүк хидмәти кизири;
- 2) көмрүк хидмәти баш кизири;
- 3) көмрүк хидмәти кичик лејтенанты;
- 4) көмрүк хидмәти лејтенанты;
- 5) көмрүк хидмәти баш лејтенанты;
- 6) көмрүк хидмәти капитаны;
- 7) көмрүк хидмәти мајору;
- 8) көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты;
- 9) көмрүк хидмәти полковники;
- 10) көмрүк хидмәти кенерал-мајору;
- 11) көмрүк хидмәти кенерал-лејтенанты;
- 12) көмрүк хидмәти кенерал-полковники;
- 13) Азәрбајҹан Республикасынын һәгиги дөвләт көмрүк хидмәти мұшавири.

8. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин тутдуғлары вәзифәләр вә бу вәзифәләрә мұвафиг хусуси рүтбәләр ашағыдакыларә бөлүнүр:

1) кичик һеј'әт (көмрүк хидмәти кизири, көмрүк хидмәти баш кизири);

2) орта рәис һеј'әти (көмрүк хидмәти кичик лејтенанты, көмрүк хидмәти лејтенанты, көмрүк хидмәти баш лејтенанты, көмрүк хидмәти капитаны);

3) баш рәис һеј'әти (көмрүк хидмәти мајору, көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты, көмрүк хидмәти полковники);

4) али рәис һеј'әти (көмрүк хидмәти кенерал-мајору, көмрүк хидмәти кенерал-лејтенанты, көмрүк хидмәти кенерал-полковники, Азәрбајҹан Республикасынын һәгиги дөвләт көмрүк хидмәти мұшавири).

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри алмаг һугуги илә хидмәтдән азад едилдикдә хүсуси “исте’фада олан” сөзү әләвә олунур. пенсия
рүтбәлә

ИКИНЧИ ФӘСИЛ

Көмрүк органларында хидмәтә гәбул

9. Көмрүк органларында хидмәт ганунчулуг, гуманизм, мувафиг дөвләт һакимијјәти органлары гаршысында чавабдеһлик, хидмәти интизама вә етикаја риәјәт, хидмәт фәалијјәтинин нәтичәләринә вә ихтисасына көрә хидмәти ирәлиләјиш принципләри әсасында тәшкил едилир.

10. Тәһсил сәвијјәсинә, пешәкарлығына, сәһһәтинә, ишкүзар вә мә’нәви кејфијјәтләринә көрә Азәрбајжан Республикасы көмрүк органларына һәвалә едилмиш вәзифәләри јеринә јетирә билән вәтәндашлар көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри ола биләрләр.

11. Вәтәндашларын көмрүк органларында хидмәтә гәбулу көнүллүлүк принципи әсасында һәјата кечирилир.

12. Вәтәндаш көмрүк органларына хидмәтә гәбул олунаркән ашағыдакы сәнәдләри тәгдим едир:

- 1) шәхси әризә;
- 2) шәхсијјәтини тәсдиг едән сәнәд;
- 3) әмәк китабчасы;
- 4) мувафиг тәһсилә малик олмасыны тәсдиг едән сәнәд;

5) сағламлығынын вәзијјәти һаггында тибби арајыш;

6) тәрчүмеји-һал;

7) ата (ана), әр (арвад), оғул (ғыз), доғма гардаш (доғма бачы), јахуд һимајәсиндә олдуғу шәхсләрин анадан олдуғу, иш (тәһсил) вә јашајыш јери һаггында мә’луматлар.

13. Вәтәндашлар көмрүк органларында хидмәтә гәбул олунаркән, бу Әсаснамәнин 12-чи маддәсиндә нәзәрдә тутулмуш сәнәдләр вә мә’луматлар ганунверичиликлә мүәјјән едилмиш гәјдада јохланылыр.

14. Јохлама нәтичәсиндә вәтәндашын көмрүк органларына хидмәтә гәбул олунмасына манечилик төрәдән һаллар мүәјјән олундугда, она көмрүк органларына хидмәтә гәбул

олунмасындан имтинанын сәбәбләри барәсиндә бир ај мүддә-
тиндә јазылы формада мә'лумат верилир.

15. Вәтәндаш ашағыдакы һалларда көмрүк органла-
рында хидмәтә гәбул олуна вә ја хидмәт едә билмәз:

1) һәким-тибб комиссијасынын рә'ји әсасында сағлам-
лығы тәсдиг олунмадыгда;

2) мәһкәмәнин гануни гүввәјә минмиш гәрары илә
мәһдуд фәалијјәт габилијјәтли вә ја фәалијјәт габилијјәти
олмајан һесаб едилдикдә;

3) үзәриндән мәһкумлуғу кәтүрүлмәдикдә вә ја өдә-
нилмәдикдә.

Бир гәјда олараг мұвафиг али тәһсилә малик олмајан,
һабелә (али рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә тутулан вәзифәләрә
хидмәтә гәбул олунанлар истисна едилмәклә) јашы 30-у
кечмиш вәтәндашлар көмрүк органларында хидмәтә гәбул
едилмирләр.

16. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин:

1) саһибкарлығы фәалијјәти илә (о чүмләдән васи-
тәчиләрин көмәји илә) мәшғул олмаға;

2) көмрүк мәсәләләри үзрә үчүнчү шәхсләрин мұвәк-
кили олмаға;

3) мұгавилә илә мүлки-һүғуги характерли көмрүк иши
илә әлагәдар ишләри јеринә јетирмәјә;

4) өз хидмәти вәзијјәтиндән истифадә етмәклә үчүнчү
шәхсләрә Азәрбајчан Республикасы ганунверичилији илә нә-
зәрдә тутулмајан һәр һансы бир јардым кәстәрмәк вә бунун
мүгабилиндә һагг, имтијазлар вә хидмәтләр әлдә етмәјә;

5) тәсәррүфат субјектләринин идарә едилмәсиндә би-
лаваситә вә ја нүмајәндә васитәсилә иштирак етмәјә;

6) тә'тилләрин тәшкили вә онларын кечирилмәсиндә
иштирак етмәјә;

7) сијаси партијалар јаратмаға вә јахуд онларын ишин-
дә иштирак етмәјә;

8) әвәзчилик шәрти илә истәнилән һаггы өдәнилән
иши көрмәјә (елми-тәдрис вә јарадычылығы фәалијјәтиндән
башға) ихтијары јохдур.

17. Көмрүк органларында вәзифәјә илк дәфә тә'јин
едилән шәхсләр үчүн дахил олдуғлары вәзифәдән вә һазыр-
лығы сәвијјәләриндән асылы олараг 6 аја гәдәр сынаг мүддәти
мүәјјән едилә биләр.

18. Сынаг мүддэтинин мүэјјән едилмәси көмрүк органына ишә гәбула даир әмрдә көстәрилир. Сынаг мүддәти Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән ғысалдыла биләр.

19. Көмрүк органынын вәзифәли шәхси сынаг мүддәтиндә тутдуғу вәзифәјә ујғун олагаг көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә аид олан бүтүн һуғуғлардан истифадә едир.

Сынаг мүддәти көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин көмрүк органларындакы хидмәт стажына дахил едилир, хидмәт илләринә көрә әлавәләрин өдәнишиндә вә пенсия төјин олунаркән нәзәрә алыныр.

Сынаг мүддәти дөврүндә сынағын нәтичәси гәнаәт-бәхш олмадыгда көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хидмәтинә бу Әсаснамәјә ујғун олагаг хитам верилир.

20. Көмрүк органларында хидмәтә гәбул заманы рәһбәр вәзифәләрә төјин олуанлара вә елми дәрәчәси олан шәхсләрә сынаг мүддәти мүэјјән едилмир.

Сынағын кечирилмәси гәјдасы вә шәртләри Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүэјјән едилир.

21. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин пешә һазырлығы, јенидән һазырланмасы вә ихтисасларынын артырылмасы Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын Тәдрис мүәссисәсиндә, Азәрбајчан Республикасынын диқәр тәһсил мүәссисәләриндә, һабелә харичи дөвләтләрин тәһсил мүәссисәләриндә мүғавилә әсасында һәјата кечирилир.

ҮЧҮНЧҮ ФӘСИЛ

Хүсуи рүтбәләрин верилмә гәјдасы

22. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә хүсуи рүтбәләр онларын тутдуғлары вәзифәјә ујғун олагаг верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә верилән хүсуи рүтбәләр илкин вә нөвбәтиләрә бөлүнүрләр.

23. Көмрүк хидмәти кенерал-мајору вә ондан јухары хүсуи рүтбәләр Азәрбајчан Республикасынын мүвафиг ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән верилир. Көмрүк органлары-

нын кичик, орта рәис вә баш рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә туту-
лан хусуси рутбәләр (көмрүк хидмәти полковники хусуси
рутбәси дә дахил олмага) Азәрбајчан Республикасынын
көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән
верилир.

24. Көмрүк органларында бу Әсаснамәнин гүввәјә
миндији күнә кими хидмәт едән көмрүк органларынын вәзи-
фәли шәхсләринә хусуси рутбәләрин верилмә гәјдасы Азәр-
бајчан Республикасынын мұвафиг ичра һакимијјәти органы
тәрәфиндән мұәјјән едилир.

25. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсинә нөвбәти
хусуси рутбә о, штат үзрә тутдуғу вәзифәјә көрә нәзәрдә ту-
тулмуш рутбәјә ујғун олдугда вә әввәлки хусуси рутбәдә
мұәјјән едилмиш хидмәт илләри битдикдә верилир.

26. Кичик, орта рәис вә баш рәис һеј'әти көмрүк ор-
ганларынын вәзифәли шәхсләри үчүн хусуси рутбәләрдә хид-
мәт илләри ашағыдакы кими мұәјјән едилир:

көмрүк хидмәти кизири	– 5 ил;
көмрүк хидмәти кичик лејтенанты	– 1 ил;
көмрүк хидмәти лејтенанты	– 2 ил;
көмрүк хидмәти баш лејтенанты	– 2 ил;
көмрүк хидмәти капитаны	– 3 ил;
көмрүк хидмәти мајору	– 4 ил;
көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты	– 5 ил.

Көмрүк хидмәти баш кизири, көмрүк хидмәти **полков-**
ники вә даһа јүксәк рутбәләр үчүн хусуси рутбәләрдә хидмәт
илләри мұәјјән едилмир.

27. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри ашағы-
дакы сон јаш һәддинәдәк хидмәт едирләр:

көмрүк хидмәти кизири, көмрүк хидмәти баш кизири,
көмрүк хидмәти кичик лејтенанты, көмрүк хидмәти лејтенан-
ты, көмрүк хидмәти баш лејтенанты, көмрүк хидмәти капита-
ны – 50 јаш;

көмрүк хидмәти мајору, көмрүк хидмәти полковник-
лејтенанты – 55 јаш;

көмрүк хидмәти полковники, көмрүк хидмәти кене-
рал-мајору, көмрүк хидмәти кенерал-лејтенанты, көмрүк хид-
мәти кенерал-полковники – 60 јаш.

Азәрбајчан Республикасынын һәгиги дәвләт көмрүк
хидмәти мұшавири, һабелә Азәрбајчан Республикасынын
мұвафиг ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән вәзифәјә

тә'јин олуан шәхсләр үчүн сон јаш һәдди мүйјән едилмә-мишдир.

Көмрүк органларынын гадын вәзифәли шәхсләри өз арзулары илә бу маддәнин биринчи һиссәсиндә нәзәрдә тутулан мүддәтләрдән 5 ил аз олмагла хидмәт едә биләрләр.

28. Көмрүк органынын вәзифәли шәхси тибби чәһәт-дән јарарлы олдугда бу Әсаснамәнин 27-чи маддәсиндә кәстәрилән јаш һәдләри Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән 5 илә гәдәр мүддәтә артырыла биләр.

29. Хүсуси шәхси хидмәтләринә кәрә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә нөвбәти хүсуси рүтбә она верилмиш хүсуси рүтбә үчүн мүйјән олунмуш хидмәт илләринин јарысы кечдикдән сонра, лакин тутдуғу вәзифәјә кәрә штат үзрә нәзәрдә тутулмуш хүсуси рүтбәдән бир пиллә јүксәк олмамағ шәрти илә вахтындан әввәл верилә биләр.

Нөвбәти хүсуси рүтбәнин вахтындан әввәл вә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин тутдуғу вәзифә үчүн нәзәрдә тутулан хүсуси рүтбәдән бир пиллә јухары верилмәсинә көмрүк органларында хидмәт мүддәтиндә јалныз 2 дөфә јол верилә биләр.

30. Тәһсил мүйссисәләринин динләјичиләри, адјункт-лары вә докторантлары олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә нөвбәти хүсуси рүтбәләр онлар тәдрисә башла-јандан әввәл штат үзрә тутдуғлары вәзифәләрә, тәһсил мүйс-сисәсини, адјунктураны вә докторантураны битирдикдән сонра исә онлар штат үзрә тә'јин олундуғлары вәзифәләрә ујғун олагаг верилир.

31. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хүсуси рүтбәдә хидмәт илләри онлара бу рүтбәнин верилдији күндән башлајарағ һесабланыр.

Нөвбәти хүсуси рүтбәдә хидмәт илләри әввәлки хүсуси рүтбәдә хидмәт илләри битдији күндән башлајарағ һесабла-ныр.

32. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин бу Әсаснамәнин 69-чу маддәсинә ујғун олагаг интизам тәнбеһи гәјдасында ашағы салынмыш хүсуси рүтбәдә хидмәт мүддәти. бәрпа олунмуш хүсуси рүтбәдә хидмәт илләринә әлавә едил-мир.

Барәсиндә чинајәт иши галдырылан вә ја хидмәти ин-тизамын позулмасы илә әлагәдар хидмәти арашдырма апары-

лан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә нөвбәти хусуси рутбә мувафиг олараг чинајәт ишинә бәраәт газандыран әсасларла хитам вериләнә вә ја хидмәти арашдырма гуртарана гәдәр верилмир.

33. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә нөвбәти хусуси рутбәнин верилмәсинин әсассыз кечикдирилмәси мүәјјән олундугда, һәмин шәхсин нөвбәти хусуси рутбә алмасы үчүн хидмәт илләри онун әввәлки хусуси рутбәдә хидмәт илләринин битдији вахтдан башлајараг һесабланыр.

34. Көмрүк хидмәти полковники, көмрүк хидмәти полковник-лејтенанты вә көмрүк хидмәти мајору, һабелә көмрүк хидмәти капитаны, көмрүк хидмәти баш лејтенанты, көмрүк хидмәти лејтенанты хусуси рутбәләри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хусуси рутбәләри онлар хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирәркән хидмәти интизам гәјдаларыны поздугларына көрә ашағы салына биләр.

35. Хусуси рутбәнин ашағы салынмасы һаггында гәрар јол верилмиш позунтулар үзрә хидмәти арашдырманы апармыш мувафиг органын рә'ји әсасында гәбул едилир.

36. Хусуси рутбәси ашағы салынмыш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин аттестасијасынын нәтичәләри мүсбәт олдугда о, штат үзрә тутдуғу вәзифәдән асылы олмајараг, өз әввәлки хусуси рутбәсинә бәрпа олунур.

Бу маддәнин биринчи һиссәсиндә көстәрилмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин әввәлки хусуси рутбәсинә бәрпасы мәсәләси Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән һәлл олунур.

37. Интизам тәнбеһи едилмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә нөвбәти хусуси рутбә, һәмин шәхсин үзәриндән интизам тәнбеһи көтүрүләнәдәк верилмир.

38. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри, һабелә исте'фада олан вәзифәли шәхсләр төрәтдикләри чинајәтә көрә анчаг мәһкәмәнин гәрары илә хусуси рутбәдән мәһрум едилә биләрләр.

39. Көмрүк органларынын али рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә тутулан вәзифәләрин вә бу вәзифәләрә ујғун хусуси рутбәләрин сијаһысы Азәрбајчан Республикасынын мувафиг ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән тәсдиг олунур.

40. Көмрүк органларынын кичик һеј'әт, орта рәис һеј'әти вә баш рәис һеј'әти үчүн нәзәрдә тутулан вәзифәлә-

рин вә бу вәзифәләрә ујғун хусуси рүтбәләрин сijaһысы Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һа-
кимийјәти органы тәрәфиндән тәсдиг олунур.

41. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә хусу-
си рүтбәләриндән асылы олараг ашағыда көстәрилән мигдар-
да хусуси рүтбәләр үзрә маашлар мүүјјән едилир:

Азәрбајчан Республикасынын һәгиги дәвләт көмрүк
хидмәти мүшавири – минимум әмәк һаггы мәбләғинин отуз
мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти кенерал-полковники – минимум әмәк
һаггы мәбләғинин ијирми сәккиз мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти кенерал-лейтенанты – минимум әмәк
һаггы мәбләғинин ијирми алты мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти кенерал-мајору – минимум әмәк һаггы
мәбләғинин ијирми дөрд мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти полковники – минимум әмәк һаггы
мәбләғинин ијирми ики мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти полковник-лейтенанты – минимум
әмәк һаггы мәбләғинин ијирми мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти мајору – минимум әмәк һаггы мәб-
ләғинин он сәккиз мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти капитаны – минимум әмәк һаггы мәб-
ләғинин он алты мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти баш лейтенанты – минимум әмәк һаг-
гы мәбләғинин он дөрд мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти лейтенанты – минимум әмәк һаггы
мәбләғинин он ики мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти кичик лейтенанты – минимум әмәк
һаггы мәбләғинин он мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти баш кизири – минимум әмәк һаггы
мәбләғинин сәккиз мисли мигдарында;

көмрүк хидмәти кизири – минимум әмәк һаггы мәб-
ләғинин алты мисли мигдарында.

ДӨРДҮНЧҮ ФӘСИЛ

Көмрүк органларында хидмәт

42. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри Азәр-
бајчан Республикасынын гүввәдә олан ганунверичилијинә вә
бејнәлхалг мугавиләләринә, диқәр норматив һугути актлары-

на, һабелә бу Әсаснамәјә ујғун олараг өз сәлаһијјәтләри дахи-
линдә вәзифәләр јеринә јетирир вә мүүјјән һугуглардан исти-
фадә едирләр.

43. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин ашағыдакы
һугуглары вардыр:

көмрүк органында тутдуғу вәзифәјә даир һугуг вә вә-
зифәләрини мүүјјән едән сәнәдләрлә таныш олмаға;

мүүјјән едилмиш гәјдада хидмәти вәзифәләрини јеринә
јетирмәк үчүн зәрури олан мә’лумат вә сәнәдләр алмаға;

хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирмәк үчүн мүлкийјәт
формасындан асылы олмајараг мүүссисәләрә кетмәјә;

хидмәти вәзифәләринә ујғун олараг гәрарлар гәбул ет-
мәјә вә ја онларын һазырланмасында иштирак етмәјә;

хидмәт илләринә көрә, хидмәтин нәтичәләри вә ихти-
сасынын сәвијјәси нәзәрә алынмагла, әмәк һаггынын арты-
рылмасына вә көмрүк органларында хидмәт үзрә ирәлилә-
мәјә;

шәхси ишиндә олан материалларла таныш олмаг вә зә-
рури һалларда өз изаһатларыны шәхси ишә әлавә етмәјә;

Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран
ичра һакимийјәти органынын сахланылмасы үчүн нәзәрдә ту-
тулан вәсаитләр һесабына өз ихтисасыны артырмаға вә тәк-
милләшдирмәјә;

хидмәт илләри нәзәрә алынмагла пенсия тә’минатына;

шәрәф вә ләјагәтини алчалдан мә’луматларын тәкзиб
едилмәси үчүн хидмәти арашдырмаларын апарылмасыпы тә-
ләб етмәјә;

һәмкарлар иттифагларында бирләшмәјә;

көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин ичлас-
ларында иштирак етмәјә;

Азәрбајчан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсиндә
нәзәрдә тутулмуш һалларда вә гәјдада физики гүввәни, хусуси
васитәләри вә одлу силаһы тәтбиг етмәјә.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин Азәр-
бајчан Республикасынын ганунверичилијиндә нәзәрдә тутулан
диқәр һугуглары да вардыр.

44. Көмрүк органынын вәзифәли шәхси ашағыдакыла-
ры етмәјә борчлудур:

Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасына, га-
нунларына вә диқәр норматив һугути актларына риәјәт едил-
мәсини тә’мин етмәк;

физики вә һүгути шәхсләрин һүгутларынын вә гануни марагларынын мүдафиәсини тә'мин етмәк;

көмрүк органларынын рәисләринин сәләһијјәтләри чәрчивәсиндә вердикләри әмр вә сәрәнчамларыны јеринә јетирмәк;

хидмәти вәзифәләри һудудларында физики вә һүгути шәхсләрин мүрачиәтләринә вахтында бахмаг;

көмрүк органларында мүәјјән едилән дахили интизам вә хидмәти информасија илә рәфтар гәјдаларыны көзләмәк, вәзифә тә'лиमतларыны јеринә јетирмәк;

дөвләт сиррини вә ганунла горунан диқәр сиррләри горумаг, хидмәти вәзифәләрипи јеринә јетирәркән она мә'лум олмуш мә'луматлары ачыгламамаг.

45. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин тутдуғу вәзифәјә даир вәзифә борчлары вәзифә тә'лиमतлары илә мүәјјән едилир.

46. Вәзифә тә'лиमतларынын һазырланмасы вә тәсдиг едилмәси гәјдалары Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјән едилир.

47. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмәти вәзифәләринин ичрасына һәмчинин ашағыдакылар дахилдир:

көмрүк органларынын рәһбәрләри тәрәфиндән тәсдиг олунмуш планлара ујғун олараг кечирилән тә'лимләрдә, топланышларда, јарышларда вә диқәр тәдбирләрдә иштирак етмәк;

хидмәт јеринә кетмәк вә гәјытмаг, хидмәти е'замијјәтдә олмаг;

мүаличәдә олмаг, мүаличә јеринә кетмәк вә гәјытмаг;

хидмәти вәзифәләринин јеринә јетирилмәси илә әлағәдар вәтәндашларын һәјат, сағламлыг, шәрәф вә ләјагәтинин горунмасы, һабелә өз шәхси тәһлүкәсизлијинин тә'инаты үзрә һәрәкәтләр.

48. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирәркән дөвләт нүмајәндәси кими тәмсил олунур вә дөвләтин мүһафизәси алтында олурлар. Ганунла сәләһијјәт верилмиш мүвафиг органлар вә вәзифәли шәхсләр истисна олмагла, онларын фәалијјәтинә һеч кәсин мүдахилә етмәк һүгугу јохдур.

49. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вәзифәјә тә'јин олунмасы заманы онларын өз әсас ихтисасы, јахуд она јахын олан ихтисас саһәси үзрә јенидән һазырлығы апарыла биләр.

50. Тәшкилати-штат тәдбирләринин һәјата кечирилмәси илә әлағәдар вәзифәдән азад олунмуш көмрүк органынын вәзифәли шәхси 3 ај мүддәтинә, Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын мүәјјән етдији гәјдада әмәк һаггы сахланылмагла һәмин органынын сәрәнчамында сахланыла биләр. Бу мүддәтә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хәстә, нөвбәти вә әлава мә'зунијјәтләрдә олдуғу мүддәт дахил едилмир. Мүстәсна һалларда бу мүддәт Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран мүвафиг ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән бир иләдәк мүддәтә узадыла биләр.

51. Көмрүк органларында хидмәтә гәбул едилмиш вәтәндашлар илкин хүсуси рүтбәни алдыгдан сонра ики ајдан кеч олмајараг Азәрбајчан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләси илә нәзәрдә тутулан мәзмунда анд ичирләр.

Андичмә мәрасими Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини ичра һакимијјәти органынын мүәјјән етдији гәјдада кечирилир.

52. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин һәмин көмрүк органында, һәмин јердә јерләшән диқәр көмрүк органына вә ја диқәр јерә хидмәтә кечирилмәсинә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин разылығы әсасында јол верилир.

53. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри хидмәт үзрә ашағыдакы һалларда башга ишә кечирилирләр:

1) вәзифәли шәхс јүксәк вәзифәјә кечирилдикдә;

2) вәзифәли шәхсдән даһа мәгсәдјөнлү шәкилдә истифадә етмәк үчүн вә ја аилә вәзијјәтинә, сағламлығына вә ја јаш һәддинә көрә, диқәр вәзифәјә кечирилдикдә;

3) Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын көндәриши әсасында али мәктәбләрин әјани шә'бәләринә гәбул олунмуш вә бунунла әлағәдар вәзифәдән азад едилмиш шәхсләр, һәмин тәдрис мүәссисәләрини битирдикдән сонра башга вәзифәјә тә'јин олундугда.

54. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хидмәт үзрә башга ишә кечирилмәси кечирилмәјә әсас көстәрилмәк-

лә әмр илә рәсмиләшдирилир. Әмр көмрүк органының вәзифәли шәхсинә онун имзасы алынмагла е'лан олунур.

55. 15 ил вә даһа чох хидмәт илләри олан көмрүк органларының вәзифәли шәхсләри штатларын ихтисары вә ја сәһһәтләринә көрә аз маашлы вәзифәјә кечириләркән онларын әввәлки вәзифә маашлары сахланылыр.

56. Барәсиндә чинајәт иши галдырылан, һабелә хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирәркән кобуд позунтулара јол верән көмрүк органының вәзифәли шәхси Азәрбајчан Республикасының көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органының мүәјјән етдији гәјдада, истинтаг вә ја хидмәти арашдырма баша чатана гәдәр тутдуғу вәзифәдән мүвәггәти олараг кәнар едилир.

57. Вәзифәдән мүвәггәти кәнар едилән көмрүк органының вәзифәли шәхсинин һәмин мүддәт әрзиндә әмәк һаггы сахланылмыр.

58. Көмрүк органларының вәзифәли шәхсләри диқәр һүгүг-мүһафизә органларына хидмәтә кечириләркән онларын көмрүк органларында хидмәт илләри кәстәрилән органларда хидмәт илләринә дахил едилир вә дашыдыглары рүтбәләр сахланылыр.

Диқәр һүгүг-мүһафизә органларындан көмрүк органларында хидмәтә гәбул едилмиш вәзифәли шәхсләрин һәмин органларда хидмәт илләри вә дашыдыглары рүтбәләр сахланылыр.

59. Көмрүк органының вәзифәли шәхсинин вә онун аиләсинин, һабелә әмлакының јени хидмәт јеринә дашынмасы Азәрбајчан Республикасының көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјән олунмуш гәјдада көмрүк органларының сахланмасы үчүн ајрылмыш вәсаит һесабына һәјата кечирилир.

60. Мүһарибә дөврүндә вә фөвгәл'адә вәзијјәт е'лан олунан јерләрдә көмрүк органларының вәзифәли шәхсләринин хидмәтләринин хүсусијјәтләри Азәрбајчан Республикасының гуввәдә олан ганунверичилијинә ујғун олараг мүәјјән едилир.

61. Азәрбајчан Республикасының көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјән едилмиш гәјдада көмрүк органларының вәзифәли шәхсләри Азәрбајчан Республикасының дәвләт һакимијјәти органларына вә мүлкиј-

жәт формасындан асылы олмајараг идарә, мүәссисә вә тәшкилатларә е'зам олуна биләрләр.

62. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин Азәрбајчан Республикасынын дәвләт һакимијјәти органларына, мүлкијјәт формасындан асылы олмајараг идарә, мүәссисә вә тәшкилатларә е'зам едилмәси Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијинә мувафиг оларәг һәјата кечирилир.

63. Тәһсил мүәссисәләриндә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин пешә һазырлығы Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран һакимијјәти органы тәрәфиндән гәбул едилән норматив һүгути актларә мувафиг оларәг һәјата кечирилир.

БЕШИНЧИ ФӘСИЛ

Хидмәти интизам

64. Көмрүк органларында хидмәти интизам көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри тәрәфиндән онларә һәвалә олунмуш вәзифәләрин ичрасындан вә өз сәләһијјәтләрини һәјата кечирән заман Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијинә, вәзифә тә'лимаатларына, һабелә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын вә билаваситә табә олдуғлары рәисләрин әмр вә көстәришләринә әмәл етмәкдән ибарәтдир.

65. Көмрүк органларынын нүмунәви дахили интизам гәјдалары Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән тәсдиг едилир.

66. Хидмәтдә јүксәк мүвәффәгијјәтләрә, узун мүддәт гусурсуз хидмәтә вә диқәр наилијјәтләрә көрә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри барәдә ашағыдакы һәвәсләндирмә тәдбирләри көрүлүр:

- 1) тәшәккүр е'лан едилмәси;
- 2) пул вә ја гијмәтли әшја верилмәси;
- 3) Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын фәхри фәрманы илә тәлтиф едилмә;
- 4) нөвбәти хусуси рүтбәнин вахтындан әввәл верилмәси;
- 5) тәлтиф силаһынын верилмәси;
- 6) нөвбәти хусуси рүтбәнин тутдуғу вәзифә үчүн нәзәрдә тутуландан бир пиллә јухары верилмәси;

7) тәтбиг едилмиш интизам тәнбегһинин вахтындан әввәл кери кәтүрүлмәси.

67. Тәлтиф силаһы илә мұкафатландырма Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын гәрары әсасында һәјата кечирилир.

68. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри хидмәти вәзифәләрини лајигинчә јеринә јетирдијилә, Азәрбајчан Республикасынын игтисади марагларынын горунмасында хүсуси хидмәтләринә, гачагмалчылыға вә көмрүк иши саһәсиндә дијәр чинајәтләрә гаршы мүбаризә, һабелә саир фәргләнмәләрә көрә Азәрбајчан Республикасынын гапунверичилији илә мүәјјән едилмиш гәјдада дәвләт тәлтифинә тәгдим олуна биләrlәр.

69. Көмрүк органынын вәзифәли шәхси хидмәти интизам гәјдаларыны поздугда она ашағыдакы интизам тәнбегһләриндән бири тәтбиг едилә биләр:

- 1) ирад;
- 2) төһмәт;
- 3) сонунчу хәбәрдарлыгла шиддәтли төһмәт;
- 4) 6 ај мүддәтинә ашағы вәзифәјә кечирилмә;
- 5) хүсуси рүтбәнин бир пиллә ашағы салынмасы;
- 6) көмрүк органларында хидмәтинә хитам верилмә.

70. Интизам тәнбегһинин гүввәдә олдуғу мүддәтдә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә бу Әсаснамәнин 66-чы маддәсиндә нәзәрдә тутулан (7-чи бәнди истисна олмагла) һәвәсләндирмә тәдбирләри тәтбиг едилә билмәз.

71. Интизам тәнбегһи вериләркән көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин әввәлки пешәкарлыг сәвијјәси вә хидмәтә мүнәсибәти, төрәтдији хәтанын ағырлығы вә характери, хәтанын төрәдилдији заман мөвчуд олмуш һаллар нәзәрә алынмалыдыр. Интизам тәнбегһи верилмәмишдән әввәл көмрүк органынын вәзифәли шәхсиндән јазылы изаһат тәләб едилмәлидир. Зәрури һалларда изаһатда көстәрилән мә'луматларын јохланылмасы һәјата кечирилир вә бу јохламанын нәтичәсиндән асылы олараг гәрар гәбул едилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин јазылы изаһат вермәкдән имтина етмәси она интизам тәнбегһи верилмәсини истисна етмир.

72. Интизам тәнбегһи, интизам тәнбегһини тәтбиг етмәјә сәләһијјәти олан көмрүк органынын мұвафиг вәзифәли шәхсинә хидмәти интизамын позулдуғу мә'лум олдуғу андан 20

күн кечәнәдәк, хидмәти арашдырманын апарылмасы, чинајет иши вә ја инзибати һүгүг позунтусу барәдә ишин галдырылмасы һалларында исә – мұвафиг олараг арашдырманын гуртардыгы, сәләһијјәтли орган вә ја вәзифәли шәхс тәрәфиндән инзибати вә ја чинајет ишинә бахылмасы вә онун барәсиндә сон гәрар гәбул едилмәси күнүндән е'тибарән бир ај кечәнәдәк верилә биләр.

73. Интизам тәнбеһи, интизам хәтасы төрәтмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хәстә олдуғу, јахуд мә'зунијјәтдә, е'замијјәтдә олдуғу вахт, һабелә төрәдилмиш хәтадан алты ај, мұвафиг тәфтиш вә ја јохламанын нәтичәләринә көрә исә онун төрәдилдији күндән 2 илдән артыг вахт кечдикдән сонра тәтбиг олуна билмәз. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин мә'зунијјәтдә, е'замијјәтдә вә хәстә олдуғу вахт, һабелә чинајет вә ја инзибати һүгүг позунтусу иши үзрә ичраат вахты бу мүддәтә дахил едилмир.

74. Интизам тәнбеһинин верилмәси әмрлә рәсмиләшдирилир. Әмр, төрәдилмиш хәтанын сәбәбләри кәстәрилмәклә тәнбеһ верилмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә е'лан олунар вә бу барәдә она имза етдирилир.

75. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә верилмиш интизам тәнбеһи, әкәр алты ај мүддәтиндә она јени интизам тәнбеһи тәтбиг олунмамышса, онун үзәриндән көтүрүлүр вә о тәнбеһ алмамыш һесаб олунар.

76. Интизам тәнбеһи тәтбиг едилмиш көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органына, һабелә мәһкәмәјә шикајәт етмәк һүгуғуна маликдирләр.

77. Һәвәсләндирмә тәдбирләри вә интизам тәнбеһләри бирбаша рәисләр тәрәфиндән онларын сәләһијјәтләри дахилиндә тәтбиг олунар.

Бирбаша рәисләр көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмәт үзрә, о чүмләдән мүвәггәти олараг табе олдуғлары рәисләрдир.

78. Һәвәсләндирмә тәдбирләрини вә интизам тәнбеһи тәтбиг етмәк һүгуғлары олан шәхсләрин сијаһысы Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјән едилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә онун бирбаша рәисинин сәләһијјәтләринә дахил олмајан һәвәсләндирмә вә интизам тәнбеһи тәдбирләри тәтбиг етмәк лазым кәләрсә, бу

заман Азербайжан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы гаршысында һәмин рәис тәрәфиндән вәсәтәт галдырылып.

79. Көмрүк органларынын рәисләри һәвәсләндирмә тәдбирләринин вә интизам тәнбәһләринин тәтбиги үзрә ошларә верилмиш сәләһијјәтләри ашарса, ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмуш гәјдада мәс'улијјәт дашыјырлар.

АЛТЫНЧЫ ФӘСИЛ

Көмрүк органларында хидмәтин шәртләри

80. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә Азербайжан Республикасынын ганунверичилији илә мүйјән едилмиш там иш вахты шамил едилер.

81. Хидмәт шәраитиндән асылы оларәг көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин бә'зи категоријаларына ғысалдылмыш иш вахты мүйјән едилә биләр. Белә вәзифәли шәхсләрин сијаһысы Азербайжан Республикасынын мұвафиг ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүйјән едилер.

82. Мүстәсна һалларда көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри өз хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирмәклә әләгәдар Азербайжан Республикасынын әмәк ганунверичилији илә нәзәрдә тутулан гәјдада иш вахтындан артыг ишләрә, һәмчинин кечә вахты, бајрам вә истираһәт күнләриндә ишә чәлб олуна биләрләр.

Белә һалларда ошларын әмәји Азербайжан Республикасынын әмәк ганунверичилији илә мүйјән олунмуш гәјдада өдәнилер.

83. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри Азербайжан Республикасынын әмәк ганунверичилији илә мүйјән олунмуш гәјдада бош вәзифәни мұвәггәти ичра етмәјә керә әләвә әмәк һаггынын өдәнилмәси һүгуна маликдирләр.

84. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә ашағыда көстәрилән мә'зунијјәтләр верилер:

- 1) һәр ил верилән әсас мә'зунијјәт;
- 2) әләвә мә'зунијјәтләр;
- 3) социал мә'зунијјәтләр;
- 4) тәһсил алмаг вә елми јарадычылыг мәшгул олмаг үчүн верилән тәһсил вә јарадычылыг мә'зунијјәти;

5) өдәнишсиз мә'зунијјәт.

Мә'зунијјәт мүддәти тәғвим күнү илә һесабланыр.

85. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә Азәрбајҗан Республикасынын әмәк ганунверичилији илә мүәјјән олунмуш җајдада вә мүддәтдә иллик әсас мә'зунијјәт верилир.

86. Хидмәтин биринчи или үчүн көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин әсас мә'зунијјәт һүгүгу онларын хидмәтә дахил олдуғлары андан е'тибарән 6 ај хидмәтдән сонра әмәлә кәлир.

Хидмәтин икинчи сонрақы илләри үчүн мә'зунијјәт тәғвим илинин истәнилән вахтында, мә'зунијјәтләрин верилмәси нөвбәсинә мувафиг сурәтдә верилә биләр.

87. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин кечирилмиш мә'зунијјәтини нөвбәти хидмәт или үчүн верилән әсас мә'зунијјәтлә бирләшдирмәк олар.

88. Хидмәти зәрурәтлә әлағәдар оларағ мә'зунијјәтдә олан көмрүк органынын вәзифәли шәхси мә'зунијјәтдән кери чағырыла биләр. Мә'зунијјәтдән керичағырма мувафиг әмрлә рәсмиләшдирилир. Белә һалда мә'зунијјәтдән кери чағырылан вәзифәли шәхсә истифадә едилмәмиш мә'зунијјәт күнләринин әвәзиндә өдәнишсиз әләвә истираһәт күнләри верилир.

89. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә ашағыдақы һалларда көмрүк органларында хидмәт илләринә көрә өдәнишли әләвә мә'зунијјәт верилир:

- 1) 5 илдән 10 иләдәк хидмәт илләринә көрә – 3 тәғвим күнү;
- 2) 10 илдән 15 иләдәк хидмәт илләринә көрә – 5 тәғвим күнү;
- 3) 15 илдән 20 иләдәк хидмәт илләринә көрә – 10 тәғвим күнү
- 4) 20 ил вә даһа чох хидмәт илләринә көрә – 15 тәғвим күнү.

90. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин арзусу илә әләвә мә'зунијјәт әсас мә'зунијјәтлә чәмләнәрәк бирликдә верилә биләр.

91. Әсас мә'зунијјәтдән истифадә етмәмиш көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин ишдән чыхмасы һалларындан башға, мә'зунијјәтин пул илә әвәз едилмәсинә јол верилмир.

92. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә социал, җарадычылығ вә тәһсил, һабелә өдәнишсиз мә'зунијјәт

јетләрин верилмә гәјдасы вә онларын мүддәти Азәрбајҗан Республикасынын әмәк ганунверичилији илә мүәјјән едилир.

93. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин әмәк һаггы вәзифә маашларындан, хүсуси рүтбәләр үзрә маашлардан, 5 илдән артыг гүсурсуз хидмәтә көрә, харичи дили билмәјә, елми дәрәчәјә көрә әлавәләрдән, һабелә натурал шәкилдә верилмәјән әрзаг пајынын дәјәриндән вә ганунверичиликдә нәзәрдә тутулан диҗкәр әлавәләрдән ибарәтдир.

94. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә һәр ил онларын ајлыг әмәк һаггынын икигат һәчминдә мадди јардым көстәрилә биләр.

95. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә көмрүк системиндә гүввәдә олан норматив һүгуи актлара үјгүн олараг һәдди мөһдудлашдырылмамагла пул мүкафатлары верилә биләр.

96. Көмрүк органларынын рәһбәрләри хидмәтдә фәргләнмәјә, пешәкарлыға, мүһүм вәзифә вә тапшырыгларын јеринә јетирилмәсинә көрә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вәзифә маашларына әмәк һаггы фонду дахилиндә 50 фаиз һәчминдә әлавәләр тә'јин едә биләрләр.

Верилән тапшырыгларын јеринә јетирилмәмәси, ишини кейфијјәтинин ашағы дүшмәси вә һабелә хидмәти интизамын позулмасы һаллары заманы бу әлавәләр көтүрүлә вә ја азалдыла биләр.

97. Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы хидмәтдә әлдә етдикләри наилијјәтләрә көрә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә онларын вәзифә маашларынын 25 фаизи һәчминдә әлавәләр мүәјјән едә биләр.

98. Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын гәрары илә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә нөвбәти олараг верилән кејим формасынын әвәзинә, онларын дәјәри мәбләғиндә пул компенсасијасынын өдәнилмәсинә јол верилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри әрзаг пајы илә тә'мин олунурлар. Әрзаг пајынын нормасы вә ја о, натурал шәкилдә верилмәдији һалда дәјәринин пул компенсасијасынын һәчми Азәрбајҗан Республикасынын мүвафиг ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән мүәјјән едилир.

99. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вә-
маашларына бу органларда хидмәт илләринә көрә
зифә ашағыда көстәрилән мигдарда әлавәләр мүүжән едилир:

- 1) 5 илдән 10 иләдәк – минимум әмәк һаггы мәбләғи-
нин он ики мисли мигдарында;
- 2) 10 илдән 15 иләдәк – минимум әмәк һаггы мәбләғи-
нин он алты мисли мигдарында;
- 3) 15 илдән 20 иләдәк – минимум әмәк һаггы мәбләғи-
нин он сәккиз мисли мигдарында;
- 4) 20 илдән 25 иләдәк – минимум әмәк һаггы мәбләғи-
нин ијирми мисли мигдарында;
- 5) 25 илдән јухары – минимум әмәк һаггы мәбләғинин
ијирми беш мисли мигдарында.

100. Хидмәт илләринә көрә әлавәләрин верилмә гәјда-
сы Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра
һакимијјәти органы тәрәфиндән мүүжән олунур.

101. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин
сосиал-мәишәт вә тибби тә’минаты Азәрбајчан Республика-
сынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын
вәсаити һесабына һәјата кечирилир.

102. Көмрүк органларына хидмәтә гәбул илә әлагәдар,
һәмчинин көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә вә
онларын аиләләринә тибб мүәссисәләриндә тибби комисија-
лар тәрәфиндән тибби хидмәтин көстәрилмәси компенсација
әсасында һәјата кечирилир вә чәкилән хәрчләр Азәрбајчан
Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти
органы тәрәфиндән өдәнилир.

103. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин
дөвләт тәрәфиндән ичбари шәхси сығорталанмасы Азәрбајчан
Республикасынын ганунверичилијинә ујғун олага һәјата
кечирилир.

104. Хидмәти вәзифәләринин јеринә јетирилмәси илә
әлагәдар көмрүк органынын вәзифәли шәхси һәлак олдуғда,
һабелә сонракы пешә фәалијјәти илә мәшғул олмағ имканын-
дан мәһрум едән бәдән хәсарәти вә диқәр бәдән хәсарәти
алдығда, әмлақына зәрәр вурулдуғда она бирдәфәлик мүави-
нәтин верилмәси вә мадди зәрәрин өдәнилмәси Азәрбајчан
Республикасынын һүгүг-мүһафизә органларынын вәзифәли
шәхсләри үчүн нәзәрдә тутулмуш гәјдада һәјата кечирилир.

105. Али мәктәбләрин ахшам вә гијаби шө’бәләриндә
тәһсилдини давам еттирән көмрүк органларынын вәзифәли

шәхсләринә ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмуш гәјдада кү-
зәштләр верилир.

106. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вә
онларын аилә үзвләринин көмрүк органларынын тибб мүүс-
сисәләриндә, еләчә дә Азәрбајчан Республикасынын дикәр
һүгүг-мүһафизә органларынын тибб мүүссисәләриндә Азәр-
бајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һаки-
мијјәти органынын мүүјјән етдији гәјдада, көмрүк системинин
мүвафиг фондунун вәсаитләри һесабына тибби тә'минат алмаг
һүгүглары вардыр.

107. Көмрүк органларынын, вәзифәли шәхсләринин
хидмәт етдикләри вә ја јашадыглары јерләрдә Азәрбајчан Ре-
спубликасынын көмрүк системинин тибб мүүссисәләри олма-
дығы һалларда онлара вә онларын аиләләринә дәвләт тибб
мүүссисәләриндә тибби јардым көстәрилир.

108. Мүаличәјә сәрф олуна вәсаитләр сәһијјә мүүсси-
сәләринә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран
ичра һакимијјәти органынын вәсаити һесабына өдәнилир.

109. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә санаторија-
курорт јоллајышынын гијмәтинин 75 фаизи, онун һәр бир аи-
лә үзвү үчүн исә јоллајышын гијмәтинин 50 фаизинә гәдәр
мәбләгдә пул компенсасијасы өдәнилир.

Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинә һәр ил
мә'зунијјәтә чыхдығы заман минимум әмәк һаггынын он мис-
ли мигдарында, арвадына (әринә) вә һәр бир һәдди-бүлуға
чатмамыш аилә үзвләринә исә минимум әмәк һаггынын беш
мисли мигдарында пул компенсасијасы өдәнилир.

110. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри Азәр-
бајчан Республикасынын ганунверичилији илә һүгүг-мүһафизә
органлары үчүн нәзәрдә тутулмуш гәјдада мәнзиллә, һабелә
мүрачиәт етдикдә мәнзил телефону илә тә'мин олурулар.

111. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин өз
хидмәти вәзифәләрини јеринә јетирмәләри илә әлагәдар әлдә
етдикләри кәлирләрдән кәлир веркиләринин тутулмасы һүгүг-
мүһафизә органлары үчүн мүүјјән едилән шәртләрлә вә гәјда-
ларла һәјата кечирилир.

112. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләри хид-
мәти вәсигәләрини тәгдим етмәклә Азәрбајчан Республика-
сынын бүтүн әразисиндә шәһәрдаһили, шәһәрәтрафы нәглиј-
јат вәситәләриндән (такси истисна олмагла) пулсуз истифадә
етмәк һүгүгуна маликдиләр.

113. Көмрүк органларында хидмәт етмиш вәзифәли шәхсләрин вә онларын аилә үзләринин пенсия тә'минаты "Һәрби гуллуғчуларын пенсия тә'минаты һагтында" Азәрбајчан Республикасынын Һануну илә мүүјјән едилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин вә онларын аилә үзләринин пенсия тә'минатынын тәшкили Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимийјәти органы тәрәфиндән һәјата кечирилир.

ЈЕДДИНЧИ ФӘСИЛ

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасы

114. Кадрларын дүзкүн сечилмәси, јерләшдирилмәси вә тәрбијә едилмәси мәгсәди илә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасы кечирилир.

Аттестасија заманы һәр бир көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин ишкүзар вә мә'нәви кејфијјәтләринин объектив гијмәти верилир, тутдуғу вәзифәсинә ујғунлуғу вә онун хидмәти истифадәсинин перспективи мүүјјәнләшдирилир, хидмәтдә ирәли чәкилмәк вә тәһсил алмага көндәрилмәк үчүн намизәдләрин еһтијаты ашкар едилир.

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасынын кечирилмәси ғајдасы Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимийјәти органы тәрәфиндән тәсдиг едилән Әсаснамә илә мүүјјән едилир.

115. Јалныз мувафиг вәзифәләрдә азы бир ил чалышан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасы кечирилә биләр. Һәр бир көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин үч илдә бир дәфәдән чох олмајараг аттестасијасы кечирилә биләр.

116. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасынын кечирилмәси үчүн Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимийјәти органынын нәздиндә аттестасија комиссијасы јарадылып. Аттестасија комиссијасынын тәркиби вә сәләһијјәт мүддәти онун јарадылмаһа һагтында мувафиг әмрлә (сәрәнчамла) мүүјјән едилир.

Аттестасија комиссијасы өз фәалијјәтини бу Әсаснамәјә вә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимийјәти органы тәрәфиндән тәсдиг олунан аттестасија

сија комиссијасы һагтында Әсаснамәјә ујғун олараг тәшкил едир.

117. Аттестасија комиссијасы коллекиал органдыр. О, азы беш нәфәрдән ибарәт олмагла бүтүн һалларда онун сәј тәркиби тәкрәгәмли олмалыдыр.

118. Аттестасија комиссијасынын иши ашкарлыг шәраитиндә, објектив, гәрәзсиз вә ганунверичилијин тәләбләринә әмәл едилмәклә апарылмалыдыр.

119. Аттестасија комиссијасы бүтүн бахылан мәсәләләр үзрә әсасландырылмыш гәрар гәбул едир вә Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын тәсдигинә тәгдим едир.

Аттестасија комиссијасы көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин тутдуғу вәзифәјә ујғун олдуғу вә ја ујғун олмадығы һагтында ики гәрардан јалныз бирини гәбул едир. Бунунла јанашы аттестасија комиссијасы бу гәрарында көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин башга вәзифәдә истифадә едилмәсинин мәгсәдә мұвафиглији барәдә төвсијә верә биләр.

СӘККИЗИНЧИ ФӘСИЛ

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмәтинә хитам верилмәси үчүн әсаслар

120. Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хидмәтинә ашағыда көстәрилән һаллар әсасында хитам верилә биләр:

- 1) өз тәшәббүсү илә;
- 2) бу Әсаснамәнин 27-чи маддәсиндә нәзәрдә тутулмуш јаш һәддинә чатдығына көрә;
- 3) пенсияја чыхмаг һүгуу верән хидмәт илләринә көрә;
- 4) тәшкилати-штат тәдбирләринин кечирилмәси илә әлагәдар, вәзифәли шәхсин көмрүк органларында диқәр вакант вәзифәјә кечирилмәси гејри-мүмкүн олдугда вә ја көстәрилән вәзифәли шәхс белә вәзифәјә кечирилмәдән имтина етдикдә;
- 5) вәзифәли шәхсин көмрүк органларында хидмәтә јарарсыз олмасы барәдә мұвафиг тибб комиссијасынын рәјинә әсасән хәстәлијә көрә;
- 6) мұвафиг тибб комиссијасынын гәрары әсасында сәһһәтинин вәзијјәтинә көрә көмрүк органларында хидмәт

етмәк үчүн мәһдуд јарарлы олдугда, әкәр вәзифәли шәхсин көмрүк органларында сәһһәтинин вәзијјәтинә даир тәләбләрә ујғун олан дикәр вакант вәзифәјә кечирилмәси гејри-мүмкүн олдугда вә ја белә вәзифәјә кечирилмәдән көстәрилән шәхс имтина етдикдә;

7) тутдуғу вәзифәјә ујғун кәлмәдији барәдә аттестасија комиссијасынын гәрары олдугда, әкәр вәзифәли шәхсин көмрүк органларында онун ихтисасына ујғун олан дикәр вакант вәзифәјә кечирилмәси гејри-мүмкүн олдугда вә ја белә вәзифәјә кечирилмәдән көстәрилән шәхс имтина етдикдә, һабелә сынағын нәтичәси гәнаәтедичи олмадыгда;

8) хидмәти интизамы бир дәфә кобуд сурәтдә поздугда вә ја хидмәти вәзифәләрини мүнтәзәм сурәтдә јеринә јетирмәдикдә;

9) Азәрбајчан Республикасынын әмәк ганунверичилијинә мувафиг олараг тәрәфләрин ирадәсиндән асылы олмајан һалларда;

10) Азәрбајчан Республикасы вәтәндашлығына хитам верилдикдә.

Бу маддәнин биринчи һиссәсинин 2-чи, 4-10-чу бәндләриндә көстәрилән әсаслара көрә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин хидмәтинә хитам верилмәси Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын тәшәббүсү илә һәјата кечирилир.

121. Көмрүк органынын вәзифәли шәхси әмәк габилитијјәтини мүвәггәти итирдији дөврдә, һабелә мә'зунијјәтдә вә е'замијјәтдә олдуғу вахт әрзиндә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын тәшәббүсү илә онун хидмәтинә хитам верилмәсинә јол верилмир.

122. Көмрүк органларында пенсија алмаг һүгуғу илә хидмәтләринә хитам верилмиш көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә кејим формасыны дашымаға ичазә верилир.

123. Көмрүк органларында хидмәтә көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин тәшәббүсү илә хитам верилдикдә о, бир ај габагчадан бирбаша табе олдуғу рәиси бу барәдә јазылы сурәтдә хәбәрдар етмәлидир.

124. Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмәтинә бу Әсаснамәнин 120-чи маддәсинин биринчи һиссәсинин 2-6-чы бәндләриндә нәзәрдә тутулан әсасларла хитам

верилдикдә, онлара хидмәт илләриндән асылы олага ашағыда көстәрилән мигдарда бирдәфәлик мұавинәт верилир:

- 1) 10 илә гәдәр – ајлыг вәзифә маашынын 5 мислиндә;
- 2) 10 илдән 15 илә гәдәр – ајлыг вәзифә маашынын 10 мислиндә;
- 3) 15 илдән 20 илә гәдәр – ајлыг вәзифә маашынын 15 мислиндә;
- 4) 20 илдән јухары – ајлыг вәзифә маашынын 20 мислиндә.

Хидмәт дөврүндә дөвләт тәлтифләри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә верилән бирдәфәлик мұавинәтин мәбләғи ики ајлыг вәзифә маашы мигдарында артырылыр.

125. 15 ил вә даһа чох хидмәт илләри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин хидмәтләринә, јаш һәддинә, сәһһәтләринә вә ја тәшкилати-штат тәдбирләринин һәјата кечирилмәси илә әлагәдар хитам верилдикдә, онлара хидмәтләринә хитам верилдикдән сонра 5 ил мүддәтиндә ајлыг вәзифә маашынын гырх фаизи мигдарында ајлыг мұавинәт верилир.

15 илдән артыг мүддәтин һәр или үчүн ајлыг мұавинәт ајлыг вәзифә маашынын үч фаизи мигдарында артырылыр.

126. Бу Әсаснамәнин 125-чи маддәсиндә көстәрилән әсасларла хидмәтләринә хитам верилмиш вә 15 илдән аз хидмәт илләри олан көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринә хидмәтләринә хитам верилдикдән сонра 1 ил мүддәтиндә ајлыг вәзифә маашы мәбләғиндә ајлыг мұавинәт верилир.

ДОГГУЗУНЧУ ФӘСИЛ

Көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин көмрүк органларында хидмәтә вә вәзифәјә бәрпа едилмәси

127. Көмрүк органларында хидмәтинә хитам верилмәси вә ја башга вәзифәјә кечирилмәси барәдә гәрарла разы олмајан көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин һәмин гәрардан Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органына вә (вә ја) мәһкәмәјә шикајәт вермәк һүгуу вардыр.

128. Жөмрүк органларында вөзифәжә бәрпа олунмаг үчүн әсас Азәрбајчан Республикасынын жөмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын гәрары вә ја гүввәжә минмиш мәһкәмә гәрарыдыр.

Жөмрүк органларынын вөзифәли шәхсләринин вөзифәжә бәрпасы онларын әввәләр тутдуглары вөзифәжә бәрәбәр олан вөзифәжә вә ја онларын разылығы илә дикәр вөзифәжә тә'јин олунмаг јолу илә һәјата кечирилир.

129. Жөмрүк органынын вөзифәли шәхсинин жөмрүк органларында вөзифәжә бәрпа едилмәси барәдә Азәрбајчан Республикасынын жөмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органынын вә (вә ја) мәһкәмәнин гәрары дәрһал ичра олунмалыдыр.

130. Хидмәтинә хитам верилдији күндән бәрпа олунма күнүнә кими кечмиш мүддәт жөмрүк органларында хидмәтә бәрпа едилмиш жөмрүк органынын вөзифәли шәхсинин хидмәт илләринә дахил едилир вә бу мүддәт үчүн она чатасы олан әмәк һаггы өдөнилир.

ОНУНЧУ ФӘСИЛ

Јекун мүддәалар

131. Жөмрүк органларынын малијјәләшдирилмәси Азәрбајчан Республикасынын жөмрүк ганунверичилији илә мүәјјән едилмиш мәнбәләрдән јаранан жөмрүк системинин бүдчәдәнкәнар инкишаф фонду вә дөвләт бүдчәси илә нәзәр-дә тутулан вәсаитләр һесабына һәјата кечирилир.

132. Өз хидмәти вөзифәләрини јеринә јетирмәклә әләгәдар һәлак олан, јахуд хидмәти баша вурдугдан сонра жөмрүк органларында хидмәт заманы алдыглары јараланма, контузија вә хәстәлик нәтичәсиндә вәфат едән, һәмчинин 20 ил вә даһа чох (тәгвим или һесабы илә) хидмәт етмиш жөмрүк органларынын вөзифәли шәхсләринин дәфни вә бунунла әләгәдар хәрчләр Азәрбајчан Республикасынын жөмрүк ишини апаран ичра һакимијјәти органы тәрәфиндән апарылыр.

133. Жөмрүк органларында хидмәти тәнзимләјән норматив һүгути актларын позулмасына көрә жөмрүк органларынын вөзифәли шәхсләри Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилијинә мувафиг олараг мәс'улијјәт дашыјырлар.

*Азәрбајҹан Республикасы Президентинин
1999-чу ил 30 декабр тарихли
фәрманы илә тәсдиғ едилмишдир.*

**АЗӘРБАЈҢАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН КӨМРҮК
ОРГАНЛАРЫНЫН АЛИ РӘИС ҺЕЈ'ӘТИ ҮЧҮН НӘЗӘРДӘ
ТУТУЛАН ВӘЗИФӘЛӘР ВӘ БУ ВӘЗИФӘЛӘРӘ УЈҢУН
ХҮСУСИ РҮТБӘЛӘРИН СИЈАҢЫСЫ**

Вәзифәнин ады	Хүсуси рүтбәнин ады	Вәзифәнин сајы
---------------	---------------------	----------------

**АЗӘРБАЈҢАН РЕСПУБЛИКАСЫ ДӨВЛӘТ
КӨМРҮК КОМИТӘСИНИН МӘРКӘЗИ АПАРАТЫ**

Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин сәдри	Азәрбајҹан Республикасынын һәғиги дөвләт көмрүк хидмәти мушавири	1
Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин биринчи муавини	көмрүк хидмәти кенерал-полковники	1
Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин муавини	көмрүк хидмәти кенерал-лейтенанты	3
Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин көмәкчиси	көмрүк хидмәти кенерал-мајору	1
Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси Мәркәзи Апаратынын баш идарә рәиси	көмрүк хидмәти кенерал-мајору	3

**ДӨВЛӘТ КӨМРҮК КОМИТӘСИНИН
СИСТЕМИНӘ ДАХИЛ ОЛАН КӨМРҮК
ОРГАНЛАРЫ ВӘ ТӘШКИЛАТЛАРЫ**

Нахчыван Көмрүк Комитәсинин сәдри	көмрүк хидмәти кенерал-лейтенанты	1
Баш Көмрүк Идарәсинин рәиси	көмрүк хидмәти кенерал-мајору	2
Тәдريس мәркәзинин рәиси	көмрүк хидмәти кенерал-мајору	1
“Азәртерминал-комплекс” Хариҹи Игтисади Бирлијинин директору	көмрүк хидмәти кенерал-мајору	1

**АЗӘРБАЈҹАН РЕСПУБЛИКАСЫ КӨМРҮК
ОРГАНЛАРЫНЫН ВӘЗИФӘЛИ ШӘХСЛӘРИНИН
АНДИЧМӘ МӘРАСИМИНИН ГӘБУЛУ
ВӘ КЕЧИРИЛМӘСИ ГАЈДАЛАРЫ**

1. Хүсуси рүтбәси олан Азәрбајҹан Республика көмрүк органларынын бүтүн вәзифәли шәхсләри көмрүк ганунверичилијиндә нәзәрдә тутулмуш анды мүтләг гајдада гәбул едирләр.

2. Илк дәфә Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк органларына ишә /хидмәтә/ гәбул олунмуш Азәрбајҹан Республикасынын вәтәндашлары ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмуш сынаг мүддәтини кечдикдән вә онлара хүсуси рүтбәнин верилмәси һаггында әмр имзаландыгдан сонра анды гәбул едирләр.

3. Республика Көмрүк органларында Андичмә мәрасими Комитәнин мәс’ул вәзифәли шәхсләринин, көмрүк органларынын рәһбәри, јахуд онлары әвәз едән шәхс вә билаваситә анды гәбул едән әмәкдашларын иштиракы илә кечирилир.

4. Андичмә мәрасими рүбдә бир дәфә, көмрүк органларынын рәһбәри тәрәфиндән тә’јин едилән вахтда кечирилир.

5. Андичмә мәрасими Азәрбајҹан Республикасынын вә көмрүк хидмәтинин бајраглары, дијәр рәмзләрлә тәртиб олунмуш јердә тәнтәнәли сурәтдә кечирилир. Көмрүк органларынын рәһбәринин гәрарына әсасән мәрасимә нәфәс аләтләри оркестри дә’вәт олуна биләр.

6. Андичмә мәрасиминә јерли һакимијјәт вә дијәр һүгүг-мүһафизә органларынын нүмајәндәләри, көмрүк хидмәтинин ветеранлары, мәтбуат вә күтләви информасија васитәләринин нүмајәндәләри дә’вәт олуна биләрләр.

7. Андичмә мәрасиминдә иштирак едән вәзифәли шәхсләр тәнтәнәли тәдбирләр үчүн нәзәрдә тутулмуш кәјим формаларында олмалыдырлар.

8. Анды гəбул едэн шəхслəр əввəлчəдэн мүəјјөн едилмиш јердə дүзлəнирлəр. Жəмрүк органынын рəһбəri, јахуd ону əвəз едэн шəхс андын жəмрүк органларында əһəмијјəти һаггында тəнтəнəли сурəтдə чыхыш едир. Анды гəбул едэн һər бир шəхс əлифба сырасы илə сијаһыја əсасən бир аддым ирəли чыхараг андын мəтнини учадан охујур, сонра анды гəбул етдији һаггында вəрəгəјə имза едəрəк сыраја гəјыдыр (əлавə №1).

9. Андичмə мəрасими гуртардыгдан сонра Азəрбајчан Республикасынын дəвлəт һимни сəслəнир.

10. Һимн сəслəндикдэн сонра анды гəбул едəнлəri жəмрүк органларынын рəһбəрлəri, јахуd ону əвəз едэн шəхс, Жəмрүк Комитəсинин мəс'ул вəзифəли шəхслəri вə жəмрүк хидмəтинин ветеранлары тəбрик едə билəрлəр.

11. Андичмə мəрасими илə бағлы мəдəни күтлəви тəдбирлəр кечирилə билəр (консерт, јадда галан јерлəрə – музеј, театр вə с. зијарəт).

12. Анды гəбул етмə һаггында вəрəгəлəр Комитəнин Кадрлар Идарəсинə верилир вə анды гəбул едэн əмəкдашларын шəхси ишиндə сахланылыр.

13. Жəмрүк органларынын рəһбəri, јахуd ону əвəз едэн шəхс андичмə мəрасимини гəбул едир вə анд ичмиш вəзифəли шəхслəрин адлары јазылмыш сијаһыны имзалајыр, сонра сијаһы Комитəнин Кадрлар Идарəсинə тəгдим олунур вə мүəјјөн олунмуш гəјдада хүсуси говлугларда сахланылыр (əлавə №2).

ДӨВЛӘТ КЕРБИ

АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ДӨВЛӘТ КӨМРҮК КОМИТӘСИ

Азәрбајчан Республнкасы көмрүк
органынын вәзифәли шәхсинин

А Н Д Ы

Мән _____

фамилијасы, ады, атасынын ады

Азәрбајчан Республикасынын вәтәндашы Азәрбајчан Респуб-
ликасынын Көмрүк органынын вәзифәли шәхсинин сәләһиј-
јәтләрини һәјата кечирәркән, Азәрбајчан Республикасы Кон-
ститусијасына вә Азәрбајчан Республикасы ганунверичилијинә
сөзсүз риәјәт етмәјә, Азәрбајчан Республикасынын игтисади
суверенлијини вә тәһлүкәсизлијини мүдафиә етмәјә, өз хид-
мәти вәзифәләрини вичданла јеринә јетирмәјә вә көмрүк
хидмәти интизамынын тәләбләринә әмәл етмәјә анд ичирәм.

Имза _____

Тарих _____

*Азәрбајҹан Республикасы
Дөвләт Көмрүк Комитәсинин
24 январ 2000-чи ил тарихли
008 сәјлы әмри илә тәсдиғ едилмишдир*

**АЗӘРБАЈҹАН РЕСПУБЛИКАСЫ КӨМРҮК
ОРГАНЛАРЫНЫН ВӘЗИФӘЛИ ШӘХСЛӘРИНИН
АТТЕСТАСИЈАСЫ ҺАГҒЫНДА
Ә С А С Н А М Ә**

I. Үмуми мүддәалар

1. Азәрбајҹан Республикасы көмрүк органларынын вә-
зифәли шәхсләринин (сонрақы јазылышларда “әмәкдашлар”) аттестасијасы, Азәрбајҹан Республикасы көмрүк органлары системиндә кадрларын јерләшдирилмәсинин тәкмилләшдирилмәси, көмрүк органлары вәзифәли шәхсләринин фәалијјәтинин нәтичәләринин вә кәләчәкдә хидмәтә јарарлы олмаларынын объектив гијмәтләндирилмәси, пешәкарлығ сәвијјәсинин јохланылмасы мәғсәдилә һәјата кечирилир.

2. Аттестасија Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин Мәркәзи апаратында аттестасија комиссијасы (сонрақы јазылышларда “комиссија”) тәрәфиндән апарылыр.

3. Аттестасијанын әсас мәғсәди ашағыдакылардан ибарәтдир:

- әмәкдашын тутдуғу вәзифәјә ујғунлуғуну мүәјјән етмәк;
- һәр бир әмәкдашдан онун ихтисасына вә пешә сәвијјәсинә ујғун оларағ истифадә етмәк;
- әмәкдашларын пешә вә иш кејфијјәтләринин, габиліјјәт вә имканларынын тәтбиги перспективләрини мүәјјән етмәк;
- әмәкдашларын пешәкарлығыны стимуллашдырмағ;
- әмәкдашын пешә һазырлығы, ихтисасын артырылмасы вә ја онун јенидән һазырлығынын лабүдлүјүнү мүәјјән етмәк;
- кадрларын ирәли чәкилмәси имканларына тә’минат вермәк мәғсәдилә кадр еһтијатыны формалашдырмағ;

- хусуси рутбәнин верилмәси мәсәләсинә бахмаг.

4. Аттестасијанын әсас принципләри ашағыдакылардан ибарәтдир:

- ганунчулуг;
- объективлик;
- гәрәзсизлик;
- ашкарлыг;
- коллекиалыг.

II. Комиссијанын јарадылмасы, тәркиби вә онун ишинин тәшкили

5. Аттестасијаны апармаг үчүн Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринин әмри әсасында азы 5 нәфәрдән ибарәт олмагла тәчрүбәли, јүксәк пешәкарлыг габилитәтинә малик, объективлији вә гәрәзсизлији илә сечилән нүфузлу вәзифәли шәхсләрдән ибарәт аттестасија комиссијасы јарадылыр.

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин сәдри тәрәфиндән вәзифәјә тә'јин олунмуш јерли көмрүк органларынын вә Азәрбајчан Республикасы ДКК Мәркәзи аппаратынын вәзифәли шәхсләринин аттестасијасы Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсиндә јарадылмыш комиссија тәрәфиндән һәјата кечирилир.

Нахчыван Көмрүк Комитәсинин сәдри тәрәфиндән вәзифәјә тә'јин едилән көмрүк органларынын әмәкдашларынын аттестасијасы Нахчыван Көмрүк Комитәсиндә јарадылан аттестасија комиссијасы тәрәфиндән һәјата кечирилир.

6. Кадрлар Идарәси тәрәфиндән мувафиг структур бөлмәләринин рәһбәрләринин фикри нәзәрә алынмагла комиссијанын фәрди вә сәј тәркиби һаггында тәклиф, иллик аттестасија чәдвәли, иллик (рүблүк) иш планы һазырланараг тәсдиг едилмәк үчүн Республика Дөвләт Көмрүк Комитәси сәдринә тәгдим олунур.

Азәрбајчан Республикасы ДКК-нин аттестасија комиссијасы өз ишини комиссијанын Регламентинә ујғун олараг тәшkil едир (1 сәјлы әләвә).

Аттестасијанын кечирилмәси үзрә ишләрин тәшкили вә комиссијанын фәалијјәтинә нәзарәт Комитә рәһбәрлији тәрәфиндән һәјата кечирилир.

III. Аттестасија мүддәти вә оун кечирилмә гәјдалары

7. Аттестасија әввәлчәдән мүвафиг структур бөлмәләринин рәһбәрләринин апардыглары һазырлыг ишләриндән сонра комиссија тәрәфиндән апарылыр.

Һазырлыг ишләри ашағыдакы тәдбирләрдән ибарәтдир:

- әмәкдашлар арасында аттестасијанын мәгсәди вә оун кечирилмә гәјдалары һаггында изаһат ишинин апарылмасы;

- аттестасија олуначаг һәр бир әмәкдашы бу Әсаснамә илә таныш етмәк;

- аттестасија олуначаг әмәкдашлара аид лазыми сәнәдләри һазырламаг.

8. Комиссија аттестасија олуначаг һәр бир әмәкдаш үчүн оун башланмасына ән кечи ики һәфтә галмыш мүддәтдә, әсас тәркиб һиссәсини билаваситә оун рәһбәри тәрәфиндән ичра олумуш вә аттестасија олуна верилмиш хидмәти хасијјәтнамә тәшkil едән аттестасија вәрәги тәгдим олунар (2 сәјлы әләвә).

Хасијјәтнамәдә әввәлки аттестасијадан сонракы фәалијјәт дөврүндә әмәкдашын кәстәричиләринин нәтичәләри, оун пешәјөнүмлүјү, иш вә шәхси кәјфијјәтләри һәртәрәfli, там вә објектив шәкилдә өз әксини тапмалыдыр.

Комиссијанын ичласына ики һәфтә галмыш, әмәкдаш мүтләг гәјдада хасијјәтнамәнин мәзмуну илә таныш олмалы вә өз разылығыны (наразылығыны) имзасы илә тәсдиг етмәклә билдирмәлидир.

9. Сонракы аттестасијаларда комиссијаја әввәлки аттестасијанын “Аттестасија вәрәги” дә тәгдим олунар.

10. Аттестасија, аттестасијадан кечән әмәкдашын, оун билаваситә рәһбәринин вә ја оу әвәз едән шәхсин иштиракы илә кечирилир.

11. Комиссијанын гәрар, әкәр оун ичласында тәсдиг олумуш тәркибдә комиссија үзвләриндән 2/3-си иштирак едәрсә, сәләһијјәтли вә һүгути гүввәјә малик һесаб олунар.

Комиссија аттестасија материалларына баһараг аттестасија олунанын рәһбәрләринин тәгдиматыны вә лазым кәлдикдә әмәкдашын өз иши һаггында оун мә’луматыны динләјир.

Әмәкдашын пешәјөнүмлүјү, иш вә шәхси кәјфијјәтләринин мүзакирәси комиссија тәрәфиндән објективлик, тә-

лэбкарлыг вэ принципаллыг бахымындан һәјата кечирилмә-
лидир.

Әмәкдаш комиссијасынын ичласында үзүрсүз сәбәбә
көрә иштирак етмәдикдә, комиссија онун иштиракы олмадан
аттестасија кечирә биләр. Бу заман әмәкдашын иштирак ет-
мәмәсинин сәбәби һаггында Кадрлар Идарәси тәрәфиндән
тәгдим олунмуш мүвафиг арајыш ичласын протоколуна әлавә
олунур.

Комиссија үзвләринин аттестасијасы үмуми әсасларла
кечирилир.

12. Әмәкдашын аттестасијасынын нәтичәләринә әсасән
комиссија ашағыдакы ики гәрардан бирини гәбул едир:

- тутдуғу вәзифәјә ујғундур;
- тутдуғу вәзифәјә ујғун дејилдир.

Бунунла јанашы аттестасија комиссијасы бу гәрарла-
рында әмәкдашын башга вәзифәдә истифадә едилмәсинин
мәгсәдәмүвафиглији барәдә комитә сәдринә төвсијјә едә би-
ләр.

14. Комиссијанын гәрары кизли вә ја ачыг сәсвермә
әсасында сәс чохлуғу илә гәбул олунур.

Комиссија үзвләринин сәсләринин сајы бәрәбәр олар-
са, бу заман комиссија сәдринин сәси мүвафиг гәрарын гәбул
олунмасында һәлледичи рол ојнајыр.

Комиссијанын үзвү олан әмәкдашын аттестасијасы за-
маны, о сәсвермәдә иштирак етмир.

Комиссијанын гәрары әмәкдаша сәсвермәнин нәтичә-
ләри һесабландыгдан сонра, билаваситә комиссија сәдри тә-
рәфиндән е’лан олунур.

15. Гәрар вә төвсијјәләр бир нүсхәдә тәртиб олунмуш
аттестасија вәрәгинә јазылараг, комиссијанын сәдри тәрәфин-
дән имзаланыр. Комиссијанын катиби әмәкдашы аттестасија
вәрәгилә она имза етдирмәклә таныш етдирир вә һәмин вәрә-
гәни шәхси ишә әлавә етмәк үчүн Кадрлар Идарәсинә верир.

Комиссијанын катиби комиссија ичласынын протоко-
луну апарыр вә аттестасија олунан әмәкдаш һаггында гәрар вә
төвсијјәләри, сәсвермәнин нәтичәләрини протоколда гејд
едир. Комиссијанын протоколу ичласда иштирак едән бүтүн
комиссија үзвләри тәрәфиндән имзаланыр.

16. Жөмрүк органларында азы бир ил хидмәт едән вә-
зифәли шәхсләр аттестасијадан кечирилә биләр. Һәр бир

әмәкдаш үч илдә бир дөфәдән чох олмамаг шәрти илә аттестасијадан кечирилә биләр.

17. Нөвбәти ил үчүн аттестасијанын кечирилмә чәдвәлинә ашағыдакы әмәкдашлар дахил едилир:

- комрүк органларына хидмәтә гәбул олунмуш вә тутдуғу вәзифәдә азы 1 ил ишләмиш әмәкдашлар;

- хусуси рүтбәдә хидмәт мүддәти баша чатмыш вә һаггында нөвбәти хусуси рүтбә верилмәси барәдә тәгдимат верилмиш әмәкдашлар;

- һаггында вахтындан әввәл нөвбәти хусуси рүтбә верилмәси үчүн тәгдимат верилмиш әмәкдашлар;

- үч илдән артыг мүддәтдә аттестасија олунмајан әмәкдашлар.

18. Ашағыдакы әмәкдашларын аттестасијасы кечирилмир:

- вәтәнин мүдафиәси, азадлығы вә әрази бүтөвлүјү уғрунда һәрби әмәлијјатларда јараланмыш вә әлил олмуш әмәкдашлар;

- Азәрбајчанын мүстәгиллијипин вә әрази бүтөвлүјүнүн мүдафиәси заманы кәстәрдији шүчаәтләрә кәрә дөвләт тәлтифләринә вә фәхри адларына лајиг кәрүлмүш әмәкдашлар;

- бир вәзифәдә (пешәдә) беш илдән аз мүддәтдә чалышан мәчбури кәчкүн вә гачгын статусу олан әмәкдашлар;

- һамилә гадынлар;

- ушағы үч јашынадәк сосиал мә'зунијјәтдә олан вә һәммин мәз'унијјәт битдикдән сонра бир илдән аз мүддәтдә мүвафиг вәзифәдә чалышан гадынлар;

- бир вәзифәдә фактик олагаг бир илдән аз мүддәтдә чалышан әмәкдашлар;

- ејни вәзифәдә азы үч дөфә аттестасија олунараг тутдуғу вәзифәјә ујғун олдугу мүәјјән едилмиш әмәкдашлар.

19. Вахтындан әввәл аттестасија комрүк органы рәһбәринин тәгдиматы вә јохлама комиссијасынын арајышы әсасында, Комитә Сәдринин вә комиссијанын тәклифи үзрә әмәкдаш тәрәфиндән Азәрбајчан Республикасы Ганунверичилијинин позулдуғу вә ја әмәкдашын иш кәстәричиләри ашағы дүшдүјү тәгдирдә апарылыр.

20. Јухары вәзифәјә тә'јин олунмаг барәдә тәгдимат верилмәси һалларында әмәкдашын вахтындан әввәл аттестасијасы апарылыр. Әмәкдаш јухары вәзифәјә тә'јин олунан заман комиссијанын гәбул еттији гәраг илә әмәкдашын

IV. Хүсуси рүтбәнин верилмәси заманы аттестасија

21. Хүсуси рүтбәдә хидмәт мүддәтинин гуртармасы вә јахуд вахтындан әввәл хүсуси рүтбә верилмәси барәдә тәгдиматла әлагәдар әмәкдашын аттестасијадан кечирилмәси заманы комиссија нөвбәти вә јахуд вахтындан әввәл хүсуси рүтбәнин верилмәсинә даир Тәгдимата бахыр (3 сәјлы әлавә).

22. Азәрбајҗан Республикасы ДКК-нин аттестасија комиссијасы хүсуси рүтбәнин верилмәсинә даир Тәгдимата вахтында бахараг әмәкдаша мұвафиг хүсуси рүтбәнин верилмәси һаггында Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Жөмрүк Комитәсинин Сәдринә тәгдимат верир.

V. Аттестасијанын нәтичәләри үзрә гәбул олуна гәрар

23. Аттестасија гуртардыгдан сонра комиссијанын сәдри бир һәфтә мүддәтиндә әмәкдашын аттестасијасынын нәтичәләринин тәсдиг едилмәси үчүн Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Жөмрүк Комитәсинин Сәдринә тәгдимат верир.

24. Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Жөмрүк Комитәсинин Сәдри Азәрбајҗан Республикасы ганунверичилијинә ујғун олараг аттестасијанын нәтичәләри вә комиссијанын тәклифи нәзәрә алынмагла әмәкдашын һәвәсләндирилмәси, нөвбәти вә јахуд вахтындан әввәл хүсуси рүтбәнин верилмәси, онун тутдуғу вәзифәдән азад едилмәси, башга ишә кечирилмәси вә ја ихтисасынын артырылмасына јөнәлдилмиш тәдбирләр көрүлмәси һаггында гәрар чыхарыр.

25. Аттестасијанын нәтичәләри әмәкдашын тутдуғу вәзифәјә ујғун кәлмәмәси, онун башга вәзифәјә кечирилмәсинә вә ја жөмрүк органларындан азад олунамасына әсас верир.

Аттестасијанын нәтичәләринә көрә тутдуғу вәзифәјә ујғун кәлмәдији үчүн әмәкдашын вәзифәдән азад олунамасы, Азәрбајҗан Республикасы Әмәк Мәчәлләсинин 70-чи маддәсинин “с” бәндинә вә “Жөмрүк органларында хидмәт һаггында” Әсаснамәнин 120-чи маддәсинин 7-чи бәндинә ујғун олараг һәјата кечирилир.

26. Башга вәзифәјә кечирилмәсинә разы олмадығы һалларда Республика ДКК-нин Сәдри әмәкдашы ганунвери-

чилијә ујғун олараг тутдуғу вәзифәдән азад етмәк һүгуна маликдир.

Бу гәрар әмәкдашын аттестасија олундуғу күндән ики ај мүддәтинә гәбул олунур. Онун хәстә олдуғу вахт кәстәрилән мүддәтә дахил едилмир.

27. Аттестасијанын нәтичәләри үзрә тутдуғу вәзифәјә ујғун олмадығына кәрә әмәкдашын ишдән азад олунмасы илә әлагәдар әмәк мүбаһисәләри гүввәдә олан ганунверичилијә ујғун олараг һәлл едилир.

28. Комиссијанын сәдри вә Кадрлар Идарәсинин рәиси аттестасијанын нәтичәләри вә комиссијанын фәалијјәтинин ардычыл тәһлили әсасында Азәрбајҗан Республикасы ДКК-нин сәдринә көмрүк ишинин һәјата кечирилмәси вә тәшкилиндәки чатышмазлыгларын арадан галдырылмасы вә тәкмилләшдирилмәсинә, һабелә әмәкдашлар арасында тәрбијә ишләринин вә пешә һазырлығынын сәвијјәсинин јүксәлдилмәсинә јөнәлмиш тәклифләр верир.

*“Азәрбајҹан Республикасы җомрүк
орҗанларынын вәзифәли шәхсләринин
аттестасијасы һаггында” Әсаснамәјә
I сәјлы әләвә*

**Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Җомрүк Комитәси
аттестасија комиссијасынын**

РЕГЛАМЕНТИ

**Аттестасија комиссијасынын ишләринин
планлашдырылмасы**

Комиссија иллик вә рүблүк планлашдырма әсасында ишләјир.

Аттестасија комиссијасынын мәс’ул катиби комиссија-нын иш планларыны һазырлајыр вә ону комиссијанын мұза-кирәсинә вә тәсдигинә верир.

Комиссијанын мәс’ул катиби һәр рүб комиссија үзвлә-ринә комиссијанын иш планларынын јеринә јетирилмә вә-зијјәти һаггында мә’лумат верир.

Комиссијанын ичласларына һазырлыг

Комиссијанын нөвбәти ичласына 5-7 күн галмыш мәс’ул катиб комиссијаја бахылмаг үчүн дахил олмуш сәнәд-ләр, комиссијанын ичласында иштиракы вачиб оланларын дә’вәт олунмасы үзрә тәклифләр һаггында комиссијанын сәд-ринә мә’рузә едир.

Мәс’ул катиб комиссијанын сәдр мұавининин тапшы-рығына әсасән әввәлчәдән комиссија үзвләрини ичласын кечириләчәји јер вә вахт, ичласда бахылачаг мәсәләләр һаг-гында хәбәрдар едир.

**Комиссијанын ичласынын апарылмасы
вә гәрарларын гәбул едилмәси гәјдалары**

Комиссијанын ичласлары ајда бир дәфәдән кеч олмајараг (адәтән һәр сон һәфтәнин шәнбә күнләри) кечирилир.

Комиссија үзвләриндән һәр һансы биринин ичласда иштирак етмәк имканы олмадыгда, вахтында бу һаггда комис-сијанын мәс’ул катибинә мә’лумат верилир.

Әкәр ичласда комиссия үзләринин 2/3 хиссәси иштирак едәрсә, бу һалда комиссиянын ичласы сәләһијјәтли һесаһ олунур.

Комиссиянын ичласыны комиссиянын сәдри вә ја онун тапшырығы әсасында комиссиянын сәдр мұавини апарыр.

Комиссиянын гәрарынын нәтичәләри протоколла рәсмиләшдирилир (әлавә олунур).

Бахылан мәсәлә үзрә комиссиянын гәрары кизли вә ачыг сәсвермә јолу илә гәбул олунур вә сәсвермәнин нәтичәси протоколда гејд олунур.

Әкәр сәсвермәдә комиссия үзләриндән јарыдан чоһу иштирак едәрсә, гәрар гәбул олунмуш һесаһ едилир.

Комиссиянын мәс'ул катиби комиссиянын ичласынын стенограмынын вә протоколунун апарылмасыны тәшкил едир. Комиссия ичласынын протоколуну комиссиянын сәдри, комиссиянын мәс'ул катиби вә ичласда иштирак едән комиссия үзләри имзалајырлар.

Комиссиянын сәләһијјәтләринә даһил олан мәсәләләрә баһмаг үчүн тәгдим олунан сәнәдләрин сијаһысы

1. Хүсузи рүтбәнин верилмәси һаггында мәсәләјә баһылмасы заманы:

- аттестасија олунан әмәкдаш һаггында әсас мә'луматлар, онун көмрүк органларында иш стажы, сонунчу рүтбәнин верилдији әмрин тарихи вә нөмрәси, тутдуғу вәзифә, хасијјәтнамә, Республика ДҚК аттестасија комиссиясынын гәрары, көстәрилән хүсузи рүтбәнин верилмәси үчүн верилмиш тәгдимат;

- тутдуғу вәзифә, сонунчу хүсузи рүтбәнин верилдији әмрин нөмрәси вә тарихи көстәрилмәклә вәзифәли шәхсләрин сијаһысы.

2. Нөвбәти вә ја нөвбәдәнкәнар аттестасијаһарын кечирилмәси заманы:

- аттестасија вәрәги

Комиссиянын фәалијјәтинин тә'мин олунмасы

Комиссия фәалијјәтини тәшкилати-техники чәһәтдән Комитәнин Кадрлар вә Ишләр Идарәләри тә'мин едилрәр.

Азәрбајҹан Республикасы көмрүк
органларынын вәзифәли шәхсләринин
аттестасијасы һаггында Әсаснамәјә
2 сәјлы әлавә

АТТЕСТАСИЈА ВӘРӘҒИ

(хүсуси рүтбә)

С.А.А. _____

“ ____ ” _____ 2000 илдән (вәзифә) _____

доғулдуғу ил _____ миллијјәти _____ тәһсили _____

ихтисасы _____ , һансы хариҹи дилләр билир _____

Иш стажы: Үмуми _____ , о чүмләдән көмрүк органларында _____

Тәлтифләр, мұкафатлар _____

Чәза _____

Пешәјөнүмлүјү, иш вә шәхси кејфијјәтләри һаггында

ХАСИЈЈӘТНАМӘ

Төвсijэлэр

[illegible]

Нәтижә

РЭИС

(_____)

Хасијјәтнамә илә таныш олдум

АТТЕСТАСИЈА КОМИССИЈАСЫНЫН

Г Ә Р А Р Ы

(“__” “__” 2000__ ил тарихли__ сајлы Протокол)

Төвсијөләр _____

Азәрбајҹан Республикасы ДҖКК
Сәдринин биринчи мұавини,
аттестасија комиссијасынын сәдри

Аттестасија илә таныш олдум

Хүсуи рүтбәнин верилмәсинә даир

Т Ә Г Д И М А Т

(олан хүсуи рүтбәси)

Хүсуи рүтбә Азәрбајҹан Республикасы ДКК Сәдринин
“__”__ 2000__чи ил тарихли__ сәјлы әмри илә
верилмишдир.

С.А.А. _____

“__”__ 2000__илдән (вәзифә)_____

доғулдуғу ил _____ миллијјәти _____ тәһсили _____

ихтисасы _____, һансы харичи дилләр билир _____

Иш стажы: Үмуми __, о чүмләдән көмрүк органларында __

Тәлтифләр, мұкафатлар _____

Чәза _____

ХАСИЈЈӘТНАМӘ

1. What is the main purpose of the study?
 2. What are the research objectives?
 3. What is the research methodology?
 4. What are the results of the study?
 5. What are the conclusions of the study?
 6. What are the limitations of the study?
 7. What are the future research directions?
 8. What are the contributions of the study?
 9. What are the implications of the study?
 10. What are the key findings of the study?

Хүсуси рутбэнин верилмэсинэ тэгдим едирэм.

()

“ “ ЧИ ИЛ

Аттестасија комиссијасынын
төвсijәси

(“___” сaјлы “___” _____ тарихли протокол)

Аттестасија комиссијасынын сәдри _____

Таныш едилди _____

Азәрбајчан Республикасы
ДКК аттестасија комиссијасынын

ГӘРАРЫ

Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси-
нин Сәдринә _____ хусуси
рүтбәси верилмәси үчүн тәгдим олунсун.

(“___” сaјлы “___” _____ тарихли протокол)

Азәрбајчан Республикасы ДКК
Аттестасија комиссијасынын сәдри

(_____)

А Р А Ј Ы Ш

Республика ДЖК Сәдринин “___” _____ тарихли өмринө
өсасән _____ хусуси рүтбәси верилмишдир.

Кадрлар Идарәсинин рәиси _____

“ТӘСДИГ ЕДИРӘМ”

Республика Дөвләт Көмрүк

Комитәсинин Сәдри

*Азәрбајҹан Республикасы
Дөвләт Көмрүк Комитәсинин
23 март 1998-и ил тарихли 010 сәјлы
әмри илә тәсдиғ едилмишдир*

**Азәрбајҹан Республнкасы көмрүк органлары
әмәкдашларынын фәрди гәјдада
мүкафатландырылмасы һаггында
Ә С А С Н А М Ә**

1. Азәрбајҹан Республикасы көмрүк органлары әмәкдашларынын фәрди гәјдада мүкафатландырылмасы (бундан сонра – мүкафатландырма) Азәрбајҹан Республикасы Көмрүк Мәчәлләсинин 398-чи маддәсинә вә Азәрбајҹан Республикасы Назирләр Кабинетинин 25 декабр 1997-чи ил тарихли 140 №-ли “Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк системинин бүдчә-дәнкәнар инкишаф фонду һаггында Әсаснамә вә фондун вә-саитинин хәрчләнмәси Гәјдалары барәдә” гәрарына әсасән һәјата кечирилр.

Мүкафатландырылманын тәтбигиндә мәгсәд көмрүк органларынын әмәкдашларынын көмрүк ганунверичилијинин тәләбләринә риәјәт етмәси үзәриндә нәзәрәтин күчләндирил-мәсинә, малын көмрүк дәјәринин дүзкүн мүәјјәп едилмәсинә, бүдчәјә чатачаг вәсаитләрин вахтында вә там көчүрүлмәсинә наил олмагдан ибарәтдир.

2. Фәрди гәјдада мүкафатландырма көмрүк органынын јохламаны апармыш вә көмрүк гәјдаларынын позулмасы һал-ларыны ашкар етмиш әмәкдашларына шамил олунур.

3. Көмрүк органлары әмәкдашларынын фәрди гәјдада мүкафатландырылмасы көмрүк иши саһәсиндә чинајәтләр вә көмрүк гәјдаларынын позулмасы ишләри үзрә мүәјјәп едил-миш гәјдада Азәрбајҹан Республикасынын дөвләт мүлкијјәти-нә кечирилмиш малларын, нәглијјат васитәләринин вә диқәр әшјаларын сатышындан әлдә едилән вәсаитләрин, көмрүк ор-ганларынын нормал фәалијјәтинә гәсд едән инзибати һүгүг-позмалара вә көмрүк гәјдаларынын позулмасына көрә мүса-дирә едилмиш малларын вә нәглијјат васитәләринин саты-шындан вә јахуд онларын дәјәринин тутулмасындан әлдә еди-лән вәсаит, чәримәләр вә јығымлар, көмрүк гәјдаларынын по-зулмасы вә ја көмрүк органларынын нормал фәалијјәтинә

гәсд едөн һүгүтпозмалар нәтичәсиндә мүсәдирә олунаң валјута мәбләғләри вә јохлама илә әләгәдар малијјә санксијасы нәтичәсиндә алынмыш мәбләғләр һесабына һәјата кечирилир.

4. Фәрди гәјдада мүкафатландырма јухарыда гејд олунаң јығымларын фонда дахил олмуш мәбләғләриндән бу Әсаснамәјә Әлавәдә көстәрилән мигдарда һесабланыр. Һәр бир һүгути вә физики шәхс үзрә мүкафатландырма ајрылыгыда рәсмиләшдирилир.

5. Ики вә даһа чох ишчинин иштиракы илә ејни бир мәсәләјә даир апарылмыш јохламаның нәтичәсиндә вә јахүд көмрүк гәјдаларының позулмасына көрә тәтбиг едилмиш вә фонда дахил олмуш малијјә санксијасы вә инзибати тәнбег нәтичәсиндә алынмыш мәбләғләрә көрә һесабланмыш фәрди мүкафатландырманың мәбләғи, һәммин ишчиләр арасында бәрабәр сурәтдә бөлүнүр.

Јохлама ики вә даһа чох ишчиләр тәрәфиндән мүхтәлиф мәсәләләрә даир апарылдыгыда һәр бир ишчијә дүшән фәрди мүкафатың мәбләғи онларың јохладылары мәсәләләр үзрә тәтбиг едилмиш вә фонда дахил олмуш малијјә санксијасы вә инзибати тәнбег нәтичәсиндә алынмыш мәбләғләрден асылы олараг ајрылыгыда мүәјјән едилир.

6. Фәрди гәјдада мүкафатландырманың тәтбиги илә әләгәдар олараг көмрүк органының јохламапы апармыш вә бу јохлама актына рәј вермиш әмәкдашлар, һабелә һәммин ишчиләр тәрәфиндән јохламаларың апарылмасына нәзарәт етмәси һәвалә олунмуш вәзифәли шәхсләри јохламаның дүзкүн апарылмасына, малијјә санксијаларының вә инзибати чәримәләрин дүзкүн тәтбиг олунмасына көрә мäs'улијјәт дашыјырлар.

Көмрүк органлары әмәкдашлары тәрәфиндән дүзкүн олмајараг фәрди гәјдада мүкафат алынмасы ашкар едилдији һалларда, өдәнилмиш мүкафат мәбләғи мүәјјән едилмиш гәјдада онлардан тутулур, ејни заманда онун өдәнилмәсиндә тәгсиркар олан ишчиләр барәдә ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмуш тәдбирләр көрүлүр.

7. Фәрди мүкафатың мәбләғи ишчинин ајлыг вәзифә маашының он мислиндән јухары олдугыда һәммин мүкафатлар Азәрбајчан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин ичәзәси илә өдәнилир. Бу һалда фәрди мүкафатландырма үчүн әсас олан сәнәдләр, һәмчинин јохлама актыпа верилмиш вә көмрүк органының рәһбәри тәрәфиндән тәсдиг едилмиш рәј

Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин рәһ-
бәрлијинә тәғдим олунмалыдыр.

Фәрди мұкафатландырма илә әләғәдар јохламанын ма-
териалларына Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Ко-
митәсинин мұвафиг идарә вә шө'бәләри тәрәфиндән Азәр-
бајҹан Республикасы Көмрүк Мәчәлләсинә вә диқәр ганунве-
ричи актларына мұвафиг оларағ бахылыр.

Јохламаларын материалларына, онларын дахил олдуғу
вахтдан 15 күн мүддәтиндән кеч олмајарағ бахылыр, мұкафа-
тын верилмәси үчүн рә'ј тәртиб едиләрәк кураторлугдан асы-
лы оларағ Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитә-
синин сәдр мұавинләриндән бири тәрәфиндән тәсдиғ олунур.

8. Көмрүк органлары тәрәфиндән әмәкдашлара фәрди
ғәјдада мұкафатларын өдәнилмәси, јалныз онлар тәрәфиндән
тәтбиг едилмиш малијјә санксијасы вә инзибати тәнбәһлә
әләғәдар алынмыш мәбләғләр фонда там дахил олдугдан сон-
ра һәјата кечирилир.

Ишчиләрә фәрди мұкафатын өдәнилмәси, онлар тәрә-
финдән апарылмыш јохламадан вә јахуд көмрүк ғәјдаларынын
позулмасына көрә тәтбиг едилмиш малијјә санксијасы вә ин-
зибати тәнбәһлә әләғәдар оларағ алынмыш мәбләғләринин
фонда дахил олдуғу вахтдан ән кечи 15 күн әрзиндә, мұкафа-
тын өдәнилмәси Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк
Комитәсинин ичазәси илә апарылдығы һалларда исә, һәмин
ичазәнин мұвафиг көмрүк органларына дахил олдуғу вахтдан
ән кечи 5 күн әрзиндә һәјата кечирилир.

*“Азәрбајҹан Республикасы көмрүк органлары
әмәкдашларынын фәрди гәјдада мұкафатлан-
дырылмасы һаггында” Әсаснамәјә
Әлавә*

Әмәкдашларын фәрди гәјдада мұкафатландырылма

МӘБЛӘҒЛӘРИ

Һүгүги шәхсләр үзрә		Физики шәхсләр үзрә	
Фонда дахил олмуш малијјә санксиялары вә инзибати тәнбәһлә әлагәдар алынмыш мәбләғ (мин. ә/һ мисли илә)	Фәрди мұкафатын мигдары	Фонда дахил олмуш малијјә санксиялары вә инзибати тәнбәһлә әлагәдар алынмыш мәбләғ (мин. ә/һ мисли илә)	Фәрди мұкафатын мигдары
1000 мислинә гәдәр	10%	100 мислинә гәдәр	20 %
1001 мислиндән 3000 мислинә гәдәр	Мин. ә/һ 100 мисли + мин. ә/һ 1000 мислиндән., јухары мәбләғин 7,5 %-и	100 мислиндән 300 мислинә гәдәр	Мин. ә/һ 20 мисли + мин. ә/һ 100 мислиндән јухары мәбләғин 15%-и
3001 мислиндән 10000 мислинә гәдәр	Мин. ә/һ 250 мисли + мин. ә/һ 3000 мислиндән јухары мәбләғин 5%-и	301 мислиндән 1000 мислинә гәдәр	Мин. ә/һ 50 мисли + мин. ә/һ 300 мислиндән јухары мәбләғин 10%-и
10001 мислиндән 25000 мислинә гәдәр	Мин. ә/һ 600 мисли + мин. ә/һ 10000 мислиндән јухары мәбләғин 2,5 %-и	1001 мислиндән 2500 мислинә гәдәр	Мин. ә/һ 120 мисли + мин. ә/һ 1000 мислиндән јухары мәбләғин 5%-и

25001 мислиндән 50000 мислинә гәдәр	Мин. ә/һ 975 мисли + мин. ә/һ 25000 мис- линдән јуха- ры мәбләғин 1,5 %-и	2501 мислин- дән 5000 мислинә гәдәр	Мин. ә/һ 195 мисли + мин. ә/һ 2500 мислиндән јухары мәб- ләғин 2,5 %- и
50000 мислиндән јухары	Мин. ә/һ 1350 мисли + мин. ә/һ 50000 мис- линдән јуха- ры мәбләғин 0,75 %-и	5000 мислин- дән јухары	Мин. ә/һ 257,5 мисли + мин. ә/һ 5000 мислин- дән јухары мәбләғин 1,25 %-и

**Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәси
Мәркәзи Апаратынын структуру**

1. Сәдр
2. Сәдрин биринчи мұавини
3. Сәдрин мұавини
4. Сәдрин мұавини
5. Сәдрин мұавини
6. Сәдрин көмәкчиси
7. Көмрүк Нәзарәтинин Тәшкили Баш Идарәси
8. Гачагмалчылығ вә Көмрүк Гајдаларынын Позулмасы
илә Мұбаризә Баш Идарәси
9. Малијјә-Тариф вә Валјута Нәзарәти Баш Идарәси
10. Кадрлар Идарәси
11. Статистика вә Тәһлил Идарәси
12. Ишләр Идарәси
13. Әсаслы Тикинти вә Мадди-Техники Тәһһизат Ида-
рәси
14. Инспексија Идарәси
15. Харичи әлагәләр шө'бәси
16. Мұһасибат вә учот шө'бәси
17. Мәтбуат хидмәти шө'бәси
18. Ёугуг шө'бәси
19. Мәхфи шө'бә
20. Нөвбәтчи һиссә
21. Тәсәррүфат хидмәти
22. Аналитик шө'бә
23. Мұһафизә дәстәси

Азәрбајчан Республикасы
Дөвләт Көмрүк Комитәсинин
02 апрел 1999-чу ил тарихли 022 сәјлы
әмри илә тәсдиғ едилмишдир

КӨМРҮК НӘЗАРӘТИ ЗОНАЛАРЫНЫН ЈАРАДЫЛМАСЫ ВӘ ОНЛАРЫН НИШАНЛАНМАСЫ Г А Ј Д А Л А Р Ы

1. Үмуми мүддәалар

Һазыркы гајдалар Азәрбајчан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсинә вә диқәр ганунверичилик актларына ујғун оларағ ишләниб һазырланмыш вә маллары, нәглијјат васитәләринин, сәрнишинләрин әл јүкләринин вә багажын, еләчә дә мүшајәт олунмајан багажын, валјутанын, валјута сәрвәтләринин вә бејнәлхалғ почт көндәришләринин көмрүк рәсмиләшдирилмәси јерләриндә көмрүк нәзарәти зоналарынын јарадылмасы вә фәалијјәт көстәрмәси гајдаларыны мүәјјән едир.

Гајдаларда истифадә олуна терминләр:

көмрүк нәзарәти зонасы – мал вә нәглијјат васитәләринә көмрүк нәзарәтинин һәјата кечирилмәси мәғсәдилә Азәрбајчан Республикасынын көмрүк әразисинин хүсуси ајрылмыш вә нишанланмыш һиссәси.

көмрүк нәзарәти зоналарында истехсалат вә диқәр коммерсија фәалијјәти – көмрүк органларынын ичазәси илә вә онун нәзарәти алтында, көмрүк органлары тәрәфиндән функцијаларын һәјата кечирилмәсинә манечилик төрәтмәмәклә көмрүк нәзарәти зоналарында дөвләт органларынын вә диқәр тәсәррүфат субјектләринин фәалијјәти.

көмрүк нәзарәти зоналарында режим гајдалары – көмрүк нәзарәти зоналарынын сәрһәдләриндә вә онун дахилиндә көмрүк органлары тәрәфиндән мүәјјән едилән мал вә нәглијјат васитәләринин һәрәкәти, еләчә дә истехсалат вә коммерсија фәалијјәтинин һәјата кечирилмәси.

бурахылыш мәнтәгәси – көмрүк нәзарәти формаларынын тәтбиг едилмәси вә еләчә дә мал вә нәглијјат васитәләринин кечирилмәси үчүн Азәрбајчан Республикасы көмрүк сәрһәдиндә јерләшән дәмир јол вә автомобил кечиди, дәниз вә чај лиманлары, бејнәлхалг учушлар үчүн һава вә һәрби һава лиманлары вә диқәр хүсуси тәһчиз едилмиш јерләр.

2. Көмрүк нәзарәти зоналарынын јарадылмасы јерләри вә онларын нишанланмасы

2.1. Азәрбајчан Республикасынын көмрүк сәрһәди бунча, көмрүк рәсмиләшдирилмәси јерләриндә, Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органларынын олдуғу јерләрдә вә Дөвләт Көмрүк Комитәсинин мүәјјән етдији диқәр јерләрдә көмрүк нәзарәти зоналары јарадылып вә режим ғәјдалары мүәјјән едилир.

Көмрүк нәзарәти зоналары, бунун үчүн мүәјјән едилмәмиш јерләрдә дә көмрүк нәзарәтинин һәјата кечирилмәси үчүн јарадыла биләр. Белә көмрүк нәзарәти зоналары вә онун һүдудлары һәр бир конкрет һал үчүн көмрүк органынын рәһбәринин вә ја ону әвәз едән шәхсин кәстәриши әсасында көмрүк нәзарәтини һәјата кечирән көмрүк органынын вәзи-фәли шәхси тәрәфиндән мүәјјән едилир.

2.2. Көмрүк анбарларынын, мүвәғгәти сахланч анбарларынын, рүсумсуз тичарәт мағазаларынын әразиси көмрүк нәзарәти зоналары һесаб едилир.

2.3. Көмрүк нәзарәти зоналары хәбәрдаредичи ишарәләрлә нишанланыр. Һәммин нишанлар јашыл фондан ибарәт оларағ үзәриндә ағ һәрфләр илә “КӨМРҮК НӘЗАРӘТИ ЗОНАСЫ” вә инкилис дилиндә “CUSTOMS CONTROL ZONE” сөзләри јазылып.

3. Көмрүк нәзарәти зоналарынын јарадылмасы шәртләри

3.1. Көмрүк нәзарәти зоналары вә онун һүдудлары режим ғәјдаларына тә’сир кәстәрән чоғрафи вә јерли шәртләри, хари́чи-игтисади вә истехсал-техники фәалијјәтин интенсивлији вә диқәр факторлары, еләчә дә көмрүк нәзарәтинин формалары нәзәрә алынмагла јарадылып.

3.2. Көмрүк нөзарәти зоналарынын саһәси көмрүк процедураларынын там һәчмдә һәјата кечирилмәси үчүн кифәјјәт гәдәр олмалыдыр.

3.3. Көмрүк нөзарәти зоналарынын сәрһәдләриндә вә онун дахилиндә физики шәхсләрин, мал вә нәглијјат васитәләринин һәрәкәтини, еләчә дә истеһсал вә коммерсија фәалијјәтинин һәјата кечирилмәсини тәнзимләмәк мәгсәдилә көмрүк органлары тәрәфиндән режим гәјдалары мүйјән олунур. Бу мәгсәдлә көмрүк нөзарәти зоналарынын дахилиндә физики шәхсләрин, мал вә нәглијјат васитәләринин һәрәкәт маршрутлары мүйјән олунур. Маршрутлар ишарәләнир вә онлар 2.3.-чү бәнддә көстәрилән гәјдада нишанланыр.

3.4. Көмрүк нөзарәти зоналарында истеһсалат вә коммерсија фәалијјәти, һәмчинин һәмин зонада мал вә нәглијјат васитәләринин, шәхсләрин, дикәр дөвләт органларынын вәзифәли шәхсләри дә дахил олмагла һәрәкәт етмәси, көмрүк органларынын нөзарәти алтында вә онларын ичазәси илә һәјата кечирлир.

3.5. Көмрүк нөзарәти зонасында көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин фәалијјәти вә онлар тәрәфиндән көмрүк нөзарәтинин һәјата кечирилмәси үчүн хусуси јерләр (биналар, отаглар, тикилиләр) јарадылмалыдыр.

4. Көмрүк нөзарәти зонасындан һәрәкәт едән шәхсләрә вә нәглијјат васитәләринин сүрүчүләринә олан тәләбләр

4.1. Шәхсләр вә нәглијјат васитәләринин сүрүчүләри көмрүк нөзарәти зонасынын һүдудларындан һәрәкәт едәркән ашағыдакыларә әмәл етмәлидирләр.

- көмрүк органларынын мүйјән етдикләри јерләрдә һәрәкәти дајандырмалы вә јалныз онларын ичазәси олдугдан сонра һәрәкәти давам етдирмәлидирләр;

- мал вә нәглијјат васитәләрини мүйјән олунмуш маршрутлар үзрә һәрәкәт етдирмәли вә көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин ичазәси олмадан маршрутдан кәнара чыхмасына јол вермәмәлидирләр;

- көмрүк органларынын вәзифәли шәхсләринин тәләби илә мал вә нәглијјат васитәләрини, о чүмләдән көмрүк нөзарәти үчүн зәрури олан сәнәд вә мә'луматлары тәгдим етмәлидирләр;

- Азәрбајчан Республикасынын көмрүк ганунверичилији илә мүәјјән едилмиш диқәр тәләбләри јеринә јетирмәлидирләр.

4.2. Көмрүк нәзарәти зонасында истехсалат, коммерсија фәалијјәтини һәјата кечирән шәхсләр вә диқәр дәвләт органларынын вәзифәли шәхсләри көмрүк органы тәрәфиндән верилмиш бурахылыш вәрәгәси әсасында көмрүк нәзарәти зонасына дахил ола биләрләр.

5. Көмрүк нәзарәти зонасынын режиминин позулмасына көрә мәс'улијјәт

5.1. Көмрүк органы тәрәфиндән мүәјјән едилмиш маршрутлардан кәнар мал вә нәглијјат васитәләринин кечирилмәси көмрүк нәзарәти зонасынын режиминин позулмасы һесаб едилир.

5.2. Малларын вә нәглијјат васитәләринин, һәмчинин дәвләт органынын (көмрүк органындан башга) вәзифәли шәхсләри дә дахил олмагла шәхсләрин Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилик актлары илә нәзәрдә тутулмуш һаллар истисна едилмәклә, Азәрбајчан Республикасы көмрүк органынын ичазәси олмадан көмрүк нәзарәти зонасынын сәрһәдләриндән кечмәси вә онун һүдудларында һәрәкәти, еләчәдә истехсал вә диқәр коммерсија фәалијјәтинин һәјата кечирмәси, һабелә көмрүк нәзарәти зонасы режимини позан диқәр һәрәкәтләр көмрүк гәјдаларынын позулмасы һесаб едилир вә бу һаллара көрә Көмрүк Мәчәлләсинин мүвафиг маддәсинә әсасән мәс'улијјәт дәрәчәси мүәјјән едилир.

**Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин
Бакы Баш Көмрүк Идарәсиндә көмрүк тә'минаты
васитәләринин сахланмасы, верилмәси
вә онлардан истифадә гәјдалары**

I. Үмуми мүддәалар

1.1. Бу гәјдалар Бакы Баш Көмрүк Идарәсиндә (ББКИ) көмрүк рәсмиләшдирилмәси вә нәзарәти заманы истифадә олу-нан көмрүк тә'минаты васитәләринин сахланылмасы вә ондан истифадәнин һүгути вә тәшкилати әсасларыны мүәјјән едир.

1.2. Бу гәјдаларда истифадә олуна әсас аңлајышлар:

көмрүк тә'минаты – маллар вә нәглијјат васитәләри үзәриндә көмрүк нәзарәти заманы форма вә ја гурулушу по-зулмадан онларын көтүрүлмәсинин, дәјишдирилмәсинин вә әвәз олунмасынын гаршысыны алмаг мәгсәдилә көмрүк жүкләринә вә сәнәдләрипә тәтбиг олуна васитәдир.

мөһүр – көмрүк тә'минатыны, һабелә көмрүк сәнәдлә-рини тәсдиг едән васитәдир.

пломбир – малларын вә нәглијјат васитәләринин јер-ләшдији јерләрә, һабелә нәглијјат васитәләринә (контејнер-ләрә) вурулан көмрүк тә'минатыдыр.

штамп – малларын вә нәглијјат васитәләринин бура-хылышына әсас верән, һабелә көмрүк сәнәдләрини тәсдиг едән көмрүк тә'минаты васитәсидир.

II. Көмрүк тә'минаты васитәләринин сахланмасы

2.1. ББКИ-дә истифадә вә тәтбиг олуна көмрүк тә'минаты васитәләри дәмир сәјфләрдә сахланылыр.

2.2. Көмрүк тә'минаты васитәләриндән бири олан шәхси нөмрәли мөһүр Республика Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән ББКИ-нин аттестасијадан кечмиш вә фәрди рүтбәјә малик әмәкдашларына верилир, көмрүк рәсмиләшди-рилмәсини һәјата кечирмәк вә ону баша чатдырмаг үчүн

көмрүк сәнәдлөрүнө тәтбиг олунаҥ әсас васитәләрдән бири һесаґ олунур, онлар билаваситә өзләриндә сахланылыр вә мөһүр саһибләри онларын сахланмасына көрә шәхсән мәс'улијјәт дашыјырлар.

2.3. Баш идарә үзрә әмрлә, онун структур бөлмәләриндә көмрүк тә'минаты васитәләринин горунмасы вә онлардан истифадә едилмәсинә нәзарәтин тәшкилинә көрә мәс'ул шәхсләр тә'јин едилир. Һәмин шәхсләрин мәс'улијјәт дәрчәси мөвчуд ганунверичиликлә мүүјјән олунур.

2.4. Әмәкдашларә тәһким олунмуш штамп вә пломбирләрин, еләчә дә шәхси нөмрәли мөһүрләрин истифадә үчүн көмрүк әмәкдашлары тәрәфиндән бири диқәринә вә еләчә дә кәнар шәхсләрә мұвафиг нәзарәт олмадан верилмәси гәти гадаған едилир.

III. Көмрүк тә'минаты васитәләринин тәһвил-тәслим верилмәси вә ондан истифадә

3.1. Баш Идарәнин структур бөлмәләриндә истифадә олунан штамп вә пломбирләр тәһким олундуғлары әмәкдашлар тәрәфиндән бири – диқәринә бунун үчүн хусуси оларағ тәртиб олунмуш журналлар әсасында тәһвил верилир вә алыныр.

3.2. Тәһвил-тәслим журналларынын вәрәгәләри нөмрәләнмәли, гајтанланмалы, ББКИ-нин кербли мөһүрү илә мөһүрләнмәли вә көмрүкхана рәиси тәрәфиндән имзаланмалыдыр.

3.3. ББКИ-дә истифадә олунан көмрүк тә'минаты васитәләринин истифадә вәзијјәти вә јарарлылығы ајда бир дәрфәдән аз олмајарағ јохланылмалыдыр.

3.4. Истифадә нәтичәсиндә јарарсыз һала дүшмүш вә еләчә дә итирилимиш көмрүк тә'минаты васитәләри һағгында дәрһал Баш Идарә рәисинә вә еләчә дә өз нөвбәсиндә Баш Идарә рәһбәрлији тәрәфиндән бу барәдә Комитә рәһбәрлијинә јазылы мә'лумат верилмәлидир. Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән һәмин көмрүк тә'минаты васитәләринин е'тибарсызлығы барәдә бүтүн көмрүк органларына мә'лумат верилир.

3.5. Көмрүк әмәкдашлары илә әмәк мұгавиләсинә хитам верилдији һалларда онлардан шәхси нөмрәли мөһүрләр, штамплар вә пломбирләр Баш Идарәнин мұвафиг әмри әса-

сында тәһвил алыныр вә тәртиб олунмуш акт әсасында Дөвләт Көмрүк Комитәсинә тәһвил верилир.

3.6. Көмрүк әмәкдашы мә'зунийјәтдә, хидмәти е'замийјәтдә вә хәстә олдуғу дөврдә үмуми истифадә үчүн она тәһким олунмуш штамп вә пломбирләр идарә үзрә верилмиш мүвафиг әмр әсасында мүвәггәти истифадә үчүн, габагчадан мүәјјән едилмиш диқәр көмрүк әмәкдашларына, онларын шәхси мәс'улийјәти алтында верилир.

3.7. Көмрүк әмәкдашлары хәстә, е'замийјә вә мә'зунийјәтдә олдуғу дөврдә онлара тәһким олунмуш шәхси нөмрәли мөһүр онларын өзүндә сахланылыр, Баш Идарә тәрәфиндән тәһвил алынмыр вә мөһүр саһибләри ондан истифадәјә көрә шәхсән мәс'улийјәт дашыјырлар.

3.8. ББКИ-дә вә онун структур бөлмәләриндә истифадә олунан көмрүк тә'минаты васитәләринин әламәтләри һаггында диқәр көмрүк органларына вахташыры мә'лумат верилмәлидир.

3.9. ББКИ-дә вә онун структур бөлмәләриндә тәтбиг олунан көмрүк тә'минаты васитәләри өз тә'јинатларына ујғун олараг истифадә олунмалыдыр.

IV. Бу гәјдаларын позулмасына көрә мәс'улийјәт

4.1. ББКИ-нин рәһбәрлији, о чүмләдән структур бөлмәләринин рәһбәрләри вә вәзифәли шәхсләри көмрүк тә'минаты васитәләринин сахланмасы, тәһвил-тәслим верилмәси вә ондан истифадәнин тәшкили үчүн чавабдәһлик дашыјырлар.

4.2. ББКИ-нин шәхси нөмрәли мөһүрә малик, о чүмләдән истифадәсиндә штамп вә пломбирләр олан әмәкдашлары бу гәјдаларда мүәјјән олунмуш тәләбләри позмаға көрә ганунверичиликдә мүәјјән олунмуш гәјдада интизам мәс'улийјәти дашыјырлар.

**Азәрбајҹан Республнкасына кәтирилән маллара
“Дашынма чәдвәлинин” тәтбиги һаггында
Т Ә ‘ Л И М А Т**

I. Үмуми мүддәалар

1.1. Бу Тә’лимат Азәрбајҹан Республикасы әразисинә кәтирилән вә сәрһәд-көмрүк постларында гејдә алынмыш бүтүн малларын (нәглијјат васитәләринин) мүәјјән олунмыш мүддәтдә тә’јинат көмрүкханасына көмрүк нәзарәти алтында чатдырылмасы гәјдаларыны тәнзимләјир.

1.2. “Дашынма чәдвәли” анчаг Азәрбајҹан Республикасынын көмрүк әразисинә кәтирилән маллара тәтбиг едилир.

II . Тә’лиматда истифадә олунан терминләр

1. Дашынма чәдвәли	– јол-нәглијјат сәнәдләринә әсасән сәрһәд көмрүк постларында тәртиб едилән мүшајиәт сәнәди.
2. Сәрһәд көмрүк органы	– Азәрбајҹан Республикасынын сәрһәд бурахылыш мәнтәгәләриндә јерләшән көмрүк органлары.
3. Тә’јинат көмрүк органы	– маллары аланын вә јахуд онун структур бөлмәләринин јерләшдији јер үзрә фәалијјәт көстәрдији көмрүк органы.
4. Көмрүк тә’минаты	– маллара вә нәглијјат васитәләринә гојулан көмрүк пломб-

лары вә ја дикәр ејниләшдирмә
васитәләри.

5. Маллар

– дашынмаг үчүн гәбул едилән
истәнилән маллар вә нәглијјат
васитәләри.

6. Тә’јинат көмрүк
органына чатдырылма
мүддәти

– сәрһәд көмрүк органы тәрәфин-
дән мүәјјән едилмиш мүддәт.

7. Дашыјычы

– Азәрбајчан Республикасы әрази-
синә “Көмрүк жүкүнү” кәтирмәк
үчүн гәбул едән нәглијјат шир-
кәти. Нәглијјат васитәси физики
шәхсә мәхсус олдугда һәммин
нәглијјат васитәсинин саһиби
баша дүшүлүр.

III. “Дашынма чәдвәли”нин тәтбиги гәјдалары

3.1. Азәрбајчан Республикасынын көмрүк әразисинә
дахил олан жүклү һәр бир автонәглијјат васитәсинә 2 (ики)
нүсхәдән ибарәт “Дашынма чәдвәли” јазылыр.

3.2. “Дашынма чәдвәли” мүвафиг гәјдада долдурулду-
дан сонра тә’јинат көмрүк органына бир нүсхәси тәгдим
едилмәси үчүн нәглијјат ширкәтинин нүмајәндәсинә (вә ја
сүрүчүјә) верилир. Сәнәди тәртиб едән көмрүк әмәкдашы
һәммин нүмајәндәни малын тә’јинат көмрүк органына тоху-
нулмаз вә мүәјјән олунмуш мүддәтдә чатдырылмасы барәдә
тә’лиматландырыр. Көмрүк ганунверичилијинин тәләбләри-
нин позулмасы һалынын мәс’улијјәти һаггында тә’лиматлан-
дырылдыгдан сонра дашыјычынын нүмајәндәси “Дашынма
чәдвәлинин” мүвафиг графасында имза едир.

3.3. Азәрбајчан Республикасынын көмрүк әразисинә
дахил олан жүклү автонәглијјат васитәләринә сәрһәд көмрүк
органынын нәзарәт көмрүк тә’минатларынын гојулмасы мәч-
буридир. Автонәглијјат васитәсинә пломбун вурулмасы мүм-
күн олмадыгы тәгдирдә дикәр ејниләшдирилмә васитәләрин-
дән истифадә едилир. Гојулмуш пломбларын нөмрәси вә миг-
дары, еләчә дә истифадә едилмиш ејниләшдирмә васитәләри
барәдә “Дашынма чәдвәлиндә” гәјд едилир.

3.4. “Дашынма чөдвөлиндө” гејд едилән мә’луматлар көмрүк әмәкдашынын шәхси нөмрәли мөһүрү вә имзасы илә тәсдиг едилір.

3.5. “Дашынма чөдвөлинин” икинчи нүсхәси республика әразисинә кәтирилән малларын мүшәјиәт сәнәдләринин сурәтләри илә бирликдә сәрһәд көмрүк органында сахланылып.

3.6. Тә’јинат көмрүк органына чатдырылан малларын көмрүк рәсмиләшдирилмәси баша чатдыгдан сонра “Дашынма чөдвөли” идхал әмәлијјатлары заманы тәгдим едилән диқәр сәнәдләрлә бирликдә говлуға тикилип.

3.7. Маллар Азәрбајчан Республикасынын әразисинә дәмир јолу нәглијјаты васитәсилә кәтирилдикдә алычы тәшкилат (вә ја физики шәхс) ејни олдугда гатар карванына (вә ја бир нечә вагона) бир дашынма чөдвөли јазыла биләр.

3.8. Дәмир јол нәглијјат васитәләринин үзәринә гојулмуш көндәриш өлкәсинин көмрүк тә’минаты (пломбу) зәдәләнмәмишдирсә сәрһәд көмрүк постунун әлавә пломбу вурулмаја биләр. Маллар ачыг вагонларда кәтирилдији тәгдирдә зәрури һалларда ејниләшдирилмә васитәләриндән истифадә едилмәли вә “Дашынма чөдвөлиндә” хүсуси гејд апарылмалыдыр.

3.9. “Дашынма чөдвөлләри” сәрһәд көмрүк органы тәрәфиндән мүәјјән олунмуш гәјдада нөмрәләнир.

3.10. Малларын тә’јинат көмрүк органына чатдырылмасы мүддәти 450 километр үчүн 24 саат мүәјјән едилір.

3.11. Кәтирилмиш маллар билаваситә сәрһәд көмрүкханасында рәсмиләшдирилмәдији тәгдирдә “Дашынма чөдвөли” јазылып.

IV. Сәрһәд вә тә’јинат көмрүк органлары тәрәфиндән көрүлән тәдбирләр

4.1. Сәрһәд көмрүк органы тә’јинат көмрүк органына онун фәалијјәт зонасында јерләшән алычынын үнванына мал дахил олмасы барәдә телефонограм көндәрир. Телефонограмда алычынын ады, үнваны, малын ады вә мигдары, еләчә дә нәглијјат васитәсинин нөмрә нишаны өз әксини тапмалыдыр. Телефонограм көмрүкхана рәиси вә ја онун мүавини тәрәфиндән имзаланыр.

4.2. Телефонограм сәрһәд көмрүк органы тәрәфиндән тә’јинат көмрүк органына малын дахил олдугу күн, нөвбәти

иш режими тәтбиг едилән сәрһәд көмрүк органындан ишә нөвбәнин сонунда верилмәлидир.

Тә'јинат көмрүк органы сәрһәд бурахылыш мәнтәгәсини әһатә едән көмрүк органы вә ја онун структур бөлмәси олдуғу тәгдирдә малын дахил олмасы һаггында мә'луматын (телефонограмын) верилмәси механизми һәмин көмрүк органы тәрәфиндән мүүјјән олунур.

4.3. Тә'јинат көмрүк органындан мә'лумат дахил оладәк маллар сәрһәд көмрүк органларында нәзарәтдә сахланылыр. Мә'лумат дахил олдугдан сонра гејдијјат китабында мұвафиг гејд апарылыр вә нәзарәтдән чыхарылыр.

4.4. Сәрһәд көмрүк органындан телефонограм дахил олдугдан ән кечи ики сутка әрзиндә тә'јинат көмрүкханасы алычы тәрәфиндән малларын чатдырылмасы барәдә чаваб телефонограмы верилмәлидир. Мүүјјән едилмиш мүддәттә нәглијјат васитәси дахил олмадыгда тә'јинат көмрүк органы сәрһәд көмрүк органына мә'лумат верир.

4.5. Азәрбајчан Республикасынын көмрүк әразисинә кәтирилмиш маллар вә нәглијјат васитәләри, еләчә дә онлара аид сәнәдләр көмрүк органы мүүјјән едилмиш мүддәттә чатдырылмадығы бүтүн һалларда көмрүк гајдаларынын позулмасына көрә ишләр тә'јинат көмрүкханалары тәрәфиндән апарылыр.

4.6. Республика әразисинә кәтирилмиш маллар вә нәглијјат васитәләри, еләчә дә онлара аид сәнәдләр көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә тәгдим едилмәдији һалларда көмрүк ганунверичилијинин тәләбләринин позулмасы илә бағлы ишләр ашағыдакы көмрүк органлары тәрәфиндән апарылыр:

а) маллар вә нәглијјат васитәләри “Дашынма чәдвәлиндә” гејд едилән көмрүк органына чатдырылмадыгда мұшајиәт сәнәдләринин сәрһәд көмрүк постунда сахланмасыны тәләб етмәклә тә'јинат көмрүк органлары тәрәфиндән;

б) мал-мұшајиәт сәнәдләриндә гејд едилән һүгуги үнванда алычы шәхсин (һүгуги вә ја физики) олмадығы ашкар едилдији тәгдирдә сәрһәд көмрүк органлары тәрәфиндән. Бу заман тә'јинат көмрүк органлары ахтарыш тәдбирләри нәтичәсиндә топланмыш материаллары сәрһәд көмрүк органына көндәрмәлидир.

Гејд: Алычы ашкар едилмәдији һалларда дашыјычынын (вә ја сүрүчү) мұрачиәти әсасында фактла әлагәдар ишләр тә'јинат көмрүк органында апарыла биләр.

**Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә
көмрүк жығымларынын алынмасы
Г А Ј Д А Л А Р Ы**

1. Үмуми мүддәалар

1.1. “Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымларынын алынмасы Гајдалары” (бундан сонра – Гајдалар) Азәрбајчан Республикасы Көмрүк Мәчәлләсинин 112-чи мәддәсинә мұвафиг олараг мал гисминдә Азәрбајчан Республикасы көмрүк сәрһәдиндән кечирилән нәглијјат васитәләри дә дахил олмагла малларын, о чүмләдән мұшајиәт олунмајан бағажда, бејнәлхалг почт көндәришләриндә кечирилән коммерсија мәгсәдләри үчүн нәзәрдә тутулмајан малларын вә јүкләрин, һәмчинин нәглијјат васитәләринин (бундан сонра – малларын) көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымларынын алынмасы гајдаларыны мұәјјән едир.

1.2. Гајдаларын 1.1 јарымбәнди илә мұәјјән едилмиш малларын көмрүк рәсмиләшдирилмәси Азәрбајчан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсинә ујғун олараг апарылыр вә бу маллардан көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымлары алынмасы һүгути шәхсләрә вә һүгути шәхс јаратмадан саһибкарлыг фәалијјәти илә мәшғул олан физики шәхсләрә шамил едилир.

1.3. Физики шәхсләр тәрәфиндән көмрүк сәрһәдиндән кечирилән истәһсалат вә ја коммерсија фәалијјәти үчүн нәзәрдә тутулмајан, јә’ни мөвчуд көмрүк ганунверичилијинә ујғун олараг мұәјјән едилмиш мигдар вә дөвр мәһдудијјәтләри дахилиндә рүсумсуз кәтирилмәсинә ичазә верилән маллардан (бејнәлхалг почт көндәришләри дә дахил олмагла) көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымлары алынмыр.

1.4. Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымларынын өдәнилмәси үчүн мөһләт верилмир вә ја вахты узадылмыр. Көмрүк органлары тәрәфиндән һеч бир әмәлијјат апарылмамасы һаллары истисна олмагла, көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә әввәлчәдән өдәнилмиш көмрүк жығымлары кери гајтарылмыр.

1.5. Көмрүк режимләри дәјишдирилдикдә јени режим үчүн мұәјјән едилмиш мигдарда көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымлары алыныр.

II. Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә алынан көмрүк жығымларынын мигдары, һесапланмасы вә өдәнилмәси

2.1. Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә алынан көмрүк жығымларынын мигдары мөвчуд ганунверичилијә ујғун олараг мүйјән едилир.

Дөвләт Көмрүк Комитәси мүйјән едилмиш көмрүк жығымларынын мигдарына зәрурәт јарандыгда јенидән бахылмасы тәклифи илә чыхыш едә биләр.

2.2. Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымлары ганунверичиликдә нәзәрдә тутулмуш мүйјән һаллар истисна олмагла манатла өдәнилир.

Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымлары АБШ доллары илә мүйјән едилдикдә ЈКБ-си гәбул едилән күнә Азәрбајчан Республикасы Милли Банкынын мүйјән етдији мәзәннәјә көрә манатла алыныр.

2.3. Сәрбәст дөвријјә үчүн бурахылыш, тәкран идхал, рүсумсуз тичарәт мағазасы, көмрүк әразисиндә е'мал, көмрүк нәзарәти алтында е'мал, мүйәггәти идхал (ихрач), көмрүк әразисиндән кәнарда е'мал, ихрач, тәкран ихрач, мөһветмә көмрүк режимләри алтында јерләшдирилмиш, һабелә физики шәхсләр тәрәфиндән Азәрбајчан Республикасынын көмрүк сәрһәдиндән мөвчуд көмрүк ганунверичилијинә ујғун олараг садәләшдирилмиш вә күзәштли гәјдада рәсмиләшдирилмәклә мүйјән едилмиш мигдар вә дәјәр мөһдудийјәтләри һәчминдә кечирилән, ваһид дәрәчә илә көмрүк рүсумларына чәлб едилән малларын (бу Гәјдаларда вә ганунверичиликдә нәзәрдә тутулан һаллар истисна олунмагла) көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымлары рәсмиләшдирилән малын көмрүк дәјәринин 0,15%-и һәчминдә (10 АБШ долларына эквивалент мәбләғдән аз олмајараг) алыныр.

2.4. Малларын вә нәглијјат васитәләринин көмрүк рәсмиләшдирилмәсини апаран көмрүк органынын мүйјән етдији иш вахтындан кәнар вахтда вә ја мүйјән етдији јердән кәнарда көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымлары икигат мигдарда алыныр.

2.5. Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә көмрүк жығымлары мәбләғи көмрүк рүсумлары вә веркиләри үчүн мүйјән едилән веркитутма объектиндә нәзәрә алынмыр.

2.6. Мүвәтәти идхал (ихрач) көмрүк режими алтында эләшдирилмиш маллардан көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә керә көмрүк жығымлары маллар һәмин көмрүк режими алтында јерләшдирилдикдә, һабелә көстәрилән көмрүк режигинин фәалијјәти баша чатдыгда алыныр.

2.7. Бејнәлхалг мүгавиләләрдә вә мөвчуд ганунверичикдә нәзәрдә тутулмуш һаллар истисна олмага Азәрбајҗан республикасынын көмрүк сәрһәдиндән транзит көмрүк режиги алтында кечирилән малларын көмрүк рәсмиләшдирилмәнә керә 30 АБШ доллары һәчминдә көмрүк жығымлары ыныр.

2.8. Азәрбајҗан Республикасы ганунверичилијинә ујғун араг һүгути шәхсләр тәрәфиндән республикаја кәтирилән ричи валјутанын номинал дәјәринин 0,15 фаизи һәчминдә көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә керә ујғун алыныр.

2.9. Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә керә көмрүк жығымлары көмрүк бәјәннамәси гәбул едиләнә гәдәр вә ја көмрүк бәјәннамәсинин гәбул едилмәси илә ејни вахтда өдәлир.

2.10. Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә керә көмрүк жығымлары Азәрбајҗан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләси ә мөјјән едилмиш гәјдада көмрүк органларынын бүдчәдәннар инкишаф фондуна көчүрүлүр.

III. Көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә керә алынан көмрүк жығымларындан күзәшtlәр

3.1. Ашағыдакы һалларда малларын көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә керә көмрүк жығымлары алынмыр:

- һуманитар вә техники јардым (грант) јүкләринин рәсләшдирилмәси заманы;

- маллар дәвләтин хејринә имтина режими алтында эләшдирилдикдә;

- електрик енержисинин гаршылыгы өтүрүлмәсинин көмрүк рәсмиләшдирилмәси заманы;

- Азәрбајҗан Республикасынын әразисиндә јерләшән дипломатик нүмајәндәликләрин рәсми истифадәси үчүн кечилән малларын көмрүк рәсмиләшдирилмәси заманы;

- Азәрбајҗан Республикасынын хариҗи дәвләтләрин азисиндә јарадылан дипломатик вә она бәрабәр түтүлән

нүмајәндәликләринин фәалијјәт кәстәрмәси үчүн республиканын көмрүк әразисиндән чыхарылан малларын көмрүк рәсмиләшдирилмәси заманы;

- Азәрбајчан Республикасы Милли Банкы тәрәфиндән кәтирилән вә ја апарылан Азәрбајчан Республикасынын милли валјутасынын көмрүк рәсмиләшдирилмәси заманы;

- мөвчуд ганунверичилијә ујғун олараг коммерсија банклары тәрәфиндән көмрүк әразисиндән чыхарылан харичи валјутанын (көһнәлмиш әскиназларын) көмрүк рәсмиләшдирилмәси заманы;

- көмрүк рүсумлары вә веркиләри алынмајан, игтисади сијасәт тәдбирләри тәтбиг едилмәјән көмрүк дәјәри 100 АБШ долларына еквивалент малларын көмрүк рәсмиләшдирилмәси заманы;

- көмрүк дәјәри 10 АБШ долларына еквивалент мәбләғдән ашағы олан бејнәлхалг почт көндәришләринин көмрүк рәсмиләшдирилмәси заманы;

- бејнәлхалг вә дөвләтләрарасы дашымаларда истифадә олуна Азәрбајчан һава, су вә дәмир јолуна мәхсус зәдәләнмиш нәглијјат васитәләринин мал-нәглијјат сәнәдләри әсасында рәсмиләшдирилмәси заманы;

- харичи өлкәләрдән транзитлә кечирилән Азәрбајчан малларындан;

- бејнәлхалг Јүк Дашыма Китабчасы тәтбиг едилмәклә транзитлә кечирилән маллардан;

- Азәрбајчан Республикасынын бејнәлхалг мүгавиләләри вә Сазишләри илә мүәјјән едилмиш һалларда көмрүк сәрһәдиндән кечирилән маллардан (бу барәдә Дөвләт Көмрүк Комитәси тәрәфиндән көмрүк органларына әлавә мә'лумат верилир).

**АЗƏРБАЙҶАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
НАЗИРЛƏР КАБИНЕТИ**

Г Ə Р А Р

№140

Бакы шəһəri, 25 декабр 1997-чи ил

**АзəрбајҶан Республикасынын кəмрүк системинин
бүдчəдəнкəнар инкишаф фонду haгында Əсаснамə
вə фондун вəсаитинин хəрчлənməsi
Гајдалары барədə**

АзəрбајҶан Республикасы Президентинин “АзəрбајҶан Республикасы Кəмрүк Мəчəллəсинин тəтбиги haгында” 1997-чи ил 25 ијул тарихли 616 сaјлы Фəрманынын ичрасыны тə’мин етмəк мəгсəдилə АзəрбајҶан Республикасынын Назирлəр Кабинети **гəрара алыр:**

“АзəрбајҶан Республикасынын кəмрүк системинин бүдчəдəнкəнар инкишаф фонду haгында Əсаснамə вə фондун вəсаитинин хəрчлənməsi Гајдалары” тəсдиг едилсин.

АзəрбајҶан Республикасынын
Баш Назири

А. Расизадə

*Азәрбајҹан Республикасы
Назирләр Кабинетинин
1997-чи ил 25 декабр тарихли
140 сәјлы гәрары илә
тәсдиғ едилмишидир*

**Азәрбајҹан Республнкасы көмрүк системинин
бүдчәдәнкәнар инкишаф фонду һаггында
Әсаснамә вә фондун вәсаитинин
хәрчләнмәси Гајдалары**

I. Үмуми мүддәалар

1.1. Азәрбајҹан Республикасы көмрүк системинин бүдчәдәнкәнар инкишаф фонду (бундан сонра көмрүк системинин инкишаф фонду) Азәрбајҹан Республикасынын Көмрүк Мәчәлләсинин 398-чи маддәсинә мұвафиг оларағ ја-радылыр вә Азәрбајҹан Республикасында көмрүк сijasәтинин мүәјҹән едилмәси вә һәјата кечирилмәси илә бағлы тәдбирләр-ин малијјәләшдирилмәси үчүн нәзәрдә тутулур. Көмрүк сис-теминин инкишаф фондунун вәсаити Азәрбајҹан Республика-сында көмрүк системинин фәалијјәт кәстәрмәсинин тә'мин едилмәси вә инкишаф етдирилмәси, Азәрбајҹан Республика-сында көмрүк ишинин тәкмилләшдирилмәси, социал сәһәнин инкишаф етдирилмәси, көмрүк органларынын, һәмчинин Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин та-бечилијиндә олан елми-тәдгигат тәшкилатларынын, лаборато-ријаларын вә тәдрис мүәссисәләринин сахланылмасына, мад-ди-һәвәсләндиричи вә социал-мәдәни фондунун артырылма-сына јөнәлдилир.

1.2. Көмрүк системинин инкишаф фондунун вәсаити Азәрбајҹан Республикасынын мүлкијјәти һесаб олунур вә Азәрбајҹан Республикасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин опе-ратив идарәчилијиндә вә сәрәнчамында јерләшир, истифа-дәчиси (сәрәнчамчысы) дәјишдирилә билмәз.

1.3. Азәрбајҹан Республикасынын Дөвләт Көмрүк Ко-митәси Малијјә Назирлијинә мүәјҹән олунмуш гајдада көмрүк системинин инкишаф фондунун вәсаитиндән истифадә олун-масы барәдә рүблүк вә иллик һесабат тәғдим едир.

II. Көмрүк системинин инкишаф фондунун жарадылмасы

2.1. Көмрүк системинин инкишаф фонду ашагыдакы мөнбөлөр һесабына жарадылыр:

- мал гисминдә Азәрбајчан Республикасы көмрүк сәр-һәдиндән кечирилән нәглијјат васитәләри дә дахил олмагла, о чүмләдән мүшајиәт олунмајан багада, бејнәлхалг почт көп-дәришләриндә кечирилән коммерсија мәгсәдләри үчүн нәзәр-дә тутулмајан малларын вә јүкләрин, һәмчинин нәглијјат ва-ситәләринин көмрүк рәсмиләшдирилмәсинә көрә алынән көмрүк јығымлары;

- Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органлары тә-рәфиндән көмрүк рәсмиләшдирилмәси үчүн мүтәхәссисләрә ихтисас аттестатынын верилмәсинә вә ихтисас аттестатынын бәрпасына көмрүк тәдијәләринин өдәнишинә зәманәт верән банкларын вә диқәр кредит тәшкилатларынын рәјестрә са-лынмасына көрә алынән јығымлар;

- көмрүк иши саһәсиндә гачагмалчылыг вә көмрүк гәј-даларынын позулмасы иши үзрә мүәјјән едилмиш гәјдада Азәрбајчан Республикасынын дәвләт мүлкијјәтинә кечирил-миш малларын, нәглијјат васитәләринин вә диқәр әшјаларын сатышындан әлдә едилән вәсаит;

- киров предмети һесаб олунан малларын вә нәглијјат васитәләринин һәррачларда сатышындан әлдә олунан вәсаи-тин дәвләт бүдҗәсинә чатачаг һиссәсиндән артыг олан мәбләг;

- Азәрбајчан Республикасы көмрүк органларынын нормал фәалијјәтинә гәсд едән инзибати һүгүгпозмалара вә көмрүк гәјдаларынын позулмасына көрә мүсәдирә едилмиш малларын вә нәглијјат васитәләринин сатышындан әлдә еди-лән вә јахуд онларын дәјәринин тутулмасындан әлдә едилән вәсаит, чәримәләр вә јығымлар;

- Азәрбајчан Республикасынын көмрүк органлары тә-рәфиндән, валјутанын тәнзимләнмәси һаггында мөвҗуд ганун-веричилик вә норматив актларынын, ејни заманда көмрүк гәј-даларынын позулмасы вә ја көмрүк органларынын нормал фәалијјәтинә гәсд едән һүгүгпозмалар нәтичәсиндә мүсәдирә олунан валјута;

- көмрүк системинин инкишаф фондунун вәсаитләри-нин банкларын вә диқәр кредит органларынын һесабларында јерләшдирмәк вә сахламагдан әлдә едилән кәлирләр;

- Азәрбајҹан Республїкасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин табечилијиндә олан мүәссисә, идарә вә тәшкїлатларын тәсәррүфат һесабы фәалијјәтиндән әлдә едилән кәлирдән Азәрбајҹан Республїкасынын ганунверичилији илә нәзәрдә тутулан верки вә рүсумлар өдәнилдикдән сонра галан кәлир;

- көмрүк һәррачларында иштиракдан тәдијәләр вә комисјон мұкафатландырылмасы;

- габагчадан гәрар гәбул етмәјә көрә тәдијәләр;

- мадди зијанын өдәнилмәси мәбләғи, Азәрбајҹан Республїкасынын көмрүк ганунверичилијиндә нәзәрдә тутулан диқәр көмрүк тәдијәләри;

- Азәрбајҹан Республїкасынын Малијјә Назирлији илә разылашдырылан саир дахилолмалар.

2.2. Көмрүк системинин инкишаф фондунун вәсаити, Азәрбајҹан Республїкасы Дөвләт Көмрүк Комитәсинин банкларда вә ја диқәр кредит идарәләриндә ачылан һесаблашма вә валјута һесабына, һабелә комитәнин табечилијиндә олан көмрүк органларынын, идарә вә тәшкїлатларын бүдчә вәсаити үзрә чари һесабына көчүрүлә биләр.

III. Көмрүк системинин инкишаф фондунун вәсатинин хәрчләнмәси гәјдалары

3.1. Көмрүк системинин инкишаф фондунун вәсаити ашағыдакы тәдбирләрин малијјәләшдирилмәси үчүн јөнәлди-лир:

- Азәрбајҹан Республїкасында көмрүк сїјасәтинин ишләнилмәси вә һәјата кечирилмәсинә, Азәрбајҹан Республїкасынын игтисади тәһлүкәсизлијинин вә марағынын тә’мин вә ичрасына нәзарәт едилмәсинә, Азәрбајҹан Республїкасынын көмрүк органларына һәвалә едилмиш мөвчуд ганунверичилијин көзләнилмәсинә;

- Азәрбајҹан Республїкасынын харичи игтисади фәалијјәтинин вә онун ајры-ајры бөлмәләринин инкишафына, Азәрбајҹан Республїкасынын бејнәлхалг истеһсал коопера-сїјасында иштиракына тә’сир көстәрилмәсинә;

- көмрүк иши саһәсиндә ганун позулмасына гаршы мүбаризә апарылмасына;

- көмрүк нәзарәти вә көмрүк рәсмиләшдирилмәсинин, валјута нәзарәтинин, һабелә Азәрбајҹан Республїкасы үчүн

јати әһәмијјәт кәсб едән стратеги малларын ихрачына нә-
рәтин һәјата кечирилмәси вә тәкмилләшдирилмәсинә;

- Азәрбајҗан Республикасында көмрүк статистикасы-
н апарылмасына, дәвләт органларынын, мүәссисә, идарә вә
шкилатларын, һабелә вәтәндашларын көмрүк мәсәләләри
рә сорғуларынын тә'мин едилмәсинә;

- Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк мәсәләләри
рә бејнәлхалғ әмәкдашлығынын тә'мин едилмәсинә;

- көмрүк идарәләринин нормал ишләмәси вә инкишаф
дирилмәсинин тә'мин едилмәсинә;

- көмрүк системинин мадди-техники базасынын мөһ-
мләндирилмәсинә вә социал саһәнин инкишаф етдирилмә-
инә;

- Азәрбајҗан Республикасы көмрүк органларынын ин-
фраструктурунун јарадылмасына, көмрүк анбарларынын,
үвәгәти сахлама анбарларынын, башга объектләрин, һабелә
әмрүк әмәкдашлары үчүн фәрди вә ја кооператив мәнзил
икинтисинин гисмән малијјәләшдирилмәсинә;

- көмрүк органлары әмәкдашларына сәһијјә хидмәти-
н тәшкили вә хидмәт сәвијјәсинин јүксәдилмәсинә;

- Азәрбајҗан Республикасы көмрүк системи әмәкдаш-
рынын мәдәни-мәишәт шәраити вә социал мүдафиәси илә
ағлы тәдбирләрин бүдҗә малијјәләшдирилмәси һесабына
үмкүн олмадан һиссәсини өдәмәк үчүн;

- көмрүк кадрларынын һазырланмасы, јенидән һазыр-
лғ кечмәси, һабелә Дәвләт Көмрүк Комитәсинин тәдрис
үәссисәләринин сахланылмасы вә инкишаф етдирилмәси
үн тәдбирләрин малијјәләшдирилмәсинә;

- Азәрбајҗан Республикасы Дәвләт Көмрүк Комитәси-
н табечилијиндә олан елми тәдгигат тәшкилатларынын фә-
ијјәтинин тә'мин едилмәсинә вә әлавә хәрчләринин малијјә-
әшдирилмәсинә;

- Азәрбајҗан Республикасы Дәвләт Көмрүк Комитәси-
н системинә дахил олан мүәссисә вә тәшкилатларын јара-
ылмасы вә фәалијјәти илә бағлы хәрчләрин малијјәләшди-
лмәсинә;

- көмрүк органларынын алдығы кредит борчларынын
јтарылмасына;

- Азәрбајҗан Республикасынын көмрүк органларына
әвалә едилмиш вәзифәләрин јеринә јетирилмәси илә бағлы
икәр хәрчләрин малијјәләшдирилмәсинә (бу хәрчләри ај-

рылмыш бүдчә вәсаити һесабына там вә ја гисмән өртмәк мүмкүн олмадығы тәгдирдә);

- Азәрбајҗан Республикасы Дөвләт Җөмрүк Комитәсинин табечилијиндә олан идарә вә тәшкилатларын мадди-мараг вә социал-мәдәни тәдбирләр фондунун мөһкәмләндирилмәсинә вә онун пул вәсаити еһтијатынын јарадылмасына.

3.2. Җөмрүк системинин инкишаф фондунун вәсаитинин хәрчләнмәси сметасы Азәрбајҗан Республикасынын Малијјә Назирлији илә разылашдырылмагла Дөвләт Җөмрүк Комитәси тәрәфиндән мүөјјән едилир вә бу вәсаитин хәрчләнмәсинә Малијјә Назирлији нәзарәт едир.

МӘХКӘМӘ ВӘ ХҮГУГ-МУҤАФИЗӘ ОРГАИЛАРЫ ИШЧИЛӘРИНИН ДӨВЛӘТ МУДАФИӘСИ ҺАГТЫНДА АЗӘРБАЈЧАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫН Г А Н У Н У

I ФӘСИЛ

Үмуми мүддәалар

Маддә 1. Ганунун тә'јинаты

Өзләринин тәһлүкәсизлијинә гаршы гәсдләрә сәбәб ла биләчәк функцијалары јеринә јетирән мәһкәмә вә һүгуг-үһафизә органлары ишчиләринин дөвләт мүдафиәсини ә'мин етмәк, һабелә әдаләт муһакимәсинин һәјата кечирил-әсинә, чинајәтләрә гаршы мүбаризәјә لازими шәраит јарат-аг мәгсәдилә бу ганун көстәрилән шәхсләрин вә ја онларын ихын гоһумларынын һәјатынын, сағламлығынын, мәнзилинин ә әмлақынын дөвләт мүдафиәси үзрә тәдбирләр системини үөјјәнләшдирир.

Маддә 2. Мәһкәмә вә һүгуг-муһафизә органлары ишчиләринин дөвләт мүдафиәси илә тә'мин едилмәси һаг-ында ганунверичилик

Мәһкәмә вә һүгуг-муһафизә органлары ишчиләринин өвләт мүдафиәси илә тә'мин едилмәси һагтында ганунверич-лик Азәрбајчан Республикасынын Конститусијасындан, бу анундан вә Азәрбајчан Республикасынын диқәр ганунверичи-ик актларындан ибарәтдир.

Маддә 3. Мәһкәмә вә һүгуг-муһафизә органлары ишчиләринин дөвләт мүдафиәси илә тә'мин едилмәси

Мәһкәмә вә һүгуг-муһафизә органлары ишчиләринин өвләт мүдафиәси илә тә'мин едилмәси хидмәт вәзифәләри-ин ичрасы илә әлагәдар олараг бу шәхсләрин вә ја онларын ихын гоһумларынын һәјатынын вә сағламлығынын, мәнзили-ин, әмлақынын горунмасы мәгсәдилә сәләһијјәтли дөвләт рганлары тәрәфиндән тәһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиғ дилмәсиндән вә һәјата кечирилмәсиндән ибарәтдир.

Маддә 4. Дөвләт тәрәфиндән мүдафиә олуан шәхсләр
Дөвләт тәрәфиндән мүдафиә олуан шәхсләр (бундан сонра – мүдафиә олуан шәхсләр) ашағыдакылардыр:

- 1) бүтүн мөһкәмә һакимләри, андлы ичласчылар;
- 2) прокурорлар;
- 3) мүстәнтигләр;
- 4) төһгигат апаран шәхсләр;
- 5) әмәлијјат-ахтарыш фәалијјәтини һәјата кечирән

шәхсләр;

6) ичтимаи җайданын мүһафизәсини вә милли төһлүкә-сизлији тө'мин едән, көмрүк ишини һәјата кечирән, һабелә чинајәт ишләри үзрә мөһкәмә һөкмләрини, ғәрарларыны вә ғәрардадларыны, истинтаг органларынын вә прокурорларын ғәрарларыны ичра едән мүвафиг ичра һакимијјәти органларынын әмәкдашлары;

7) бу маддәнин 1–6-чы бәндләриндә нәзәрдә тутулан шәхсләрин јахын ғоһумлары.

Јахын ғоһумлар дедикдә – валидејнләр, ушаглар, өвладлыға көтүрәнләр, өвладлыға көтүрүләнләр, доғма гардаш вә бачылар, бабалар, нәнәләр, нәвәләр, һабелә әр-арвад баша дүшүлүр.

Мөһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләри ишдән чыхдыгда вә ја башга ишә кечдикдә әввәлки хидмәт вәзифәләринин ичрасы илә әлагәдар олараг һәјатына вә сағламлыгына, мәнзилине, әмлакына төһлүкә јарандыгда онларын барәсиндә төһлүкәсизлик тәдбирләри тәтбиг едилір.

II ФӘСИЛ

Төһлүкәсизлик тәдбирләри

Маддә 5. Мүдафиә олуан шәхсләр барәсиндә тәтбиг едилән төһлүкәсизлик тәдбирләринин нөвләри

Мүдафиә олуан шәхсләр барәсиндә ашағыдакы төһлүкәсизлик тәдбирләри тәтбиг едилә биләр:

1) мүдафиә олуан шәхси, онун мәнзилини вә әмлакыны мүһафизә етмә;

2) мүдафиә олуан шәхсә хусуси фәрди мүдафиә васитәләри вермә, ону мөвчуд төһлүкә барәдә хәбәрдар етмә;

3) мүдафиә олуан шәхси мүвәггәти олараг төһлүкәсиз

4) мүдафиә олуан шәхс барәсиндә олан мә'лумат-
арын мәхфилијини горума;

5) мүдафиә олуан шәхси башга ишә кечирмә, онун
ш вә ја тәһсил јерини дәјишдирмә, ону башга јашајыш јери-
ә көчүрмә;

б) мүдафиә олуан шәхсин сәнәдләрини вә онун ха-
ичи көркәмини дәјишдирмә.

Бундан әлавә, һәрби трибуналларын вә һәрби проку-
орлуғун һәрби гуллуғчуларынын тәһлүкәсизлијинин тә'мин
дилмәси мәгсәдилә бундан әлавә ашағыдакы тәдбирләрин дә
әјата кечирилмәсинә јол верилир:

1) диқәр һәрби һиссәјә вә ја һәрби идарәјә е'зам етмә;

2) јени хидмәт јеринә көчүрмә.

Тәһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиг едилмәси гајда-
ары бу ганунла вә Азәрбајчан Республикасынын диқәр га-
унверичилик актлары илә мүәјјән едилир.

Маддә 6. Мүдафиә олуан шәхси, онун мәнзилини вә әмлақыны мүһафизә етмә

Мүдафиә олуан шәхсләрин һәјатына, сағламлығына,
ләнзилинә вә әмлақына гаршы гәсд едиләчәји горхусу үчүн
еал әсаслар мүәјјән едилдикдә, һәммин шәхсләрин разылығы
илә тәһлүкәсизлији тә'мин едән органлар тәрәфиндән онла-
рын шәхси мүһафизәси, мәнзилинин вә әмлақынын мүһафи-
зәси үчүн тәһлүкәсизлик тәдбирләри тәтбиг едилир.

Зәрури һалларда мүдафиә олуан шәхсләрин мәнзили
вә әмлақы јанғын тәһлүкәсизлијинә гаршы васитәләр вә
мүһафизә сигналлары илә тәһһиз едилә биләр, онларын исти-
фадә етдикләри телефон нөмрәләри вә нәглијјат васитәләри-
нин дәвләт гејдијјат нишанлары дәјишдирилә биләр.

Маддә 7. Мүдафиә олуан шәхсә хүсуси фәрди мүдафиә васитәләри вермә, ону мөвчуд тәһлүкә барәдә хә- бәрдар етмә

Мүдафиә олуан шәхсләрин һәјатына вә сағламлығына
олан тәһлүкәнин характериндән асылы олараг Азәрбајчан
Республикасынын ганунверичилијинә ујғун олараг онлара
хүсуси фәрди мүдафиә васитәләри верилә биләр вә онлар
тәһлүкә барәдә хәбәрдар едилмәлидирләр.

Маддә 8. Мүдафиә олуан шәхси мүвәггәти олараг тәһлүкәсиз јердә јерләшдирмә

Зәрури һалларда јеткинлик јашына чатмыш мүдафиә олуан шәхсләр онларын разылығы илә, јеткинлик јашына чатмајан шәхсләр исә валидејнләринин вә ја онларын гануни нүмајәндәләринин разылығы илә мүвәггәти олараг тәһлүкәсиз јердә јерләшдирилә биләрләр.

Маддә 9. Мүдафнә олуан шәхс барәсиндә олан мә'луматларын мәхфилијинин горунмасы

Тәһлүкәсизлији тә'мин едән органларын гәрары илә автомат телефон рабитә сорғу хидмәтинә, паспорт-виза хидмәтинә вә ја диқәр мүвафиг мә'лумат – сорғу хидмәтләринә мүдафиә олуан шәхсләрин јашајыш јери барәсиндә вә ја һәр һансы диқәр мә'луматларын верилмәси мүвәггәти вә ја даими олараг гадаған едилә биләр.

Бә'зи һалларда мүдафиә олуан шәхсләр барәсиндә олан мә'луматлар Азәрбајчан Республикасынын ганунверичилији илә нәзәрдә тутулмуш гәјдада мүвафиг органлардан, сорғу хидмәтләриндән кәтүрүлә биләр.

Маддә 10. Мүдафиә олуан шәхси башга ишә кечирмә, онун иш вә ја тәһсил јерини дәјишдирмә, ону башга јашајыш јеринә кәчүрмә

Мүдафиә олуан шәхсин мүрачиәти вә ја разылығы илә һәмин шәхсләр мүвәггәти вә ја даими олараг башга ишә кечирилә вә ја башга јашајыш јеринә кәчүрүлә биләрләр, онларын иш вә ја тәһсил јери дәјишдирилә биләр.

Кәстәрилән тәдбирләр мүдафиә олуан шәхсләрин мәнзил, әмәк, пенсия вә диқәр һүгуғлары позулмамагла һәјата кечирилмәлидир.

Мүвәггәти олараг башга јашајыш јеринә кәчүрүлән шәхсләрин даими јашајыш јери үзрә јашајыш саһәси сахланылмадыр.

Маддә 11. Мүдафиә олуан шәхсин сәнәдләрини вә онун харичи көркәмини дәјишдирмә

Мүдафиә олуан шәхсләрин тәһлүкәсизлијини башга тәдбирләрлә тә'мин етмәк мүмкүн олмадыгда әризәси вә ја разылығы әсасында мүстәсна һалларда, онлара анкет мә'лу-

матлары дѳјишдирилмиш шѳхсијјѳти тѳсдиг едѳн сѳнѳд вѳ дикѳр сѳнѳдлѳр верилѳ билѳр, ѳабелѳ онларын харичи кѳр-кѳми дѳјишдирилѳ билѳр.

III ФѳСИЛ

Тѳһлүкѳсизлији тѳ'мин едѳн органлар.

Тѳһлүкѳсизлик тѳдбирлѳринин тѳтбиг

вѳ лѳгв едилмѳси

Маддѳ 12. Тѳһлүкѳсизлији тѳ'мин едѳн органлар

Тѳһлүкѳсизлик тѳдбирлѳринин тѳтбиг едилмѳси барѳдѳ гѳрар ашагыдакы органлар тѳрѳфиндѳн гѳбул едилир:

1) мѳвафиг ичра ѳакимијјѳти органларынын рѳһбѳрлѳри – бу органын ѳмѳкдашлары вѳ ја онларын јахын гѳһумларынын мѳдафиѳси барѳдѳ;

2) прокурорлугун рѳһбѳрлѳри – прокурорлугун ѳмѳкдашлары вѳ ја онларын јахын гѳһумларынын мѳдафиѳси барѳдѳ;

3) мѳһкѳмѳ сѳдри – ѳакимлѳрин, андлы ичласчыларын вѳ ја онларын јахын гѳһумларынын мѳдафиѳси барѳдѳ.

Тѳһлүкѳсизлик тѳдбирлѳри ашагыдакы органлар тѳрѳфиндѳн ѳѳјата кечирилир:

1) ѳакимлѳр, андлы ичласчылар, прокурорлар, мѳстѳнтиглѳр, ѳабелѳ онларын јахын гѳһумлары барѳсиндѳ – мѳвафиг ичра ѳакимијјѳти органлары;

2) мѳвафиг ичра ѳакимијјѳти органларынын вѳзифѳли шѳхслѳри, ѳабелѳ онларын јахын гѳһумлары барѳсиндѳ – ѳѳмин органлар.

Мѳдафиѳ олунан шѳхслѳрин тѳһлүкѳсизлијинин тѳ'мин едилмѳси Азѳрбајѳан Республикасынын ганунверичилијинѳ ујгун олараг мѳвафиг ичра ѳакимијјѳти органларына ѳѳвалѳ едилир.

Маддѳ 13. Тѳһлүкѳсизлик тѳдбирлѳринин тѳтбиг едилмѳси

Мѳдафиѳ олунан шѳхслѳр барѳсиндѳ тѳһлүкѳсизлик тѳдбирлѳринин тѳтбиг едилмѳси ѳчѳн сѳбѳблѳр ашагыдакылардыр:

1) мѳдафиѳ олунан шѳхсин ѳризѳси;

2) мѳһкѳмѳ сѳдринин вѳ ја мѳвафиг һугуг-мѳѳафизѳ органы рѳһбѳринин мѳраѳиѳти;

3) мөвчуд төһлүкө барədə төһлүкөсизлији тө'мин едән органлар төрөфиндән әмәлијјат мә'луматларынын вә ја дијәр мә'луматларын әлдә едилмәси.

Мүдафиә олуан шәхсләр барәсиндә реал төһлүкәләрин мөвчудлуғуну көстәрән кифајәт гәдәр мә'луматларын олмасы төһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиг едилмәси үчүн әсасдыр.

Маддә 14. Төһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиг едилмәси һаггында гәрар

Төһлүкәсизлији тө'мин едән органлар мүдафиә олуан шәхсин төһлүкәсизлижинә реал горху јарадан һаллар барədə мә'лумат (әризә) әлдә етдикдә үч күн мүддәтиндә, зәрури һалларда исә дәрһал мүдафиә олуан шәхс барәсиндә төһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиг едилмәси вә ја төһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбигиндән имтина едилмәси һаггында гәрар гәбул едир.

Төһлүкәсизлији тө'мин едән органлар төһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиг едилмәси гәрарына кәлдикдә төһлүкәсизлик тәдбирләри вә онларын һәјата кечирилмәси мүддәти конкрет көстәрилмәклә әсасландырылмыш гәрар гәбул едир.

Гәбул едилмиш гәрар барədə төһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиг едилмәси хаһиши илә мүрачиәт етмиш мөһкәмә сәдринә вә ја мүвафиг һүгүг-мүһафизә органларынын рәһбәринә мә'лумат верилир. Бу заман төһлүкәсизлији тө'мин едән органлар төрөфиндән мүдафиә олуан шәхсә онун төһлүкәсизлији үчүн зәрури олан көстәришләр верилә биләр.

Төһлүкәсизлији тө'мин едән органын төһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбигиндән имтина едилмәси һаггында гәрары төһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиг едилмәси хаһиши илә мүрачиәт етмиш мөһкәмә сәдри вә ја мүвафиг һүгүг-мүһафизә органынын рәһбәри төрөфиндән прокурорлуғун вә ја мөһкәмәнин јухары органына бу барədə шикајәт верилә биләр. Бу шикајәтләрә дәрһал бахылмалыдыр.

Маддә 15. Төһлүкәсизлик тәдбирләринин ләгв едилмәси

Төһлүкәсизлик тәдбирләри ашағыдакы һалларда ләгв едилир:

1) төһлүкәсизлик тәдбиринин тәтбиг едилмәси мүддәтинин кечмәси;

2) мөвчуд төһлүкөһин арадан галдырылмасы;
3) барэһиндэ төһлүкэһизлик тэдбирлэри тэтбиг едилмиш шэхһин эризэһи;

4) жазылы сурэтдэ хэбэрдар едилмэһинэ бахмэжараг, төһлүкэһизлижи тэ'мин едэн органларын гануни көстэришлэринин мүтэмади олараг мүдафиэ олуһан шэхс тэрэфиндэн јеринэ јетирилмэмэһи.

Төһлүкэһизлик тэдбирлэринин лөгви үчүн реал әһаслар олдуғда мүдафиэ олуһан шэхсэ жазылы мә'лумат верилмөклө бу һағда әһасландырылмыш гэрар гөбул едилир.

Гөбул едилмиш гэрар барэдэ мүдафиэ олуһан шэхс прокурорлуға вә ја мөһкәмөјә шикајөт верө биләр. Бу шикајөтө дөрһал бахылмалыдыр. Гөбул едилмиш гэрар барэдэ үч күнүн мүддәтиндэ шикајөт етмиш шэхсэ мә'лумат верилмөлидир.

IV ФӘСИЛ

Төһлүкэһизлижи тэ'мин едэн органларын вә мүдафиэ олуһан шэхслэрин һүгүг вә вәзифэлэри

Маддә 16. Төһлүкэһизлижи тэ'мин едэн органларын һүгүг вә вәзифэлэри

Төһлүкэһизлик тэдбирлэринин тэтбиг едилмэһи барэдэ гэрар гөбул етмиш органларын ашағыдакы һүгүглары вардыр:

1) мүдафиэ олуһан шэхслэрин төһлүкэһизлижинө горху јарадан һаллар барэдэ едилэн мүрачиөтләр (әризөләр) әһасында зәрури материаллары тәләб етмөк вә ја изаһатлар алмаг;

2) төһлүкэһизлик тэдбирлэрини һәјата кечирән органлардан әләвә тэдбирлэрин тэтбигини тәләб етмөк;

3) һәјата кечирилән төһлүкэһизлик тэдбирлэрини таммилә вә ја гисмән лөгв етмөк.

Төһлүкэһизлик тэдбирлэрини һәјата кечирән органларын ашағыдакы һүгүглары вардыр:

1) төһлүкэһизлик тэдбирлэрини вә онларын тэтбиги васитәлэрини мүөјјән етмөк, зәрури һалларда һәјата кечирилән тэдбирлэри дәјишдирмөк вә ја онлара әләвөләр етмөк;

2) төһлүкэһизлик тэдбирлэринин һәјата кечирилмэһи шөртлэринин әмәл олуһмасыны, һабелә бу тэдбирлэрин тәт-

биги илэ алагэдар тэһлүкэсизлији тэ'мин едэн органларын вэзифэли шэхслэри тэрэфиндэн верилэн гануни көстэришлэрин јеринэ јетирилмэсини мүдафиэ олуан шэхслэрдэн тэлэб етмэк;

3) тэһгигат органына, мүстэнтигэ, прокурора, мөһкөмөјө (һакимө) мүдафиэ олуан шэхс барэсиндэ тэһлүкэсизлик тэдбиринин тэтбиг едилмэси вэ ја һәјата кечирилэн тэһлүкэсизлик тэдбиринин ләғви барэдэ вэсатэт галдырмаг.

Тэһлүкэсизлији тэ'мин едэн органларын ашағыдакы вэзифэлэри вардыр:

1) мүдафиэ олуан шэхс барэсиндэ едилэн һәр бир ганунсуз һаллар һаггында мө'лумат дахил олдугда һәммин һалларын арадан галдырылмасы үчүн дәрһал чаваб тэдбирлэри көрмэк;

2) мөвчуд тэһлүкәнин характеринэ ујғун олагаг мүдафиэ олуан шэхслэрин һәјатынын, сағламлығынын, мәнзилинин вэ әмлакынын горунмасыны тэ'мин етмэк;

3) тэһлүкэсизлик тэдбирлэринин дәјишдирилмэси вэ ја ләғв едилмэси илэ бағлы гәбул едилмиш гәрар барэдэ мүдафиэ олуан шэхсә вахтында мө'лумат вермэк.

Маддә 17. Мүдафиэ олуан шэхслэрин һүгүг вэ вэзифэлэри

Мүдафиэ олуан шэхслэрин ашағыдакы һүгүглары вардыр:

1) барэсиндэ тэһлүкэсизлик тэдбирлэринин тэтбиг едилмэси вэ ја едилмәмэси һаггында мүрачиет етмэк;

2) барэсиндэ тэтбиг едиләчәк тэһлүкэсизлик тэдбирлэри һаггында мө'лумат алмаг;

3) тэтбиг едилэн тэһлүкэсизлик тэдбирлэриндэн башга бу ганунла нәзәрдә тутулан диқәр тэдбирлэрин дә тэтбиг едилмэсини вэ ја тэтбиг едилэн тэдбирлэрдэн һәр һансы бирисинин ләғв едилмэсини тэһлүкэсизлији тэ'мин едэн органлардан тэлэб етмэк;

4) тэһлүкэсизлији тэ'мин едэн јухары органа, прокуроруға вэ ја мөһкөмөјө тэһлүкэсизлик тэдбирлэрини һәјата кечирән вэзифэли шэхслэрин ганунсуз гәрарларындан вэ ја һәрәкәтлэриндән шикајет вермэк.

Мүдафиэ олуан шэхслэрин ашағыдакы вэзифэлэри вардыр:

1) тәһлүкәсизлији тә'мин едән органларын гануни тә-ләбләринә әмәл етмәк;

2) она гаршы едилән гануисуз әмәлләр вә ја һәр бир тәһлүкә барәсиндә тәһлүкәсизлији тә'мин едән органлара дәрһал мә'лумат вермәк;

3) тәһлүкәсизлији тә'мин едән органлар тәрәфиндән тәһлүкәсизлијин тә'мин едилмәси мәгсәдилә онун истифадә-синә верилмиш әмлакла еһтијатла давранмаг;

4) тәһлүкәсизлији тә'мин едән органларын ичазәси ол-мадан барәсиндә тәтбиг едилән тәһлүкәсизлик тәдбирләри һаггында мә'луматлары јажмамаг.

V ФӘСИЛ

Јекун мүддәалар

Маддә 18. Тәһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиг едилмәси һаггында гәрарын ичрасынын мәчбурилији

Тәһлүкәсизлији тә'мин едән органларын мүлкијјәт формасындан асылы олмајараг мүәссисәләрә, идарәләрә вә тәшкилатлара көндәрилмиш гәрарынын ичрасы һәммин орган-ларын вәзифәли шәхсләри үчүн мәчбуридир.

Маддә 19. Мәһкәмә вә һүгуг-мүһафизә органлары ишчиләринин дәвләт ичбари сығортасы вә онлара мүави-нәтләрин өдәнилмәси

Мәһкәмә вә һүгуг-мүһафизә органлары ишчиләри хид-мәт вәзифәләринин ичрасы илә бағлы һәлак олма (вәфат ет-мә), зәдәләнмә, јараланма, хәсарәт алма һалларындан ичбари гәјдада дәвләт тәрәфиндән сығорталанмалыдырлар.

Сығорталанманын гәјдасы, шәртләри вә сығорта өдә-нишләринин мәбләғи Азәрбајҗан Республикасынын гануну илә мүәјјән едилир.

Хидмәт вәзифәләринин ичрасы илә әлагәдар мәһкәмә вә һүгуг-мүһафизә органлары ишчиләри һәлак олдугда (вәфат етдикдә) аиләсинә, һабелә өһдәсиндә оланлара дәвләт бүдчә-синин вәсаити һесабына онларын орта әмәк һаггы мәбләғи-нин јетмиш мисли мигдарында верки тутулмајан бирдәфәлик мүавинәт өдәнилир, даһа сонра бу мәбләғ тәгсирли шәхсләр-дән тутулулур.

Хидмәт вәзифәләринин ичрасы илә әлагәдар мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләри хидмәти давам етдирмәсинә имкан вермәјән дәрәчәдә зәдәләндикдә, јараландыгда, контузија олдугда, хәсарәт алдыгда, хәстәләндикдә дәвләт бүдчәсинин вәсаити һесабына һәмин шәхсләрә оңларың орта әмәк һаггы мәбләғинин әлли мисли мигдарында верки тутулмајан бирдәфәлик мүавинәт өдәнилип, даһа сонра бу мәбләғ тәгсирли шәхсләрдән тутулур.

Хидмәт вәзифәләринин ичрасы илә әлагәдар мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләринин әмлакына дәјән зијан дәвләт бүдчәсинин вәсаити һесабына там һәчмдә өдәнилип, даһа сонра бу мәбләғ тәгсирли шәхсләрдән тутулур.

Мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләринин һәлак олмасы (вәфат етмәси) вә ја оңлара бәдән хәсарәтинин јетирилмәси вә ја әмлакының зәдәләнмәси һалларының хидмәт вәзифәләринин ичрасы илә билаваситә бағлы олмамасыны мүәјјән едән мәһкәмә һөкмүнүн вә ја гәрарының гәбул едилмәси бу ганунла нәзәрдә тутулмуш сығорта вә ја мүавинәт мәбләғләринин верилмәсиндән имтина едилмәси үчүн әсасдыр.

Маддә 20. Дәвләт мүдафиә тәдбирләринин малијјәләшдирилмәси вә мадди-техники тә’минаты

Бу ганунла нәзәрдә тутулмуш дәвләт мүдафиә тәдбирләринин малијјәләшдирилмәси вә мадди-техники тә’минаты дәвләт бүдчәсинин (хәрчләрин) һесабына һәјата кечирилир. Тәһлүкәсизлик тәдбирләринин тәтбиғи илә бағлы мәсрәфләр мүдафиә олуңан шәхсләрин үзәринә гојула билмәз.

Маддә 21. Ганунун позулмасына көрә мәс’улијјәт

Бу ганунун позулмасына көрә физики вә һүгуғи шәхсләр Азәрбајҗан Республикасының ганунверичилији илә нәзәрдә тутулмуш гәјдада мәс’улијјәт дашыјырлар.

ҲЕЈДӘР ӘЛИЈЕВ

**Азәрбајҗан Республикасының
Президенти**

Бакы шәһәри, 11 декабр 1998-чи ил

**“МӘҢКӘМӘ ВӘ ҺҮГУГ-МҮҢАФИЗӘ ОРГАНЛАРЫ
ИШЧИЛӘРИНИН ДӨВЛӘТ МҮДАФИӘСИ ҺАГТЫНДА”
АЗӘРБАЙҖАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒАНУНУНУН
ТӘТБИГ ЕДИЛМӘСИ БАРӘДӘ**

**АЗӘРБАЙҖАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТИНИН
Ф Ә Р М А Н Ы**

“Мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләринин дәвләт мүдафиәси һагтында” Азәрбајҗан Республикасы Ғанунун гүввәјә минмәси илә әләғәдар һәмин Ғанунун тәтбиг едилмәсини тә’мин етмәк мәғсәдилә **ғәрара алырам**:

1. Азәрбајҗан Республикасынын Назирләр Кабинетинә тапшырылсын ки, бир әј мүддәтиндә:

- гүввәдә олан Ғанунверичилик актларынын “Мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләринин дәвләт мүдафиәси һагтында” Азәрбајҗан Республикасынын Ғануна ујғушлашдырылмасы барәдә тәклифләрини Азәрбајҗан Республикасынын Президентинә тәгдим етсин;

- һәмин Ғанунун 19-чу маддәсиндә нәзәрдә тутулмуш мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләринин дәвләт ичбари шәхси сығортасы барәдә тәклифләрини Азәрбајҗан Республикасынын Президентинә тәгдим етсин;

- “Мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләринин дәвләт мүдафиәси һагтында” Азәрбајҗан Республикасы Ғанунунун позулмасына көрә мәс’улијјәт нөвләрини мүәјјәндән Ғанунверичилик актынын лајиһәсини һазырлајыб Азәрбајҗан Республикасынын Президентинә тәгдим етсин;

- Назирләр Кабинетинин вә мүвафиг мәркәзи ичра һәмијјәти органларынын норматив-һүгуи актларынын һәмин Ғануна ујғушлашдырылмасыны тә’мин етсин вә бу барәдә Азәрбајҗан Республикасынын Президентинә мә’лумат версин;

- өз сәләһијјәтләри даһилиндә “Мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләринин дәвләт мүдафиәси һагтында” Азәрбајҗан Республикасынын Ғанунундан ирәли кәлән һикәр мәсәләләри һәлл етсин.

2. Мүәјјән едилсин ки:

- “Мәһкәмә вә һүгүг-мүһафизә органлары ишчиләринин дәвләт мүдафиәси һагтында” Азәрбајҗан Республикасы Ғанунунун 4-чу маддәсинин биринчи һиссәсинин 6-чы бән-

диндә, 12-чи маддәсинин биринчи һиссәсинин 1-чи бәндиндә, икинчи һиссәсинин 2-чи бәндиндә вә үчүнчү һиссәсиндә “мүвафиг ичра һакимијјәти органлары” дедикдә мүвафиг олараг Азәрбајҗан Республикасынын Дахили Ишләр Назирлији, Милли Тәһлүкәсизлик Назирлији, Дөвләт Җөмрүк Комитәси вә Әдлијјә Назирлији нәзәрдә тутулур;

- һәммин Ганунун 12-чи маддәсинин икинчи һиссәсинин 1-чи бәндиндә нәзәрдә тутулмуш “мүвафиг ичра һакимијјәти органлары”нын сәләһијјәтләрини Азәрбајҗан Республикасынын Дахили Ишләр Назирлији һәјата кечирир.

ҖЕДӘР ӘЛИЈЕВ

**Азәрбајҗан Республикасынын
Президенти**

Бақы шәһәри, 13 декабр 1999-чу ил

ТӨВСИЖЭ ЕДИЛЭН ӨДӨБИЛЖАТ

1. Азәрбајҗан Республикасынын Көмрүк Мөчәлләси. – Б., 1997.
2. *Алексеев С.С.* Общая теория права. В 2-х т. М., Юрид. лит., 1981-82.
3. *Алексеев С.С.* Государство и право: Начальный курс. 3-е изд., перераб. и доп. М., Юрид. лит., 1996.
4. *Бахрах Д.Н.* Административное право: Учебник. Часть общая. М., БЕК, 1993.
5. *Блинов Н.М., Сжедин С.И.* Таможенный менеджмент: Учебное пособие. М., РИО РТА, 1996.
6. *Блинов Н.М.* Таможенная политика России X-XX вв.: Краткий научно-популярный очерк. М., Русина, 1997.
7. *Бобнева Н.И.* Социальные нормы и регуляции поведения. М., 1979.
8. *Борисов К.Г.* Международное таможенное право. М.: Изд-во Российского ин-та дружбы народов, 1997.
9. *Братусь С.Н.* Юридическая ответственность и законность. М., 1976.
10. *Бякин Г.И., Гурин В.Н., Малышев В.И., Нарышкин Е.М.* Организация связи в таможенных органах / С.-Петербург. филиал РТА; Под науч. ред. Г.И.Бякина. СПб., 1997.
11. *Васильев В.Л.* Юридическая психология: Учебник. СПб., Питер, 1997.
12. *Веснин В.Р.* Основы менеджмента: Учебник / Институт международного права и экономики. М., Триада, Лтд, 1996.
13. Вопросы расследования преступлений: Справ. пособие / Под ред. И.Н. Кожевникова; Науч. ред. А.Я.Кочанов. 2-е изд., перераб. и доп. М., СПАРК, 1997.
14. *Герчикова И.Н.* Международное коммерческое дело: Учебник для вузов. М., Банки и биржи, ЮНТИ, 1996.
15. *Грейсон Дж., О' Делл К. мл.* Американский менеджмент на пороге XXI века. М., 1991.
16. Гражданское право: Учебник: В 2-х т. / Под ред. Е.А. Суханова. М.: БЕК, 1993.
17. *Демченко А.А.* Организация и управление в системе таможенных органов: Курс лекций. М., РИО РТА, 1997.

18. Дункан У. Джек. Основополагающие идеи в менеджменте = Great Ideas in Management: Уроки основоположников менеджмента и управ-
леческой практики / Пер. с англ. М., Дело, 1996.
19. Драганов В.Г. Формы и методы повышения профессиональной подго-
товки оперативного состава в органах государственного таможенного
контроля СССР // Социальный таможенный контроль. 1987. №3.
20. Драккер Питер Ф. Управление, нацеленное на результаты. Психотех-
нология и эффективный менеджмент. Кн. 13. Пер. с англ. М., Техноло-
гическая школа бизнеса, 1994.
21. Дюмулен И.И. Всемирная торговая организация. М., Торгово-
промышленная палата РФ, 1997.
22. Европейская Конвенция о защите прав человека и основных свобод и
дополнительные протоколы.: С науч. комментарием / Сост. и авт. В.А.
Карташкин, И.А.Ледях. М., НОРМА, 1996. (Комиссия по правам
человека при Президенте РФ).
23. Европейский союз: новый этап интеграции: Проблемно-тематический
сборник / РАН; Институт научной информации по общественным на-
укам; Ред.-сост. Г.В.Вишнякова. М., 1996.
24. Керимов Д.А. Методология права. М., 1989.
25. Керимов Д.А. Культура и техника законодательства. М., 1991.
26. Керимов Д.А. Основы философии права. М., 1992.
27. Козыкин А.Ф., Самойленко П.И. Сборник нормативных актов, регули-
рующих деятельность таможенных и других правоохранительных орга-
нов России / Науч. ред. А.Н. Яцушко. М.: РИО РТА, 1997.
28. Колобова И.Н. Психология управления: Курс лекций. М., РИО РТА,
1996.
29. Комментарий к Таможенному кодексу РФ. – М.: Издательство «Спарк»,
1996.
30. Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной дея-
тельности». / Отв. ред. и рук. авт. кол-ва А.Ю. Шумилов. – М., Вердикт-
1М, 1997.
31. Концепция экономической безопасности Российской Федерации. Ос-
новные положения. Экономическая академия при Минэкономике РФ. –
М., 1994.
32. Кудрявцев В.Н. Закон, поступок, ответственность. М., 1986.
33. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология. М., 1992.

34. Кунц Г., О' Доннел С. Системный подход и ситуационный анализ управленческих функций. М., 1981.
35. К.Ҳејдаров, Ч.Г.Ҳасанов. Азәрбајҹан кәмрүк хидмәти јени дүнја-тәсәррүфат мүнәсибәтләри шәраитиндә. – Б., Азәрнәшр, 1998.
36. “Кәмрүк Тарифи һаггында” Азәрбајҹан Республикасынын гануну. – Б., 1997.
37. Леонтьев В. и др. Исследования структуры американской экономики. М.: Госстандарт, 1959.
38. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т. / Пер. с англ. 11-го изд., М.: Республика, 1992.
39. Масленников М.Я. Порядок применения административных взысканий: Учебно-практическое пособие. – М.: Издательство БЕК, 1998.
40. Немирич В.В. Основы психологии таможенной деятельности: Курс лекций. М., РИО РТА, 1995.
41. Общая теория права: Учеб. пособие для юрид. вузов / Под ред. А.С. Пиголкина. М., 1993.
42. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / под ред. Л.И. Евенко. М., Дело, 1998.
43. Основы таможенного дела: Учеб. пособие в VII вып. Вып. I: Развитие таможенного дела в России / Науч. ред. П.В. Дзюбенко. М., РИО РТА, 1995.
44. Основы таможенного дела: Учеб. пособие в VII вып. Вып. IV: Правовое регулирование таможенного дела / Ю.В. Воробьев; Под общ. ред. В.А. Максимцева. М., РИО РТА, 1995.
45. Пресняков В.Ю. Таможенная политика России на современном этапе (роль и место в обеспечении экономической безопасности государства и стабилизации финансовой системы): Учеб. пособие / Науч. ред. В.М. Крашенинников. М., РИО РТА, 1996.
46. Практическая передача данных: модемы, сети и протоколы / Пер. с англ. М., Мир, 1995.
47. Проблемы теории и практики таможенного дела: Сб. науч. трудов: В 2-х частях. Ч. 1 / Под науч. ред. Н.М. Блинова. М.: РИО РТА, 1997.
48. Работа с органами прокуратуры – М., «ПРИОР», 1996.
49. Регулирование внешнеэкономической деятельности и эволюция таможенной политики России. Тезисы докл. межд. научно-практ. конф. (22-23 октября 1996 г.) Российская Таможенная Академия. – М., 1996.

50. *Родин В.Ф.* Педагогика: Курс лекций. М., РИО РТА, 1998.
51. *Сжедин С.И.* Основы управления: Курс лекций. М., 1996.
52. Таможенное право. Учебник для вузов / Отв. редактор проф. Б.Н. Габричидзе. — М., Издательство БЕК, 1995.
53. Теория, методология и практика таможенного дела. Сб. науч. трудов. В 2-х ч. / Под науч. ред. Н.М. Блинова. М., РИО РТА, 1996.
54. Теория права и государства: Учебник для вузов / Под ред. Проф. Г.Н. Манова. М., БЕК, 1995.
55. Управление организацией: Учебник / Под ред. А.Г. Поршнева, З.П. Румянцевой, Н.А. Саломатина. — 2-е изд, перераб. и доп. — М., ИНФРА-М, 1998.
56. Управление персоналом организации: Учебник / М-во общего и проф. образования России. ГАУ; Под ред. А.Я.Кибанова. М., ИНФРА-М, 1997.
57. Управление экономикой и переходный период. М., ИЭ РАН, 1996.
58. Учет, анализ, аудит на предприятии: Учеб. пособие / А.К. Шишкин, В.А. Миколюков, И.Д.Дышкант. М., Аудит, ЮНИТИ, 1996.
59. *Ходов Л.Г.* Основы государственной экономической политики. — М., БЕК, 1998.
60. *Шекина С.В.* Управление персоналом современной организации: Учебно-практическое пособие. Изд. 3-е. М., ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1998.
61. *Эренберг Рональд Дж., Смит Роберт С.* Современная экономика труда: Теория и государственная политика / Пер. с англ.; Под науч. ред. Р.П. Колосовой, Т.О. Разумовой, С.Ю. Рощина. М., Изд-во МГУ, 1996.
62. Эффективность государственного управления: Пер: с англ./ Общ. ред. С.А. Батчикова и С.Ю. Глазьева. — М., Фонд «За экономическую грамотность», Российский экономический журнал, Издательство АО «Консалтбанкир», 1998.
63. *Якокка Л.* Карьера менеджера М., 1990.
64. *Яцушко А.Н.* Об обеспечении системного подхода к модернизации таможенной службы России и ее деятельности // Проблемы теории и практики таможенного дела: Сб. науч. трудов. В 2 ч. Ч.2 / Под науч. ред. Н.М. Блинова. М., РИО РТА, 1997.
65. *Gumruk Birliği ve türk standartlari. Turk standartlari enstitusu* — Ankara, 1996.

Редактору
Бәдии редактору
Техники редактору

Т.Бабајев
Т.Мәлик
З.Нәчәфова

Компүтер тәртибатчысы
Җыгы операторлары

М.Оручов
О.Зейналов
Н.Шаһмурадова

*Формат 60х90/16. Офсет кагызы №1
“Times” гарнитуру. Офсет печаты.
Шәрти чап вәрәги 18,5. Учот нәшр вәрәги 19,0.
Тиражы 3000 нүсхә.*

Азәрбајчан Республикасы
Мәтбуат вә Информасија Назирлији
Азәрбајчан Дөвләт Нәшријаты “Азәрнәшр”
Бакы—370005, һ.Һачыјев күч., 4.